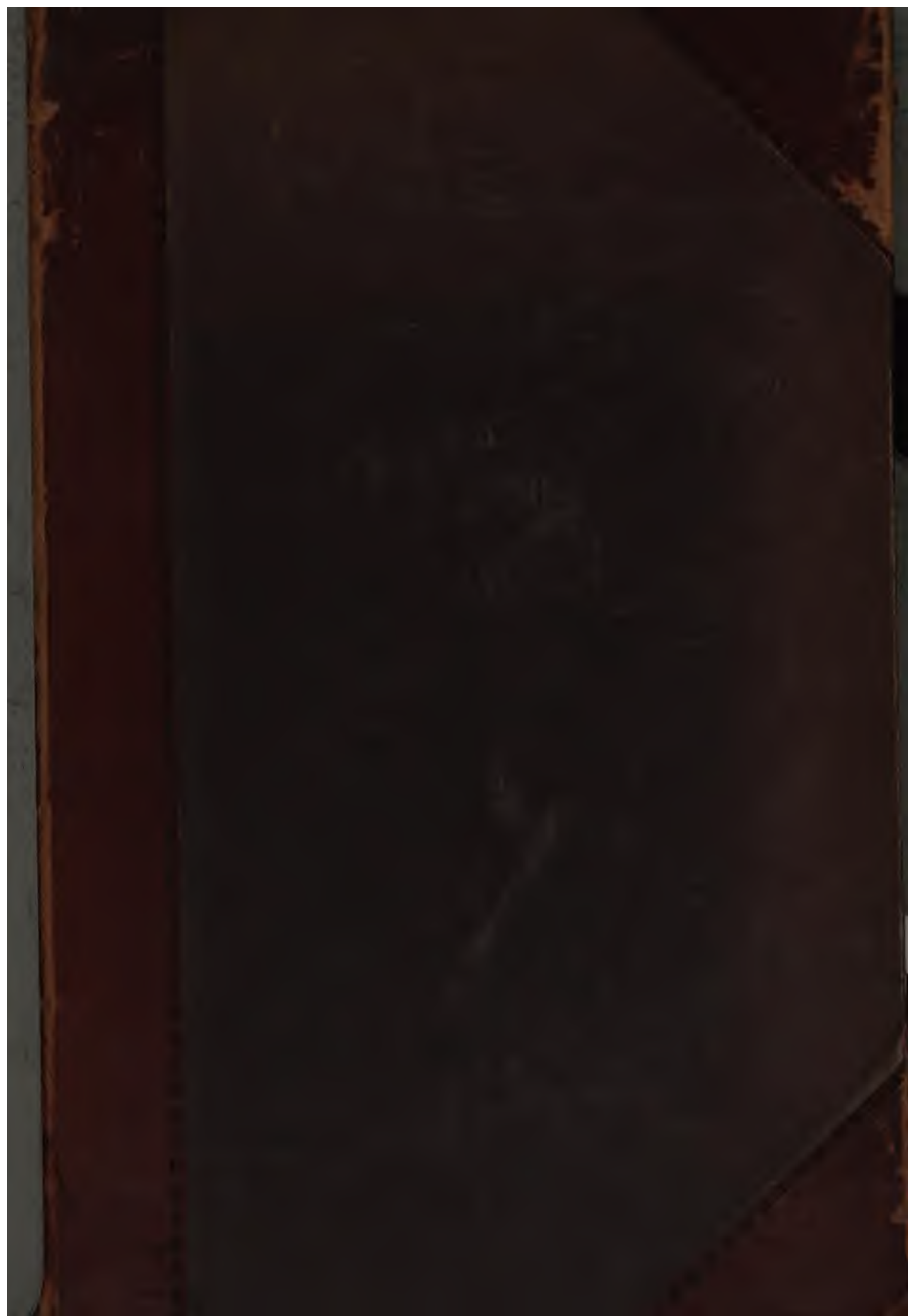

Jana Blahoslawa

Grammatika Česká

dokonaná l. 1571,

do níž wložen text grammatiky Beneše Optáta z Telče, Petra Gzella z Prahy a Wáclawa Philomathesa z Jindřichowa Hradce podle wydání Norimberského 1543.

Z rukopisu bibliotheky Theresianské we Wídni

wydali

Ignác Hradil a Josef Jireček.

We Wídni.

Tiskem L. Grunda.

1857.

BODLEIAN LIBRARY
OXFORD.

Urozenému Pánu, Panu

Josefowi Alex. baronu Helfertowi,

c. k. státnímu podsekretáři w ministerium kultu a wyučowání, rytíři řádu železné koruny druhé třídy, doktoru práw, řádnému členu král. učené společnosti české, členu c. k. učeného towařišstwa Krakowského, Athenea w Bassanu, c. k. morawsko-slezské jednoty k zwelebowání rolnictwí, známosti přírody a wlasti, historické jednoty krajinské, musea Francisco-Carolina w Linci atd. atd.

knihu tuto

s nejhlubší úctau
wěnují

wydawatelé.

Jan Blahoslaw narodil se l. 1523 w Přerowě, a umřel l. 1571 dne 24. Listopadu na Krumlowě Morawském, maje teprwé 48 let. Žiwot Blahoslawůw šířeji wypsán jest od Dr. Ant. Gindelyho w Čas. Musejním (1856 I. 20—44, II. 1—23). Hlawní děje jeho jsau:

Weřejné.	*Literární.*
1548. poslán na studia do Králowce w 25 letech;	
1549. do Basileje. Seznámení se s Sigmundem Geleniem.	
1550. Náwrat do Morawy.	
1550—51. Střídawé pobýwání w Prostějowě a Přerowě.	
1551. Seznámení se s knězem Benešem Optátem.	Počátek spisowání grammatiky České.
1552. powolán do Mladé Boleslawi.	Začal wésti zápisky Jednoty.
1553. W Ml. Boleslawi na jáhenstwí bratrské powýšen.	
1555. Poselstwí do Wídně.	Sepsán žiwot Jana Augusty od l. 1547—1555 (G. 6. S žiwotopisem tímto totožná jest: Historia prawdiwá o některých zwláštních wěcech a diwech Božích obzwláště při jednotě bratrské stalých. Jungm. IV. 529.)
	Latinský spis o bratrském učení, podaný Maximilianowi II. (Summa Libelli etc. Gind. 2.)
	Historia hrozného zahřmění Božího etc. 1555, wykonaného skrze Antikrista w Čechách při panstwí Boleslawském. (G. 3).

1556. Cesta do Magdeburku k Illir. Flacciowi.	Sestawení wzájemných poměrů mezi Jednotau a Flacciem. (G. 4.) Krátký dějepis latinský Jednoty bratrské (Gind. 5).
1557. Čtwerá cesta do Wídně. Na synodě Slezanské wywolen za staršího Jednoty. Usídlení w Ewančicích.	
1558—1559. Sjezd Ewančický s nowokřtěnci. Synoda Žerawická o Augustu.	Muzika t. j. knížka zpěwákům náležité zpráwy w sobě obsahující. W Olomauci 1588 (G. 7).
	1559—1560 Redakcí kancionálu bratrského.
1560.	Přídawkowé k Muzice, sepsáni in insula hortensi (G. 8).
1561. Synoda Přerowská o Augustu; odbytí jemu dané.	Kancionál bratrský wytištěn w Šamotulách w Polště.
	Rejstřík na kancinál tento (Gind. 9).
1564. Smrt cís. Ferdinanda I. Propuštění Augusty.	Apologia kancionálu bratrského proti utrhačkám jakéhosi Mart. Žateckého bakkaláře (G. 10).
	Prokázaní swětlé toho, že církew sw. a její učitelé staří i nowí etc. (Gind. 11.)
1565. † B. Jan Černý.	Prwní wydání Nowého Zákona (G. 13).
1566.	Psaní panu sudímu, panu Černohorskému o tom, proč se Bratří od jiných jednot dělí a proč lidi k poslušenstwí zawazují.
	Psaní k panu maršalkowi morawskému o 13. kap. Apokalypsí (G. 14, 15).
1567. Synoda Přerowská o Augustu.	Pracowal tuším tohoto a následujících
1568.	let na dějepisu bratrském a na dílech níže jmenowaných (G. 16).
1569. † B. Matěj Červenka.	Druhé wydání Nowého Zákona.
	Druhé wydání Muziky.
1570. Odsauzení Summownika Augustowa.	
1571. 24. list. umřel Blahoslaw na Mor. Krumlowě.	Evangelia a čtení swatá, kteráž slowau pašije. Wyt. w Náměští (G. 18).
	Dokonána grammatika Česká.

Pro nás jmenowitě zajímawo jest zwěděti, kterak se Blahoslaw seznámil s knězem Benešem Optátem, o čemž zachowala se w archiwu bratrském, nyní w Herrnhutu chowaném (Arch. Br. D. VIII. č. 27. fol. 48 r. — 52 r.) následující zápiska od Blahoslawa samého s přípisem listu, což obé tuto s některým wynecháním klademe:

„J. B. Toho leta, totiž 1551, byl sem se já na Morawu dostal jakýmis příčinami, a pobyl sem w Prostějowě několik nedělí, a zwěděw o knězi Benešowi Optátowi, muži pobožném, kterýž Zákon Nowý z Erazmowy translací do češtiny přeložil, widěło mi se za hodné, abych ho nawštíwil, s ním se seznámil a o některé wěci promluwil. I takž sem učinil. A potom dala mi se k tomu příčina, že sem o tom swém s knězem Benešem promluwení Bratru Zachariášowi *) do Boleslawě psal, kteréžto psaní tuto položím, pro památku toho pobožného kněze; nebo rowného jemu kněze (tak jakž slowau) kališného nikdy sem newiděl, jediného toho sem nalezl beránka — — w Čechách.

Přípis toho listu.

J. B. P. Nejmilejšímu towaryši Z. L. S. D.

Wiš, můj nejmilejší bratře a towaryši, jak jest welmi krutá a nepříjemná wěc rozlaučení a wzdálení jednoho od druhého těm, kteříž oprawdowým milowáním podlé Boha spojeni sau w duchu swém. Neb wšickni takowí nemalé sobě činí tím trápení, když žádají i s mnohým wzdycháním toho, aby netoliko duchowé, ale i těla také, příbytkowé těch duchůw, sobě přítomná byla, a také toho duchowního spojení, w čemž již možné slušné a náležité jest, užíwala; protože jakož ti duchowé spolu jedno učiněni sau, tak týž každý duch spolu s tělem jedno učiněn jest, aby to obé slaulo jeden člowěk. Poněwadž tedy polowice wětší, totiž podstata du-

*) O Zachariášowi wiz Wengerscii Slavonia reformata p. 320. Kwětl ok. 1550. L. 1577 byl starším (senior). Pocházel z Litomyšle.

chowní, připisuje se někomu neb něčemu, třebas místem příliš wzdálenému, skrze łásku: i nemůžeť než za sebau i s sebau táhnauti druhau částku sobě připojenau (jako u příkładu, když kdo k něčeho dobrého dosažení běží, tedy s sebau toho také rád wede, ba i táhne třebas, koho miluje) a z toho pochází žádost přítomnosti tělesné. Takť jedno pro druhé miłowáno a jedno druhým k třetímu obráceno býwá. Což já netoliko z zákona hřícha pocházeti domníwám se, ale zato mám, že i to jest ještě pozůstáwající nějaká částka jiskry z onoho ohně ušlechtiłého w ráji, hříchem uhašeného a zakopaného, to jest částky obraza Božího. A když mezi Bohu wěrnými a pobožnými jest takowý swazek łásky jakéhokoli stawu lidmi, owšem mezi słužebníky církwe netoliko částka obraza Božího jest, ale jest částka záwdawka wěčného žiwota. Neb kdež takowého ohně łásky není, tuť nemůže se trefiti ono Petra swatého powědění: Radujíce se, prý, radostí newýmłuwnau a osławenau etc. A poněwadž já, bratře můj miłý, to takowé w duchu łáskau zažženém spojení, a z toho žádost i těła přítomnosti, za wěc dobrau a Bohu libau pokłádám, snadně z toho srozumíš, žeť se k tomu nemám a míti nestrojím, abych se w tom podlé Boha i swatých lidí chwalitebném towaryšstwí umenšował, ale raději wždy wíce wzděłáwał, a z toho i pomoc měł k zůstáwání w tom, k čemuž mne Pán Bůh powołał, a že i ty též nepřítomností mau ne k zapomenutí na mne a k wypáchnutí towaryšské łásky, ale k wětší w tom horliwosti poroznícen budeš, až i k tomu, aby myslił, že jakož Tobě, tak i mně musí (ne)přítomnost tato nynější newděčná býti, jako wěc ta, kteráž zbawuje chutného owoce łásky, a na ně, jaké jest bylo, teprůow (ač někdy to býwá pozdě, ale nám nyní časně i potom užitečné) oči otwírá, a tím i wětší bolest płodí, i jestližeby kde co toho ještě býti mohło, wětší žádost a miłost dáwá. A odtud wzácnost památek neb reliquiarum jest (jakož i ona králowna Dido řekła: Dulces reliquiæ etc.) a (odpusť, jestliže nesmyslně Tobě, upewněný majícímu smysł, dím) w církwi odtud wzácnost, ba i užitku rozmnožení wečeře Páně poslední etc. Z téhož

pramene wypłýwá i to, že wšecka psání aneb wzkazowání miłých přátel (nebo částka připomenutí spojení duchów sau) i žádostiwá i miłostná býwají. A ač to proti přítomnosti jako list stromu dobrého proti chutnému owoci jest: wšak kdež ani łsti ani omyłu není, tak sau ostrá, že i do skrýšůw srdce pronikají z hłuboce se kryjící lásky jako z twrdého křemene jadrných dobýwati jisker. Tau příčinau i já také naděje k brzké přítomnosti etc. pro příčiny některé nemaje a bolestně to nesa, když owoce dosáhnauti hned nyní nelze, abych k štěpu darmo nepřišeł, t. k rozpomínání se na Tě, listí aspoň powoněti sem chtěł t. něco Tobě napsati, abych tím drobet jako poočerstwen był, mysle, že Ty to čísti máš a budeš, a to s wděčným a łaskawým na naše cele w duchu, jak na swětě býti může, spojení se rozpomenutím etc. Cum certum sit, nihil tam forte esse ad eliciendum amorem, quam ipsum amorem.

Ale cožť psáti mám, abych Twým (prawdy a swětła jejího i moci etc. miłownым) ušima něco libého a hodného přinesł, newímť téměř. Nowiny nějaké, bych psáti měł (nebť takť jest tohoto času obyčej), pro nejistotu a nebezpečnost nesmím. Wšak nu, poněwadž nowina jest řeč neb skutek w nowě na swětło wynesený, położím toto za nowinu, což zato mám, nebudeliť tak libé, wšak také mrzuté a nelibé proč by býti měło, newidím.

W nowě, ba raději poprwé přihodiło mi se, že onehda dostał sem se k knězi Benešowi, tomu, kterýž Zákon z Erazmowa wýkładu Łatinského na česko wyłožił, — zato mám, že jej znáš, — s nímž obšírné rozmłuwení sem měł o wěcech spasitedlných: což nechať pořádně a nedłauze oznámím, preto, aby jeho duchu, kdo a co jest, wyrozuměti mohł (mého již prwé dáwno znáš). Což (t. wyrozuměti duchu muže proto tak na słowo wzatého) jak rozkošné i užitečné jest, i já i Ty wiš. Opatrně nejprw k nám (neb sem s towaryšem swým był) měł se, dokudž tomu, že řeči naše od łsti wzdálené, upřímnosti a ducha łásky plné sau, newyrozu-

měl. Ale jakž seznal prostnost bez ošemetnosti, s upřímným upřímně a s welikau ochotností rozmlauwal.

(Následuje obsah rozmlauwání o wěcech spasitedlných t. o některých důležitějších článcích wiry) [zewrub $5\frac{1}{2}$ str.].

Nu bratře můj, teď máš nowiny; abych řekl staré, nejsauť, než jak příjemné snad, newím: wšak naději se, že aspoň škodliwé nebudau. Nebť nepochybuji, že to jest přejisté u Tebe, že toho nepíši tím duchem, jakobych se něčím chlubiti a nad jiné wynášeti chtěl. Neb wíš, jako i já wím, žeť se nemám čím chlubiti, poněwadž mámli co, jiní ještě wíc mají, a já že mám, nic nemám, čehožbych newzal, ačkoli maličko mám etc. Ale protoť píši Tobě, že Twůj saud a rozum oswícený býti držím. Protož byloliby co z těchto wěcí, cožby Tě potěšiti mohlo, aby Ty sobě, w těchto swých zámutcích a lopotách, jichž držím že dosti máš, to k swému poobwesselení wzal, a byť jiného nebylo, aspoň samo mé mysli (kteráž s Twau jedno jest), a tak Tebe samého jako nějaké wymalowání. A bylyliby které wěci hodné širšího rozjímání, hlubšího do nich wniknutí a gruntownějšího jich wyjádření etc., aby Ty zatím, než se nám Pán Bůh dá shledati, nato bedliwěji pomyslil, ano i jinému nebo dwěma, jichž mysl znáš (ač widěloliť by se za dobré) pro též příčiny psaní toto ukázal etc, a potom se pak se mnau bohdá jako towaryš a bratr zdělil. Měj se dobře, Bratře wždycky welmi milý. Dán w Přerowě na den rozeslání apoštolůw Páně 1551 (t. 15. Července.) Vale!“

Rukopis Grammatiky Blahoslawowy, jenž se nyní chowá w bibliothece akademie Theresianské a z něhož kniha tato otištěna, zdá se býti unicum. Nám alespoň kromě přísloví a úwodu k nim, které musejní bibliotekář p. Hanka ke příslowím Srncowým přiwázaná nalezl a w Mus. Časopise 1829 wydal, žádný druhý rukopis znám není, kterýby grammatiku Blahoslawowu buď celau buď některau její částku obsahowal. Jungmann, jakž ze zpráwy w historii literatury České (IV. 7)

wyswítá, wěděl sice, že grammatiky Blahoslawowy we školách bratrských bývalo užíwáno, ale wíceji mu nic bližšího powědomo nebylo.

Podle domnění našeho psán byl rukopis Theresianský w Ewančicích brzo po smrti Blahoslawowě, a sice z půwodního konceptu: jeť wěru ku podiwu, že w díle tak welikém tak poskrownu poklések se nalézá. Odtud dostal se přepis neswázaný do rukau staršího neb mladšího Maximiliana Františka z Deblína, kteří oba literatury a znamenitostí wlastenských horliwí byli milowníci, anobrž sami spisowatelé. Oni teprwé rukopis dali wázati koží, kdež na hřbet mezi zlatem wtlačenými ozdobami nahoře slowa: GRAMMATICA ČESKÁ, dole pak: M. F. DE. DEBLIN wytištěna byla.

Max. Frant. z Deblína starší byl referendárem, českým registratorem a expeditorem při kr. tribunálu morawském. L. 1667 přijat byl za obywatele markrabstwí morawského, 1677 dáno mu šlechtictwí a 1688 indigenat králowstwí uherského.

Max. Frant. z Deblína mladší wzdělal se na universitě Pražské, byl assessorem, později kancléřem tribunálu morawského, posléze dworským radau a tajným referendárem dworské kanceláře české. L. 1710 powýšen byl do stawu swobodných pánů, a dostal w léno hrad Znojemský, kam bohaté swé sbírky kněh rukopisů, obrazů, rytin a zbraní snésti dal. Zemřel l. 1732.

Frant. Ant. z Deblína powýšen byl l. 1741 do stawu hraběcího; awšak již s synem jeho Frant. Antonínem mladším, jenž l. 1784 zawražděn byl, rodina Deblinská wymřela *).

Z jmění Deblinského zřízena byla stipendia kadetská při akademii Nowoměstské, sbírka kněh dostala se dílem do bibliotheky Olomaucké, dílem do bibliotheky Theresianské (800

*) O rodu šlechtickém Schrambů z Deblína. Od Ant. Rybičky w Lumíru 1857 (str. 640—644). D'Elvert's Historische Literaturgeschichte von Mähren und Oesterreichisch-Schlesien. Brünn 1850 (str. 159—160).

sw.). Mezi těmito byl kromě štambuchu Deblinského též náš Rukopis grammatiky Blahoslawowy. Zde zůstal nepowšimnutý, až nynější bibliothekář P. Ignác Hradil w letě r. 1855 na něj přišel. Objewení to oznámeno bylo hned tehdá we Swětozoru Slowenských Nowin str. 81. Brzo potom podal P. Hradil širší náwěští — prwní předmluwu Blahoslawowu a přehled obsahu — do Časopisu Musejního (Ročník 1855 str. 372—379).

Rukopis Theresianský náleží k nejpěknějším rukopisům bratrským z XVI. wěku. Papír jest silný, úhledný a nyní jemně přižlautlý; podlé wodní známky pochází z papírny Schönberské. W celosti jest 363 listů in folio, 11" 5''' wysokých a 7" 11''' širokých. Listy opatřeny jsau po krajích (3''' od krajů) jednoduchými suchými liniemi; slaupec písma sám kromě toho ohražen jest po obau stranách dwojitými suchými liniemi, 2''' od sebe wzdálenými. Linie ty nedosahují ani swrchu a dole ku kraji. Popsaná plocha jednotliwých stran má wšude 4" zšíří a 9" zwýší.

Ruku rozeznati lze dwojí, prwní na listech 1—148, 171—174, 197—363, druhau na listech 149—170, 175—196. List před Přídawky zůstal prázdný. Ruka prwní jest pilnější, okrauhlejší; též oprawy, které se w písmě druhé ruky nacházejí, od ní jsau dělány. Poznamenání, od nás pod text kladená, nacházejí se w Rkp. wedle textu na prázdných postranicích. Písmo jest spůsob fraktury polatinělé, jakého w rukopisích bratrských z XVI. století obecně užíwáno. Spůsob tento, jak ze slow latinských a německých do textu wkládaných se spatřuje, dělí se zřetedlně jak od běžného písma německého tak od latinského, zůstáwaje mezi oběma jako na prostředku.

Ruky Blahoslawowy, známé z archiwu bratrského w Herrnhutu, welmi zběžné a tudy nesnadno čtitedlné, w rukopisu ani nejmenší stopa se nenalezá.

Číslowání listů a některé sem tam tužkau dělané poznámky jediné wydáwají swědectwí o pozdějších čtenářích rukopisu.

Prawopis w textu grammatiky Náměšťské zachowán jest wětším dílem půwodní, ačkoli ne wěrně. Ostatek rukopisu psán jest prawopisem Blahoslawowým. Litera *l* krom nemnohých wýminek nalezá se bez štreyšku. Rozdíl mezi hrubým *ł* a jemným *l* na l. 1—148 naznačowán tím, že hrubé klíčku otewřenau má, jemné ale z nerozdělené stínowé čáry sestáwá. Ruka druhá (l. 149—196) rozdílu toho nešetří. Od listu 197 psáno *l* wětším dílem s otewřenau klíčkau, kteráž tam, kde zjemněno býti má, wyplněna jest od oprawowatele černějším inkaustem. Jen sestawením mnohých slow lze se dopátrati prawidel, jakými asi užíwání obojího se řídilo; důslednosti zajisté přísně prowedené i w písmě prwní ruky marně bys hledal. Toť jest na příčině, proč i w prwních arších wydání našeho týžtýž některým zmatkům místo dáno co do značení hlásky *l*. Wydawatelé mínili totiž s počátku podati co nejwěrnější otisk; postupem práce nabyli wšak přeswědčení, že určitého systemu tu postrádati nelze. Naproti užíwání polskému má grammatika Blahoslawowa, jako wšecky jiné staročeské knihy, we kterých *ł* a *l* různěno, jmenowitě tu zwláštnost, že *l* jakožto polosamohláska obecně kladeno jest jemné: mlha, plný, Plzeň etc.

W Orthographí (str. 1—52) šetřeno u wydání našem pro ukázku w textu Blahoslawowě prawopisu Blahoslawowa, w textu Benešowě toho prawopisu, který se nachází u wydání Normberském 1593. Ačkoli jsme tohoto před rukami neměli, wšak se z Rukopisu našeho, z prawidel w Orthographí položených, jakož i z porownání s wydáním Pražským od l. 1588 dosti bezpečně ustanowiti dalo, jak Normberské wydání tištěno *).

*) Grammatiky Optátowy známa sau tato wydání: Náměšťské 1533, Normberské 1543, Prostějowské 1543, Pražské dwojí 1588 a 1643. Wydání Náměšťské a Normberské obsahují text od nás wydaný stejně; prwní od druhého dělí se jen starším prawopisem aa, ee, etc. W

Přehled obsahu.

Grammatyka Čeſká

od kněze Beneſſe Optáta a od kněze Wácława Filomáteſa, předeſſłých let wydaná a nynj od J. B. P. powyſwětlená, nemáło y naprawená, a porozſſjřená.

Deklaracý (to geſt wyſwětlenj) na Grammatyku Čeſkau, wydanau od kněze Beneſſe Optáta etc.: a přitom y zpráwy některé, těm kteřjž Čeſkau řeč práwě, totiž właſtně a ozdobně, młuwiti y pſáti chtěgj, potřebné: Sepſané předeſſłých let, k žádoſti a ponaukánj dobrého přjtele. Nynj pak to wſſe znowu přehlédnuto geſt, pilně zkoryğowáno y doplněno, a některým toliko k vžjwánj wydáno: leta

1571.

I. B. P. Charissimo fratri N. S. D.

Čaſté zmjnky w mnohých pobožných rozmlauwánjch naſſjch býwaly ſau, negmilegſſj w Pánu bratře, o prawé wlaſtnoſti gazyka Čeſkého, kterakby giž w mnohých wěcech téměř w zapomenutj přiſſla těm, kteřjž netoliko čeſky mluwj ale také y pjſſj buď liſty buď gakékoli ſpiſy. Což nám oběma ljtoſtiwě býwalo, že tak wſſlechtilý gazyk, hognoſtj a rozličnými wlaſtnoſtmi ginym ſlawným řečem neb gazykům geſtliže ne rowný tedy giſtě welmi podobný, tak má býti opauſſtjn a a gako auhlj ležeti zanechán: a to zwláſſtě tohoto naſſeho gakéhos diwného wěku, w němžto gakož mnohé zlé wěcy tak také y některé dobré a welmi wžitečné w diwnau wyſokoſt wzeſſly ſau.

Nalezli ſe mnozý, kteřjž w gazyku Latinſkém a Řeckém welikau pilnoſtj wyſokého doſáhli vměnj. Židowſká také řeč, gako zarumowaná ſtudnice, má kdoby gj ſnažně dobýwal. Německý pak národ gak o zwelebenj a gako pulerowánj gazyku ſwého pilen geſt, widj ſe. Sama toliko řeč Čeſká nynj opuſſtěná a welmi y poruſſená geſt: aniž kdoby ſe o wyčiſſtěnj gegj ſtaral, má, gakž oni (včenj giſtě mužj) ſtařj Čechowé zemřelj: pan Řehoř Hruby z Gelenj y ſyn geho pan Sigmund Gelenius, člowěk negvčeněgſſjm naſſeho wěku mužům Erazmowi Roterodamowi, Camerarowi, Melanktonowi a giným welmi milý: item pan Woldřich Welenſký: miſtr Wáclaw Pjſecký, Sigismundi Gelenii præceptor, kterýž byw we

Wlaſſjch na včenj (odtudž ſe newrátil, ale tam vmřel) pſánj některá Izokratowa z gazyku Řeckého na čeſko wyložil: Viktoryn ze Wſſehrd: až y onen nevměle horliwý wjry zaſtawatel Mikuláš Konáč Pražſký impreſſor a někteřj wjce: kteřjž s gakau bedliwoſtj knihy některé gazykem Čeſkým ſpiſowali a k tiſſtěnj dáwali, vkazugjť pozůſtalé po nich památky. Mlčjm o tom znamenitém a welikém muži B. J. Rohowi, kterýž ſobě rowného w gazyku Čeſkém a dokonalé geho známoſti etc. za ſwého wěku neměl, gakož podnes ſkutek ſwědčj. Kdoby nynj ſrownati chtěl knihy těchto čaſůw čeſky wydané, buď z latiny neb z němčiny wyložené buď Čeſkým gazykem negprw ſepſané, s napřed řečených mužůw pſanjmi neb knihami, gakby welikau ſpatřiti mohl nerownoſt? Vzřelby, ano ſe čeſſtina někde po německu někde po latinſku pjſſe: ba giž y mluwj welmi nezpůſobile y neſrozumitedlně.

Ale co diwného, poněwadž w pſánj Čeſkých knih přirozenj Němcy dáwati ſe muſegj, když přirozenj Čechowé někteřj pro pilnau zahálku, ginj pro ničemnau nedbánliwoſt a ginj pro giné ſnad y weliké přjčiny nemagj kdy s tjm ſe objrati. Přiſſlo giž nato, že mnozý toho neſaudj, by to co neſluſſného bylo, přiwykagj čeſky y mluwiti y pſáti newlaſtně a nezpůſobně. A kteřjž ty nezpůſobiloſti w řečech neb knihách ſpatřugj, gakoby na ſamém ponařjkánj nadtjm doſti býti mělo, k ničemuž ſe mjti nechtj. Kromě předeſſlého čaſu některých mužůw horliwých Čeſkého gazyka milownjkůw: kněze Wáclawa, gemuž přjgmj Filomátes, kněze Beneſſe Optáta a Petra Gzele z Prahy, kteřjž nelenowali ſe koſſtowati brodu, zdaby k naprawenj gazyka Čeſkého nětco poſlaužiti mohli. Mnoho chtěli y vſylowali, ale včinili což mohli. Hotowá giſtě a prudkým duchem zažhnutá myſl byla kněze tohoto Wáclawa k tomu, aby w nařjkánj nad poruſſenjm řeči Wawřince, gemuž řjkali Valla, náſledowal, téměř wjce nežli kněžy ſluſſelo. Nebo poctiwěgi byloby zpráwcy zborůw Páně s Eliáſſem prorokem nad zprzněnjm ſwatých ſlužeb w cýrkwi nežli s Vallau Wawřincem nad pokaženjm gazyka a ozdob geho na-

řjkati: poněwadž nanečiſſtěné newěſtčjm gedem nábożenſtwj duſſi vmořuje, geſſto zkažená řeči ozdoba ani tělu neſſkodj ani duſſi. Awſſak wýbornáby wěc była, kdyby mohło to obé býti: gakož týž kněz o ſwých miſtřjch (ač newjm kde geſt ge měł a čjm ſe včedlnjkem býti prawił), żeby y včenj y łatinu čiſtſſj měli, oznamuge.

K čemuž aby to býti mohło, také y w Čechách kněz Beneš Optát s Petrem Gzelem towaryſſem ſwým ſnažně ſe přičinił, a y Zákon Nowý podlé zprawenj Erazmowa w gazyku Łatinſkém, y Ortografj Čeſkau gazykem Čeſkým ſepſanau wůbec Čechům wydał. W obém wſſak tom, gakož lidj geſt obyčeg, ſkutek ne podlé wůle ale podlé možnoſti mjry vkázał ſe, ut int. Pročež zprawiwſſe což mohli, ponuknutj pobožné vžitečné a náležité giným včinili, aby magjce od nich přjčinu ſobě danau wjce o naprawenj gazyka Čeſkého właſtnoſti a ozdobě přemyſſlowali. Že pak mnozý natom, což tito ſwrchu řečenj ſepſali, doſti měwſſe, k prácy nechtiwj w twrdém wrtati nemagjce chuti a neb ſnad nemohſſe, tak ſe tomu poněkud navčili a týmž ſe w młuwenj y w pſánj zprawugj ne bez mnohých přitom nedo[illegible]ů: a ginj na ty na wſſecky zpráwy nebo zapomenuwſſe a neb ſnad o nich nemnoho wědauce předce tak w zmatku (při mnohých wěcech k właſtnoſti neb ozdobě gazyka Čeſkého přináležegjcých) zůſtáwagj, mjſtně gak kde co napſati neb promłuwiti magj, newědauce. Ač někteřj někdy nemáło o tom w ſpolečných ſhledáwanjch promłauwati obyčej magj, wſſak geſſtě wždy až poſawád žádný nic čackého in hac materia nenapſał. Kdoſy *) tabulam barbarolecticam wydał: dobrý počátek, kdyby dále ſſeł předce; ale ſnad ten také nebo čaſu čeká a neb giž vmřeł.

Z těch přjčin gá nynj vmjnił ſem těch wěcý některých předeſſle od npřed gmenowaných mužůw ſepſaných porozſſjřiti: buď pro wyſwětlenj zpráw jejich, buď pro naprawenj w čemž podlé mého ſaudu oni chybowali, buď pro doplněnj

*) t. Doktor Wáctaw Hajek D. Thadeáše Hajka oteo.

tó, což od nich pominuto bylo: dobře wěda, že ne to a tak, cožbych ſnad a gak chtěl, včinjm, ale toliko což budu mocy. Wůleť má ta geſt, abych o prawoſti a ozdobnoſti gazyka Čeſkého pjſſe, neozdobně a omylně, to geſt twrdě a drſnatě, newlaſtně á gakkoli nezpůſobně nepſal, lečby ſe co proti wůli mé nahodilo. Poněwadž quandoque bonus dormitat Homerus, vix et ego mei semper esse potero similis.

Awſſak y to, což ſe včinj, od rozumných a vpřjmných nepochybugi že bude přigato, od někoho ſnad i s wděčnoſtj. Buduť pak napřed kláſti text té giž prwé tiſſtěné grammatyky Čeſké a zatjm wyſwětlenj ſwé: mezytjm někdy nětco y na ſpatium textu, zwláſſtě čehožbych gen kratičce nawrcy chtěl, znamenám.

Kněz Beneš.

Grammatica Czeſká w dwogij ſtránce.

Orthographia předkem, kteráž wčij Czeſkau řeč práwě a wlaſtně pſáti y čijſti. Ta ſe y Leykóm hodij.

Etymologia potom, kteráž wčij Czeſkau řeč práwě a wlaſtně mluwiti y z Latiny wykládati. Ta ſamým Latinijkúm přijſluſſij.

Kdožkoli žádáš čeſky řádně čijſti
Pſáti y z Latiny wykládati,
Máš tyto znowa wydané s pilnoſtij
Knijžky přečijſti *).

Cato:

Contra verbosos noli contendere verbis,
Sermo datur multis, animi ſapientia paucis.

Předmluwa.

Vrozenému Pánu, Panu Wáclawowi z Lomnice a na Náměſſtij, Pánu na ſebe **) laſkawému, kněz Beneš

*) Sapphicum carmen aut saltem imitatio eius quaedam fieri debebat: sed inerudite compositum est, contra rationem prosodiae in lingua nostra. Sapphicum carmen elegans in nostra lingua qui videre vellet, in novo volumine cantionum inveniret quaedam.

**) Sámli na ſe ten Pán był łaſkaw čili na kněze Beneſſe? Lépe było napſati: „Pánu ſwému łaſkawému“ anebo „Pánu na wſſecky prawého ná-

Optát z Telče, na ten čas včitel w Náměšstij a **Petr Gzell z Prahy**, službu swau s winssowánijm wsseho spasytedlného dobrého wzkazugij.

Wssem*) známo gest, Vrozený Pane, Pane milý, že každé řeči prawý způsob netoliko se zachowáwá w mluwenij, ale také w psanij. A protož každá řeč má swú Orthographij, t. způsob prawého psanij a z toho y čtenij. Neb kdež w psanij a mluwenij nenij srownánij, z toho weliký zmatek a nerozum w slowijch y w řeči musij pocházeti.

Y že řeč Czeská také swú Orthographij má, ač gi ti, kteřijž Biblij tiskli, ne gednosteyně zachowáwali, někde takto, ginde gináč tatéž slowa psali a Cžtenáři ke čtenij žádné zprawy nedali: my když sme Nowý Testament podlé Erazmowy náprawy česky wykládali, widúce tu prawau Orthographij w Latinské řeči y w Liter psanij y w punktúw položenij, také w nassij Czeské řeči abychom to obé y w psanij y punktowánij zachowali: tehdy Orthographij Czeskau (nemagijce hotowé odkud wzijti) sme wyhledali, w pilném rozwáženij wssech, kteřijž Czeskau Biblij wytiskli, gak se w tom srownáwali neb nesrownáwali, a kteřij neymijrněgij psali, a podlé té sme se w psanij y w tisstěnij zachowali **)

Y že sme tehdy také dijtky Wassij[a] psáti a čijsti včili, a rowně tehdy také Matěy z Dwořissť v Wassij[a] slauže, pres (tomu se yak žiw od žádného nevčiw) dělal: protož chtěgijce s obau stran tau pracý swau předkem dijtkám Wassij[a] a potom, komužbykoli toho bylo potřebij, poslaužiti, teď sme tu Ortographij znowa složenú nowým presem wytiskli

---

boženstwj milownjky laskawému" anebo opustiti pronomen a řjey přidada adverbium „Pánu laskawě přjzniwému."

*) Lépe bylo řjcy „Wssechněm." Nepěkně ten dativus t. „ty wssi" tu stogj.

**) Meruit certe laudem hac in re bonus et pius vir hic, t. kněz Beneš Byl muž pilný, jemuž rowného kněze toho swěcenj Řjmských biskupů w pobožnosti oprawdowé y w wěrném Pánu Bohu (pokudž wěděl a znal) slaužen na Morawě nikdy sem newiděl.

aby ony yako ten dobrý Timotheus a ona dobrá Zuzanna s mladoſti w Zákoně Páně čtúce w Pijſmijch ſwatých ſe wyvčowali.

Geſtližeby pak kdo pracý tauto naſſij gſa hnut a zbuzen, nad to geſſtě nětco ſpráwněyſſijho k Orthographij Czeſké naſſel a wyhledal: my wděčnij toho gſauce z toho Pána Boha chwáliti budeme *). Nebo každému w řeči Czeſké zběhlému giž ſnáze přigde oprawowati nežli od počátku počijti.

Wſſak Waſſe Miloſt z tohoto malého dijtkám Waſſim poſlauženij wždy tu powolnoſt ſlužebnijkúw ſwých a hotowoſt ráčijte poznati, bychom w čem wětſſjm mohli, žebychom gim rádi poſlaužili **).

S tijm day se Waſſijti Pán Bůh y s nimi podlé obogijho Człowěka wždycky dobře mijti.

Dán w Náměſſtij we Czwrtek památky ſw. Zoſij Léta MDXXXIII.

Distichon ad lectorem:

Quisquis amas sermonem scribere rite bohemum,
Et legere, hic modicus praestat utrumque liber

---

*) Non minor est virtus quam querere nacta tueri: quid vero augere atque exornare?

**) Laudandus est placidus et lenis huius boni viri animus: utinam successores eius eum imitarentur!

Orthographia, (5)

yakž ſe z Řeckého yazyku wykládá, geſt vmēnij prawého, mijrného pſanij, a z toho také prawého mijrného čtenij.

Rozdělenij Orthographij.

Yakož giná každá, tak y Czeſká Orthographia, w dwogij wěcy záležij:

S ſtrany zwuku ſlow, w ſluſſném Liter poſtawenij, yak ſe která ſlowa kterýmiLiterami pſáti magij k ſnadněyſſijmu wyſlowenij.

A s ſtrany ſmyſlu řeči, w ſluſſné puňktůw rozdijlnoſti, yak ſe která řeč kterými puňkty má děliti k ſnadněyſſijmu ſmyſla wyrozuměnij, aby tak každému Cžtenáři ſnáze bylo i ſlowa wyſlowiti i wſſeliké řeči wyrozuměti. Neb yakož Litery rozdijlný zwuk, tak puňktowé rozdijlný ſmyſl vkazugij.

Prwnij ſtránka Czeſké Orthographij. (6)

Ku poznánij prwnij ſtránky Orthographij Czeſké řeči, s ſtrany zwuku ſlow: yak ſe která ſlowa kterými Literami práwě a mijrně magij pſáti k ſnadněyſſijmu wyſlowenij, geſt potřebij

Naypryé pořad wſſecky Litery, totiž, Abecedu Czeſkau položiti.

Druhé rozdijl mezy Literami w mocy zwuku gegich, oznámiti.

Třetij přijkladně, pořádně to wſſe okázati.

Cžtvrté, některé Breuiatury, totiž: vkracowánij pſanij znamenati.

Abeceda Czeſká:

a, á, b, c, č, d, ď, e, é, f, g, h, i, ij, y, ý, k, l, m, n, ň, o, p, r, ř, ſ, s, ſſ, ß (ſs), š, t, ť, v, u, ú, w, x, z, ž.

*

Rozeznánij mezy Literami w zwuku a w mocy. (7)

Vocales.

Mezy wſſemi Literami, toto geſt prwnij rozeznánij. Sſeſt gich ſlowau Vocales, neb Cžeſky, hlaſyté: yako a, e, i, y, o, u. Které proto ſlovau Vocales neb hlaſyté, že každá ta Litera hlas ſwůy proſtranný má, yako: A ſamo, E ſamo, též I malé, y welikė Y také, U ſamo proſtranný hlas činij.

Consonantes.

Giné wſſecky Litery ſlowau, a gſau Consonantes, aneb Cžeſky, ſpoluzwučné: proto, že ne ſamy ale wždy s některau z těch ſſeſti ſwůy zwuk magij. Yako přijkladně: maſt, treſt, mnich, myſl, koſt, duch. Gſau owſſem w Cžeſké řeči některá krátká potworná ſlowa, geſſto žádné Vokálnij hlaſyté Litery nemagij. Yako: wrch, ſrp, trh, chrt, ſmrž, ſmrt, krk. Ale w giných yazycých toho ſe nenalézá.

Nad Vocálemi, to geſt, nad hlaſytými (8) *Literami, co má znamenáno býti.*

Nad Vocálemi ſluſſij znamenati akcenty, to geſt, čárky tenké, na ſtranu tržené. Kdežkoli ten akcent nad kterau ſtogij, tu geſt toho hlaſu neb toho zwuku dlauhé woſtřeyſſij zněnij. Kdež pak tohoto akcentu nad kterau nenij, tu geſt toho hlaſu krátké y mdleyſſij zněnij.

Malé neb tenké *i*, w ſwém prodlauženij, mijſto akcentu dwoynáſobně ſe klade takto *ij*. Yakož pak y giné Vocales neb hlaſyté w ſwém prodlauženij a w ſwém oſtřeyſſijm zněnij mijſto akcentu dwoynáſobně w Zákoně gſau položeny.

Nad Consonantes, to geſt, nad ſpoluzwučnými, co má znamenáno býti.

Nad Consonantes ſluſſij znamenati apices, totižto wrſſky obſſijrné krátké: kdež těch nad nimi nenij, tu každá Litera bez toho wrſſku, w ſwém přirozeném zwuku znij. (9) Ale kdežkoli nad kterau ten wrſſek ſtogij, tu geſt té litery, neb hrubſſij, neb tenſſij, y břinčawěyſſj zněnij; neb wrſſkowé změněnij přirozeného zwuku nad každau Literau wyznamenáwagij.

Yakož to wſſecko pořádně w přijkladijch Abecedy vkázáno bude.

Poněwadž kněz Beneß litery wſſecky, kterýchž Čechowé vžjwagj, nezle wypſał, y s gich rozdjły, nenj mi potřebj toho opakowati; ale to, což mi ſe při tom widj k dopłněnj neb k náprawě náležeti, přidám. A negprwé:

O akcentjch, to geſt čárkách neb ſſtreyſſcých, kteřjž ſe kładau nad těmi literami, genž ſłowau vocales, dobře pjſſe. Ale přjdawek ten o odwogowánj liter, totiž aby pſáno było *ij. ee.* etc., nenj dobrý. Nebo to čárkau tau zpraweno býti má na wrchu położenau, bez přidáwánj liter nepotřebného; gako Pánu, káně, páně, gménu, twému.

Při liteře pak *i* netoliko to tjm ſſtreyſſjkem může y má býti zpraweno, ale také může gemu ſluſſně ocáſek dołů přidán býti takto: *j*, bez odwogowánj geho. A bude y zaměſtknánj menſſj, y čtenj zpozdiłým čtenářům ſnadněgſſj: purior erit scriptio, dum nulla nisi necessaria litera scribitur in vocibus. Že ſau tak někteřj giž y popřiwykli dwogiti litery beze wſſj potřeby, ſnad od některých německých pjſařůw tomu ſe navčiwſſe, tjm nenj ſobě co překážeti. Kdo zle přiwykł, nechážť odwyká; zlý zwyk prawé właſtnoſti aby poſtaupił, ſprawedliwé geſt.

Djli kdo, pjſaři liſtownj tomu neſnadně přiwyknau, ano hned nemohau a nemagj kdy ſſetřiti toho: y to nebude ku překážce; neb liſtowé ſe k tomu negwjce pjſſj, aby gednau neb dwakrát přečteni byli. Protož pjſſjli pjſaři tak leda było napſáno, aneb leda ſe pjſſjcjho wůle a mjněnj wyrozumělo od čtenáře, a to wſſe naſpěch: nenj gim co za zlé mjti. Ale když to pſáno býti má, což má dlauho trwati etc., tuť ſluſſj aby wětſſj pilnoſt přičiněna była.

De diphthongis.

Zie w každé řeči Diphthongi ſe znamenagij a vkazugij, ſluſſij wěděti: že Diphthongus geſt dwau hlaſytých Liter, moc ſwau držijcých, w gednu Syllabu ſpogenij neb zběhnutij. Každá Litera Vokálnij, ſama neb s ginými Consonanty, má obzwláſſtnij Syllabu činiti. A protož když ſe dwě ſpolu (obě moc hlaſu ſwého držijce) w gednu Syllabu zběhnau, to ſlowe Diphthongus.

Pět pak Diphthongů w Czeſké řeči máß znamenati: *ay*, *au*, *ey*, *oy*, *uy*.

Tu wždy gſau dwě Liteře Vokálnij, obě ſwau moc držijcý: a obě ſpolu gedinau Syllabu činij. *Ay* geſt Diphthongus hněwiwoſti. Yako: *Ay* nech mne; *ay* co činijte. *Au* w Czeſké řeči geſt Diphthongus vžitečný. Yako: přigd*au*, bud*au*, když ſe o mnohých mluwij. Též: *tau* ceſt*au*, ſw*au* ruk*au*, když ſe in Ablatiuo foeminini generis mluwij. To ſſijře poznáß z Etymologij.

Ey, yako: *gey*, n*ey*mil*ey*ſſj. *) Tu také někdy malé *i*, ſpolu s *e*, a s welikým *y* mijſto Consonantu w gednu Syllabu přicházij. Yako: pilnieyſſj, mijrnieyſſj.

Oy, yako: b*oy*, h*oy*, k*oy*, ſ*oy*t. Ta ſlowa w Zákoně někdy ſkrze *y*, někdy ſkrze *g* tiſkli; ale každý může poznati, že zadu ne *g*, ale *y* weliké znij.

Uy, yako: m*úy*, tw*úy*, sw*úy*.

Ty dwa Diphthongi *uo* **), *ie* někteřij w Czeſké řeči pſanij nenáležitě pijſſij: yako: B*uo*h, m*uo*y, d*uo*m, w*ij*era, m*ij*era, ſwědectw*ie*, narozen*ie*, ſluſſ*ie*li, ſlyſſ*ie*ce.

Mohlibychom y my též welmi ſnadně pſáti: ale že toho poznati nemůžeme, aby kteřij Lidé tak mluwili: Neb by podlé takowého pſanij w mluwenij muſelo býti diwné auſt křiwenij. Protož yakž ſami mluwijme, y giné Lidi mluwiti ſlyſſijme: tak bez těch Diphthongů pijſſeme. Yako: B*ú*h, m*ú*y, d*ú*m.

To *ú* s akcentem to prodlaušenij a oſtřeyſſij zněnij dobře zprawij. Též wijra, mijra, ſwědectwij, narozenij, ſluſſijli, ſlyſſijce: tu ſamo dwogité *ij*, ***) dobře dlauho a doſti oſtře znij.

---

*) Lépe a wlaſtněgi takto napjſſeš: *Negmileg*ſſj, mjrn*ěg*ſſj, chwálenj, wzdálenj, bogug, rytěřug, bog, kog, hag. Nebo ne litery *y* tu zwuk geſt, ale zwláſſtně litery *g*, kteráž rowně tak ſlušně může ſtáti nazad gako *y*.

**) *uo* takto lépe pſáti: *ů*-B*ů*h, m*ů*g, d*ů*m. Gako též wjra, anebo proſtě wjra t. g. y dlauhé *j*, y ſſtreyſſek na hoře vdělati: pjseň, pjsmo, wjte, wjti.

***) Ne dwogité ij, ale dlauhé s ſſtreyſſkem: j.

Nám se wždy widij, že takowé *uo* a *ie*, yakž se pijſſe, zlý zwuk w Cžeſké řeči a welikau překážku Cžtenáři činij.

(13) Wſſak geſtli že ſe komu takowé pſanij předce lijbij, má toho dobrau wůli: my w tom žadného nechceme haněti, než což ſe nám mijrněyſſijho widij, to gſme oblijbili, y ginym vkázali. *)

Žeby pět diphthongůw bylo, pjſſe nezle; wſſak ſſeſtý *ie* a ſedmý *uo* nic neſſkodilo přidati. Zdáli ſe mu to wěc býti nenáležitá, až otom y doſti důtkliwě napſal, kterakby tu diwné auſt křiwenj býti muſylo, a že oni s Gzelem nikdy žádného tak mluwiti neſlyſſeli etc.: Beneſſowi nenj diwu, gedno proto, že wjce byl Némec nežli Čech; mohloby ſe mu bylo řjci: Ne sutor ultra crepidam; druhé, že ty měl w oſſkliwoſti (ač ono wiz gak ſprawedliwě), kteřjž ten diphthong pilně zachowáwali. Než Petr Gzel, zdá ſe, že nebylo hodné, aby ſe z Prahy pſal, poněwadž w Praze býwage a ſnad s lidmi y letnými, to geſt, ſtarými, mluwjwage, toho neznamenal; leč ſnad neměl dobrého ſluchu, protož tak ſubtylných hlaholůw (14) chopiti se wſſemi gegich rozdjly nemohl. A pakliť ſau oba, y Beneš y Petr, byli impeditae linguae, neproſtranného a nezohýbaného gazyka: pročež toho diphthongu, bez mrzutého auſt vkřiwowánj při wyřjkánj ſyllab těch, wypowěděti neb wyřknauti nemohli: ale mnohým těm, genž také y w Praze býwali, y někteřj tam ſe zrodili a wychowali, a Čeſké řeči dobře wyrozuměli, potom také y mně ſe widj, že Čeſká řeč bez těch dwau diphthongů, y náležitě pſána, y práwě a wlaſtně mluwena býti neſnadně může.

Giſtě, kdož dobře ſwědom geſt Čeſké řeči, a nemá němčinau a gegjmi obyčegnoſtmi zmotaného při čeſſtině ſaudu, tenť zřetedlně to nalezne, že těmi liter odwogowánjmi aneb ſamými ſſtreyſſky, s wrchu nad literami kladenými, nečinj ſe

---

*) Laudanda est haec modestia et imitanda. Ale žeť k nj bylo cosy přimjſſeno, gakás k některým kyſelůſtka: čehož nechci připomjnati, poněwadž giž ti obogj w Pánu zeſnuli, i to umřelo s nimi; byli též lidé gako y my.

dosti wlastnosti a ozdobě gazyka Českého při těch syllabách. Ačkoli do toho sstreyssku gakésy litery zostřenj Beneš uwesti a ge w něm zawřjti chtěl; ale gak se ten sám ssreyssek s tjm gakýmsy zostřowánjm dobře trefj nad tjm slowem Bůh, dobrý Čech snadně rozuměti může, y z zwuku toho slowa, (15) dobře a práwě, tak gakž náležj, wyřknutého (neb se ta syllaba, kteráž ten geden neb druhý diphthong zdržuge, sama gako w austech dobře mluwjcýho Čecha rozwjgj), y z toho, že starj prostěgssj pjsaři Česstj psáwali to slowo takto: Boh, ano se gesstě in compositis tak y wyřjká y pjsse: gako Bohdá, et in obliquis, Boha, Bohu etc., item staré slowo: Bohwyžehneg, Bohpomozy, et propter euphoniam Bopomozy.

Podobná k tomu gest y regule (t. g. zpráwa Philomatesowa), kterauž položil w swé Etymologj, prawě, že wykládáno býti má: Mensuram bonam dabunt, dadj mjru dobrú, protože gest accusatiuus a ne ablatiuus. Okolo Strážnice a Brodu Vherského, mjsty y na Slézsku tak mluwj Morawcy a Slezácy; ale Čechowé nic. Nebo ne gazyk a neb řeč regulj, ale ten, genž regule wymeyssljá spisuge, řeči neb gazyka wlastnosti ssetřiti má. Protož nepsati tak: dobrú mjru; ale psáti dobrau mjru, gako in ablatiuo instrumenti: dobrau měrau.

(16) Weliká by ohyzda byla w řeči České, kdyby ta regule mjsto mjti a zachowána w mluwenj býti měla, kdyžby řjkáno bylo: krásnú ženu pogal, čistú zahradu má, libú wůni má etc.

Měloliťby býti tak České řeči ozdob vtjnáno, pročby také s swrchu psanými neřjkal: w kútě sedj, búda shnilá, múdrý člowěk, pússtj se s wrchu, na súd nepůgdu, súdowé, búřky.

Ale žeť gest sám toho Beneš nezachowáwal — neb y w předmluwě na tu swau Orthographj položil to slowo: časuow (?), sám proti swé reguli učiniw — o ten rozdjl accusatiui ab ablatiuo málo gest, může o něg dobrý pokog býti. Leykť gistě nepotřebuge rozeznánj inter casum ablatiuum et accusatiuum, a včený w latině Čech ne po té samé terminacý *au*, ale po giných slowjch okolnjch a neb po wssj sentencý t. g. po celém smyslu slow několika rozezná, qui casus sit. Philomates welj

rozeznáwati tau terminacý (t. g. tjm koncem aneb konce terminem), kdeby byl accusatiuus casus a kde ablatiuus instrumenti (nam simplex ablatiuus dj: od té mjry.) (17) Y dobře prawj poněkud, a poněkud zle. Dobře djß: mám dobrau mjru, ſluſſný accusatiuus geſt; ale djß-li: mám dobrú mjru, giž dal poljček čeſſtině; neb Čech nedj dobrú, ale dobrau. A takž y mnoho k tomu podobných ſlow, gako: Pěknau ſukni, krátkau, běhlau, ſpěſſnau ceſtu, gatau wazbu, činěnau et cetera infinita verbalia nomina.

Protož ta regule Philomateſowa wymazánj geſt hodná, aby čeſſtiny nekazyla.

O tom pak diphthoňgu *ie* — totoby mohlo krátce řečeno býti. Poněwadž ſe na tom mjſtě nezdálo býti Beneſſowi ſſkodné položenj těch dwau liter t. g. *ij*, y proč má býti ſſkodné položiti mjſto druhého *i* podlé prwnjho literu *e* (wſſak ono malo wjce zaměſtkná nežli *j*)? Poněwadž ti, genž zpráwně čeſky mluwj, hlaholem ſwým na těch některých mjſtech (kdožby wſſak pozorowati toho pilně chtěl, et non careret iudicio aurium) ne ſamu wlaſtnoſt litery *i*, ale také djl wlaſtnoſti, kterauž má litera *e*, obſahugj: gjeſti, pjeti, djeti, pjeſmo, zjezeň etc.: ſtařj pjſaři Čeſſtj diphthoňgu toho neopauſſtěli, (18) což kdož chceß widěti, pohleď do Biblj neb Zákonůw dáwno na pargaméně pſaných, wſſe to tam spatřjß. Ano y w tiſſtěných Čeſkých knihách ſtarých toho množſtwj geſt, zwláſſtě při těchto ſlowjch: wiſjeſſe, noſyeſſe, wědjeſſe, bjeſſe, geſſitenſtwje etc. Item, wiz Pasſional ſtarý tiſſtěný. Item wiz knihu Frantiſſka Petrarchy, giſtě vžitečnau, od Pana Řehoře z Gelenj z latiny do čeſſtiny přeloženau. Tam netoliko nalezneß diphthoňg tento *ie*, ale nalezneß dwě litery ſpolu, totiž *ij*, a k nim geſſtě přidanau literu *e*, takto: zmijenka o přátelſtwije.

Pozn. To wše, což ſem o tom diphthoňgu *ie* napſal, kdo chce může ztrhati a spáliti, gát nic za zlé mjti nebudu; anebo nečjſti toho, ale přeſkočiti. Gá ſem to pſal proto, že ſem muſyl; proč? nepowjm nynj.

Kdož dáwno w Čeſkém gazyku wydané knihy čjtá, mohłby z nich y tomuto wyrozuměti, že ſtařj Čechowé to spatřili, kterak ten diphthoňg dwogjm způſobem gde: někdy gedné litery wjce ſe hłahoł obrázý a druhé méně, a též zaſe naodpor: totiž, někdy wjce *j* někdy pak *e* zawznj, a druhé maličko ſe gen drbne. Gako: djemeli, zpjewati, hřjeti, mřjeti, pjeti. — tu *j* velmi wznj w té přednj ſyllabě, *e* pak maličko (19) při dokonánj zwuku ſyllaby ſe dotkne. A zaſe na odpor, někde *e* welmi zawznj, a wſſak proto negprwé nemało ſe dotkne litery *j*; jako v přjkładu: pjeknie, powieſt, kráſnie, libie etc. Tu kdyby ſamo *e* gmenował neb wyřkł, tedy takto bude wznjti: pěkne, poweſt, kráſne, libe. *) Y protož ſtařj naſſi chtěwſſe doſti včiniti właſtnoſti řeči, y pſáwali na obé diphthoňg cełý t. g. obě litery ſtawěgjce naobé takto: mjeſtie, mieł, kráſnie, mniegjeſſe, powietřje, a bjeſſe, ſuknie, rozdielili, ſwiedectwje, prawdie etc. Tak y kněz Beneß w ſwé na Nowý Zákon předmłuwě, dwakrát ſłowo toto a takto położił: proſt*ie*, měw napſati (a neb ten geho chwálený nowý Impresſor wytiſknouti) proſ*tě*. Item, w též předmłuwě také podobně k prwnjmu ſtogj to ſłowo: geſſt*ie*, kteréž takto měło ſtáti: geſſ*tě*. Také y toto geſt nemałé wážnoſti hodné při tom diphthoňgu, že mnohá ſłowa (multae voces per hanc diphthongum discernuntur) położenjm w nich neb nepołożenjm toho diphthoňgu rozeznáwagj ſe.

Gako: gjm, s dłauhau literau et cum acuto accentu sine diphthongo significat instrumentum: gjm, totiž tjm mečem neb nożem, gá ſem gjm vřezał etc. (20)

Item gjem, est verbum et significat: edo. Item gim eis; gim, těm pacholkům deg něco, est enim datiui casus. A njže ſe potom mnoho takowých ſłow vkáže.

Ale že pak tjm toho diphthoňgu zachowawánjm dáła ſe některým, zwłáſſť gazyku Čeſkému ſe geſſtě teprw včjcým, weliká při čtenj překážka, tak že newěděli, kdy který způſob toho diphthoňgu měłby býti zachowán t. g. kdy wjce *j* nežli *e*, a kdy wjce *e* nežli *j* má býti hłahołem dotknuto — gako při

*) Verba et adverbia confundereutur.

tomto ſłowu: pomnie; napjſſeß: on pomnie půgde, a též: on pomnie na to. — Tu kdož gazyku Čeſkému dobře nerozumj, newěděłby kde kterým obyčegem ten diphthong hłahołem zachowati, a z pjſma neb napſanj tomu nehnedby srozuměł mocý ſłowa, ale zpletłby ſe w tom. Nebo giné geſt: pomně t. g. za mnau, a giné gest: pomnje t. g. pamatuge. Y protož po čaſých obmyſſleno to, aby mjſto toho diphthongu *ie*, kdež ſe má wjce *e*, nežli *i* dotýkati, nebyło pſáno obau liter, ale ſamo toliko *e*: a pro rozdjł od giných *e*, (21) aby nad njm puňktjk poſtraně, nad tjm mjſtem, kdež *j* ſtáti měło, kładen był; takto: gdėte, pėknė, kráſnė etc. a tak nemałá neſnáz y zaměſtknánj odgato geſt. Beneß o tom dj, že ten wrſſek za *j* ſtogj; item, že tu *j* ſwau moc tratj a za consonant znj; nihil dictum est meo iudicio, powj ſe o tom njže náležitěgi.

Druhý pak způſob téhož diphthongu t. g. *ie*, když wjce *j* nežli *e* wznjti má, předce nechán byl a užjwán pokłádánjm obau liter cele, gako: pjeſmo, djetě, mjeſto. Ač nekteřj pjſaři nedbalegſſj a proſtěgſſj předce to pletli, t. g. měwſſe pſáti *e* pſali *ie*, a zwłáſſtě při dwořjch panſkých etc.; kdež *j* měło býti pſáno, že tu pſáwali *ij* t. g. odwogené *j*, gakž někdy ſnad w němčině přiwykli *m*, *n*, *r* y giné litery dwogiti. Ale zdá ſe, žeby ſe takowému zmatku a neſnázy takto mohło wſtřjc wygjti: abychom gakž oni prwé předkowé naſſi z diphthongu *ie* udělali ė, tak y my z téhož diphthongu druhé čáſtky (t. g. kdež ſe wjce *j* nežli *e* hłahołem wynáſſj) udělali ſamo *j* s něgakým znamenjm. (22) Gako takto, abychom užjwali formy neb způſobu tohoto: ȷ̇: gako v přjkładu: pȷ̇ſmo, mȷ̇ſto etc. t. g. aby litera *e*, poněwadž ſe gj maličko dotýká, ne podle *j* aneb za *j* ſtáła, *než nad j*, a ta aby była maličká, podle njžby také puňktjček maličký ſtáti mohł, tak gakž w kancionału w Połſſtě tiſſtěném geſt učiněno.

A takby ſe ſnad učiniło doſti y těm, genž toho nelibugj, aby *ie* diphthong měł tak cele pſán býti, y těm, kteřjž bez toho diphthongu býti nechtj. Ano y těm byłoby napomoženo, genž od některého giného gazyku překážku magjce, nevměli toho diphthongu proſtranně a właſtně wynáſſeti, ale pletli ſe

w tom. A widj ſe, žeby to neměło býti mnohým nepřjgemné, geſſto podobně tak Němcy w některých ſłowjch činj, že gednu literu maličkau nad ginau wětſſj w řadu mezy giným w ſłowě ſtogjcý kładau, a zwłáſſtě w knihách tiſſtěných; nebo pjſařům nenj tak ſnadné tomu hned přiwyknauti, a to wſſudy zachowáwati. Ačby ſe mohło někomu zdáti, že u Němcůw geſt rozdjlná wěc: totiž oni toho diphthongu (23) zwuk počjnagj od litery wrchnj k té genž njže ſtogj, gako: Vater, tochte, füre, ale Čechowé od litery nižſſj k hořegſſj t. g. od *j* k literě *e*: pjſeň. Wſſak nenj to nic na ſſkodu: nýbrž pořádněgſſj geſt wěc gjti předſe čtenjm (neb w čtenj) po literách, a když ſe přigde na tu wrchnj *e*, maličko to *j* poroztáhnauti na způſob nakłoněnj ſe k literě *e*. Takť my tak dobře práwo k tomu máme tu literu *e* nawrchu kłáſti gako Němcy.

Ano et ratio tonorum dobře ſe trefj, quia *j* tonum habet acutum, *e* vero gravem, atque hinc diphthongus ista habebit compositos tonos secundum euphoniam, nempe ex acuto et grani circumflexum tonum ut: djtě.

Ač negwětſſj přjčina v mne toho geſt odgetj překážky we čtenj, zwłáſſť pro newelmi zwykłé a vměłé čtenáře, kteřjž mezy mjeſtem a měſtem nevměliby rozdjłu we čtenj učiniti, atque sic auditorum animos turbarent etc.

A wſſak při tom diphthongu widj mi ſe tato znamenatá wýminka býti ſprawedliwá a hodná toho, aby była zachowáwána, totiž tu aby ſe (24) ten diphthong *je* kładł, kdežby bez něho właſtnj Čeſké řeči hłahoł býti wyneſſen neb napſán nemohł; aby tak rozdjł był mezy těmi třemi způſoby *i, j*, ȷ̇. Gako takto: Pjſař zpjwá opiłý gſa. Geſtli že pak k tomu to bude zdáti neſnadné wyrozuměti, totiž kdeby měło właſtně pſáno býti ſamo *j* s akcentem t. g. s ſſtreyſſkem nawrchu, a kde *j* s tjm maličkým *e*; tedy aſpoň nechážť pjſſj ſamo *j* s ſſtreyſſkem a ocáſkem od litery *i* dołů trženým takto: *j*. Gako: pjſſeme, dogjti etc. Wždy bude menſſj ſſkoda, nežliby y ocáſek y litera *e* zanechána była; bude ſobě mocy to dobrý Čech ſnáze oprawiti, totiž nad tjm *j* podle toho akcentu maličké *e* tenkým pérem připſati.

Ale aby wždy něgaká pomoc k rozeznánj mjst, která potřebugj diphthoňgu j a která samého dlauhého j s akcentem, učiněna byla; nechážť se otom nětco napjſſe, snad někdo bude mocy toho dobře požiti, a zwlášſtě ti, kteřjž o ten diphtnoňg *ie* tak welmi ſtogj a od něho puſtiti nechtj.

Pozn. Ale poněwadž ſau ti lidé giž zemřeli, kteřjž ten diphthoňg *ie* tak welmi ſobě wážili: může toto mé o něm obſſjrné napſánj třebas' y w nic obráceno býti.

Regulae de diphthongo: je. (25)

Primum de nominum syllabis ultimis in numero singulari.

Nomina verbalia neutrius generis, quae in literam *i* desinunt, gako:

to	miloſrdenſtwje	činěnje	ſpomoženje
to	děkowánje	dobrodinje	mučenje
to	pokánje	howěnje	wzkřjſſenje
to	lkánje	gedenje	wſtaupenje
	radowánje	pitje	nawrácenje
	předkladánje	miſtrowánje	mudrowánje

a giná mnohá ſlowa těmto podobná in nominatiuo habent diphthongum *je*. Gako w pjſnjch welikých K. 12, gitje radoſtné, J. 14, toho pokánje, mého dobrodinje.

Exceptio F. I. Rohii.

Masculini generis nomina in genitiuis amittunt diphthongum, aut etiam communia substantiua, quibus adiectiua masculina opponuntur; ut Syn Božj, hněw Božj etc.

In datiuo amittunt diphthongum, retinent autem *j* cum accentu, takto: tomuto miloſrdenstwj, dobrodinj, pokánj etc. I. 6. každému ſtwořenj, nechtěl tomu zahynutj, přiſſel k zahynutj, tomu wſautj, zahynutj. J. 19.

(26)Nota. Ta litera *k*, když geſt praepositio et significat ad, tedy geſt u nás w čeſſtině datiui casus. Gako k miſtru, k Janowi etc. A wždycky můž za ſebau mjti particulam datiui casus: k tomu, k těmto etc. Protož iuxta regulam ta ſłowa: k zahynutj, k protiwenſtwj, k zaſſigkowánj etc. abiiciunt *e* ac retinent *j* longum.

Accusatiuus similis est nominatiuo, et fere in eius naturam transit, igitur retinet diphthongum. Gako to miłoſrdenſtwje etc. gako w pjſnjch welikých L. 18. pro dědictwje. F. 6. ſkrze ſtwořenje, ſkrze člowěčenſtwje A. 6. item A. 7. wnitřnje obžiwenje J. 14. činiti pokánje. A také někdy fere genitiuo utimur pro accusatiuo w řeči Čeſké: gako 14. Čtenj poſłauchati. Sed hac de re alibi dicetur.

Vocatiuus vero retinet diphthongum, gako: ó miłoſrdenſtwje přewelikė, ó narozenje, B. 9.

(27) Ablatiuus quoque retinet: is enim hic nominatiuo est similis (sicut et accusatiuus). Gako ex hac perditione z toho zahynutje, bez prodlewánje, vkładánje, J. 14. Beze wſſje, odewſſje mocy, ze wſſje, C. 7. P. 2., od ſtwořenje. P. 12., z ſtwořenje F. 16., z kamenje, od očekawánje D 10.

Excipienda sunt tamen ea, quae in loco et ad locum significant, ut infra dicetur: quae magis ad accusatiuum pertinent.

Ablatiuus instrumenti etiam retinet diphthongum, gako: wſſje ſyłabú. In *ali*quibus vero adiecta litera *e* ad longam literam *j* assumit *m*, gako: wſſjem zbožjm (a nebo, gakž někteřj pjſſj: wſſyem). Item assumit et literam *ž*: gjž, id est: kteraužto wěcý, tjm, hac re, člowěčenſtwjm. L. 20. wyſſeł narozenjm. M. 20. młádoſtj, črſtwoſtj. Tamen obseruandum: Ta ſłowa: gjež a tjem retinent diphthongum, etiam apposita litera *m* aut *ž*, propter discrimen ablatiui a genitiuo. Gako gjež — tau mocý — učinił; gjž — té mocy — máło máš. Quod ad vocem: tjem — hic proprietas sonus diphthongum requirit.

(28) Casus octauus vero non retinet diphthongum; gako o pokánj, o narozenj, o vmučenj, o zawedenj etc. Quia redolet naturam accusatiui casus in verbalibus nominibus.

F. J. Rohii haec fuit regula, quam ille diligenter seruauit: Praepositiones quaedam, cum anteponuntur nominibus verbalibus, amittunt diphthongum. Gako: w, k, v, při, po: w náſſedowánj, w dobrodinj B. 10. Item v wzkřjſſenj, k vmučenj, k vtěſſenj C. 6. k obžiwenj D. 10. při wzkřjſſenj D. 12. D. 4., po zdegſſjm pracowánj kralowánj.

Nota. Wſſak při té liteře *w* třeba toho ſſetřiti, dum construitur accusatiuo, diphthongum retinet. Gako: přigme w ſwé kralowánje D. 4. Quando vero ablatiuo anteponitur, abiicit diphthongum. Gako: w vtěſſenj, w oſſawenj C. 9. w wěčném vtěſſenj D. 10. A wſſak s tjmto doloženjm: Praepositiones istae a zwláſſť: w, na etc. cum significant in loco, auferunt diphthongum. Gako: w zahynutj, in perditione. Item: byl na cwičenj nebo na včenj: Fuit in exercitatione etc. w tom dobrodinj B. 10. Dum vero significant ad locum, retinent diphthongum. (29) Gako takto: přigjeti muſýš, a neb vweden budeš w zahynutje, do hrozného zahynutje, na zahynutje, na weliké pokuſſenje, w pokuſſenje.

Hanc regulam quidam volebant ad medias syllabas aptare: atque ita euertebant regulas proprias mediis syllabis. Gakož y w pjsnjch na některých mjſtech tak pobláuzeno geſt, ſnad y pro nepilnost Impresſorůw. G. 13 lidem k wjře; ubi diphthongus retineri debebat, ut regula generalis infra posita docet.

Řeklby pak někdo: Kterak leyk pozná, kde geſt casus nominatiuus, kde accusatiuus etc., protož gak vžiwe této zpráwy? Y takto: když k takowému ſſowu napřed můžeš přidati toto ſſowjčko: to, gako: to miloſrdenſtwj; tedy geſt casus nominatiuus, totiž gmenugjcý. Dále: když přidati se trefj toto ſſowce: tohoto; tedy geſt to casus genitiuus, gako: tohoto miloſrdenſtwj. Item: když přidáš ſſuſſně: pro neb proto, zato, nato, do toho, ſkrze, nad; tedy geſt accusatiuus, gako: pro miloſrdenſtwje, pro ſpaſenje. A když ſe trefj ó dlauhé; tedy geſt vocatiuus. Když pak přidáš: od tohoto, anebo w tomto, (30) nebo s tohoto, anebo bez tohoto; bude ablatiuus. Paklí: tjm nebo stjm; bude ablatiuus instrumenti: tjm miloſrdenſtwjm.

Giná pak nomina foeminina (to gest gména wěcý duchownjch nebo tělesných pokolenj ženſkého), kteráž in nominatiuo, w ſwém půwodu ne na *i* ale na některau ginau literu ſe ſkonáwagj: gako radoſt, boleſt, ſſtědroſt, płnoſt, a wſſak potom in aliquibus casibus terminantur in *i* (t. g. w giném gich ſkłoněnj na *i* ſe ſkonáwagj), gako: této radoſti, tauto radoſtj, o té radoſti: ta též in numero ſingulari tauto regulj w tom a tu, kdež se na *i* ſkonáwagj, zprawiti ſe magj: gako radoſt, radoſti, tauto radoſtj, o ſſtědroſti, od ſſtědroſti.

Nomina masculina, quae non finiunt in *i*, gako: wzatek, zmatek, barwjeř, ſſeňkýř, in casibus singularis numeri nepotřebugj toho diphthongu: gako in datiuo: barwjři, ſſeňkéři. In plurali autem numero, verbalia nomina in *i* desinentia, in nominatiuo et accusatiuo (31) retinent diphthongum, gako: miłoſrdenſtwje. Item B. 10. ta ſwá dobrodinje: ač tu geſt accusatiuus: zpjwánj, žehnánj, běhánj, cwičenj. In genitiuo j longum sine diphthongo habent, gako: negſy wděčen mých dobrodinj. In datiuo tolikéž, gako: k rozličnému pokuſſenj: multo magis addita litera *m*, gako: dobrodinjm. Vocatiuus nominatiuo similis. Ablatiuus abiicit: twých zaſljbenj d. 10; od wſſj: pedicalis.

Observationes quaedam.

Cetera autem nomina quaedam, quae in plurali numero non desinunt in *i* sed in *e* s puňktem, gako: ſwiné, djné, ſſkřiné, eandem sequuntur rationem ut in genitiuo, vbi j longum sine diphthongo habent, et in datiuo quoque addita litera *m*, gako: djnj, ſwinj, djnjm, ſwinjm. Quae vero in *e* sine puncto desinunt, ea aliam habent rationem: quam ex declinationum formis, quae fortassis tandem subiicientur, suo loco disces, sicut et cetera nonnulla.

Nomina quaedam, maxime vero comparatiui gradus et superlatiui in *i* desinentia, in nominatiuo singularis et pluralis numeri, tum propter differentiam, tum propter proprietatem pronuniciationis, singularem sine diphthongo, pluralem vero cum diphthongo habent. Gako: ten ſtarſſj, tito ſtarſſje; item ten hodněgſſj, tito hodněgſſje, wětſſj, lepſſje. Quae vero vnum

nominatiuum, seu singularem seu pluralem in *i* habent; alterum autem non in *i* sed in aliam quampiam literam: in iis non vtimur diphthongo, vt: towaryſſi.

Sed verbalia nomina plurima sequuntur rationem supra positam de singulis casibus ſq. in vtroque nominatiuo plurali et singulari habent diphthongum. Vt mnohá rauhánje, pomlauwánje C. j. item pokuſſenje, haněnje, rauhánje, vtrhánje.

De diphthongo *je* in verbis.

Prima persona et singularis et pluralis numeri abiicit diphthongum. Vt: wěřjm, wěřjme L. 13. widjm, widjmeť N. 15. wěřjme C. 10. chwaljme, ſľawjme C. 18. držjme L. 18. pěgjce C. 4. bydljme C. 4. Secunda persona in numero ſingulari quoque j longum sine diphthongo habet. Vt: widjß, mľčjß chodjß J. 18. Syllaba finalis in verbis tertiae personae numeri pluralis non habet diphthongum: sed tantum j literam longam. Gako: wſtupugj J. 9. (33) radugj E. 6. zbuzugj E. 4.

Exceptio.

B. J. Roh in tertia persona plurali vtebatur diphthongo in iis verbis, quorum singularis numeri tertia persona in j quoque terminatur: atque hac ratione volebat differentiam facere inter numeri singularis et pluralis tertiam personam. Gako: on wěřj, křtj E. 8. b. ſedj F. 16. běžj, wěřj, welj N. 16.; in plurali vero: oni wěřje, ſſetřje B. 14. pochodj J. 12. b. on ſe ženj, oni ſe ženje; přednj aud, přednje audowé, on prwnj, oni prwnje. Kté wýmjnce náležegj wſſecka ſľowa, quae in vtroque numero singulari et plurali desinunt in j. Gako ſedj, pudj, ſaudj, bľaudj, widj, činj, ležj, duſý, ctj, trpj; pluraliter vero: ſedje, pudje, etc. Item y to ſľowo: Muſý on, muſýe oni i. e. muſegj per enallagen, cuius est frequens vsus in carmine seu rythmis. Item: nedopauſſtj on, nedopauſſtj, a ňeb regulariter: nedopauſſtjegj oni, et impersonaliter cum diphthongo ſemper: Nedopauſſtje ſe tobě etc.

(34) A odtud potom a ktěm podobné ratoléſtky gdau: ſaudje, ſaudjewali, ſaudjewáme, ſaudjewati budeme etc. protiwjewali, a błaudjewali. A takž podobně y tato ſłowa: odpauſſtjeme L. 10. ſłaužjece J. 9. držjeme L. 8. patřjece D. 7.

Ale někteřj tu wýmjnku činili, totiž, že wtakowých ratoléſtkách ſtupugjcých aneb wywſtawagjcých ztěch ſłow: ſaudje, činje etc. (Sq. a verbis tertiae personae pluralis numeri desinentibus in diphthongum *je*) odmjtali diphthoňg, ſubtýlnoſti řeči wpronunciacij ſſetřjce t. g. aby ta ſyllaba nebyła (cum iam non finalis vt antea, sed media esse incipit) tak protahowána. Gako: oni patřje, patřjce, zwěſtugje, zwěſtugjce. A B. I. Roh toho wpjſnjch ſſetřił: pamatugjc E. 5. magjc H. 2. wěřjme G. 18. bogjme F. 13. a odpauſſtjme L. 7. Hořjcý L. 7. Hledjce O. 5. obrátjce L. 7. widjte C. 10. etc.

Ale že pak některé ty ratoléſtky takowé gſau, geſſto až wnich liter přibýwá, ſłowům wſſak ſyllab nepřibýwá: protož B. Jan Roh na mnohých mjſtech nechávał gim diphthoňgu. Gako ratoléſtka toho ſłowa: wěřje, wěřjec O.4. Item traudjec, trpjec wſſe. O. 4.

Též wěděti ſłuſſj y otěch ſłowjch, kteráž dwě ſyllabě potřebugjcý diphthoňgu w ſobě zdržugj, (35) gako: dělagjecýmu, činjecýmu: prolepſſj způſob zwuku, euphoniae gratia priorem diphthongum amittunt, posteriorem vero retinent. Vt: wěřjcýeho K. 10. magjcýeho, obweſelugjcýeho, ſlibugjcýe N. 1.

A wſſak přitom ſłuſſj pamatowati na reguli vts. de diſtinguendo numero per appoſitionem vel reiectionem diphthongi. Gako: Kraługjcý na nebi etc. B. 5, ſingularis numeri est, ergo abiicit diphthongum; než kdyby było omnohých kraługjcých, tedyby měło mjti diphthoňg takto: oni kraługjcýe. Ale nebyło toho wpjſnjch doſtatečně ſſetřeno; ſnad impresſorem ſeſſło. Nebo N. 1. położeno geſt: oni patřjcý a nemagjcý: a měł diphthoňg býti *ye* etc. quia est plurale. Gako též naodpor zasſe K. 2. zwěſtugjcýeho, kážjcýeho, bez diphthoňgu býti měło, quia est singulare.

Excipiuntur hinc quaedam voces, quae (vt ita dicam) in radicalibus syllabis habent diphthongum, quam abiicere sine iactura non posses. Vt: řjdjcyého, řjdjcyém, čjetagjcyém, čjetagjcyému, rozſýewagjcyém, ostřjehagjcyému, oſtřjehagjcyémi, předpowjdagjcyého.

(36) Zdáło ſe předeſſle některým, žeby také y tato regule mohła y měła býti zachowawána přitěch ſłowjch, kteráž in singulari et in plurali in *y* desinunt, aby verba generis feminini była sdiphthoňgem pſána, masculini vero generis sine diphthongo. Gako wiz C. 19. Oči genž wſſecko widje gaſněgſſje, est femininum, litěgſſje, ona vkrutněgſſje P. 12. Ale zdá se, že ta regule nenj vžitečná; nullam enim habet firmam rationem, gakož pak y tam w pjſnjch nenj gje welmi ſſetřeno. Gako wiz D. 10. tjm zrakem wždy patřje, plurale est, et masculinum etc. Item D. 19. zámutku netrpj. Ibidem: wtwář geho hledje. D. 13. ať ſe vtěſſje vts.

Corollarium. Tauto regulj též zpraviti ſe magj nomina, quae et in plurali et in singulari in *j* desinunt, gako: on dražſſj, negdražſſj, lepſſj, čačtěgſſj: oni dražſſje, lepſſje, etc.

Otom ſłowu: „ſłuſſj" quando significat Decet, gako: ſłuſſj mi toto etc. tedy má mjti diphthoňg, gako wiz w pjſnjch P. 16. b., K. 2. Když pak significat: Pertinet, tedy sequitur rationem aliorum verborum vt: on ſłuſſj kemně, oni neſłuſſj kemně.

De mediis ſyllabis.

(37) Kdeby měł a neb neměł diphthoňg býti poſtawen w ſyllabě ſłowa kteréhokoli, ne kragnj, ale proſtřednj neb y přednj, přitom ſe tjmto zprawiti můžeſs: a wſſak tak pokudžby nebyło proti prwnjm t. g. napředpoſtaweným reguljm: Kdežkoli buď půwod toho ſłowa neb ratoleſt w též ſyllabě má *e*, tuť náležj, když táž ſyllaba ktomu přigde, aby měła *i*, položiti diphthoňg.

Gako wpřjkładu: měłiby napſati to ſłowo: „wjera,“ y newěděłby, sdiphthoňgemli čili bez diphthoňgu máß ge napſati; tedy pomyſl, máli gaké okolnj ratoleſti to ſłowo, a gaký přité ſyllabě geſt téhož ſłowa způſob; naleзneß tyto ratoleſti: wjera, wěřjm, wěřenje, wieře, wěrau etc., kdež widjß, že zaliterau *w* ſogj *ě* swrſſkem, protož napiſſiž takto: wjera K. 2.

rozdjelný — rozdělugi;		bjeda	— běda
břjemě — břemeno;		ſmjřenj	— měřjm
neſmjrně — měřjm		A. 6. nynje	— nyněgſſj
zwjeře — zwěř		řjediti	— řeď
wjerně — wěděnje		wježe	— ſwěž
kwjetj — kwět		otježe	— otěž
djeło, — děłati		oſtřjehati	— oſtřežen
začjeti, — začetje		ale oſtřyhati	— oſtřyhán
knježe — kněz			
D. 13. penjeze — penězy		D. 13. rytjeř	— rytěřowati
F. 13. začjeti — začetj	F. 13	pjeſeň	— zpěw
T. 17. djeło — děłám		zpjewati	— pjſničky A. 6.

Pakliby, ohlédage ſe napřednj y nazadnj wůkoł ratoleſti, nikdež nenalezł wtéž ſyllabě (t. g potéž liteře genž consonans gest) *e*, ale wſſudy *i*, tedy napiß bez diphthoňgu *j*. Gako: pjſař pjſſe pjſmo pjſařſké, wjti wige, gjti ire, odtoho ſłowa gitje.

Ano přiněkterých ſłowjch potřebný ſe tjm činj rozdjl significationis, gako: wjeti plewy, wěge, a zaſſe: wjti, wige niti na kłubko. Item ſpjeſſe citius, ſpěſſný: spjſſe conscribet ſepſał. Item: gjeti capere aliquem, getje-gat, a gjti ire ſſeł; item: pjeti, páteře pěgj, a pjti piwo, neſtřjzwé pitje. Přigjeti člowěčenſtwj M. 9. rač nás přigjeti do zboru E. 5. kterýž přigjti měł A. 6. přigjti k naſycenj C. 2. Hinc nomina verbalia, přigjetj člowěčenſtwje M. 3. žádoſtiwé přigitje ſyna Božjho. Item: ſwjetek gakoby řekł: maličký negaký ſwět. kwět kwjetek, ſwět ſwjetek, tu diphthoňgu potřebj; ale když djß: ſwjtek od swjgenj neb swinutje, tu ſe odmjtá diphthoňg. Item: snjm, snimi cum illis, snjem (ſnědenj) comedam.

De monosyllabis plurimis idem iudicium est.

A. 9. hřjech, hřeſſiti ſmjech, ſměſſný;
C. 7. tjem, těmi; pjech, pjechati.
Tuto giž mjſto magj ta ſłowa:
dje, děgje, třje,
wje, wědje,
čtyrje, gje, gedje.

Nebo koné reguli napřed położené de primis personis singularum vocum nemohau ſe trefowati.

Participia quae in singulari numero in *e* desinunt, retinent in plurali numero diphthongum. (40.) Gako:

chtě, chtjece; děłage, děłagjce;
čině, činjece; mage, magjece.

Pronomina, quod ad vltimas ſyllabas, rationem nominum sequuntur.

gj, ei. A tu bude rozdjł odtoho ſłowa: gje edit, gi eam — zažeň gi, gj ablatiuus (?), quo nos vtimur loco accusatiui, gako: zawołeg gj.

Voces nonnullae peculiaria quaedam ſua proprietate retinent diphthongum: gako to aduerbium negandi: nenje N. 16. wjece F. 12. Item nomen illud: žjezeň D. 20. A zasſe též naodpor quaedam respuunt diphthongum naturaliter, vt: mjle L. 20.

Generalis regula.

Voces hae, quae in medio nominatiui habent diphthongum *je*, retinent eandem in obliquis eiusdem numeri.

Vt: djetě, djetěte, djetěti, djeti, djetky B. 16. od djetěte. Item: pjeme, pjete, pjeti, It. wjera, wjery, wjeře, wjeru etc. It. mjeſto, mjeſta, etc. a kmjeſtu B. 16. It. bjedy etc. wbjedy, zbjedy L. 19. It. pjeſeň, pjeſně etc.

(41) Huc pertinent et quaedam compositae voces aut etiam istae, quae similitudinem saltem compositarum vocum habent.

Vt: mjesto, pjesař (ač w obyčegném młuwenj reiicitur in pronunciatione diphthongus a řjká se spěssně: mjsto, pjsař).

Excipiebat autem F. J. Rohius quasdam voces, easque exigebat ad rationem nominum, ad hanc nempe regulam primam, quae de casibus supra posita est. Vt hanc vocem Božj: Synu Božj L. 16. Syna Božjeho A. 20. Słowem Božjm G. 1. Wsłowu Božjem B. 17. Wůle Božje L. 18. Kwůli Božje B. 18. Item: zpjesnj G. 15, pjeseň nowau.

Ale widj se, že to słowce: Božj włastněgi náležj ad regulam seu exceptionem illam de distinctione numerorum per hanc diphthongum. Takto:

Singulariter: Syn nebo dcera Božj
Hłas Božj, stolice Božj.

In plurali vero: Synowé nebo dcery Božje
ta přikázanje Božje
pomsty Božje etc.

Alia regula generalis.

(42) Sunt quaedam voces, quibus alii aliter vtuntur, w gednom kragi tak, w giném ginak. Gako to słowo: snim cum illo: snjmž sme G. 20. snimi cum illis. W Domažlickém kragi řjkagj snjmi ssel, około Prahy pak: snimi ssel. Item: někteřj řjkagj: mjstr, a ginj mistr; około Prahy řjkagj: Pane mistře, než na Morawě słowe mjstrem leckdos. Item toho słowa: giž quam, někteřj vžjwali s dłauhým j, gako M. 2. gjž Bůh náčił: někteřj pak takto ge pissje: giž. Posterior ratio tamen melior. Neb włastně „gjž" gest ablatiuus instrumenti, gjž totjž kterauž to miłostj neb metłau etc. Ale „giž" gest accusatiuus, tolikéž znamená gakoby řekł: Kterauž to miłost neb metłu etc. gi eam, gj ea vel ei, si non obseruatur diphthongi j ratio, quae casum datiuum ab ablatiuo instrumenti distingueret. Že též aduerbium ono „giž" iam tak se pjsse, to nic nebuď kupřekážce: contextus orationis discrimen ostendere hic debet.

Tolikéž přitěch ſłowjch: gi, gj: nedeg gj pryč, vtni gj kus, zapłať gj, chtěł gi tegně propuſtiti, chytił gi. Stařj na pargaméně pſáwali takto: nechtěł gje proneſti, ale chtěł tegně propuſtiti gí; gí accusatiuus, gj est ablatiuus a nebo datiuus.

Zawjrka wſſech těch zpráw o tom diphthoňgu *je*.

Ačby ſe mohło zdáti někomu, že ſnad giž ſe wjce stjm diphthoňgem rozbjrám než náležj a nebo než potřebj etc., ktomu krátce djm to: Poněwadž smnohem menſſj pracý mohau ti wſſickni liſtowé, nanjchž otom diphthoňgu pſáno geſt, pominuti býti, nežli geſt była má práce wahledawánj a spiſowánj toho, a wſſak ſem gá pro vžitek čtenářůw (ač mohlliby kdy gaký odtuď wzat býti) práce té podſtaupiti ſobě newážił: ſłuſſné geſt aby také čtenář práce té (ač geſtli gaká) welmi małé, wpřewřenj kolikoſy liſtůw těch, kterýchžby čjſti nechtěł, ſobě newážił, ale gi bezreptánj podſtaupił.

(44) Non nego quidem, me in hac diphthongo describenda fuisse curiosiorem, at id (inuitus sane — nempe oportebat me quibusdam magni nominis viris gratificari) facere sum coactus certis de causis, quas hic commemorare non est necesse. Gakož pak y gá toho každého wýmluwna mjti budu vſebe, kdož nemoha poſtihnauti, a neb nemage ſe kdy stjm rozſuzowatſ, a když prwé ginak zwykł, mjſto diphthoňgu *je* pſałby toliko wſſudy dłauhé j sſſtreyſſkem, y namjſtě diphthoňgu, y ginde kdež ſyc ono, totiž dłauhé j mjſto ſwé właſtnj má, a zwłaſſtě poněwadž widjm, že giž ten diphthoňg wſſechnem téměř zawyku wycházj: tak také žádám, aby y čtenář měł mne vſebe wýmłuwna, že ſem tak ſſiroce otom diphthoňgu, měw ktomu doſtatečné a newyhnutedlné přjčiny vts. pſał.

Giž pak kginým wěcem w Grammatyce Čeſké położeným ſe obrátjm, a onich ſtředněgi a kratčegi ſnad nežli o této doſti newelikė wěcy někco napjſſi.

De diphthongo *ye* obwłáſſtně.

(45) Y ten diphthoňg nenj zlý, ſtařj ho nemało vžjwali, gako když pſali to ſłowo: Cyeſař. Ač někteřj přiwykli pſáti: Cjeſař; ale wſſak prwnj właſtněgſſj geſt, gakož ſe potom srozumj, když ſe oliteře *e* pſáti bude.

Dobřj pjſaři pſáwali *ye* diphthoňg negwjce na těchto mjſtech t. g. když za literau *s*, a nebo *c*, a nebo *č*, a nebo *ſ* měła ſtáti litera *y*, a ta ſyllaba dłauhá býti měła. Gako: přicházye, wcházye, přicházyeš D. 4. cyrkew F. 7. a též F. 8., w ſkutcyech N. 2. Item ſyeti aneb rozſyéwati ſyemě G. 7.; ſyeti rozeſtřeli kłowenj, ſytj włcy, o čaſyech. Ač mjſty gako též F. 8. pokłádá ſe to ſłowo takto: Cýerkew F. 9. na několika mjſtech geſt též tak położeno, přjležjcýeho M. 14., w budaucýem B. 3. odčýeſti E. 8. ſyence F. 17. rozſýewał ſýemě G. 7. proſýece G. 3. měſýec B. 3. B. Lukáš také tak pſáwał, wiz w kancyonáłu bratrſkém, tiſſtěném léta 1519. I. 2. ſýeti seminare, I. 1. w dobrých ſkutcýech; item D. 13. muſýe trpěti, a ginde etc. (46) A tu by také měło y té regule ſſetřjeno býti, kteráž swrchu odiphthoňgu *je* położena, totiž: když ſingulare et plurale, seu verbum seu participium etc. in eandem literam *y* desinunt: vt in singulari scribatur sine diphthongo, in plurali vero cum diphthongo, gako: muſý, duſý, on kazý, oni kazýe, ſwině cyzý, druzýe, Cyerkew, toto pomezý, mnohá pomezýe. Ač ſyc to ſłowo „muſý," in plurali habet muſegj. Ale žeť toho nebyło wſſudy w pjſnjch ſſetřeno, nebo y tak y onak vžjwáno było diphtoňgu toho neb té litery, gako: anděł ſtkwaucye D. 14., item andělé byli ſtkwaucý E. 9.

Ano y ta regule de mediis ſyllabis měłaby ſem přináležeti. Neb gakož odtoho ſłowa děłati, pjſſe ſe: djeło, tak tuto odčtenje pjſſe ſe čjeſti aneb čýeſti, item od wzetje, wzyeti E. 13.

Než mjeſty było wpjeſnjch zbytečně vžjwáno toho diphthoňgu, gako wtom ſłowu: wnebeſýech; lépe pſáti bez *e* a přidati swrchu ſſtreyſſek takto: wnebeſých.

(47) Wſſak pjſařům mjſto toho diphtoňgu, když gen accentum acutum addere non neglexerint, doſti bude; impreſſorůmť by měło to napéči býti właſtnėgi, ale giž y to vtekło: doſti nám buď aſpoň natom mjſtě pſáti *y* gako též *j*.

De diphthongo *uo*. Přjdawek ktomu, což oněm napřed pſáno.

Gakož pak napřed geſt odiphthoňgu *je*, gakby měł nebo mohł pſán býti, bezpřekážky nevměłým a neb čeſky dobře nerozumėgjcým čtenářům, totiž aby takowau formau był pſán j: takťby podobně mohło přitom diphthoňgu *uo* včiněno býti, totiž aby ne podle *u* ſtála ta litera *o*, ale nad nj, a aby była menſſj nežli *u* (gakž y oprwnjm diphthoňgu napřed powědjno), takto: *ů*, podlé způſobu Němcům doſti zwykłého. Gakož ſyc y B. Jan Roh pomjſtech toho vžjewał: gako: hřjchůw, wpůwodu L. 19. wůli L. 18.

(48) Toto přidám kněmu: kdež geſt ablatiuus, tu může pſáno býti *ů* nakoncy: Vtjkeg odhřjchuo, chů: a kdež geſt genitiuus pluralis tu: ůw — množſtwj hřjchůow, chůw.

De diphthongo *ay*, *ey*.

Ay že by był diphthongus indignantis, hněwiwoſti, dj Beneß: sed videtur omnino esse admirantis, saepe cum quadam demonstratione. Gako: Ay Pán Andělſký etc. item wſtarých Bibljch a Zákonjch pſaných předněkterým ſtě let, čaſto ſtogj to ſłowce naten způſob gako: Ay djtě mrtwo ležjſſe, ay toť vmjrám nic nevčiniwſſi, ay Adam gako geden znás, ay toť gde ſnůw wykładač, ay gá ſám hledati budu etc. A ſummau to ſłowo: Ecce, tak było odſtarých Čechůw wykládáno. Stařj mnoho vžjwali toho diphthoňgu (nynj ſe nám giž netrefuge): gako wtěchto ſłowjch: day, nechay, pomahay, wołay, požehnay mně také. A zdá ſe že nebyło newłaſtně, neb od toho způſobu, kdež ſe *a* kłade, tato ſłowa gſau gako

ratolesti, poněwadž řjkáme: požehnánj, pomahánj, žehnám, pomáhám a někde tak gesstě y mluwj, zwlásst na (49) Morawě a w Slowácých. Nynj giž na těch mjstech pjssj někteřj *ey* gako: nechey; ginde *ei*, gako: neimileissj; ginj: *eg*, gako: děleg, milegssj etc.

Ten pak diphthoňg *Ei* a neb *ei* gest hortantis, napomjnagjcý nebo ponaukagjcý, gako: Ey Bohu nassemu, Ey powstaňtež wěrnj, Ey nuž chwalu etc.

A tak summa wsseho toho, což sem tuto obssjrně odiphthoňgjch napsal a k Benessowu psanj přidal, tato buď: Widj mi se, že ne pět toliko Česká řeč diphthoňgůw má, ale raděgi osm: totiž: *ay*, *au*, *ey*, *ye*, *ie*, *oy*, *uy*, *uo*. Ač gak gest to potřebný nebo nepotřebný, wlastnj nebo newlastnj diphthoňg: *oy* a též *úy* zwypsánj njže položeného oliteře *y* a *g* srozumj se.

Přjkladowé k vkázánij mocy a zněnij pořádné každé Litery wssij Czeské Abecedy. A zwlásstě yak ta litera i při které giné liteře má psána býti w swém hlasu.

a bez akcentu, krátce má wznijti. Yako Swatý, swatost, když se o swatém Človĕku mluwij.

á s akcentem dlauze a ostře má znijti. Yako: yá, má, twá, Pán: též Swátost, když se (ačkoli bez Přjtmu, z obyčegej o služebnosti swátosti mluwij.

Položil dále wswé Orthografj kněz Beneß přjklady, gimiž litery každé zněnj a moc vkazuge: kčemuž y gá také, což mi se bude widěti, přidám: a to propůjčiny napřed powěděné t. g. prodoplněnj anebo naprawenj něteho přitom.

Oliteře *a* mluwě nemálo wyklaubl těch, genž toho slowa *swátost*, owečeři Páně mluwjce, wžjwagj: widj mi se že bezpotřebně a nenáležitě. Poněwadž několik set let w Biblj latinské wwýkladu swatého Geronýma to slowo stálo a

ſtogj (51) y podnes Sacramentum, wjce než naſſeſtnácti mjſtech: kteréžto ſlowo čeſky odſtarých předkůw naſſjch wykládáno bylo Swátoſt; což, kdyby byl Beneß do Biblj a Zákonůw Čeſkých napargaméně dáwno před mnoha lety pſaných nahledl, bylby zřetedlně shledal. Že pak on toho wſwém Zákona nowého wýkladu nepoložil, natom málo záležj. Wj ſe, gak geſt y odgeho towaryſſůw ten wýklad byl přigat, ačkoli ho těchto čaſů kněžj Čeſké ſtrany negwjce vžjwali. Wlaſtnoſti toho ſlowa čeſkého Beneß nerozuměl, protož ho gak vžjwati newěděl: očemž potom naſwém mjſtě njže bude powědjno.

Toto mi ſe naten čas widj zapotřebné přitom doložiti. Stařj mnozj, kdež mělo *d* dlauho znjti, gako: nápadně, dwě litery podle ſebe kladli: naapadnj. Ale lépe geſt to ſtřeyſſkem nawrchu zprawiti: nápadnj.

A tolikéž při liteře *e*: mému milému přjteli. Očemž y naginých mjſtech geſt dotknuto.

---

(52) *b* ſe vžjwá gednoſteyně na každém mjſtě. Po *b* když ſe malé *i* klade, má tence*) ſloženo býti, yako: Biblij, bili; kdež, ſe weliké *y* klade, má hrubě ſloženo býli, yako: byly, bydlo, býti.

Oliteře *b* což pjſſe, za nemnoho ſtogj, ale to náležj potom oznámiti, když otěch literach *i* a druhé *y* pſáti ſe bude.

Před *i* nebo před *y* *b* nebo *d*, nebo *p*, nebo *f* etc. tjm, čjmž wlaſtně geſt, předce gednoſtegně geſt a zůſtáwá: buď že řekneß by nebo bi, litera *b* ſwůg zwuk předce geden a týž má. Čemuž ſnadně čtenář porozumj, když ten zřek neb tu ſyllabu by nebo bi powlawně poodděle litery gedné oddruhé wyřkne, totiž: *b y*

C bez wſſku, w tom zwuku znij, yako kdyby dal znamenij mlčenij: *c*, *c*, yako: cesta, co, cpáti. Přitom *c*, když ſe koli klade *y*, wždy ſe welké má kláſti, neb tak

---

*) Ineruditæ et inepta locutio.

práwě znij, yako: cyzý, Cýſař. Ač ſe ti, kteřijž Zákon (53) wytiſkli, wtom gednoſteyně neſrownáwagij.

Oté liteře *c* nezle prawj, že má ponj weliké *y*, totiž Ypſilon (gakž ſłowe řecky) kładeno býti. Właſtnoſt zwuku tak mjti chce: gako: cýſař, cýrkew, Cyprus.

Některým ſe zdáło toho přjčina býti forma neb způſob litery *c*, knjž kdyby mał́é *i* blj́zko přiſtawił, nepřjwidjcým čtenářům zdáłoby ſe býti *o*, gako takto: ciſařowo etc. — Ale widj ſe to býti marná myſſlénka; nebo mohłoby pſáno býti mjſto mał́ého *i* též *j* wſſak socáſkem dołů trženým takto: cjſařowo, a takby ſe nepodobało kliteře *o*.

Gruntowněgſſj a doſtatněgſſj toho přjčina geſt zwuk té ſyllaby, kteráž mage wſobě *c* bezwrſſku také potřebuge mjti *y*. Zřetedlné geſt, že ta ſyllaba wždycky tupě znj, pro litery *c* właſtnj způſob: a protož druhau literu také tupau mjti chce, máli wſſecka ſyllaba potom tupě wznjti, gako: cybule, cyzozemec, cýſař, cynže, cyprys, (54) cycwár, cyprle etc. Protož dobře Beneß powěděł, že tak práwě znj, totiž: *cy* ſyllaba ta, když ne to mał́é ale welike *y* k liteře *c* předáno bywá. A wſſak nebuď oto neſnáze, poněwadž ſe některým zdá pěkněgi a ſubtýlněgi wznjti ta ſyllaba sdłauhým *j*, gako cjſař, cjrkew: nechť geſt to aſpoň naſwobodě.

č s wrſſkem, w tom zwuku znij, yako když Děti kolébagij č, č, yako: čaſto, čeſky. Potom *č*, kdyžsekoli pijſſe *i*, wždy ſe má mał́é neb tenké, gedno neb dwogité kłáſti gako: činiti, čiſtiti, čijſti, čijti.

Tuto pilně znamenay, že při tom obogijm *c*, *č*, ta litera *s* zbytečně ſe přidáwá: neb ſe tu w ſwém zwuku nikdá newyſlowuge: a byť ſe mělo *s* po *c* wyſlowowati, muſyloby mnohé nemotorné ſſeplánij býti, yako c, ž, l, o, cž lowěk.

Po werſálnijm *c* muſý ſe někdy *s* swrſſkem za ſamý wrſſek přidati, aby bylo hrubſſij geho zněnij, yako: Cžlowěk, Cžlánek.

---

(55) Ta pak Litera *č*, wždyckyliby měła mał́é *i* poſobě mjti, čili také někdy weliké, nepotřeba oto mnohé řeči. Właſtnoſtj hłahołu měli bychom ſe otom zprawiti: kterýž

zdá ſe že wněkterých ſlowjch ktomu ſe podobá, gakoby to zdržował, což má wſobě *y*, gako: počýtati, čýſti, čýpek.

A zasſe, některá ſłowa zdadj ſe bližſſj hłahołem býti, małého *i* gako: činiti, čjti etc. A wſſak zwyklj, dáwnj a ſtařj pjſařj ſamého téměř małého *i* tu vžjwali. A když to nenj welmi naſſkodu to přitom ſtůg. A tolikéž oté liteře *ř* může řečeno býti.

Onenáležitém přidawánj litery *ž* kliteře *c*, což můž wrſſkem zpraweno býti, dobře młuwj. Než ta wýmjnka widj ſe býti bezpotřebná, ano ſſkodliwá, dopauſſtěgjcý aby kliteře werſálnj *c* přidáwán był *ž* swrſſkem, aby tak ty dwě ſpogené litery tolikéž płatiły gako małé *č* swrſſkem.

Proč nemá, gako nad newerſálnjm małým tak y nad werſálnjm welikým wrſſek ſtawjn býti nebo puňkt? Ano F werſálnj, (56) když ſe má napſati, tedy vproſtředku litery, polewé ſtraně liteře gako puňktjk dotýkagjcy ſe litery, ſtawjn býwá F, a neb ocáſkem puňktu toho přes proſtředek litery *ſ* ſahagjcý, takto *F*.

Nezdá ſe, aby tu gaká właſtnoſt gedné litery druhé liteře co napomahati měła. Gako když djß: Cžłowěk, chceßli to właſtně politerách práwě čta wyſłowiti, tedy muſýß negprwé hłahoł litery *c* wypuſtiti, a zatjm řjcy žłowěk: podobně gako, kdyby chtěł toto ſłowo wyřknauti: cžłuwa, aby y literu *c* gmenował napřed, a hned zatjm, ano gako ſpołu stjm, toho ptáka, gemuž řjkagj žłuwa. A takž také podobně geſt y přité liteře *ř*, očemž Beneß prawj, že někteřj pjſſj *rž*. Właſtně čta po literách muſyłby odděle *r* od *ž* takto řjcy: ržjm.

Protož ne nad *ž* wtakowých ſłowjch, ale nad *c* anebo nad *r* puňkt býti by měł, giž ono buď werſálnj nebo proſté.

Otom pak małého *i* pſaní zawerſálnjm *Z* to prawjm, že geſt ničemný zwyk, nullam rationem firmam habens, pročby to neměło (57) připodobněno býti způſobu litery *ſ*, kteráž aby była F, přetrhuge ſe wproſtředku, y takž také z litery *ž* aby było *ž*, proč nemá přetrženo býti takto *Z*?

tožtby nebyło žádné nesnáze. A gaký to způsob, mage napsati žena aby napsal ziena? kterakby pak chtěł napsati žid, nebo žyd? snad takto: žiid anebo žiyd, totiž aby gedno *i* k-literě *s* přidáno było kgegjmu ztłuſstěnj, a druhé *i* kupotřebě słowa neb zřeku. A sſetře toho což sem napřed powěděł, y psałby takto: Zydům gest Zygmund mnoho dłužen etc.

---

d bez wrſſku, wſſudy obyčegem zwykłým hrubě znij, yako: Dawid, dar, duch, dúchod. Po *d* malé *i* tence se má składati, yako: gdi, dij, dijły. Ale weliké *y* po *d* hrubě se má słožiti, yako: dým, dýl.

Což pjſſe o *d*, to může státi; neb hłahoł vkazuge, že ono někdy hrubě a někdy (58) tence znj t. g. někdy gako tupě, a někdy měkce, gako: dedek, dětj, děła etc.

Ale také se zdá, že to wjce děłá násſedugjcý litera *e*, kteráž někdy diphthongem gest (t. g. má k sobě připogené *i* což vkazuge swrchnj geho puňkt) a někdy nic. Nebo když djſs: dým a djm, kdýmu, k djtěti, wždycky před *y* gako též před *i* literu *d* dosti patrně wyřkneſs neb zwuk gegj wyneſeſs.

Ale o to nic nebuď: subtilitates istae parum iuvant.

---

d' s wrſſkem gest w subtýlněyſſijm zněnij, yako: pod', rod', ted', chod'.

Litera d' s puňktjčkem, zwłáſſť když se treſſj přikoncy słow, tak wsebe włastnosti té litery *i* djł wpogúge (podobně gakoby piwa do wjna přilił), že se zdá giná litera býti, nežli była beztoho puňktu; gako wtom słowu: pod', chod', sed', wed'.

A tolikéž oliteře *ť* můž býti řečeno, kteréž podobně vžjwáme řjkagjce: dámť, půgduť. — Poláčy wswém młuwenj wyswětługj, co se zawjrá wtom *ť*, když řjkagj: půgdeči, damči.

---

e bez akcentu, gest w zwuku swém krátké, yako: ne, se, tebe, sebe.

é s akcentem gest dlauhé, woſtré, zwučné, yako: mé, twé, néſti, wéſti.

f wſſudy gednostegně sučij, yako: fary, fičij.

Po ſ malé *t* obyčegně wždy ſe klade, yako: ſtjky, ſiola, leč w té interiekcý, když dijß: pſty.

Pſáwali někteřj y dwě *e* ſpolu y ten akcent, takto: zlee. — Domnjwám ſe že prorozdjl odginého ſlowa ktomu podobného, gak: zlee zymy, totiž přjſné, wpjſnjch D. 13. té zlee přjliš trpké, huius malae, genitiuus: giné pak ſlowo zlé malum nominatiui eſt caſus: zlé howado, zlé zelj, zlé ryby, kraupy etc.

---

g ani v Latinijkú, ani v Czechú, gednoſteyně ſe nebéře: někdy tenčegij, yako Gézus, Giřijk, gitro: někdy hrubĕgij, yako, Gabriel, Goliaß, Galilea, gummi. Ta hruboſt geho mohlaby (60) (by obyčey byl) wrſſkem rozeznána býti. Po *g*, wždy obyčeyně malé *t* ſe klade, yako giſtě, gij, gijdlo.

Tuto také znamenay, že *g* před ſ nikdy ſe nečte. A poněwadž ſe nečte, proč ſe darmo při tom ſlowě ſem, ſme, neb ſau pijſſe? Mnohá ſlowa gednoſteyně ſe pijſſij, a wſſak w řeči rozum vkazuge wlaſtnij každého wyznamenánij.

Vžjwánj té litery *g* dwoge býti prawj, a dobře. Tohoto toliko přitom nechwáljm, že dj, by prey obyčeg byl, mohloby tak býti (totiž aby *g* když tence neb proſtě znj, bezwrſſku bylo pſáno, a kdež má hrubě znjti, tu aby wrſſek mělo takowý ğ). Y zdaž nebyl obyčeg? wſſak toho ſtařj pjſaři Čeſſtj vžjwali, čehož ſe geſſtě wpſaných knihách ſtarých Čeſkých nemálo nalezá. Protož byloby dobré, aby ſe ktomu zaſſe nawrátili, geſtli že ne pjſaři ale Impreſſorowé (quod quidem apud nos fit), gjmžto y ſnadněgſſj y vžitečněgſſj wěc byłaby. (61) A zwlaſſtě poněwadž těch ſlow, kteráž toho *g* swrſſkem potřebugj, nenj v čeſſtině přjliš mnoho. — Starý zwyk toho potwrzuge, že nemá cele a wſſelikterák zamjtáno býti té litery *g* přitěch ſlowjch: gſme, gſau. Dj Beneß, prý, nečte ſe; ale (bezautržky wſſak a hanby dobrého muže prawda powědjna buď) chybuge, a welmi patrně tu prokazuge, že byl ſſpatný Čech, non multum acuminis in diiudicatione linguae Boëmicae vocum ac phraſeon habens. Wſſak y wčtenj y wmluwenj zřetedlné geſt přitěch ſlowjch dotknutj

litery *g*, gako když djß: Wſſak Bohda gſme wěrnj. Co pak když ſau voces compositae, že ſe gedno ſlowce sdruhým pogj, gako: negſem, nedjß tu: neſem ten; též negſmeť takowj, item negſy dobrý; poſuď, gak tu *g* pěkně a doſti patrně zawznj. A protož otázka tato Beneſſowa y regule zamálo ſtogj: hac n. proprietatis (quam ille putat proprietatem?) obseruatione lepor dialecti huius excuteretur. Z těch mnozý mluwjwagj tak, kteřjž čeſky dobře nevměgjce, wmluwenj Čeſkém (62.) němčinau zatrhagj, dum non satis volubilem ac exercitatam linguam habent, quiddam non integrum, vt non dicam ineptum, ſonant, gako: neſem = negſem, neſy dobrý etc. Ale že mnohá mjſta gſau, nanjchž *g* ſe přidati muſý, a též zasſe naodpor, pročež nenj ſnadno každému to hned rychle wpſanj rozeznati: protož propomoc proſtěgſſjm přidám toto.

Kdežkoli latině geſt secunda persona passiui verbi numeri pluralis proſtě položena, tu muže *g* býti wywrženo: gako takto: včeni ſte, oznámeni ſte, zbiti ſte. *) Přidalliby pak *g* a napſal zahanbeni gſte, tedy marné a bezpotřebné, ano překážkau pronunciacj i. e. wyřknutj bude. Nebo newelmi ſnadně to *i* a zanjm wpočátku druhého ſlowa *g* můž býti wyřknuto bezgakéhoſy pozagjkanj ſe, čjmžby hladkoſt řeči Čeſké zkažena byla.

Zasſe pak když ſe to přeložj t. g. verbum substantiuum gſem neb geſt předſtawj, tedy *g* má ſwé mjsto, gako takto: negſmeť zbiti, negſte opuſſtěni. (63.) Takž podobně můž řečeno býti de tertia persona passiui; neb dobře napjſſeß: zmazáni ſau, negſauť zmazáni. Ano et numero singulari nemnoho geſt ginák, neb takéž, když djß: bit ſy, zhaněn ſy, lépe geſt nežliby napſal: bit gſy, zhaněn gſy; protože to ſlowce geſt cum verbi praecedentis litera finali nemůž dobře a wolně hlaſem býti wyřknuto, ale když přeſtawjß takto: negſemť zhaněn, a negſemť bit gako ty, tuť dobře ſtogj.

*) Erithraeus otom takto byl napſal: Vbi actiuorum vel neutrorum praeteritis přidáwá ſe w čeſſtině „ſem," tu *g* nepſati: byl ſem v wás, gedli ſme a pili. A tolikéž bude de passiuis: bit ſem, honěn ſem etc.

Jan. 1. Eliáß ſy ty, tedy gſy prorok. Item: když to ſlowce „geſt" non est vere substantiuum, sed velut quaedam particula expletiua additur, tu také nenj ſſuſſné *g* přidáwati. Přjklad: Zle napjſſeß: brali gſau ſe kkráli, nebyliť gſau zde, dáwaliť gſau ſe někteřj, ale my nechceme.

Starých některých doſti znamenitých pjſařůw bývala tato regule *): Kdyžkoli to ſlowo gſem, geſt etc. substantiuum verbum est, že přidána býti má litera *g*, gako vpřjkladu: gižť gſau práwě zlj čaſowé; a naodpor: včinil ſy milosrdenſtwj. Nezláť geſt to regule, wſſak když tuto výmjnku přidáš, že někdy euphoniae gratia muſý buď odgato buď přidáno býti *g*, gako hned wtom přjkladu prwnjm: gižť ſau zlj časowé, přidaßli *g*, difficilis erit pronunciatio, a také gi marně přidáß, poněwadž gi exprimere non potes. Owſſem pak když naginý způsob (čeſſtině též obláſſtnj) to ſlowce *ſe* pro expletiua particula ponitur, tuť nikoli *g* nemá přidáwáno býti, gako vpřjkladu: Moýljm ſe, modljš ſe, modlj ſe, nagjm ſe, napjm ſe, zohawjm ſe, zoſſkliwjm ſe, klanj ſe, obětuge ſe, njžjm ſe etc. Nebo ta particula *ſe* namnohých těch mjſtech nesſtupuge odtoho verbum ſum gſem, ale odtoho pronomen ſebe. Řjkáwá ſe wůbec: ponjžjm ſebe, nebo ponjžjm ſe, ač non sine discrimine significationis, tamen ad eundem scopum tendit vtraque locutio.

---

h wſſudy w ſwém zněnij duch wydáwage hučij, yako: hlawa, helm, tehdy, twého. Kdež má znijti yakoby někdo trhl po ſpálenij ſebe, tu s předloženým *c* za gedno ſe ſpoguge. Yako: chrám, chwála, chytrých, chtiwých. Po *ch* wždy weliké (65) *y* má ſe kláſti. Yako: chyſtá, chyba, chytil.

i maličké wždy (w proſtranném rtůw otewřenij) tence a krátce znij. Yako: gich, wiz, tito, pſáti, ſtáti.

ij pak to, kdež geſt dwogité, také wždy tence, ale dlauze woſtře znij. Yako: wijm, pijm, gjim, djim. A zadu: milij, dobřij.

---

*) Erithraeus také tu reguli chwáljwal.

ý welike bez akcentu, wždy (w sewřenij rtůw kromě samého prostředku) hrubě a krátce znij. Yako: ty, wy, my, byly, myly, když se o ženách mluwij.

ý weliké s akcentem, také wždy hrubě, ale k tomu dýle a zwučitěgij znij. Yako: dýle, mýle, mýně. A zadu: milý, dobrý, zlý. Tuto slussij znamenati, že obogijho i, maleho, welikého, Cžechowé na počátku některých slow za g, spoluzwučné, užijwagij. Přijklad obogijho: Jan, Jakub, yazyk, yatry, yakož. Protož tu z těch dwau wokálnijch liter, nikdyž diphthongus nenij: neb swé mocy nedržij. Syc musylby řijcy w gedné syllabě J, a, n, J, a, kub.

O welikém, y dobře a właſtně wypsáno (66) geſt nemáło. Až y wtom nenj křiw, což pjſſe onegednoſtegném užjwánj g, J, y, a kterak wněkterých mjſtech vocalis in naturam consonantis transit, neb ten geſt ſmyſl geho, ač ſłowa ta negſau. O tom mi ſe widj nětco ſſjře powědjti.

Litera ypsilon, totiž y, gjž řjkáme welike y, tak geſt, že ſe užjwá odmnohých y natom mjſtě, kdež ginj pokłádagj g, gako wtěchto ſłowjch: yakož, yakž, yaſnoſt, yazyk, ſwůy, můy, nanéy, geſſto někteřj na wſſech těch mjſtech g pjſſj. Ale mně ſe widj, že właſtnoſt a zwuk obogj té litery y gedné y druhé vkazuge, kdeby která ſtáti měła.

Pomyſl a poſuď toho čtenáři, gak znj litera y: tłuſtý, hrubý, tupý má hłahoł, gakž dj Beneß, kterýž ſnadně třebas wtěch ſłowjch: bydło, ſſydło, mydło, ſtydło etc. ſpatřiti ſe může. Y wezmiž ten hłahoł właſtnj té litere, přičiniž geg k ſłowu onomu některému, a poznáš, žeť ona ſłowa wſſecka potřebugj giného zwuku, netak obutého a tupého, a ten zwuk kde ſe ginde lepſſj a właſtněgſſj naléžá gako wté litere g? čemuž ſnadně ſe rozumj, když propowěděłby toto ſłowce: geſt. A z toho (67) widj ſe, žeby właſtně takto pſána býti měła ta a těm podobná ſłowa: gazyk, gaſnoſt, gak, gakož, nanég, můg, twůg, hnůg, kůg etc., geſſto když mjſto g dáš y, tedy właſtnj té litery y zwuk welmi ſe netrefuge kwłaſtnjmu toho ſłowa wypowěděnj a ſłuſſnému.

Ale posmjwati se tomu snad někdo mohłby a ta słowa potwořiti, dáwage té liteře giný zwuk tłustý a hrubý, kterýž někdy ta litera wsobě mjwá, gako napřed wtomto słowě: Gabryel, Galilea, y takž také aby řekł: gazyk téměř gakoby řjcy chtěł: kazyk.

Ktomu zaodpowěd toto dwě mohłoby býti předłoženo.

1) Obyčeg starých Čechůw, očemž napřed dotčeno było, kteřjž ten dwůg zwuk té litery *g* dělili puňktjkem nahoře nadliterau położeným takto: ġabriel, gazyk. Vkazowali tjm puňktjkem, že tłustý zwuk té litery tu býti má vžjwán; a kdež nebyło puňktu, tu tenký zwuk, kmalému *i*, genž słowe iota podobný, že má býti dán nebo wzat.

2) Wj se, že mnozý wginých gazycých, Latinském totiž a Řeckém, tak té litery włastně (68) vžjwagj wobogjm tom způsobu, a proto se wtom nepletou, ani mjsto *g* gaké giné litery vžjwagj, ale pjssjce: gummi, gamant etc. synergos, smegma, negare, purgare: item sigillatim, genus, angeli, pangere, stringere, legere, agere.

A také, poněwadž potwořj to słowo (napsalliby ge takto: gazyk) řjkánjm neb čtenjm takto: kazyk; y proč také toho słowa nepotwořj: Giřjk řjkánjm neb čtenjm takto: kyřjk, anebo mjsto řečenj: gemu, proč neřkau: kemu? Odpowědj snad: Zwyk nedopausstj, přiwykli sme ginak řjkati. Odpowěď: Zwyknětež tomuto také t. g. abysste nawssech mjstech, kdež se vžjwá hłahołu liteře *g* włastnjho, také *g* psáwali. A ztoho přissłoby, žebysste tak psali, gakž młuwjte.

Tjm čehož kněz Beneš w swé Orthographj dotekł oté liteře, při wyprawowánj očtwrtem diphthongu, zdá mi se, že nenj sobě překážeti. Mně se widj regule ta geho býti y nepotřebná y *ne*vžitečná y sskodliwá, kdyby měła wssudy zachowáwána býti. Prawj, že nakoncých zřekůw nebo słow ta litera *y* mjsto té *g* státi by měła wssudy, a (69) nepowěděł proč neb zgaké přjčiny. Že gest tak mnoho pjsařů zwykło psáti wjm, ale gakby to zanáležitau a włastnj wěc

vkazáno býti mohlo, geſſtě newjm. Beneß nechopil dobře wlaſtnoſti a mocy neb zwuku gedné y druhé litery; kteraužto wlaſtnoſt každý dobrý Čech neneſnadně spatřj, když oblááſſtně každau literu ztěch dwau gegjm wlaſtnjm hlahołem wypowj vts., a potom ten hlahol přidá k ſlowu tomu, kdež ſtáti by měla litera ta; ſwětleť porozumj hned, že ne *y* ale *g* tu ſtáti má, gako vpřjkladu: bogug, malug, bogowati, ſtrogiti, brogiti, podobně gako nepjſſeme: Yiřjk ale Giřjk. A že nepjſſeme Gan ale Jan, to nic nepřekážj; neb také ſe nepjſſe Yan ale Jan, což wſſe geſt malé *i*, genž ſlowe iota, buď obecné nebo werſálnj, a ne to, genž ſlowe ypſilon. A ktomu gſau také některá ſlowa, geſſto wlaſtně mohau a magj tu literu iota, totižto malé *i* napočátku mjti, gako: Izaiaš, a též Ian: nebo ſe tu zřetedlně hlahol litery *i* spočátku formuge.

(70) Beneß wlaſtnoſti té litery *y* dobře wypſal, čehož ſem giž prwé dotekl, prawě, kterakby wſewřenj rtůw, krom ſamého proſtředku, hrubě etc. zněło, gako: ty, my, wy, tmy, pročež gj také wlaſtnj a dědičné mjſto politeře *r* a též po liteře *s* dal, etc. Čehož kdyby byl poſaudil pilněgi, bylby to také nalezl, že poněkud ſám proti ſobě pjſſe oté liteře, totiž když gj takowý hlahol nemůže přidán býti; a neb, ať srozumitedlněgi djm, welj gi pſáti wtěch ſlowjch, kteráž hlahołu té liteře wlaſtnjho nemagj a nepotřebugj, gako: maluy, boyuy atd. A také y tu hned wdruhém tiſſtěnj te Orthographj Beneſſowy Nornberſkém wtom paragraphu připomenutém geſt to zpleteno, totiž y gedné y druhé litery vžjwáno w těchto ſlowjch, kteráž tam takto ſtogj: múy, twúg, ſwúy.

A y ta regule, kterauž Beneß wſwé knjžce, giž Isagogicon nazwal, pokládá na listu 18. aſy wproſtřed prwnj ſtránky, widj ſe býti nepotřebná, proti wlaſtnoſti Čeſké řeči čeljcý (ač ſnad ne proti obyčegi některých pjſařů): dj, že spřednj wokálnj literau *y* ſtáti má, když geſt wproſtřed ſlowa, kzadněgſſj pak wokálnj liteře žeby *g* přiſluſſeło, gako hoyněgſſy, boyuge. Geſſto wlaſtnoſt hlahołu wſſudy tu geſt gednoſteyná (kromě litery *y* kteráž nazad ſtogj zaliterau *ſſ*: na kterémžto

mjſtě wlaſtněgi by ſtálo iota dlauhé takto: ſſj, wlaſtněgſſj, milegſſj etc. Co pak kdyby měl napſati: bog neb bogowé a wálky, hog nemocného, kog djtě?

Než prawdať geſt, že přiněkterých ſlowjch nakoncy, wlaſtně ne *g* ale *y* ſtáti má, gako: tehdy, milý, znameney, dobrý, zlý, dědičný. Item: koney, woley (woleg), kopey, čekey, a takž potom čekeyme, kopeyme, woleyme.

Excipe: naděgme ſe, naděge, bog, bogugme, lotrugte, přikreyme, krýti, krágegme, krágeti, měg pokog, pomrſkug konj, přenáſſeg mjſt, obyčeg dobrý zachoweg, pozdržug, ceſtu vkazug etc. Item, napřed wtom ſlowu: y hned, ale ne wtom: gakož; nebo napřed řečeno, že tu geſt giný zwuk wlaſtnj t. g. litery *g*, protož pſáti: gakož, a ne: yakož. Též y přitom ſlowcy: Já měloby a má vžjwáno býti malého *i*, buď werſálnjho, neb obecného; weliké ſe tu t. g. ypſilon netreſuge; geſſtěby ſe lépe treſilo *g* nežli *y*, ale zwyk wlaſtnoſt přemáhá vmnohých.

Stařj pjſaři, kteřjž dáwno před knězem Beneſſem byli, ano y ti, genž geho wěku zaſtali, až y Impresſorowé, zgewné geſt, že té regule neſſetřili, ale někdy tak, někdy ginak pſáwali, někdy *g* někdy *y* kladauce, gakož ſe toho wknihách ſtarých y na pargaméně pſaných může nemálo spatřiti. Ano w Zákoně tom, kterýž w Plzni leta 1517 wytiſſtěn byl, rozličně a negednoſtegně těch liter vžjwali.

Přitom ſlowu „gakož“ tato negednoſtegnoſt wté knjžce geſt, že někde a čaſto takto ſtogj: Jakož, y natěch mjſtech, kdež nebylo potřeby werſálj: ginde pak takto: yakož. Takž podobně y přiginých ſlowjch. Actorum 10. takto ſtogj: pogawſſe gey: item Act. 24. yawſſe; item 1. Cor. 4. y yá kryſtus: a njže 7. cap. yako y yá. Odtuď bedliwý a ſaudný člowěk ſnadně pozná, že nebylo pilného ſſetřenj wvžjwánj té litery toho času; neb někde wlaſtně tak ſtogj napſáno, gakž zwuk mjti chce, a někde naodpor, gako přitom poſlednjm přjkladu: y yá. Tu negprw dobře ſtogj *y* mage ſwůg hlahol,

ale druhé připogené k liteře *a*, nepřjpadně gest tu postaweno. Nebo se tu hlahol té litery *g* wynásſj, totižto, když řekneß: gá, a nebo gestli žeby se komu nezdálo litery *g* vžiti, tedy aspoň malého *i*, totiž aby napsal iá a nebo Já, gakož pak tak mnoho se pjsse, totiž: Já. Wknihách Českých starých psaných hogně gest toho. Ano y B. Lukáß, muž wlastnosti gazyka Českého milowný, také nemnoho té litery ſſetřil, a též gj negednostegně, gako y Plzenſſtj, vžjwal.

Summau, řjdko kdo těch liter *g*, *y* wſſudy wlastně vžjwá. Wpři Aug. list c. iij. b: zwláſſť někteřj wegstřelkowé z giných, lépe weystřelkowé. List c. ij. b: ostegchage: (74) lépe osteychage.

Wiz o tom wjce in figura Antistechon.

Wpjsnjch welikých od Pawla Oliwetského tiſſtěných, mnoho toho může se widěti.

Wpjsni: Sſel přes potok Cedron, wiz i tato slowa mezy ginými: nagde, gá, yakožto etc. Item w té: Spasytel milý E. VI, čistotě srdcý; item wté: Maudrost Boha Otce etc. vkřižug geg, vkřižug; item H. 14. pokánj nebezpečněgſſj; item wté pjsni: ó křesťané I. j. wiz ta slowa: swůg, zdegſſjm. I iij, čekayme, žádayme. Item Q. 6, čaroděgnjk etc. A nechať ktomu y toto přidám, že sám Beneß wpředmluwě na nowý Zákon, kterauž Českého Erazma (gakž on dj) té panně oddáwá, dwakrát položil tot slowo těmito literami: negdeš, položil hle obé, aby wždy nechybil etc. — A tak zewſſech těchto mnohých giž připomenutých přjkladů snadně spatřiti se může weliká negednostegnost wvžjwánj těch liter *y*, *g*. *J* neb *i*.

(75) Pročež nechažť aspoň zůstáwá to každému naswobodě, aby kterého chce vžjwal a gakž se komu widj; žadný žadnými nenj sewřjn regulemi.

A wſſak proto sám rozum přirozený ktomu wede, aby přité wěcy bylo se wjce wlastnostj nežli zlým zwykem zprawowáno, totiž tak psáno, gakž se mluwj, a tak se y mluwilo y psalo, gakž toho wlastnost gazyka Českého žádá.

Mně ſe zdá, že to nic nenj neſnadného. Některými aſpoň ſlowy mohlibychom ſe přitom zprawiti, onjchž žadné pochybnoſti nenj, gako tato ſlowa: genž, gdeme, ginak, nagde, přigde, mogi, twogi, ſami ſwogi, ſtogj etc.; tu každý widj ſwětle, že *g* má býti pſáno. A protož když giné ſlowo ſe nahodj, genž takowéhož hlahołu potřebuge, proč takowáž litera nemá pſána býti? gako při těchto ſlowjch: gakož, pogjti, gak, gjmati, pogawſſe, důſtogněgſſj, mocný, kog, bog, můg, ſtůg, (76) ſwůg, twůg, trůg, ſwolug, bogug. Zle napjſſeš: Vžjwegme, ale dobře a właſtně napjſſeš: vžjweyme, pjſkeyme, půgčugme, howěgme, nekauzługme, nebłaznugme, wrteyme.

A téměř geſt obyčegné po *e* pſati *g*, a po *e* napſati *y*: gako: Vmey, zpjwey, děley, koney. Item: Vměg, wěg wětřjčku, pěg páteř, wěg obilj, ſljbjm za něg, schoweyte, pleteyte, přeſeypeyte, nepečůgte, wyſuſſugte.

Podobně gako přité liteře *l*, *ł*, a druhé zanj *j*, *i*, *y*, ljboſt, litowánj, lýko.

Miſtr Mikułáš Kłaudyán, člowěk včený, ten vwýkładu Zákona Nowého tiſſtěného w Boleſławi léta 1518 ſłowa tato těmito literami położił: měgjeſſe, obyčeg, złoděg, rozbrog, oblekli geg, wtřech dnech geg, wyſwobodj geg, bjeſſe obličeg, přigali geg, lepěgſſj, Galilegſſtj, lid twůg, vkřižug, týž bog magjce etc. A též zaſe nadruhau ſtranu přitěch ſłowjch, wnjchž ne *g*, ale *y*, pſáti ſe má, gako: (77) peycha, neylépe, neywjce, heybe, heybagjcý, weyborně aneb wýborně.

Wtěch pak ſłowjch, kdež ſe dwakrát potřebuge té litery, někteřj proměnu dělagj, kteráž ſe y mně dobře ljbj: neymilegſſj, neywłaſtněgſſj: a to ſe nezle treſuge při wſſech těch ſłowjch, wnjchž napřed ſtogj ta ſyllaba *ney* (nota comparatiui, kteráž nemá pſána býti neg ale ney): a množſtwj geſt takowých ſłow. Než kdež nenj napřed té ſyllaby, tu býwá tak y onak děłáno: důſtogněgſſj, gakž pjſař ſaudný, neb hłaupý a nedbałý geſt. Item: neywýborněgſſý aneb ſſj. Poſłaucheyme, poſłaucheyte. Vide Marci 9. g.

---

k w ſwém zněnij wždy gednoſteyný zwuk držij, yako: k wám, kwapně. Po *k* nemúž než weliké *y* býti, yako: kyſſe, kým, kýž. A zadu: wſſeliký, weliký.

l někdy w ſwém zwuku tence ſe béře, yako: lenochu, lež, lépe. Někdy pak hrubě, yako: blecha, bleſk, kluk, lež, za klam. Po *l* (78) někdy malé *i* tence ſe kłade, yako: litera, liſt; někdy pak hrubě, gako: lyko, lyſý.

Y tuť negedni chybugj, když mjſto *k* pjſſj *g*, geſſto někdy mohłaby y mocy ſłow ſſkoda býti. Gako přitom ſłowu: kleit = přjměřj kdyby poſtawił *g*, byłoby gleyt, barva, kteréž hrnčjři drahně potřebugj: lithargyricum. Ktomu což o literě *ł* neb *l* pjſſe Beneß, toto přidáwám: Že nekteřj ſtařj pjſaři Čeſſtj měli rozdjł takowý: Že když ten tenſſj hłahoł měła wſobě ta litera zawjrati, takto gi pſali *l*, totiž bez toho obłaučka, gako ſłoupček na horu gi zwodili, gako wtěchto ſłowjch: litoſt, litera, ljpa etc; a zasſe, kdyžby měła tłuſtſſjm zwukem wyřknuta býti, obłauček knj přidáwali, aby takto ſtáła *ł* *) gako w těchto ſłowjch: woſeł, ſłowa, popeł, ławice, łyko etc. Čehož spilnoſtj ſſetřjno było w kancyonáłu (79) menſſjm w Litomyſſli wytiſſtěném léta 1542. Welmi geſt potřebný ten rozdjł, a hodné aby ſſetřjn był. Neb neſſetřenj geho mohłoby někdy y meylky přjčinau býti. Gako někdo čta ſłowa tato: Oni welice błaudj, y neſſetře rozdjłu řečeného při literě *l* a *ł*, y řekłby takto: Oni welice blaudi: a tudy třebaſy wnenáležitém mjſtě ſmjch by był střápán.

---

m rty zawijrá, a zawřenými rty něme znij, gako: mnoho, mého, dúm, ſum. Po *m* take *i* małé y weliké ſe kłade, gako: mi, miſtr, my, myß.

n bez wrſſku, ſwým obyčegem hrubě znij, yako: dán, den, ſen, wen. Po *n* ſluſſij *i* ſſetřiti, kdy malé *i*, a kdy weliké má položeno býti, yako: nikdy, nikoli, a nynij, nýbrž.

ň s wrſſkem měkčegij znij, yako: daň, naň, peň.

---

*) U wydáwání užito polského hrubéhoł, místo nahoře zawřitého, jakého užíwali Bratří. Wydaw.

Toho wrſſku při mnohých ſſowjch ſſetřiti welmi pilně ſſuſſj. Nebo čaſto ſignificatio totius vocis natom wrſſku zaležj, gako wtěchto ſſowjch: stržen (80) snebe, a ſtržeň wdřewě, gakž Morawcy řjkagj.

---

o hlaſem y akcentem wždy gednoſteyně okrauhle ſe béře, yako: Bože, moře.

p w Czeſké řeči gednoſteyné má zněnij: leč ſe někde z Židowſké neb z Ržecke řeči s literau *h* spoguge, tedy za *ſ* má čteno býti, yako: Raphaël, Philiſtýnſſtij, Philozophi, Zophia, Po *p* *t* malé, také weliké ſe klade. Přijklad prwnijho: piß, pijſmo pijſař. Přijklad druhého: pytel, pyſſný.

q. Té litery Czechowé w pſanij ſwé řeči nevžijwagij: protož také w počtu Abecedy Czeſké położena nenij.

r bez wrſſku wždy hrubě ryčij, yako: rak, rek. To *r* kdežkoli poſobě *y* má, wždy weliké má, yako: ryba, rybnijk, rychle. Přitom *r* hrubém bez wrſſku *s* dobře ſe pijſſe, y čte, yako: wrz, brž. Někdy ſe ono k giné Vokali náſledugijcý táhne, yako: brzo, ſkrze, mrzý, držij.

ř s wrſſkem, chřaplawěgij znij, yako: řáſa, řeka, řemen. Přitom *ř* s wrſſkem kdež ſe koli *t* pijſſe, wždy ſe má malé tenké, krátké, neb dwogité pſáti, yako: při, dři, řijkali, řijdili. Při tomto *ř* chřaplawém s wrſſkem, ta litera *s* wždy zbytečně ſe pijſſe; neb ſe nikdy nečte. A byť ſe měla čijſti, muſyloby býti obtijžné ſſeplánij: leč při Werſáli, když někdy při *R* mijſto ſamého wrſſku *ż* s wrſſkem muſý położiti, yako: Ržehoř, Ržekł Pán Pánu mému.

To ſau ti rozumně nad giné w ſwém yazyku znali, kteřijž wytiſkugijce Zákon, po žádnem *c* ani po *r* s wrſſkem, té litery *s* zbytečně netiſkli.

Y to kładenj té litery *ś* powerſálnjm *R* neljbj mi ſe. Proč radſſe nemá puňkt drahný poſtraně tomu werſáli přidán býti? *R*.

ſ napřed, neb w proſtřed ſlowa, gediné obdlaužené, neb zadu malé, podobně yako hauſer tence ſypij, ſ ſ. Přijklad: ſam, ſem, ſnes, nás, wás, nes. Proſtřed ſlowa chceßli dwě *ſ* położiti, yako takto: sſ (ſſ), aby gedno k přednij Vokáli,

a druhé k náſledugijcý tence ſluſſelo: máß napřed s maličké, a potom dlauhé položiti, gako: masſo, Impresſoř. Přitom ſ tenkém, wždy má weliké y býti, gako: ſyt, ſýt, ſylný, mijſy, preſy.

Weliký rozdjł geſt a býti má mezy dłauhým ſ a matým s. Nebo to małé s plerumque fit propositio, gako: snj půgde, cum illa ibit; ſnj to wſſecko, comedet hoc totum; sſauženým člowěkem bydljß, ač někteřj pjſſj: sſaužený, ale bezpotřebně, lépe proſtě pſati saužený, aneb ſaužený (ač prwnj lepſſj), s člowěkem sauženým bydljß.

ſſ dwogité ſ obé dlauhé, neb gedno dlauhé s druhým krátkým zadu, a neb ſamo s malé s wrſſkem takto š hrubě znij, podobně yako když kdo ſlepice odněkud shánij, ſſ, ß, š (ſſ, ſs, š) Přijklad: ſſat, deß, weš. Proſtřed ſlowa chceßli dwě ſſ položiti, aby gedno k přednij Vokáli a druhé k náſledugijcý hrubě ſluſſelo; máß napřed š małičké s wrſſkem a potom dwě dlauhé ſ ſpolu ſwázané položiti takto šſſ (šſſ) yako: wyšſſij (wyšſſij) Wſſak š s wrſſkem obyčegně w proſtřed ſlowa ſſ předcházý, yako: nižſſij, težſſij, vžſſij. Při tom ſſ wždy malé š, gedno neb dwogité má býti, yako: ſſik, ſſidlo, ſſijp, ſſirſſij.

Litery s właſtnoſt dobře wypſał; y toho dotýkage, že wněkterých ſłowjch dwě ſ kładeny býti muſegj, wtěch totiž, kteráž hłahoł té liteře właſtnj protahugj, gako: masſo, wesſelé, sſywý. A že dwě dłauhé ſ když ſe spogj, giný hłahoł właſtnj magj, protož pro odwogenj neb prodłauženj zwuku té litery ſ gedno maličké ſwinuté, a druhé dłauhé proſtě pſáno býwá: wſſak napřed aby ſtálo maličké, a zanjm dłauhé, poněwadž geſt obyčeg, kdežby litera ſſ (84) nakoncy ſłowa ſtáti měła, proſłuſſnoſt aby gedno ſ dłauhé přiſobě druhé małičké, zawjragjcý ſłowo, držeło, gako: náß (ſs), Matauß· Y to nezle powěděł Beneß, že wněkterých ſłowjch duplicatur, dwoge ſſ (ſſ) ſe kłáſti muſý, gako wyšſſj: protož pro ſłuſſnoſt aby gedno š małé było kładeno napřed, a druhé dłauhé ſſ. Ale některá ſłowa mjſto toho prwnjho š właſtněji

potřebugj *ž*. Což gak poznati, kdy které kláſti by ſe mělo, přjkładem okáži: wyšſſj proto, neb řjkáme wýſſe, a ne wyže; nižſſj proto, že řjkáme njže, a ne njſſe.

Dobřeli pak, totiž właſtněli, Beneß małému *i* mjſto. dał po liteře *ř* a též po *ſſ* čili newſſeligak dobře; ſaudný čtenář nenesnadně pozná, zwłáſſtě když poſaudj zněnj neb hłahołu těchto ſłow: ſſýp, řýp, ſſydlo, hřiwa: neſtogjliž tu wtěch některých ſłowjch, ač ne wewſſech, lépe *y* nežli *i*, ſuď kdo chce. Zřetedlné geſt to, kdyžby (85) rozwláčně, ano gako rozděleně to ſłowo wyřkł: ſſýp, ſſyp, žeť zawznj hłahoł welikého *y* a ne toho małého *i*.

A protož ta literaby měła pſána býti, gegjhož ſe hłahołu vžjwá a neginá. Wſſak zdáli ſe komu, že drobet ſubtýlněgi wznj smałým *i* každé to ſłowo, nechažť ho vžjwá; pokog o to.

Zdáť ſe, že by było pěkněgi, aby *ſſ* za ſebau małé *i* měło, ale pro gakaus obutoſt při wynáſſenj hłahołu *ſſ* nelze hned rychle, zwłáſſť neohbitého gazyku lidem spadnauti na właſtnj hłahoł małého *i*, ale wždycky téměř właſtnoſti welikeho *y* hłahoł zawznj, gakoby někdo chtěge wſſpičku trefiti, y chybił ſe pak y cýle. A wſſak prawidło prawidłem zůſtáwa, a což lepſſjho a właſtněgſſjho, ktomu ſměřowati ſłuſſj. A rowně tolikéž oliteře *ž* může powědjno býti, gegjž podobné geſt vžjwánj gako y swrchu pſané litery *ſſ*, gako když řjkáme: žyd, žyw. (86) Některá ſłowa drobet ſubtylněgi wzněgj, gako: žjzeň, žibřýd. Wněkterých ſtarých knihách pěkně na pargaméně pſaných Čeſkých, nic toho nenj ſſetřjno, ale někde małé *i*, někde weliké pſáno *y* po *r*, y po *ř*, y po *z*: gako w těchto ſłowjch: Kryſtus, Kristus, Gežjſſe, kteřj, Řjmané.

---

t bez wrſſku, hrubě ſwým zwukem znij, yako: mat, nat, ſſat, máti. Po *t* kdež ſe *i* malé klade, má tence ſloženo býti, gako: tiſkne, tijſſe, zadu: mijti, pijti. Kdež ſe pak welikéy

klade, má hrubě ſloženo býti, yako: tys, týměř, zadu: nehty, prſty.

ť s wrſſkem, tenčegij znij, yako: tať, tuť, rmuť, nuť.

Sſpatná litera *ť* stjm wrſſkem, ale nemalé wážnoſti býti by měla.

Obláſſnjť geſt to Čeſké řeči wlaſtnoſt, podobná k tomu, což vžidůw ſlowe: Affixum. Nebo když napjſſeß: dámť, tolikéž geſt, (87) gakoby napſal: dám tobě. Ač někdy obé to ſe předce klade, pro zwoſtřenj a ztuženj affirmationis in hac voce comprehensæ, gako: dámť tobě; toť giž platj tolikéž, gakoby řekl a nebo napſal: dám gá tobě. Ač opět někdy y ktomu předce *ť* ſe přidáwá: dámť gá tobě nětco lepſſjho. — Egregia sane est proprietas et in hac vna litera puncto hoc addito. Polácy to zhruba dělagj, přidáwagjce mjſto puňktu literu *i* iotam, řjkagjce: damči tobě. Odkudž ſe gako y odginud gaſně widj, že ten puňkt, gehož ſe na *ň*, *ě*, *ť* etc vžjwá, nenj než iota abbreviatum, *i* malé wtytljk proměněné. Ale otom ginde příležitěgi powjm wjce, y giž napřed geſt powědjno. Nechť y toho dotknu, že té litery *t* býwa wněkterých mjſtech dwogenj, a welmi potřebné, gako: zlattj groſſowé neb koſljkowé, zlattj platowé; včinj ſe tak rozdjl mezy zlattými a latěmi, neb latmi, vt alii loquuntur.

Na koncy při některých ſlowjch widj mi ſe, že neſſkodně ſe odwoguge ta litera, gako: (88) bytt, oſtřegi a lépe znj, nežliby napſal: byt, ač ſyc geſt Německý obyčeg.

---

u bez akcentu, krátké geſt, yako: nuže, tuze.

ú s akcentem dlauze a woſtřegij znij, yako: rúže, núže, kúže.

w *) litera w Čžeſké řeči welmi potřebná. Ta kdež ſe ſama před ginými ſlowy klade: aneb když ſe napřed ſpolu s ginými Conſonanty ſpoguge, neb když zadu po Vokálijch ſtogj: wlaſtně a zwučitě ſwým zwukem znij. Přijklad

---

*) Starj pſáwali *w* ginak, totiž stěmi wrſſky, ale to giž dáwno zahynulo, a bez ſſkody. I. B.

prwnijho: w dúm w hrſt, w koſt. Přijklad druhého: wbij, wſtup, wlož. Přijklad třetijho: wzaw, měw, diw, kow, těchto mužúw, rekúw. Ta pak když před Vokálemi w gednu syllabu s nimi ſe ſpoguge, geſt to což Latinijcy řijkagij, že *v* gde w moc Conſonanty, yako: Wácław, Welijß, *) widijš, woſk, woře. Po té literě *i* tenké y hrubé ſe klade, yako: wiz, wijte, wydám, wygdu.

(89) **x** w Čžeſké řeči, yakož y w Latinſké ſwúy zwuk držij, yako: Alexander, Alexij.

Přideg také: Braxida, Raxice. Ač proſtj a nevmělj pjſaři někdy mjſto *x* litera duplici, vžjwagj předce dwau liter *kſ* Alekſander, akſamit, pikſa, idest coniuratio seu schisma, factio.

---

z bez wrſſku tence znij, yako: z země, z záhonu. Přitom **z** bez wrſſku wždycky *y* weliké kláſti ſe má, yako: zyſk, zyma, Zygmund.

Quidam hanc literam fere confundunt cum *s*, aut earum ſignificationes vt deberent, *non* obseruant. Přjkłady vkáži: sdřewa ſpadł (de ligno decidit), z dřewa vděłał kámen, ex ligno, swołał kuřata neb praſata, conuocauit, zwołal na towaryſſe neb zkřikł, exclamauit, ſnjme to, commedemus hoc ſiue consumemus, snjm půgde, cum illo ibit, znj narozen, ex ea natus. Wjce o tom powjm njže, in Praepositione, (90) potom také y při ſiguře Antistechon.

ž s wrſſkem hrubě znij, yako: žádoſt, ženich. Potom **ž** s wrſſkem wždy malé *i* gedno neb dwogité ſe pijſſe, gako: žid, žiw, žijžeň, žijdle. — Kdež **z** Werſále geſt, a má hrubě znijti, mijſto wrſſku, kterýžby nad nijm měł ſtáti, obyčey geſt *i* malé po něm pſáti, yako: Zialtář, Zienich.

Kdyby nebyło prozwyk, mně by ſe viděło přjhodněgi býti, při literě *Z* werſálnj nepſati *i* małého, ale wproſtředku aděgi přetrhnauti literu *Z* takto *Ƶ*: podobně gako děłáme w

---

*) Pewný geſt zámek Welíß, ale ty geg přjliš draho welijß. t. g. cenjß, licitaris. I. B.

liteře *F*, když znj chceme mjti *f*, ut Frydrich etc. druhé pak *Z* bez toho pſáti, gako: Zygmund geſt zdráw, Zibřid ſtůně: gakž ſem giž y prwé otom napſal.

(91) *Přjkladowé některij rozličného vžjwání té litery i malé y weliké.*

Teď nynij mnozý Páni byli, y Panij, y Panny byly, w bijlým rauſſe, s milými Přátely milij hoſté naſſij. O milý holý co welmi bolij, kdyžkoli okolo hlawy trdlem holj. *)

Po *c* bez wrſſku y s wrſſkem: cýn, když geſt čij, cyzým darmo gey činiti.

Po *r* bez wrſſku y s wrſſkem: Ryby w ſwé rychloſti řijdce při kři dlauho ſe držij.

Po *ſ* a po *t*: Syt ſem yá y ty toho ſýtij ſſirokého wſſijři geho.

Po *z* bez wrſſku y s wrſſkem: Wnauzy žiwnoſti a žijzniwoſti, darmo ſe v žida zyſku nadijti.

(92) *Breuiatury neb vkracowánij Czeſkého pſanij.*

Wſſecky Vocales, neb hlaſyté Litery, kdyžkoli budto w proſtřed neb na koncy, weyß nad giné litery ſe ſtawěgij: okazugij, před tijm nebo Litery neb Syllaby některé wypuſſtěnij, yako: pa°, mé°, ge°, dobré°. Též ſe to děge, když ſe Consonantes, neb ſpoluzwučně, zadu někde weyß nad giné wyſtawugij. Také když ſe w pſánij někdy poſlednij ſyllaby weyß nad giné prwněyſſij ſtawěgij, yako: přikazo a nahoře *li* za přikazowali. Též Waſſj: a na hoře *ti* za Waſſij miloſti.

Wrſſek když mezy některými Literami a tau vokálij weyß ſtogij, za *i* ſtogij, yako: bě, dě, ně, tě, za bie, die, nie, tie. Kdež *i* ſwau moc vokálnij tratij, a za Consonant znij.

---

*) Někteřj z Morawců ſměſſné by tu rozdjly mezi těmi ſlowy vkázali: holeg, boleg holau. Sed haec ſunt et fictilia et vere ridicula. L. B.

Tytlowé proſtij nadwſſemi Vokálemi, napřed, v proſtřed, y při koncy, wſſudy *m* neb *n* (yakž rozum káže) wyznamenáwagij.

(93) Při té liteře *p* rozličnij tytlowé ſau.*) Též w pſanij takowý tytel za *ra* nad ginými mnohými Literami ſe ſtawij y někdy za *na*.

Některé breuiatury w Čeſkém pſanij welmi krátké ſau, yako: *S.* za ſwatý, *t.* ſamo, ſe dwěma puňkty napřed a zadu, za to geſt, neb za totižto ſe klade.

A w krátkoſti powěda: Wſſecky breuiatury Cžeſkého pſanij krátce nemohau ſebrány býti. Také w tiſſtěnij ſe nenalézagij: w pſanij neb čtenij, každý obyčegem ſnadně ſe gim naučij.

Toto pak napoſledy kté ſtránce Orthographij přidati mi ſe widj, že některá ſlowa negednoſtegně ſe pjſſj. Nebo přinjch někteřj té litery, ginj giné vžjwagj; a takž podobně y wmluwenj ſe děge. Gako když někteřj řjkagj y pjſſj: preč, ginj pak: pryč, wněkterých kragjch gednoho, a wginých druhého ſe způſobu vžjwá. Wſſak widj ſe způſobněgi a ſubtylněgi býti, když djš: prjč. Morawcy proſtěgſſj řjkagj (94) preč. Ale otom náležitěgi a wjce potom ſe napjſſe, ubi de figuris agam.

Druhá ſtránka Cžeſké Orthographij.

Ku poznánij druhé ſtránky Orthographij w Cžeſké řeči, s ſtrany ſmyſlu řeči: yak ſe která řeč, kterými puňkty dělij, y k oddechnutij když ſe čte, y k ſnadněyſſijmu ſmyſla poznánij, potřebij geſt ſſeſterý *) puňkt, a přitom moc každého oznámiti, y přjklady to okázati: aby každý, kdožby Nowý

---

*) Zde wypuštěny jsau znaky zkratků kládáwaných namísto: pře, při, pro, pra. Wyd.

**) Inepte loquitur ſſeſterý puňkt. Dicere debebat: ſſeſt punktůw. Vide Linacrum de huiusmodi locutionibus. J. B.

Teſtament ſkrze Erazma **) zprawený četl, wſſem puňktům w něm položeným mohl rozuměti, a tak ſluſſně y rozumně gey čijſti. Ačkoli w některých Impresſých lépe, a w některých húře, ſkrze Impresſory puňktowé gſau položeni.

Virgula neb suspensiuus.

W Čžeſké neb Německé řeči ſe ſtawij ſſtrayſſek tenký, obdýlný, ne wpřijmě zhúru, ale po ſſikem takto / ſlowe virgula to geſt: prautek (95) neb čárka. Nyněyſſij Latinijcy obyčegně dole půl kraužka maličkého zpátkem kladau, a suspenſiuus ***) mu řijkagij.

A takowý puňkt ſe klade, když řeč začatá geſſtě tak wiſý, že ani ſmyſl celý ani čelé řeči wyplněnij nenij, yako w přijkladu: Počátek weſelého zwěſtowánj Gézu Kryſta Syna Božijho: tu geſt řeč začatá, wſſak tu nenij ani ſmyſl celý, ani té začaté řeči plné dokonánij.

Geminus.

Puňkt dwogitý, kdež geden nad druhým ſtogij, yako takto : Latinijcy geminus gmenugij. (Colon mu řjkáme. J. B.) Ten ſe klade, kdež které začaté řeči geſt giž ſmyſl poněkud celý: ale geſſtě není té řeči dokonánij k plnému wyrozuměnij. Potom puňktu dwogijm wždy geſſtě k celoſti a k plnoſti wyrozuměnij té řeči nětco wijce přijſluſſij, a geſſtě má něco dopowědijno býti. Yako w přijkladu: Počátek weſelého zwěſtowáni Gézu Kryſta Syna Božijho, yakož pſáno geſt w Prorocijch: Tu giž té řeči geſt y počátek y ſmyſl poněkud celý: ale geſſtě nenij té řeči doplněnij (96) k plnému wyrozuměnij: geſſtě k celoſti toho ſmyſlu nětco wijce má powědijno býti.

Periodon. (Periodus.)

Puňkt geſt ſám dole gediný, takto . Poněmž ſe znowu k počátku giné pořádné řeči Werſále pijſſe: Neb když také ſtogij zadu při dokonánij wſſij řeči, Latinijcy někteřij Perio-

---

*) „od Erazma" dicendum erat. J. B.
**) comma nynj ſlowe. J. B.

don, někteřj obyčeyně comma (chyba J. B.) gey nazýwagij: Ten ſe klade, když geſt y ſmyſla y řeči začaté dokonalé wyplněnij, k celému wyrozuměnij. Yako w přijkladu: Počátek weſelého zwěſtowánij Gézu Kryſta Syna Božijho, yakož pſáno geſt w Prorocých: Hle yá poſýlám poſla ſwého před twářij twau, genž připrawij ceſtu twau před tebau. Tu geſt giž y ſmyſla, y řeči, plné wyplněnij, k doſtatečnému wyrozuměnij. Neb giž potom y hned Werſale geſt, a počátek giné řeči z giného Proroka.

(97) *Ginij přijkladowé, kdež ſe ti třij puňktowé pořádně náſledugij.*

Což narozeno geſt z Těla, Tělo geſt: a což narozeno geſt z Ducha, Duch geſt.

Též: A on odpowijdage gednomu z nich, řekl: Přijteli, ne činijm tobě křiwdy.

Též: Synowé, buďte poſluſſnij rodičů we wſſem: neb ſe to dobře lijbij Pánu.

Interrogativus.

Puňkt obláſſtnij geſt otázky, neb otazánij, gemuž Latinijcy Interrogatiuus řijkagij: dwa puňkty, geden nad druhým, dolnij proſtý, ale wrchnij s nakřiweným wocáſkem tako ? Ten ſe klade, kdež ſe něyaká otázka děge, aby z odpowědi bylo té otázky wyſwětlenij: a má ſe wždy způſobem otázky čijſti. Yako w přijkladu: Kolik Chlebů máte? a oni řkau: Sedm. Tu máß giž y otázku, s puňktem otázky, y odpowěď.

Též: Chléb, kterýž lámeme, zdaliž ſpolečnoſt Těla Kryſtowa nenij? Hle tu máß otázku, y puňkt otázky. A y hned potom odpowěď k wyſwětlenij té otázky, kdež Apoſſtol dij: Neb geden Chléb, gedno Tělo mnozý ſme: neb wſſickni z téhož Chleba čáſtku béřeme. Aby z wlaſtnijho wyſwětlenij Apoſſtola, y z ſkutku vkazaného, bylo znáti, že tu Apoſſtol proſtě nemluwil o přirozeném Těle Kryſtowě, ale o Duchownijm Těle geho Cýrkwe: o Duchownij ſpolečnoſti wěrných. Yakož z Erazmowy Paraphrazý ſnadné geſt wyrozuměti.

Partitiuus neb divisiuus.

Při koncy řádku, kdežkoli některé ſlowo w ſwé celoſti nemůž položeno býti, dwě Wirğule takto býwagij poſtaweny „

Aby z toho čtenář čta wěděl, že to slowo w tom řádku w celosti swé položeno nenij. Kdežto přijkladně při koncy mnohých řádkúw gest widěti.

Parenthesis.

Parenthesis w Orthographij také mezy puňkty se klade. Kterážto za púl kraužkem napřed se počijná, a púl kraužkem zadu zawijrá takto (). A ta se klade, kdež se w některau řeč začatau giná řeč wkládá: neb pro té řeči přijčiny vkázánij, neb pro gegij dalšij oswětlenij, aneb pro ozdobnost, pro ukrácenij a pro potwrzenij té řeči.

Z té pak přijčiny těmi polaukraužky se zawijrá: (99) kdožby řeč začatau bez wšij překážky předce čijsti chtěl, aby což před Parenthésý a po Parenthésý stogij, pořádně četl: a neb mezytijm Parenthesim čta, aby gi wzwlasstnijm rozwáženij četl, aby w pořadku před se wzaté řeči se nemeylil.

Přijkladowé, kdež se parenthesis wkládá, pro vkázanij přijčiny předsewzaté řeči.

Y stáli pacholcy y služebnijcy, kteřijž vhlij hrabali (neb zyma byla) a zhřijwali se. Též: Protož bylali dokonalost skrze Lewitské Kněžstwij (neb skrze to lid zákon byl přigal), což na to bylo potřebij, aby giný powstal kněz, kterýžby podlé řádu Melchysedechowa a ne podlé řádu Aaronowa slúl?

Přijkladowé, kdež se parenthesis wkládá pro té předsewzaté řeči swětleyšij wyloženij.

Powstaw Petr v prostřed včedlnijkúw, řekl (a byl zastup gmen spolu yako sto a dwaceti): Mužij bratřij, musylo se pijsmo naplniti. Též: Neb ačkoli sau, kteřijž slowau bohowé, buďto na nebi buďto na zemi (100) (yakož sau bohowé mnozý a Páni mnozý) wšak my gediného Boha máme.

Přijkladowé, kdež se parenthesis wkládá pro některé řeči y ozdobnost y vkrácenij y potwrzenij.

Aby bylo swědectwij časy swými, w kteéžto yá postawen sem kazatelem, a Aposstolem (prawdu prawijm w Krystu, neb lhu) včitelem pohanúw s wijrau a s prawdau. Též: Neb spogeni budau (prey) dwa w gedno tělo.

Také toto fluſſij znamenati, že Impresſorowé, kteřijž teſtament Erazmem *) naprawený tiskli, někdy parenthesim, ne yakž obyčey geſt polaukraužky, ale dwěma puňkty napřed y zadu zawijrali. Yako: A řeč ta tělem učíněna geſt, a obýwala mezy námi: a ſpatřili ſme ſláwu gegij, ſláwu yakožto gednorozeného od Otce: plná miloſti a prawdy. Tu před, a ſpatřili ſme, mijſto kraužka geminus, a za od Otce, při zawřenij také mijſto púlkraužka geminus ſtogij. Sſtapulenſký položil kraužky. (101) Někdy pak Impresſorowé potřebnau parenthesim ſamými Wirgulemi znamenali. Yako: Tehdy žoldnéři, když ho vkřižowali, wzali raucha geho / a včinili čtyři dijly, gednomu každému žoldnéři dijl / a ſukni. Sſtapulenſký, zgewně parenthesim tu vkazuge, k snadněyſſijmu wyrozuměnij položil polokraužky. A ten ſmyſl z paraphrazý Erazmowy ſnadně se múž poznati.

Přijklad, kdež se ti puňktowé wſſickni w gedné řeči ſpolu scházegij.

Zdaliž newijte bratřij (neb znagijcým zákon mluwijm) že zákon tak dlauho panuge nad člowěkem, dokudžby zákon žiw byl? Nebo žena poddaná muži, žiwému muži přiwázána geſt ſkrze zákon: pakliby vmřel muž, wyſwobozena geſt od zákona muže.

W druhé ſtránce Orthografij kněz Beneß puňkty zprawuge. Což o prwnijm puňktu prawj, dobré geſt a prawé: ač nynj tomu puňktjku, proto že commata diuidit, wjce řjkagj comma nežli suspensiuus. Čechowé ſtařj toho prwnjho puňktu welmi málo vžjwali (102). Wýbornj Čechowé, Pan Řehoř z Gelenj y Wyktorýn ze Wſſehrd, mjſto toho prwnjho, druhý pſáwali. Gako takto położił Gelenſký v wýkładu Petrarchy o chudobě: Gakož bohatého by pak y ſſtědrý był: wſſak zachowáli sobě co: obecně łakomým nazýwagj: tak chudý: by był y łakomý, gmjn bude za ſſtědrého. Někteřj mjſto dwau puňktů wirgulky vžjwali, y tu kdež commata, y tu kdež cola

---

*) Ginde był řekł „ſkrze Erazyma“, tu giž „Erazymem“: vtrunque ineptum. Lépe było řjci „Od Erazma“, ač ta phrasis, nempe vsus ablatiui instrumenti suo loco non vituperatur nee reiicitur. Dobře djß: Ta wěc nemůž býti spokogena než Jeho Milostj Pánem.

dělali. Obec pak pjſařů nepřjliß pečliwých diwně a rozličně ſe wtom pletli, gako y podnes.

Periodus, puňkt ten gediný, celý a giž zawřený ſmyſl znamenagjcý, ſwé mjſto gakž takž mjwał, gako y nynj v mnohých.

Kdyby tomu přiwyknauti chtěli, aby ti třj puňktowé w pſánjch náležitě byli zachowawáni, chwalitebná byłaby wěc. Giž pak ten prwnj puňkt, gegž Beneß nazwał suspensiuum buď žeby formau wirgule takto / (gakž Beneß dj) pſán był, buď połatinſku půł kraužku było děłáno takto), oto by ſe nebyło potřebj neſnaditi.

Konec Orthographj.

Každému upřímnému čtenáři kněz Wáclaw Philomathes z Jindřichowa) Hradce, napřed pozdrawení.*

Nediwím se tomu, že Laurentius Valla, muž w latinském náremně wýmluwný tak welmi se horlí**) na ty, kteříž ten jazyk swou blekotností hanebně zprznili: a přečistú latinu z jazyku řeckého pošlú, skrze přiměšowání jiných postranných a newzácných jazykůw šeredstwím lehkomyslným w zkázu uwedli.

Kdež toho lítost maje,***) o to pracowal, aby toho ušlechtilého jazyku nakažení zase naprawil. Jakož pak o tom znamenité knihy (jenž mají titul Liber elegantiarum) sepsal: aby z nich se učili wšickni, kteříž práwě a čistě chtí latině mluwiti a uwarowati se wšelijakých barbarismů a solecismů, t. j. neprawého přewráceného a zle zwučícího mluwení.†) Čehož někdejší staří (104) latinští učitelé (jako Jeronym, Ambrož, i jiní jim podobní) pilně šetřili. Po nichž přišli jiní s kuchyňskau latinau (jako Scotus, Thomas, Albertus a jiní jim podobní), kteříž aby jejich marné mudrowání průchod mělo, potworné terminy (jako volitio, filiatio, ecceitas, et sic de aliis) k wůli sobě tworili: ješto latinská máti k takowým dětem se nezná. Ale buď Bohu z toho chwála, ††) že nynější latinští učitelé, jakož o to usilují, aby mnohá zawedení a bludy

---

*) V Jindřichowě Hradci wíce téměř německy nežli česky mluwí. A kteříž jsou rodilí Čechowé welmi nezpůsobně mluwí, admittentes germanismos sat ineptos. J. B.

**) Inepta phrasis boëmica: horlím se. Lépe jest říci horlím absolute. Jako též při onom słowu, pečowati se, nechtěj se oto pečowati. Obsoleta et repudianda phrasis. J. B.

***) Aulica et ineruditta atque barbara phrasis est: kdež toho lítost maje. To słowo „kdež" nic se tu netrefuje: ačkoli již tak mnozí počínají mluwiti. Viz o tom wíce w Přídawcích. J. B.

†) Inepta grandiloquentia.

††) A některý prosták dí: Buď Bohu chwála, že swatý Pawel napsał: ne w maudrosti řeči, a že Bůh zbláznil maudrost tohoto swěta. Ačť jest prawá wěc, že puritas sermonis valde utilis et laude digna est.

oznámili a prawdě nás učili: tak i o to pilnost mají, aby čemužkoli nás učí, to čistau latinau sepsali.

I pročežby tehdy také jiní jazykowé wšelijací swé čistoty neměli? Anobrž proč lidé toho jazyku, w němž se zrodili, krásy zanedbáwají a cizími slowy od ledskuds přišlými kaziti jej dopauštějí? A to se děje nejen w kwapném mluwení, ale i w rozwáženém psaní. Protož horlím i já, a diwím se tomu, že Čechowé ozdobného jazyku swého w počtiwosti nemají: nedbajíce zachowáwati způsobu wýmluwnosti té, kteráž naň záleží, a to nejen w mluwení ale i w psaní, zwláště pak a nadewšecko w písmě swatém, starého i nowého testamentu. (105) Neb biblí již několikrát imprimowali: a tu wždy (newím swéwolnými nedbáním, čili prostým newědomím) toho se dopustili, že mnohá slowa neupřímě z latiny wyložili.

Místo	ho gegich mu ů au	imprimowali	geho gich gemu ůw ú

Což se těch dwau slow tkne „jest“ a „sau“ neb „sú“: ta neslušně zbytečně na mnoha místech kladli, až do ošklíwosti čtení i poslauchání. Neb což se koli kde w jedné osobě stalo, wšecko ten jakýs „Jest“ učinil: počal se jest, narodil se jest, přišel jest, dal jest, trestal jest, zradil jest, dokonal jest, umřel jest. A w mnohém počtu ty jacís „sau“ neb „sú,“ kdež se co přihodilo wšecko oni spáchali: widěli sau, reptali sau, ukradli sau, diwili sau se, zarmútili sú se, sešli sau se, swářili sau se. Kterak se tu wšudy to „jest“ a to „sau“ zbytečně klade, o tom zjewná zpráwa de Verbis bude oznámena. Ten pak nebohý „Bíše“ obojího jsa pohlawí a rozličných stawůw, diwné wěci působíše. (106)

Hle co činí porušené wýmluwnosti následowání? Čím wíce obyčejóm porušeným udidla se paušteji, tím dále se probíhají, sprawedliwost pak w tom hynauti musí.

Protož dobře jest zlým obyčejóm za času bujnost zastawiti, aby snad dawní swau starobylostí w přirození se nezměnily.

Protož aby jazyku Českého nakažení zase naprawено bylo: učinil sem spis pro ty, kteříž toho neznají, aby o tom Českau Etymologí měli, jížby i w mluwení i w wykládání zprawiti se mohli. Wšak ne abych každého slowa deklinací per casus et tempora (jakož w latinské grammatice sluší) učil: ale oznámím jen ta slowa, kterýchž obyčej zle užíwá, tak w psaní jako i w mluwení. A přitom oznámím, kterak

kterých slow zle užíwaných práwě užíwati máme. Wšak kdož prwé z Donátu p o l é w k y š k o l s k é nezakusil a latinau s o b ě a u s t n e p r o p l á k l, *) tenť nesrozumí spisu tomuto; neb se w něm latina s češtinou proměšuje, a jinak (107) Etymologia sepsána býti nemůže. A protož jen kněžím, kteříž latině umějí, **) písařóm, literátóm a žákóm se hodí. Měj se dobře. Čti a suď, upřímý čtenáři.

Distichon ad lectorem.
Si tibi babaries male fandi praestitit usum,
Hac forma recte disce, Boheme, loqui.

Druhý díl grammatiky słowe Etymołogia.

Druhau tuto částku grammatiky t. Etymołogi sepsał jest kněz Wácsław Philomathes a kněz Beneš wůbec ji wydał: potřebnau jistě Čechům knihu, zwláště těm, kteříž i jazyku łatinského powědomi jsau.

Wšak kdyby drobet češštěji a swětleji był psał ten dobrý muž, kdožkoli był! Nam de elegantia et proprietate Boëmici sermonis praecipiens, multa ineleganter et valde inproprie dixit. At non est quod miremur, siquidem non omnia possumus omnes.

Častokrát se přihází znamenitým lidem, třebasi i těm, kteréž wysoká osławuje (108) wýmłuwnost, že některé wěci wyswětłowati chtíce, wíce je zatemňují. Přihodiłoli se co toho i tomuto muži, knězi Wácsławowi Philomathesowi, co diwného jest? Humani ab illo nihil alienum putabimus. Úmysł wšak jeho chwálen býti má. Wždy jest chtěł pomoc učiniti

*) Ineptae locutiones rybałtů Českých. Školská poléwka per contemtum žáctwo jejich nepobožné słowe.

**) Pohříchu! mnozí špatně umějí. —

k naprawení jazyka Českeho, a učinil nemałau podlé možnosti swé! Byť také i jiní někteří tak mnoho ausilé swého na to wynałožiti chtěli, tudyžbychom jiný způsob České řeči w mnohých wěcích uzřeli. Ale (jakož sem i w předmłuwě napřed dotekl) že sobě toho téměř wšickni máło wáží, jedni proto, že se wyššími wěcmi obírají, kteréž ne řeči samé (w nichž králowství Boží nezáleží) ale spasení lidských duší se dotýkají; druzí proto, že chopiwše se toho, což i sláwu i zboží rozmnožuje, tam wšecku mysł obrátili, a w tom ji jako w wodách mořských pohřížili; a snad někteří i jiné příčiny týchž wěcí mají: já pak nic sebe a swé pilnosti a neb k jazyku Českému příchylnosti, nad jiné newywyšuje, což a pokudž budu rozuměti, (109) žeby má práce písařům Českých knih prospěšna býti mohła, o to se přičiním, abych k wěcem od kněze Philomathesa sepsaným nětco přidał, aby i snáze těm některým wěcem od něho sepsaným porozumíno, i dále na włastnost neb ozdobu řeči České popatříno, příčinau těch regulí jeho, býti mohło.

Naříká w předmłuwě swé kněz tento nad welikau nedbánliwostí lidu Českého, a zwláště těch, kteříž přední sau, ac veluti proceres totius gentis. A jest nemáło nad čím naříkati: pročež i dáwno před ním někteří wíce naříkali. Jako učený onen a wzácný toho času muž, Pan Viktorin ze Všehrd, někdy místopísař krałowstwí Českého, kterýž w předmłuwě na wýkład knížky jedné Jana Złatoústého mnozstwí weliké mužůw sławných wyčítaje, kteříž knihy o rozličných wěcech spisowawše, nečinili toho cizím jazykem, ale swým włastním, w němž sau se zrodili. Těmi příkłady ponauká i Čechů, aby o ozdobu jazyka swého stáli, a bližním swým własti obywatelům tudy dobré obmýšleli. Ale že kněz W. Philomathes wté swé naříkawé předmłuwě (110) nemáło, nýbrž welmi tuze s posmíškem drbł těch, kteříž neméně nežli on na Český jazyk laskawi byli a jej nepřirownaně wíce nežli on zwelebiti usiłowali, nýbrž (absit verbo invidia) i zwelebili — ty míním, kteříž i w wydáwání knih w jazyku Českém těch słow některých ač newelmi sličných, ale wšak ty časy ještě newelmi neobecných

a welmi włastních, užíwali (quae nunc jam usus repudiavit ut obsoleta et antiquam simplicitatem, nolo non dicere rusticitatem, redolentia) jako: bješe, bjech, bjechu, bješta — a nechážť jednoho toliko z mnohých jmenuji, swaté paměti B. Lukáše, muže pobožností i uměním wznešeného, kterýž i w tom swého předsewzetí swětlé a znamenité příčiny ukázal, w předmluwě na wýklad Zákona nowého, jenž wytištěn byl w Boleslawi mladém, léta 1525 na Karmeli, a wšak se proto i s jinými mnohými těch slow užíwajicími, pomluw i posmíškůw některých wšetečných lidí, jako Čížka a jiných, nemohl uwarowati: i widí mi se nětco k tomu, čehož dotekl Philomathes, kratičce tuto nejprw říci. (111)

Neměl̕ť jest se kněz tomu posmíwati, že ten ubohý, jakž on dí, „bješe" mnoho působíše, poněwadž włastnosti řeči České naprawitelem býti chtěl. Maláliž to byla wěc rozděliti inter tempus perfectum et imperfectum, těmi slowy: bješe a bylo? A že to slowo bješe, s swau se wší rodinau nebo ratolestmi swými, učima rozkošnýma nic tak zwláštně libého a hladkého nedonášelo: i protož jest konečného zasloužilo wywržení a potupení? Zwláště poněwadž wíme, že před nemnohými časy nic nebylo neobyčejného, netoliko tak psáti, ale i mluwiti. Pročež tedy kněz Philomathes, bohatstwí jazyka Českého jako z kautůw zarumowaných dobýwati chtěje, teyž jazyk chudí, temporis imperfecti proprietatem, olim magno receptam usu, ei auferendo, ac restauratores eius salse (imo verius dicerem, insulse) irridendo atque risui aliis propinando? Ale nawykli takowí lidé, aby se snažně k tomu každý přičíněli studio contentionis, aby bylo kolik farářůw tolik wěr, jako býwá kolik mlynářůw tolik měr: takž snad potom také, kolik písařůw, tolik grammatik. (112) Řeklby mi pak kdo: „Wždyť jest iž to slowo „bješe" obsoletum et ingratum ac fere ridiculum, nezpůsobné, neobwyklé tomuto wěku a jako diwoké?" Odpowěď: Prawda jest to, že se již nyní užíwání jeho netrefí, zwláště, když i tak jest shaníno od tohoto kněze, a od jeho mnohých následníkůw u welikau wzato oškliwost. Ale wždyť jest to také prawda jistá, že to slowo bylo dobré

a władstní i welmi potřebné: a škoda, že jest wyšło z obyčeje. Ač některým národům newyšło, a to těm, kterýmž se nezdá, bychom my pěkněji a władstněji nežli oni mluwili, jako Charwatům, Bosňanům a jiným, až i těm Srbům, jichž dialektu neb obyčejnosti w řeči posmíwají se Čechowé. Ale o tom słowu bješe potom w Přídawcích etc. šíře saud swůj oznámím. Nyní toliko toto dím, že jest nebyło słušné a sprawedliwé, aby władstnosti naprawowatel, vindex, władstnosti zhaubcím a neb umenšowatelem (si sic loqui licet) býti měł.

Z strany pak ozdoby řeči, měł był sám na sebe pohlèděti, ješto i w spisowání (113) té Etymologí, ano i w té předmłuwě hned welmi neozdobně ano i newładstně mluwí, incompte, jako ta słowa, jako sau, wiz: „kdež toho lítost maje", item „To jistau latinau", item „Mnohá słowa neupřímě wyłožili", etc. Jaká jest tu w těch, i w mnohých jiných słowích jim podobných, w té knížce se nalezajících, i neozdobnost i newładstnost; o tom níže potom náležitěji při příčinách powím.

Takéž podobně při tom słowu „jest, jsem, jsau etc." w též předmłuwě kratochwílný posmíšek położił, urbanitate illa quam repudiat Paulus egregie servata, ješto, jakožto słowo „jest" na mnohých místech se zbytečně od některých kłade, tak zase s ujmou ozdobnosti a płnosti řeči České od některých opauštíno bývá; o čemž níže na swém místě oznámím. Nyní pak přistaupím k začátku té jeho Etymologí, kterauž těm toliko sepsał, jenž sobě školskau polévkau propalili, či mám říci, propłákli ústa.

Etymologia, jakž se z Řeckého jazyku wykládá, jest umění prawého, mírného mluwení i také prawého mírného, jednoho jazyku w druhý wykladání. *)

---

*) Plus est in definitione quam in definito. Nesamai Etymologia dáwá prawé a umělé wykládání řeči z jednoho jazyka do druhého. J. B.

Rozdělení Etymologi.

Jakož latinská Etymologia w osmeré stránce řeči záleží, tak také tuto při každé té stránce, kdež jest zlé, a jak má býti prawé wykladání, ukázáno bude.

Prwní stránka Etymologí jest (jakž latiníci říkají)

de Nominibus.

Mělaby owšem některá jména, slowa znamenitá, napřed býti položena, jichžto obyčej w Zákoně Páně, w Českém jazyku omylně užíwá. Wšak pro ukrácení saü tuto żanechána: a že při nowém testamentu, podle Erazmowy náprawy, potřebněji budau oznámena.

Regula de nominibus adiectivis.

Adiectiva neutra pluralia absque substantivis posita, jako: cetera, bona, mala, novissima, priora, nova, vetera etc. mají se exponowati cum illo substantivo: w ě c i; a byť jich pak w jedné řeči několiko položeno bylo, dosti jest jednau w ě c i položiti. Exemplum: Cetera vero cum venero disponam, Jiné pak w ě c i, kdyžbych přišel zřídím. Recepisti bona in vita tua et Lazarus similiter mala, Wzals dobré wěci za žiwota swého a Lazar též zlé. Fiunt novissima hominis illius peiora prioribus, Býwají poslední wěci člowěka toho horší než prwní. Profert de thesauro suo nova et vetera, Wydáwá z pokladu swého nowé i staré wěci.

E x c e p t i o. „Omnia" neutrum plurale sine substantivo positum, má se exponowati singulariter bez w ě c i, ne pluraliter s w ě c m i. Exemplum: Omnia mihi licent, sed non omnia conducunt, Wšecko mi sluší, ale newšecko prospíwá. Omnia facite sine murmuratione, Wšecko čiňte bez reptání. A takowá expositio jest lepší nežli s w ě c i přidáním. Tak také máš exponowati bona a mala, když při sobě míwají: omnia, multa, quanta, a neb nětco takowého. Exemplum: Dabo vobis omnia bona, Dám wám wšecko dobré. Secundum: Multa mala operatus est, Mnoho zlého činil. Tertium: Quanta mala fecit sanctis, Kterak mnoho zlého činil swatým.

Ať se na tom nemeškám, což napřed powěděł, — definitione, coby była Etymołogia, přiwłastníno jí i to, což w sobě wšecka částka Grammatyky čtwrtá, t. Syntaxis, zawírá: toliko o prwní reguli jeho de nominibus to dím, že mi se wšecka, i též ta wýminka při ní położená, dobře líbí. Hodné jest, aby to, což prawí, pilně bylo zachowáwáno; rem sane observatu dignam protulit.

Regula de diphthongo: **au** *et* **ú** *syllaba.*

Ti kteříž Českú Biblí imprimowali, ten diphthoňg *au* za *ú*, a *ú* za *au* (jakoby w tom žádného rozdílu nebylo) imprimowali. Ale ty wěz, že ten diphthoňg činí rozdíl inter casum accusativum et ablativum in genere feminino. Neb když accusativus casus má swú terminací na *ú*, tehdy ablativus má se skonati na *au*. Exemplum: Mensuram bonam et confertam et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum vestrum; eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. To česky takto wylož: Míru dobrú a nasutú, a natlačenú a wrchowatú dadí w lůno waše: neb tau měrau, kterauž, byšte měřili, bude wám odměřeno. Tak i jinde poznáš, který jest casus accusativus a který ablativus: wyrozumíš také lépe tomu, co se tu prawí.

Regulam de diphtongo superius tractavi copiosius (117).

Sequuntur regulae de casibus.

De Nominativo. Regula prima.

Nominativus někdy pěkně se proměňuje in accusatiuum w jazyku Českém. Exemplum: Non est homo iustus in terra, kdež homo iustus jest casus nominativi, a česky: Člowěk sprawedliwý, také casus nominatiui. Budešli pak přísnosti *) latinské následowati, zle díš: Není člowěk sprawedliwý na

*) Lépe by řekł: „způsobu“ łatinského než „přísnosti“. Velmi si jakýs přísný. t. nehładký Cech. J. B.

zemi, neb máš říci: Neníť člowěka sprawedliwého na zemi. Též: Non est alius Deus in coelo, Neníť jiného Boha na nebi. Též: Nemo est in cognatione tua, neříkaj: Žádný není, ale řci: Žádného není w příbuznosti twé.

K této prwní reguli de nominativo toto prawím. To słowce „není" a též i některá a mnohá słowa jiná, jako: podej, pochwal, nehaněj, nechej etc., nežádají za sebau míti accusativum, sed ablativum in nostra lingua adsciscunt, jako:

(118) Není pána, podej nože, wyjdi z domu, kobłauku neztracuj, sukně šetř, nedej podkopati domu swého, pochwal Boha, pobrus sekery, aby neswrhł skleničky, ženy nepojímej, neuzříš twáři mé.

Zle by tu přidał accusativum casum, řka: Není tu sekeru, není tu kobłauk, není tu sukni; anebo jako někteří germanizantes říkají: podej ten nůž, kobłauk, sukni, konew, wíno etc. Item: Nekaupím dům, kůň, sedło, uzdu etc. Wšak zase, newšudy se trefí regule ta: nebo i rukawice ne na nohy obauwány jako střewíce, ale na ruce brány býwají: takž newšeho jednau regulí zprawiti můžeš. Zleby, prwní reguli zachowati chtěje, řekł: schowej kobłauku, čepice etc., ale musíš říci: schowej kobłauk, čepici, sedło, kup nůž, tesák, zjednej skleničku, půjmi ženu, wypí wíno dobré, etc. Item, zachowałs wíno dobré etc. Item, zachowałs mnoho wína dobrého. Aberravit autem hic iste bonus sacrificus: non nempe in accusativum mutatur apud nos nominativus iste latinorum, sed in ablativum. Similitudo terminationis in quibusdam vocibus (119) imposuit homini. Jako w tom příkładu, kterýž přiwedł: Není člowěka sprawedliwého, domníwał se (nepilně snad posaudiw toho), že ta słowa: člowěka sprawedliwého sau casus accusativi, ano jsau ablativi. Ale že podobný jest w těch słowích jeden casus k druhému — neb takto zní accusatiuus: toho člowěka sprawedliwého ukazuji; ablatiuus: od toho člowěka sprawedliwého neodstaupím, neuteku etc. —: ey wiz, že obé má jednostejnau formu; ale netak při jiných mnohých słowích, kteráž welmi rozdílnau terminací mají. Jako u příkładu słowce „Ałmarka" accusatiuvo: tuto ałmarku pěknau udělał mi,

kaupił sem; mám dáwno etc.; ablativo, od té ałmarky pěkné zámek mi odpadł, utekł, lištu odłaupił etc.

Regula secunda.

Někdy se pak takowá proměna děje, když nětco prawí se býti něčím. Tako: Et tu, puer, propheta altissimi vocaberis, kdežto slowo Propheta w latině jest casus nominatiui, (120) a wedlé přísnosti jazyku latinského mělby tu oratí exponowati takto: A ty dítě prorok najwyššího slúti budeš. Ale zleby *) tak česky mluwil, i máš říci: A ty dítě prorokem najwyššího slúti budeš. Neb Český jazyk nominativum tu nestrpí, ale chceť, aby byl proměněn in accusativum. Každý jazyk má swú wlastní wýmluwnost, čemuž Řekowé říkají phrasis **) Co sluší w latině, to newšudy sluší jazyku jinému. Též: An non sum Apostolus? rci: Zdáliž nejsem Apoštolem? ne Apoštol. Takowau proměnu wšudy máš činiti, kdež koli toho slušnost potřebuje.

Jakož přísnosti łatinské (ut loquitur Philomathes) newšudy słuší následowati, kdož nechce z dobré łatiny złé češtiny děłati, ale to což jest dobře powědíno łatině neb řecky etc. (bez ujmy neb porušení smysłu) také dobře powěděti i česky: takť také i přísnosti této regule nesłuší wšudy následowati, (121) sic jinak nemałá ujma byłaby řeči České.

Nebo ať ten příkład vezmu, kterýž on położił: Et tu puer propheta altissimi vocaberis, díšli česky: A ty dítě prorokem nejwyššího słauti budeš, dobře jest; pak-li díš: A ty dítě budeš słouti prorok nejwyššího, owšem wýborně i ozdobně česky powíš.

---

*) Ne zleby młuwił, ale figurate et eleganter, suo loco tamen. J. B.

**) Špatnýs Grammatikus Český, milý kněže Filomat, jestliže mezi wýmłuwností a phrasí rozdílu nemáš. Wýmłuwnost jest eloquentia, ale phrasis jest obyčejné słow jedněch s druhými spojení, a tak pronášení toho srozumitedlné a obyčejné słowy a řečí, což w duchu myslíš. J. Bl.

Žeby Český jazyk tu nominatîvum strpěti nemohl, dí Philomathes, ale chybuje: iudicium aurium et exempla veterum affirmant, quod ille negavit. — Takž i o druhém příkladu: Zdaliž nejsem Apoštolem, dobře se dí, ale též se dobře dí: Zdaliž nejsem Apoštol. Ano w některých staročeských na pargaméně psaných Zákoních tak stojí psáno: „zdaliž nejsem swobodný? zdali nejsem Apoštol? etc.“ Na mnohých pak místech, kdyby wzácný mluwitel tuto reguli zachowáwati měl, saudným a rozkošným ušima newzácná forma mluwení jeho bylaby. Jako maje říci: „Wšak sem i já také spráwce lidu, sem kněz, neb sem zeman etc.“ řeklby. „Wšak sem i já také knězem neb zemanem,“ hned nezní tak způsobně a libě. To pak wše, kdy kterého způsobu místo které žádá, nesnadné jest (122) oznamowati regulemi.

I tu chybil Filomat, žeby nominativus in accusativum, prorok prorokem, se proměňowal. In ablatiuum instrumenti kdyby byl řekl, mohloby bylo státi. Hic propheta, prorok; hunc prophetam, toho proroka ukamenowali židé; ab hoc propheta postularunt etc., od toho proroka utekli; hoc propheta, tímto prorokem pohrdali: budeš prorokem, budeš mým přítelem.

Regula tertia.

Někdy pak nominativus proměňuje se in accusativum proto, aby amphibologia, t. pochybnost řeči, rozumu nedwojila.

Neb díšli wedle přísnosti latinské: Slowo tělo učiněno jest, amphibologia tu bude. Neb kdož ta slowa slyší, nerozumí, slowo-li jest tělem učiněno, čili tělo slowem.

Chcešli pak té amphibologí se uwarowati, musíš z jednoho nominativa udělati accusativum. *) Neb hle když díš: Slowo tělem učiněno jest, amphibologia tu nebude, neb rozum tu dwojiti se nemůže.

---

*) Tak se tobě zdá, ale chybuješ. J. B.

Což w třetí reguli přidáwá, příčinu toho proměňowání pokládaje, ač w něčem může státi, a wšak i to newšudy má místo. Nebo jakož díšli: „słowo tělem učiněno," pochybnost s částky odjímáš: tak zase nazpět, díš-li podlé té formy: hůlka hadem učiněna, wěkowé słowem učiněni etc., zpłodíš pochybnost nemałau; a budešli chtíti podlé té jeho regule rozum těch słow jinak wyprawowati, tedy říci musíš u wyswětlení takto: Ti wěkowé již sau słowo. Item,' w jeho příkładu, to „słowo" již není toliko słowo, ale jest také i těło, jako též díš, ta hůlka ne hůlka toliko jest, ale had. Anoby někdo ne pochwálił i toho způsobu: tělem učiněno. Nam si sumeretur pro ablativo instrumenti to słowce: tělem, bude tento rozum, že těło tak było mocné, že učiniło słowo, jakoby słowo měło původ z těła. Protož lépe a srozumitedlněji díš, „a słowo to těło učiněno jest."

A také dobrý muž, jakož již i prwé dotčeno, i w tom chybił, že té formě: Otcem, Apoštołem, słowem etc., jméno dal casus (124) accusativus, ano jest casus ablativus instrumenti. Neb takto młuwíwáme: Vulnus inflixit ei, sive, vulneravit eum gladio, ranił ho mečem; swět stwořen wšmohúcím słowem, spálen bude ohněm; był trestán hroznau potopau etc. Té pak formy užíwá se někdy na tom místě, kdež łatiníci dáwají nominatiuum a neb accusatiuum cum praepositione. Jako: Ero eis Dominus, vel ero Pater, et ipsi mihi in populum, česky takto: Budu jim otcem a oni mi lidem. Staří Čechowé někeří hunc graecismum předce tak podlé słow łatinských (Philomates říká, inepte sane, podlé přísnosti łatiny) wykłádali říkajíce: Budu jim w otce a oni mi w lid. Ale ta forma již wyšła z zwyku. Item: Také té formy mnoho se užíwá na tom místě kdež łatiníci ablativum kładau, jako: ibis cum patre, půjdeš s otcem, se pánem, s Bohem, ješto sic prostý ablativus takto se formuje: od otce, ode Pána, od Boha etc. (125).

De Genitivo, Regula prima.

Genitivus substantivus, někdy proměniti se musí in nominativum adiectivum w jazyku Českém. Exemplum: Ubi est,

qui natus est rex Judaeorum? Kdež rex Judaeorum máš česky wyložiti: „Král židowský," ne „král židůw." *) Inter natos mulierum, mezi syny ženskými, ne žen. Mandata hominum, „přikázaní lidská," ne „lidí." Filius Dei, syn Boží, ne syn Boha. Tak exponuj, kdežby toho slušnost potřebowala; ale kdež nesluší, tu nech genitivum při jeho wlastní wáze státi. Expl: Salvator mundi, spasitel swěta, ne swětský. Salvator corporis, spasitel Těla, ne tělesný. Filius Dei vivi, Syn Boha žiwého, ne syn Boží žiwý. Ancilla Domini, díwka Páně, ne panská.

De prima regula genitivi nepotřebí mnoho młuwiti. Sám Philomathes swobodnau ji činí, dopauštěje toho, aby někde była zachowawána, a někdy nic, (126) a dobře prawí. Než byłby ještě lépe učinił, kdyby był oznámiti mohł, kdy náleží a na kterých místech proměňowati, a kdy nenáleží.

Beneš ad Hebraeos inepte wyłożił: Otcowské własti hledají. Lépe bylo říci: Własti otcůw swých a nebo předkůw. Ale žeť text Řecký toho rozumu nedáwá, snad ani Erazmus; nebo jiné jest, włast má, a jiné włast otcůw mých a nebo předkůw. Měł położiti Beneš: własti hledají, a nepřidáwati toho słowa otcowské.

Regula secunda.

K této r. guli také sluší hebraismus, to jest, že židowskému jazyku zwyklost jest genitivum substantivum ponere pro adjectivo. Ut: Filius perditionis pro filius perditus; corpus peccati pro corpus peccans; filius gehennae pro filius gehennalis. Židowskému jazyku tak mluwiti sluší, ale Českému nesluší **). A protož, kdež takowý hebraismus se nalézá, máš exponowati genitivum substantivum adiective: neb zleby česky mluwil, kdyby řekl: syn zatracení, tělo hřícha, syn pekla; ale máš říci: syn zatracený, tělo hříšné, syn pekelný.

---

*) Mně se to zdá obé nebýti złé; peleš łotrůw neb łotrowská. J. Bl.
**) té iudice sc., non aliis. J. B.

W druhé reguli, židowského mluwení způsob ,(t. cum loco adiectivi, genitivus appellativorum ponitur) jakby w češtinu dobře přelit býti mohl, wyučuje nezle poněkud. Ale kdyby mělo té regule šetříno býti, nedím wšudy, ale i w těch příkladích, kteréž on přiwedl, weliká ujma i wlastnosti i ušlechtilosti České řeči by se stala. Jakož w latině již se to pro zwyklost nezdá býti nic nepěkného, maxime apud theologos, quia propter reverentiam sanctae linguae multi hebraismi recepti sunt et civitate donati in ecclesia; jakož když díš, corpus peccati, filius perditionis, in facie terrae, na twáři wší země = na zemi. Nebo také i u Čechů již se tomu dobře rozumí; imo quod antea forte aures delicatas radebat, iam demulcere videtur, když se dí: syn zatracení, to jest, jenž má býti zatracen, a nebo oddaný k zatracení. Item: tělo hřícha, to jest, tělo, v němž hřích jest, aneb, vněmž hřích panuje. Mnohem wlastněji i pěkněji se powí: Syn zatracení, filius perditionis, to jest ten, jenž má býti (128) zatracen (podobně jako filius mortis býwal ten, jenž měl býti usmrcen, a wšak potom některý někdy i wyswobozen býwal). Ale syn zatracený jest ten, když neteprw má býti zatracen, ale kterýž již jest zatracen.

Lucae 10. Syn pokoje = milowník pokoje, a nebo ten jemuž Bůh i lidé přejí pokoje, s nímž někdo pokoj míti a k němu jej zachowati chce. Jidáš při Pánu ještě byl, když jest o něm řečeno, že jest syn zatracení, ale když oběsiw se umřel, teprw byl zatracený a nebo zatracen. Ta slowa Mat. I. Kniha rodu etc. mohlaby také pro starau zwyklost tak státi, ale wšak potest solvi hebraismus snadně přidáním: o rodu, to jest, o rodině.

Protož de hebraismo wěděti sluší, že na mnohých místech welice i Českau řeč ozdobuje, tak dobře jako graecismus latinskau. Ale zase také mohlby někdo té figury (totiž způsobu mluwení židowského) tak užíwati, buď často buď ne w čas, a owšem bez saudu, žeby místo ozdoby ohyzdu k řeči swé připojil. Jako díšli: filius mortis, syn smrti, i nepěkně i nesrozumitedlně díš; protož (129) obyčejně rci radše člowěk na

smrt odsauzený aneb smrti hodný. Staří říkáwali neb psáwali někdy (tak jakž za jejich časůw były příčiny) słowa tato: přistupuje přistupuji, jako i łatiníci: accedens accedo; již nyní i w łatině i w češtině nesaudí se to za žádnau ozdobu. Item: złé zle zatratí, to jest welmi zatratí, t. hrozně zatratí.

Regula tertia.

Někdy také genitivus substantivus má se wyložiti per ablativum cum praepositione *o*. Exemplum: Liber generationis JESU Christi, kniha o rodu Jezu Krysta. A někdy cum praepositione *z*. Exemplum: Congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi, shromáždili se wrchní kněží a starší z lidu.

Třetí regule prwní díł můž státi, druhý díł není welmi pewný. Nebo již nyní u Čechů lépe a pěkněji se dí: starší lidu, nežli: starší z lidu. Starší lidu włastně míní se předłožení lidu, to jest, nějaký wždy díł wrchnosti nad lidem majicí. Ale když díš: starší z lidu, tu (130) se włastně ti míní, kteříž sau wěkem jiných starší, t. wíce let mají, což obyčejně (ač ne wždy neomylně) šediny a wrásky ukazují. Item když díš: Kdo jest z nás starší? jiné jest, nežliby řekł: kdo jest náš starší? Ač kdyby řekł: Kdo jest starší nás, opět byłby jiný rozum toho, totiž tento, jakoby řekł otazuje se: I kdo jest starší nežli my, kteříž tuto stojíme? nalezližby se kdo ještě nad nás starší? etc.

Snadby tuto dobře státi mohla zmínka loci Actorum 27. (quod observavit vir praestans B. M. Červ.): Ukázal mi se této noci anděl Boží, jehož já sem a jehož ctím (takto naznamenał na škartě, kterauž teprw po jeho smrti jako i jiných wíc neužitečných poznamenání sem nalezł) propter ambiguitatem melius est vertere: Angel Boha, jemuž já słaužím; nebo Boha předce jest genitivus cum accedit articulus. Rowně jako dobře díš: Čí jest to? Boží, cum sine articulo. Tak také, cum

accedit articulus, díš dobře: toho Boha. Accedit autem articulus, cum plures sunt eiusdem nominis. Exemplum: Čí to kůň? Waňků. Kterého? toho Waňka, jako jest na rohu proti kostelu. A ten genitiuus mající (131) tauž terminací s ablativem, častý jest v češtině: Ukázala se milost Boha a spasitele našeho.

Hactenus verba Erithaci. Quae ideo nomini eius asscripsi, ne optimum virum proprio defraudare videar honore.

Regula quarta.

Přitom i to sluší wěděti, že někdy genitivus pluralis, když se postawuje cum nominativo aut alio eiusdem nominis casu, powýšenost welikau té wěci wyprawuje, kteráž se tím slowem wyznamenáwá. Jako: vanitas vanitatum, Deus deorum, Rex regum. To chcešli práwě wyložiti, musíš říci: marnost nad marnostmi, ne marnost marností, Bůh nad Bohy, ne Bůh Bohůw, král nad králi, ne král králůw.

Potřebí jest také znáti, že omnis genitiuus pluralis masculini generis habens *u* vocalem in ultima syllaba sui, wždycky svau terminací má míti na *w*, a té terminací žádný jiný casus míti nemá. Toho neznali ti, kteříž Českau Biblí strojili: neb *w* za *u*, jakoby w tom rozdílu nebylo, imprimowali. Exempla: Habemus (132) redemptionem per sanguinem eius remssionem peccatorum, Mámeť wykaupení skrze krew jeho odpauštění hříchůw. Deus patrum nostrorum misit me, Bůh otcůw našich poslal mne. Et ut videas filios filiorum tuorum, A aby widěl syny synůw swých. A protož: Lavit nos a peccatis nostris, máš exponowati: Umyl nás od hříchů našich, ne od hříchůw. Didicerunt a patribus suis, Učili se od otců swých, ne od otcůw. Et iustificata est sapientia a filiis suis, I osprawedlněna jest maudrost od synů swých, ne od synůw. Proč? Neb sau to casus ablativi, ne genitivi. A protož také: Miserere nostri, fili David, máš exponowati: Smiluj se nad námi, synu Dawidů, ne Dawdůw; neb díšli Dawidůw, budú rozuměti, že Krystus byl synem ne jednoho Dawida, ale několika Dawidůw. Neb Dawidů, jest genitivus singularis, ale Dawidůw genitivus pluralis. — Tato regula má svau prawdu, když genitivus pluralis exponuje se (ut ita dicam) genitive; neb když se jinak exponowati musí, tehdy k této reguli nesluší. Neb mementote vinctorum, máš exponowati: Pamatujte na wězně, ne wězňůw etc. (133).

O čtwrté reguli také prawím, že ne wždycky słuší ji zachowáwati. Nebo dosti již i obwykłé i włastní powědění: Král králůw, a i pěkněji zní nežliby řekł: Král nad králi. Włastnost pak smysłu zdá se býti případnější prwního. Neb ten jest králůw král, kterýž krále jiné za swé many a nebo poddané má. Ale král nad králi jest ten, kterýž jiných králůw přednější, to jest, bohatší a důstojnější neb wznešenější nad jiné jest. Ačť se to někdy může jedno za druhé bráti; a wšak způsobnější nad ty obě formy, ac maiestatem quandam redolens vox admodum augusta: král králujících anebo Pán panujících. Ale kde které kdy případnější jest, dobrý Čech w mnohém se s češtinau obírání, acuto aurium iudicio adiutus, snadně porozumí.

Což přitom de genitivo plurali píše, kdeby swé místo měło míti *ůw* a kde samo toliko *ů*, dobré jest a k zachowání hodné. Ne pro samo to, aby se genitivus pluralis dělil a quibusdam possessivis, jako: ten žałm jest Dawidů, máłoli jest nyní Dawidůw, Goliáš byl těžší nežli několik Dawidůw; (184) ale potom také i pro jiná některá słowa, jako: dołů dołůw, sstup dołů, užíwášliž ještě swých dołůw, tu kdež jest młýn Šimonů.

De Dativo Regula.

Wěz, že dativus pluralis masculini generis nunquam debet finiri in *ma;* neb to jest řeč hrubá, díš-li: powěděl dwěma bratroma swýma, a neb díšli: žádný nemůž dwěma pánoma slaužiti; ale takto máš říci: powěděl dwaum bratróm*) swým, a: žádný dwaum pánóm nemůž slaužiti.

Ta regule de dativo nebyłaby złá, kdyby se jí dobře rozuměło, a kdyby ji był sám její smyslitel złým příkładem nezkaził.

---

*) Hic profecto non Vallim, cui simillis esse voluit zelo, sed Scotum et Thomisticas imitatur insulso loquendi genere. J. B.

Pluralis dativus tak jest, že se nemá skonáwati na tu syllabu *ma*; neb jest ta syllaba włastní terminací dualis numeři, počtu dwojitého neb dwojnásobního in casu datīvo, jakó: oběma rukama, dej oběma synům, dwěma dcerám swým rozkaž, dwěma pánům. Hanbitiby se měł Philomates i s těmi, kteříž ho w tom následují, že nespatřił włastnosti (135) toho słowa *dwa* etc. Po wrchu to leží, že to słowo tu nemůže býti pluralis numeri; siquidem est dualis numeri, tantum duos significat, ergó non tres aut plures etc. Dualis igitur numeri propriam terminationem recipit. Sed multi sunt nunc, qui sicut voculam bíše, ita et numerum dualem w češtině irrident, a tak ujímají bohatstwí řeči České. W řečtině dualis numerus w jak obecném jest užíwání, wí se; takť někdy i w naší řeči było, a ještěť toho někde nějací kauskowé, ac velut notae gratusque veteris linguae odor zůstawají. Ale někteří mudráčkowé krátkých saudůw nelibují toho, sami newědauce proč, a ani włastnosti a moci słow řeči České ani ozdob jejich znajíce, po swé hławě formují regule, jakž se jim líbí; a lidé, jakož se ke wšemu naleznau, tak i k tomu nalezli se, aby mrzká a nezpůsobná słowa místo ušlechtiłých w swých psáních kładli, jako i Beneš, užíwaw toho słowa prwé neslýchaného „dwoum pánům“ etc. Confundens dualem numerum cum plurali, dualis numeri et significationis voculae dualem formam detraxit. Item mistr Proxenus w předmłuwě na swau Praktyku hned napřed jako nějaký kwítek slíčné słowce polepił, (136) řka: dwaumi příčinami, měw říci dwěma etc. Wýborně w té tabuli, w Prostějowě leta 1549 wytištěné, położeno jes od toho (dobrého jistě a rozumného Čecha, kdožť je koli *) kterýž ji wydał, těmito słowy: Dualem numerum Boëmi hactenus usurpatum cur nunc spernunt? jako i o těch słowích, běše, bích etc.

Jakož sem pak napřed powěděł, žeby tato regule de dativo plurali nebyła zła, kdyžby se jí było zprawowáno při

*) t. j. Wácław Hajek, doktora Thadeáše Hajka otec. J. Bl.

těch słowích toliko, kteráž sau numeri pluralis casusque dativi; nebo jinam se netrefí. Podobně jakož kotlář netrefí se do hrnčířského werštatu, ale wšak kaupě od hrnčíře umywadlko a u kotláře neb konwaře kohautek měděnný k němu, jednu nádobu užitečnau míti mohu; tak tuto když dím: dwěma Pánům, dwěma dcerám etc. bude jedno słowo míti formu dualis numeri a druhé pluralis, i wyswětlí jedno druhé. Neb jedno ukáže, že těch Pánůw nebo dcer jest wíce nežli jeden, a druhé słowce to wyswětlí a oznámí, že jich wíce se tu nemíní, než toliko dwě. Ač poněwadž se o dwau toliko młuwí, náležełoby těm oběma słowům býti formae dualis numeri; ale když se již tak młuwíwá, musí necháno toho býti, čehož již pro odwyknutí nelze užíwati. A wšak (137) proto, což ještě w užíwání jest a k ozdobě jazyka toho nemáło přileží, tohoť nesłuší pauštěti, a s jinými zawrženými wěcmi také zamítati. Nebo kdyby někomu sukni wzali, protoťby on kabátu nezawrhł, lečby nesmyslně zaufałý był.

I tohoto mi se newidí pominauti. Variat quandoque dativus casus. Říkáme: Dej tomu posłu list, posłowi; prwní jest usitatum, druhé jest dětinské a ničemné, prorsus puerile vel muliebre. Ale zase lépe díš: dej dědkowi, a ne: dědku; nebo dědku jest vocativus casus. A protož vide, quid approbet usus.

De Accusativo. Regula prima.

Pěkně někdy accusativus casus swú přirozenau terminací proměňuje w jinú terminací. Exemplum: Amplius non videbitis faciem meam, Wíce neuzříte twáři mé, ne twář mau. Non sivisset perfodi domum suam, Nedopustilby prokopati domu swého, ne dům swůj. Vinum non habent, Wína nemají, ne wíno nemají. (138) Ale, tu servasti vinum bonum, exponuj: Tys zachował wíno dobré, ne wína dobrého.

Dobře phrasin Českau okázał Beneš, proti mnohým złým Českým wykładačům. A wšak také se drobet omýlił

dobrý muž o proměňowání terminací. Lépeby řekł był, že włastnost řeči České tu chce míti genitivum a neb raději ablativum, jako: podej wína (a ne: wíno) item: podej chleba, nože etc. Non omnia tamen activa verba ablativos seu genitivos adsciscunt, sed plurima quaeque accusativum. Ut: zachowałs to wíno w dobrotě, zachowałs ty sobě drahně wína, zahoď nůž, dej mi nůž. Ale nejedni wtom błaudí. Nebo řekliby kdo: podej mi nůž, germanismus erit; pakli dí: kde jest můj nože, erit barbarismus. A protož rci: kde jest můj nůž, a podej mi nože. Podobně jako onen hłaupý kněz řekl: Ubi est calicem? a potom jsa napomenut a naprawiti se chtěje i řekł: da huc calix etc.; sed hac de re i již napřed nejednau dotčeno jest, i ještě in alio loco plura dicam, ubi de antiptosi mentio fiet. (139)

Regula secunda.

Wěděti máš, že verba vehementis transpositionis construuntur cum duobus accusativis, quorum posterior debet exponi aliquando per praepositionem *za*. Exemplum: Quis ex vobis patrem petit panem; Kdo z wás otce prosí za chléb, neříkaj prosí chléb. Aliquando vero per praepositionem *po*. Exemplum: Induit se Jonathas stolam sanctam, Oblekl se Jonatas w raucho poswátné.

De Vocativo.

De vocativo casu žádné nesnáze není při jeho exposicí, protož o něm psáti není potřebí.

De Ablativo.

In ablativo casu hebraismus býwá k oznámení nějaké náramnosti. Jako: Desiderio desideravi, Žádostí jsem žádal. Též: Praecipiendo praecipimus vobis, Přikazujíce přikazujeme wám. (140) Též: Auribus audietis et non intelligetis. Kdež *)

---

*) Inepte utitur hac voce: kdež. Melius dixisset: ale, neb, ještě. J. B.

ıkowé conduplicací hebrajské w latinské neb w naší řeči jakož Erasmus w annotacích swých učí) wlastnějiby se aderbialiter takto exponowaly: Náramně neb srdečně jsem ádal, přísně přikazujeme. Auribus vel auditione audietis, id st: prorsus audietis, naprosto uslyšíte.

O tom, což se tu zdržuje w té reguli prwní (de accuativo, již napřed (in prima regula de nominativo) powědíno ›st. Druhé reguli nic neodpírám. Takž i té reguli de ablativo, ubi xplicuit autor Hebraicam phrasin, Erasmum imitatus, newšejak odpírám. O čemž wiz de ablativis instrumenti et conequentiae. (141)

Druhá stránka Etymologí jest (jakož latiníci říkají) de Pronominibus.

Mei, mihi, me, a me. Nostrum vel nostri, nobis, nos, nobis. Tui, tibi, te, o tu, a te. Vestrum vel vestri, vobis, os, o vos, a vobis.

Ta pronomina dwojím způsobem se exponují: Někdy ıei cum suis condeclineis exponuje se po mně, a někdy o sobě, a tui cum suis condeclineis exponuje se někdy o tobě, a někdy po sobě. Exempla položím per antithesin: eb odporné wěci wedle sebe postawené zřetedlnější býwají ežli od sebe zdálené, jakož latíně říkáme: Opposita iuxta e posita magis elucescunt.

Mei. Miserere mei Deus, Smiluj se nade mnau Bože. 'go sum memor mei, Já pamatuji na sebe. (142)

Mihi. Da mihi bibere, Dej mi píti. Deus propitius esto ıihi peccatori, Bože buď milostiw mně hříšnému. Exstruxi ıihi piscinas, Nadělal sem sobě rybníků.

Me. Tu me misisti, Tys mne poslal. Abscondi me, kryl jsem se. Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil st, Slawímli já sám sebe, sláwa má nic není.

A me. Exi a me Domine, Odejdi ode mne Pane. A me ›so non loquor, Sám od sebe nemluwím.

Nostrum. Ten genitivus wždycky se má exponowati o nás a nikdy po sobě. Exemplum. Marsupium unum

sit omnium nostrum, Měšec jeden buď wšech nás. Quis nostrum valet ad coelum ascendere? Kdo z nás může do nebe wstaupiti?

Ten genitivus jest nalezen propter evitandam amphibologiam. Neb díšli: Quidam nostri fuerunt, nostri bude derivativum, ne primitivum. A protož máš říci: Někteří naši byli, ne z nás. Ale když díš: Quidam (143) nostrum fuerunt, nostrum bude primitivum, ne derivativum, a protož máš říci: Někteří z nás byli, ne naši.

N o s t r i. Deus misereatur nostri, Smiluj se Bůh nad námi. Nos sumus memores nostri, My pamatujeme na sebe.

N o b i s. Da nobis hodie, Daj nám dnes. Faciamus nobis civitatem, Udělajme sobě město.

N o s. Libera nos a malo, Zbaw nás od zlého. Diligamus nos invicem, Milujme se wespolek. Ipse fecit nos, et non ipsi nos, On učinil nás, a ne my sami sebe.

A n o b i s. Neque auferas misericordiam tuam a nobis, Aniž odjímaj milosrdenstwí swého od nás. Non debuimus te mittere a nobis, Neměli sme tebe pustiti*) od sebe. (144)

T u i. Ego non obliviscar tui, Jáť se nezapomenu nad tebú. Ne obliviscaris tui, Nezapomní se nad sebau.

T i b i. Tibi dico surge, Tobeť prawím wstaň. Fac tibi, duas tubas argenteas, Udělej sobě dwě trauby stříbrné.

T e. Timui te, Bál sem se tebe. Mitte te deorsum, Spusť se dolů. Comportabis apud te, Sneseš k sobě.

T u. Tu omnia nosti, Ty wšecko znáš**). Vocativus po sobětnosti nemůž býti. Neb pronomina: sui, sibi, se, a se nemají vocativum casum, od nichž tato expositio sem se wypůjčuje. ***)

A t e. Volumus a te signum videre, Chceme od tebe znamení widěti. Si oculus tuus scadalizat te, erue eum et projice abs te, Horšíli tebe oko twé, wylup je a wrz od sebe.

V e s t r u m. Ten genitivus wždycky se má exponowati po w á s, a nikdy po s o b ě. Exempl: Unus vestrum me traditurus

*) Twrdě et inerudite wyložil. Lépe říci: Neměli sme tě od sebe pauštěti: per figuram Enall. = frequentativo, loco primitivi eleganter posito. J. Bl.

**) Pěkněji: ty wšecko wíš. Jako nedobřeby wyložil: nosti graece, znáš-li řecky. Sic Charwati tak se ptají. Znáš po charwatsku, t. umíšli charwatsky. J. Bl.

***) Subinde hic autor incompte loquitur, jakž obyčej kněží ac rabularum quorundam. J. Bl.

est, Jeden z wás mne (145) zraditi má. Čti dále to, co jest swrchu in titulo Nostrum. Neb kterak se má nostrum, tak se má také vestrum.

Vestri. Memores sumus vestri, Pamatujeme na wás. Non estis memores vestri, Nepamatujete na sebe.

Vobis. Pacem meam do vobis, Pokoj swůj dáwám wám. Emite vobis, Kupte sobě.

Vos. Ego elegi vos, Já sem wás wywolil. Custodite vos a simulacris, Ostřihejte se od modl. Non vosmet ipsos defendentes, Ne sami sebe bráníce.

O vos. Omnes vos scandalum patiemini in me nocte ista, Wšickni wy pohoršíte se nade mnau noci této. Vocativus po sobětnosti nemůž býti, příčinu toho máš swrchu in titulo Tu.

A vobis. Gaudium vestrum nemo tollet a vobis, Radosti waší žádný neodejme od wás. Cur a vobis ipsis non iudicatis, quod iustum est? Proč sami od sebe nesaudíte, což sprawedliwého jest?

Objectio. Díšli: Newím, kdy mám exponowati ta pronomina takto a kdy onakno, znej tuto reguli a budeš wěděti. (146)

Regula.

Quando verbum concordat cum pronomine in persona et numero, tedy exponuj ta pronomina po sobětnosti. Quando vero verbum discordat cum pronomine in persona et numero, tedy exponuj mei cum suis condeclineis po mně, a tui cum suis condeclineis po tobě. Declaratio primi. Když díš: Exstruxi mihi piscinas, exstruxi jest verbum primae personae, a mihi jest pronomen také primae personae, numeri singularis ambo. A protož coby měl říci mně, to musíš říci sobě. Neb zleby česky mluwil, kdyby řekl: nadělal sem mně rybníků. Ale máš říci (neb tomu Český jazyk chce) nadělal sem sobě rybníků. Declaratio secundi: Ale když díš: da mihi bibere, da jest verbum personae secundae, a mihi jest pronomen personae primae. A protož máš exponowati mihi mi, ne sobě. Neb zleby česky mluwil z latiny: da mihi bibere, daj sobě píti. A tak jiná wšecka rozwaž sobě exempla.

In hac secunda parte pronominum regulae continentur: ubi ego maiorem curam dicendi, facilitatem, puritatemque sermonis re-

quiro. Ut nempe haec, quae loquitur, sunt difficiliora, ita verbis ac phrasibus descripta ineruditis. Sed ego dabo operam, ut aliquid lucis et istis addam, quo facilius et melius intelligantur. — Ta słowa: po mně, po sobě, po twojsku, po sobětnosti atd. zdadí se býti welmi nepříjemná a jakás nezpůsobná, téměř mrzutější nežli (147) bješe. Melius fuisset aliqua circumlocutione uti, quam istis verbis tam horridis. Že se ta pronomina dwojím obyčejem wykłádají, swětłé jest. Než pak kdy kterým, to těm toliko samým zřetedlné jest, kteříž i té řeči, z kteréž se wykłádá, dobře powědomi sau. Jakož pak welikáby nestydatost była, dáwati se w to člowěku, čemuž nerozumí, a zwłáště při tom muži, kterýž chce maudrým słauti. Ač pohříchu, kdyby nyní do těch wýkładůw nowých nynějších, těchto let wydaných w češtině, měło nahlednuto býti: ach jakby mnoho germanismů aneb latinismů, a ať nedím barbarismů nalezeno bylo? Ale hodni sau toho Čechowé pro swau nedbalost et ignaviam et superbium etc., aby jim, když oni nechtí než před se spáti, Němci České knihy spisowali, a neb z jiných jazykůw do Českého wykładali; a wykłádají w obojím tom tak na mnohých místech němčinau češtinu kazíce. Ale co tomu říci? Když nechce býti jinak, necháž jest ale tak, jakž jest a býti může. Doktor Martin Luther dobře napsał w knižce o tłumačení neb wykładání řeči jedné w druhau atd., že ten, jenž wykłádá, má na to mysliti, aby tauž wěc, kteráž jest oním jazykem powědína dobře a swětle, také swým jazykem włastně a swětle pověděł. A toť nemůže jinak býti, než aby i oné i této řeči dobře wyrozuměł. (148) Awšak k takowému řeči wyrozumění wýborné jsau zpráwy neb regule, kdež mohau místné nějaké wyhledány býti.

O těch dwau słowích tato regule pokłádá se, totiž: m n ě, s o b ě. Ta słowa mají swé ratolesti rozličné, kteréž se w deklinacích ukazují. Kdyby pak, neb na kterých místech kterého toho słowa ratolestí měło užíwáno býti, usiłuje Philomathes to zprawami neb regulemi ukázati. Když welí užíwati ratolestí toho slowa m n ě, tedy praví to těmito słowy: to se má exponowati po m o j s k u; když pak welí užíwati ra-

taléstek toho słowa sobě, tedy dí: to (prey) se má exponowati po swojsku. Zpráwy toho při těch slowích: mei, mihi, me, a me mohau státi. I otom słowu nostrum není zlá zpráwa, ale mohło také bez ní býti; nebo nostri to słowo totiž ne toliko jest derivativum, ale jest nominativi casus, protož může a má také býti wyłoženo per nominativum naši. To pak słowo nostrum netoliko jest primitivum, ale jest i genitivus pluralis, diverso sc. respectu. I kdožby jej jinak wykładał než tak, jakž on prawí totiž „z nás“? (149) Ano łatině se tak explikuje: quidam nostrum, id est, quidam ex nobis. Regule położená na to dobrá jest. Nebo kdy kterého z těch dwau słow ratolestí měłoby býti užito, ne odjinud než z těch słow přístojících, ex verbis quibus adjacent adverbia, cognoscitur, jakž i příklady náležitými to wyswětlil, k nimž také může i tento přidán býti: amputabo mihi manum, amputa mihi manum. Prwní takto wyłožíš: utnu sobě ruku, nebo verbum et pronomen concordant in numero et persona. Druhé pak takto: utni mi ruku, nebo verbum non concordat cum pronomine. Nýbrž mohłoby i takto powědíno býti o tom, ale snad hrubě neswětle: Cum dicis, amputabo mihi, actio manet in eadem persona, a to słowo u Čechů sobě také zůstawání předce při prwní osobě znamená, protož se społu trefují; druhé pak słowo mně transitum actionis aut absolute transitionem ab alia aliqua persona (sive secunda, sive tertia) in vel ad primam significat, illud autem verbum est secundae personae, protož se społu trefují. (150)

Ale totam; abych snad chtěje wyswětłowati nezatemňowal wíce, novas fingendo regulas, cum priores sint non contemnendae hoc in loco, licet mihi haec mea melius multo probatur, quia et facilior est, et ad multo plura accomodari posset.

Sui, sibi, se, a se.

Ta pronomina dwojím způsobem se exponují, někdy po sobě, a někdy po jeho. Exempla położí se per antithesin.

In numero singulari.

Sui. Omnis homo simili sui sociabitur, Každý člowěk k podobnému sobě přihrne se. *) Pro sui veneratione et sanctitate, Pro jeho poctiwost a swatost.

Sibi. Sapientia aedificavit sibi domum, Múdrost ustawěla sobě dům. Unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat, Jeden každý, což mu se zdálo býti prawého, to činil.

Se. Abscondit se Adam et uxor ejus, Skrýl se Adam i manželka jeho. Unus quisque vestrum apud se reponat, Jeden každý z wás u sebe slož. (151) Dicebat autem et ei, qui se invitaverat, Prawil pak i tomu, kterýž ho byl pozwal.

A se. Abiecit vestimentum suum a se, Odwrhl raucho swé od sebe. Comprehendit multos ex eis, qui a se refugerant, Zjímal mnohé z těch, kteříž od něho byli zutíkali.

In numero plurali:

Sui. Ut tollerent in auxilium sui Jephthe, Aby wzali na pomoc sobě Jephthu. Rogaverunt vicinos, ut venirent in adiutorium sui, Prosili sausedů, aby přišli na pomoc jim.

Sibi. Fecerunt sibi perizometa, Nadělali sobě wěníků. Fecerunt ministri, ut sibi fuerat imperatum, Učinili služebníci, jakž jim bylo rozkázáno.

Se. Induerunt se sacerdotes ciliciis, Oblekli se kněží w žíně. Verbum continuerunt apud se, Slowo zachowali u sebe. Stabunt iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, Stanauť sprawedliwí u weliké stálosti proti těm, kteří je sužowali. (152)

A se. Cumque eiecissent eos Aegyptii a se, A když je wyhnali Egypští od sebe. Acceperunt singuli viros, qui sub se erant, Pojali jeden každý muže, kteříž pod nimi byli.

Ta pronomina kdy máš exponowati takto, a kdy onakno, túto regulí se zprawiti můžeš.

---

*) přihrne se, inepta phrasis; přihrne hromádku smetí etc. k stěně. Lépe: připojí se.

Regula.

Quando pronomen cum supposito et apposito ita construuntur, quod de eodem supposito dicitur, et non de alio: tunc illud pronomen debet exponi po sobětnosti. Quando vero pronomen cum supposito et apposito ita construitur, quod non de eodem sed de alio supposito dicitur, tunc illud pronomen debet exponi po jehotnosti. Declaratio I. Když díš: Sapientia aedificavit sibi domum, tu sapientia jest suppositum, adificavit appositum, pronomen sibi dicitur de supposito. A protož múdrost ustawěla dům sobě, žadnému jinému. Declaratio II. Když díš: Unusquisquae, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat, tu quod jest suppositum, (153) videbatur appositum. Sibi pronomen non dicitur de supposito quod, sed de alio, nempe de unusquisque. Non enim videbatur rectum illi rei, quae per quod significatur, sed rectum videbatur illi rei, que per unusquisque significatur. A protož máš říci: Jeden každý to činil, což mu (totiž tomu jednomu každému) zdálo se býti prawého. A tak jiná wšecka sobě rozwaž exempla.

Tato regule nebyłaby złá, než žeť není každému snadně srozumitedlná, a k tomu, že se její druhá částka ne wšudy trefuje. Neb jakož weli ta słowa: unusquisque, quod sibi rectum videbatur, faciebat, takto wykłádati: Jedenkaždý, což se mu zdáło prawého býti, činił; kdyby také toto powědění: Unusquisque, quod sibi elegit, accepit, měło na tu formu býti wyłoženo podłé té regule jeho, taktoby wzněło: Jeden každý, což jemu wywolił, to wzał, a tuťby było proti smysłu těch słow łatinských, kterýž włastně takto má býti wyłožen: Jeden každý což sobě wywolił, wzał neb přijał; et contra si diceres: Unusquisque quod sibi placuit, accepit, (154) wyłož takto: Jeden každý, což mu se líbilo, wzał.

Regula.

Wěděti také sluší, že mei, tui, sui, nostri, vestri, ač jsau pronomina primitiva, wšak někdy musejí se exponowati derivative ne primitive, proto že Českým jazykem

nemohau se wšudy wlastně exponowati. Exemplum primi: Imitatores mei estote, Následowníci mojí buďte. Exemplum secundi: In concupiscentia tui sumus, W žádosti twé sme. Exemplum tertii: Scindetur mons olivarum ex media parte sui, Rozdělena bude hora oliwetská z prostředku strany swé, etc. Neb zleby česky mluwil, kdyby řekl: Následowníci mne buďte, W žádosti tebe sme, Z prostředku strany sebe. A protož ta pronomina musí se exponowati derivative, ne primitive.

Tato regula de mei, tui, sui w něčem může státi a w něčem se nehodí; a protož (155) dobře i sám on dołožił: někdy. Dobře se dí a włastně: Následowníci mojí buďte, ale kdožby (na takowých místech zwłášť) wykłádał to słowo: mei: mne a ne raději: mojí? co pak jakby wyłožił tato słowa: Is habet imaginem meam, item: Is habet imaginem mei? Wyłožíšli obé jednostejně, ztratí se rozdíł, kterýž w łatinských słowích zřetedlný jest. Item, włastněli jest to řečeno: W žádosti twé sme? a nebyłoliby włastněji říci: W žádosti tebe jsme? Licet videatur duriusculum, at significantius. Nebo když díš: W žádosti twé sme, chtěłoby se tak rozuměti, jakoby ti, o nichž se tu młuwí, do té žádosti její se wpojili, aneb tau žádostí se oblekli, a nebo jakoby řekli: W twé sme žádosti, takowau máme žádost, jako i ty. Ale wyłožiłliby kdo: W žádosti tebe jsme, tedy powědění bude swětłé, jakoby řekli ti starci: Žádost tebe jest w nás, totiž tebe žádáme etc.

Meus, tuus.

Ta pronomina dwojím způsobem (156) se exponují. Neb někdy meus jest můj, a tuus twůj. Někdy pak meus jest swůj, a tuus také swůj. Exempla položím per antithesin.

Meus. Ipse est amicus meus, Onť jest přítel můj. Ego non sum meus, Já nejsem swůj.

Mei. Erue me de manu fratris mei, Wyswoboď mne z ruky bratra mého. Nunquid custos fratris mei sum ego? Zdaliž jsem já strážný bratra swého?

Meo. Dixit Dominus Domino meo, Řekl Pán Pánu mému. Ut contradicam Domino meo, Abych odepřel Pánu swému.

Meum. Verebuntur filium meum, Ustydíť se syna mého. Video Tobiam filium meum, Widím Tobiáše syna swého.

Mi. Veni dilecte mi, Poď milý můj! Vocativus po swojsku nemůž býti, proto že swůj caret vocativo casu, neb neříkáme: ó swůj.

A meo. Fiet illis a Patre meo, Staneť se jim od Otce mého. Qnaecunque audivi a patre meo, nota feci vobis, Což sem koli slyšel od Otce swého, známo sem wám učinil. (157)

Mei Vos amici mei estis, Wy ste přátelé moji. Nominativus pluralis po swojsku nemůž býti, protože neříkáme nos non sumus mei, ale místo mei říkáme nostri: Nos non sumus nostri, My nejsme swoji. Ut patebit infra in titulo Nostri.

Meorum. Bonorum meorum non eges, Statku mého nepotřebuješ. Dimidium bonorum meorum do pauperibus, Polowici statku swého dáwám chudým.

Meis. Nunciate fratribus meis, Zwěstujte bratřím mým. Narrabo nomen tuum fratribus meis, Zwěstuji jméno twé bratřím swým.

Meos. Pedes meos subverterunt, Nohy mé podwrátili. Lavi pedes meos, Umyl jsem nohy swé.

O mei. Nolite errare fratres mei, Nebluďtež bratří mojí. Vocatiuus pluralis po swojsku nemůž býti. Ratio patet in Mi.

A meis. Eripe me de inimicis meis, Wytrhni mne z nepřátel mých. Ab inimicis meis salvus ero, Od nepřátel swých zachowán budu. De genere foeminino ac neutro naskrz rozuměj též. (158) Tak také tuus exponowati budeš sine vocativis casibus, protože tuus nemá casus vocativos. Neb neříkáme: ó twůj a twojí. A nominativum pluralem také nemá po swojsku exponowaného, proto že neříkáme: Vos non estis tui, ale místo tui říkáme vestri: Vos non estis vestri, Wy nejste swoji.

Obiectio. Díš-li: Newím, kdy mám exponowati meus po swojsku, a tuus po twojsku, a kdy oboje po swojsku; nauč se této reguli a budeš wěděti.

Regula.

Quando pronomen derivativum praedicatur de suo primitivo, tehdy exponuj oboje po swojsku. Quando vero pronomen derivativum non praedicatur de suo primitivo, tehdy meus exponuj po mojsku, a tuus po twojsku. A kdež není primitivum explicitum, tu jest in verbo implicitum, quia in omni verbo primae vel secundae personae certus intelligitur nominativus. Declaratio primi. Když díš: Ego (159) non sum meus: meus est pronomen derivativum, et praedicatur ibi de suo primitivo, scilicet ego; meus nempe derivatur a mei, genitivo pronominis ego. A protož máš exponowati: Ego non sum meus, Já nejsem swůj, ne můj. Item, když díš: Lavi pedes meos, meos jest derivativum et praedicatur de suo primitivo, scilicet ego, in verbo lavi subintellecto. A protož máš říci: Umyl jsem nohy swé, ne mé. Declaratio secundi: Ale když díš: Ipse est amicus meus, meus pronomen derivativum non praedicatur de suo primitivo, quia ipse non est primitivum pronominis meus. A protož máš říci: Onť jest přítel můj, ne swůj. Item, když díš: Pedes meos subverterunt, meos pronomen derivativum non praedicatur de suo primitivo, quia id, quod est verbo subverterunt subintellectum, nempe inimici, non est primitivum pronominis meus. A protož máš říci: Nohy mé podwrátili, ne swé.

Prawá jest regula tato. Než mohłaby také táž wěc takto (a snad někomu swětleji) powědína býti: Quando meus pronomini adiacet verbum primae personae, (160) tedy máš to meus neb jeho ratolesti wykłádati (jak on dí) po swojsku, totiž příležitau ratolestí toho słowa s w ů j. Jako: Ego non sum meus, Já nejsem swůj. Quando vero adiacens verbum est secundae vel tertiae personae, tedy to meus wykłádej ratolestmi toho słowa můj, a nebo (jakž on dí) po mojsku. Jako: Ipse est amicus meus, Onť jest přítel můj; Subverterunt pedes meos, Podwrátili nohy mé. Ač tolikéž by mohło tau regulí, kterauž jsem napřed położił de actione vel manente vel transeunte zpraweno býti. Ačkoliw i přitom také figury i zwyk swé místo míti musejí. Jako saď tato słowa (Matth. 11): Ay já posíłám anděła swého, dobře a włastně díš, ale hłáze díš a pěkněji: anděła mého; ale dobře díš: On posłał anděła swého.

S u u s. To pronomen dwojím způsobem se exponuje. Neb někdy suus jest swůj a někdy jeho. Exempla položím per antithesin. (161)

Suus. Iste populus est suus, Tento lid jest swůj, to jest, že jím žádný newládne. Increpavit eum pater suus, Okřikl ho otec jeho.

Sui. Ut regnaret loco patris sui, Aby kralowal místo otce swého. Vocabant eum nomine patris sui, Nazýwali ho jménem otce jeho.

Suo. Linivit oculos patri suo, Pomazal oči otci swému. Reddidit eum patri suo, Dal ho otci jeho.

Suum. Appositus est ad populum suum, Přiložen jest k lidu swému. Audi Domine vocem Judae et ad populum suum introduc eum, Slyš Pane hlas Judů a k lidu jeho uweď ho.

A suo. Dominus egredietur de loco suo, Pán wyjde z místa swého. Velut turbo rapiet eum de loco suo, Jako vicher pochytí ho z místa jeho.

Sui. Isti homines sunt sui, Tito lidé sau swojí, to jest, že jimi žádný newládne. Sui filii interfecerunt eum, Jeho synowé zabili ho. Tak také máš exponowati: Sui eum non receperunt, Kteříž jeho byli, nepřijali ho: Neříkaj: Swojí ho nepřijali, neb Židé Kristowí byli, ne swojí: neb on (162) mezi swé přišel, a ti ho nepřijali, kteříž jeho byli, ne swojí. Takowau máš take orací o Zuzanně: Flebant sui et omnes, qui noverunt eam. Kdež nemáš exponowati: plakali swojí, ale plakali ti, kteříž její byli, a wšickni, kteří ji byli znali. Neb skrze sui máš rozuměti čeleď její.

Suorum. Exiit Antiochus in terram patrum suorum, Wyšel Antiochus do země otcůw swých. Sepelierunt eum in sepulchro patrum suorum, Pochowali ho w hrobě otcůw jeho.

Suis. Servos hortare, ut dominis suis pareant, Služebníků napomínej, aby poslouchali pánůw swých. Reddite eum dominis suis, Wraťte ho pánům jeho.

Suos. Occidit omnes fratros suos, Zabil wšecky bratry swé. Constituit in capite Abiam filium Maacha ducem super omnes fratres suos, Ustanowil napřed Abiáše, syna Maachy, knížetem nade wšemi bratry jeho.

A suis. Misit duos ex discipulis suis, Poslal dwa z učedlníků swých. Ait illi unus ex discipulis suis, Dí mu jeden z učedlníků jeho. (163)

Nota. Wěděti máš, ze suus se někdy exponuje jeho. Exempl: Increpavit eum pater suus Okřikl ho otec jeho. Někdy její. Exempl: Cui vir suus reliquerat divitias multas, Jíž muž její pozůstawil zboží mnoho. Někdy jejich. Exempl: Dominus Deus suus vendidit eos, Pán Bůh jejich prodal je. — A protož kterak to pronomen suus exponowati máš po jehotnosti, in quolibet genere, per omnes casus, figurau tauto podepsanau zprawiti se můžeš.

In genere	*neutro*	Sing.	N.	Suus,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			G.	Sui,	Jeho,	jejího,	jeho,	jejich,
			D.	Suo,	Jeho,	jejímu,	jeho,	jejich,
			A.	Suum,	Jeho,	jejího,	jeho,	jejich,
			Ab.	A suo,	od jeho,	od jejího,	od jeho,	od jejich.
		Plur.	N.	Sui,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			G.	Suorum,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			D.	Suis,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			A.	Suos,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			Ab.	A suis,	od jeho,	od jejích,	od jeho,	od jejich. (164)
	feminino	Sing.	N.	Sua,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			G.	Suae,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			D.	Suae,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			A.	Suam,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			Ab.	A sua,	od jeho,	od jejího,	od jeho,	od jejich.
		Plur.	N.	Suae,	Jeho,	její,	jeho,	jejich.
			G.	Suarum,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			D.	Suis,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			A.	Suas,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			Ab.	A suis,	od jeho,	od jejích,	od jeho,	od jejich.
	masculino	Sing.	N.	Suum,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			G.	Sui,	Jeho,	jejího,	jeho,	jejich,
			D.	Suo,	Jeho,	jejímu,	jeho,	jejich,
			A.	Suum.	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			Ab.	A suo,	od jeho,	od jejího,	od jeho,	od jejich.
		Plur.	N.	Sua,	Jeho,	její,	jeho,	jejich,
			G.	Suorum,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			D.	Suis,	Jeho,	jejích,	jeho,	jejich,
			A.	Sua,	Jeho,	její,	jeho.	jejich,
			Ab.	A suis,	od jeho,	od jejích,	od jeho,	od jejich.

Declaratio figurae.

Každé pronomen má čtweru exposicí. Přední expositio ad genus masculinum, druhá ad foeminiuum, třetí ad neutrum, a čtvrtá sluší ad genus omne. Wěděti máš, že jejích, ultima producta, ad genus foemininum, (164) ale jejich, ultima correpta, sluší ad genus omne. Exempl. primi: Propterea tradidi eam in manus inimicorum suorum, Proto sem ji wydal w ruce nepřátel jejích. Exempl. secundi: Dabo eos in manns inimicorum suorum, Dám je w ruce nepřátel jejich.

Toho słowa suus, kteréž on s swými ratolestmi na tabuli rozprostřeł, prawda jest, že někdy někteří neumělí Čechowé, jako i Latiníci špatnější zle užíwali a snad i ještě užíwají. Hera rogat, ut ad se venias, Prosí paní, aby k ní přišel, bude jiná significací, a díšli: ut ad eam venias, též bude jiný smysł, ač sic dobře říkají i latině i česky: rediit ad se, přišel k sobě, t. upamatował se. U wyswětlení figury dobrau reguli powěděł de genitivo plurali: jejich, ultima correpta, že jest omnis generis, ale jejích, ultima producta, foeminini generis et numeri singularis. Dám příkład prwního. Jejich šaty, t. těch mužůw nebo žen, a jejich kůže, t. těch wołů, kterýchž teď masso prodáwati widíš. Příkład druhého: Jejích wěcí, šatůw, nebo jiného této ženy já tobě newydám nyní. (165) Ale příčinau toho słowa suus přidám ještě i toto, že i při těch słowích tebe, sebe býwá spletek. Dobře díš: Nedaufej w sebe, nechci w sobě daufati, proč mi nedáš w sebe daufati: tu *ne*bude ambiguitas. I takž w oné písni P. 18.: Dejž nám w tě daufati, hic ad evitandam amphibologiam musilo se položiti: w tebe a w tě, ješto sic podlé włastností měło býti: w sebe a nebo w se.

Addam hic et Erithaei iudicium. Swé jest reciprocum, Twé jest demonstrativum. Dej synu swému. Nechať dá synu swému, anebo twému synu. Pánu Bohu swému, twému se klaněti budeš. Poswěť se jméno twé, osław jméno swé. Słyš modlitbu syna swého, tworče. Tresci syna swého. Haec reciproca. Sed demonstrativa: Ta sukně jest syna twého. Zabili twého syna.

Nota. Wěděti také máš, že jakož Ego sum suus, není já jsem swůj; neb Ego sum meus jest Já jsem swůj, (166) a jakož Tu es suus není Ty si swůj; neb Tu es tuus jest Ty si swůj, ut patuit supra: tak také Ego sum suus není Já sem jeho. A Tu es suus také není Ty si jeho. Neb místo suus říkáme eius. Ale Iste est suus, dobře díš Ten jest swůj. A isti sunt sui, tito sau swojí. — Aby pak wěděl, kdy máš exponovati suus po swojsku *) a kdy po jehotnosti, o tom máš dwě regulky, jimiž se zprawiti můžeš.

Regula I. Quando nominativus singularis vel pluralis ponitur in oratione pro subjecto, tunc ille nominativus prononimalis debet exponi po jehotnosti. Quando vero ponitur pro praedicato, tunc debet exponi po swojsku.

Regula II. Quando res possessa est illius rei, cuius est verbum suppositum, tunc obliqui casus debent exponi po swojsku. Quando vero res possessa non est illius rei, cuius est verbum suppositum, sed alicuius rei alterius, tunc obliqui casus debent exponi po jehotnosti. Declaratio regulae primae. Když díš: Increpavit eum pater suus, ibi suus ponitur pro subjecto, (167) a protož máš říci: Okřikl ho otec jeho, ne swůj. Ale když díš: Iste populus est suus, ibi suus ponitur pro praedicato, a protož máš říci: Tento lid jest swůj, ne jeho. Declaratio regulae secundae. Když díš: Linivit oculos patri suo, ibi res possessa, scilicet pater, est illius rei, cuius est verbum suppositum, scilicet Tobiae, quia Tobias linivit oculos patri suo, a protož máš říci: Pomazal (rozuměj Tobiáš) oči otci swému, ne jeho. Ale když díš: Reddidit illum patri suo, ibi res possessa, scilicet pater, non est illius rei, cuius est verbum suppositum, scilicet Domini Jesu, quia Jesus *non* reddidit *patri suo*, sed *patri* alterius rei, scilicet lunatici. Pater nempe ille non erat pater Domini Jesu, sed lunatici pater erat. A protož máš říci: Dal ho otci jeho, ne swému. Neb díš-li swému, budú rozuměti, že Pán Jezus toho náměsečníka dal otci swému nebeskému. Též kdež máš psáno: Dedit illum matri suae, díš-li: Dal ho mateři swé, budú rozuměti, že toho mládence wzkříšeného dal Jezus panně Marii. A protož máš říci: Dal ho mateři jeho, totiž toho mládence mateři.

I tyto dwě regulky (jakž on dí) položił neneprawě, ale jistě řídkým k srozumění spěšnému snadné. Philippus Melanchthon (168) horlił pro smíšení grammatiky s dialektikau,

*) Finxit vocabula technica insulsissima, ut jam aliquoties dixi.

což prwnější někteří směšně subtylní grammatikowé činili; kdyby widěti měl tyto Philomathesowy regule, snadby jich také nelibowal. Ale jakž jest koli i neswětle to psal, wždyť jest lépe nežli jiní a wíce učinil: a byť méně ještě bylo nežli jest, wždyť jest aspoň laudanda voluntas. — Než zdá mi se, žeby se i při tom suus mohlo tau regulí býti zpraweno, kterauž jsem napřed položil de transitu aut non transitu actionis ab una persona in alteram, což kterak se trefuje, sám čtenář sobě příkladem příhodným wyswětliti může.

N o s t e r. V e s t e r. Noster jest náš a vester wáš. Exempl. primi: Pater noster senex est, Otec náš starý jest. Exempl. secundi: Unus est pater vester, qui est in coelis, Jedenť jest otec wáš, jenž jest w nebesích. Ale in ceteris casibus dwojím způsobem se exponují ta pronomina, někdy po swojsku a někdy tak, jak chce míti náš a wáš. (169) Exempla položím per antithesin.

N o s t r i. Quare non in timore Dei nostri ambulatis? Proč w bázni Boha našeho nechodíte? Ambulabimus in nomine Dei nostri, Choditi budem wejmeno Boha swého.

N o s t r o. Psallite Deo nostro, Zpíwejte Bohu našemu. Sacrificemus Deo nostro, Obětujme Bohu swému.

N o s t r u m. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Chleb náš wezdejší daj nám dnes. Panem nostrum comedemus, Chleb swůj jísti budeme.

O n o s t e r. Pater noster, qui es in coelis, Otče náš, jenž si w nebesích. Vocativus po swojsku nemůž býti, proto že swůj caret vocativo casu, neb neříkáme: ó swůj!

A n o s t r o. Ut non interficiat nos arca cum populo nostro, Aby nás nezmordowala archa s lidem naším. Pugnemus pro populo nostro, Bojujme za lid swůj.

N o s t r i. Peccaverunt patres nostri, Zhřešili otcowé naši. Nos non sumus nostri, My nejsme swojí. (170) —

N o s t r o r u m. Memor erit testamenti patrum nostrorum, Rozpomeneť se na umluwu otcůw našich. Vindicamus hereditatem patrum nostrorum, Dobýwáme dědictwí otcůw swých.

N o s t r i s. Tradidit nobis ac filiis nostris, Dal nám i synóm našim. Parvulis nostris fabricabimus urbes munitas, Dětem swým ustawíme města hrazená.

Nostros. State nunc contra inimicos nostros, Stůjte nyní proti nepřátelům našim. Pugnemus contra inimicos nostros, Bojujmež proti nepřátelóm swým.

O nostri. Unde estis juvenes fratres nostri, Odkud ste mládenci bratří naši? Vocativus pluralis po swojsku nemůž býti proto, že swůj caret vocativo casu; neb neříkáme: ó swojí.

A nostris. Ut faciat misericordiam cum patribus nostris, Aby učinil milosrdenstwí s otci našimi. Peccavimus cum patribus nostris, Zhřešili sme s otci swými. De genere foeminino et neutro naskrz rozuměj též. Tak také vester exponowati budeš, sine vocativis casibus, proto že vester caret vocativis casibus, neb neříkáme: ó wáš a ó waši. (171) — Aby pak wěděl, kdy máš exponowati ta pronomina takto, a kdy onakno, znamenej tu regulku, kterúž máš napřed in pronomine meus.

Regula.

Quando pronomen derivativum praedicatur de suo primitivo, tunc debent exponi illa pronomina po swojsku. Quando vero pronomen derivativum non praedicatnr de suo primitivo, tunc debent exponi illa pronomina, tak jak chce míti náš a wáš. Declaratio primi. Když díš: Sacrificemus Deo nostro. Nostro jest pronomen derivativum et praedicatur de suo primitivo, scil. nos, in verbo sacrificemus subintellecto. A protož máš říci: Obětujme Bohu swému, ne našemu. Declaratio secundi. Když díš: Psallite Deo nostro. Nostro pronomen derivativum, non praedicatnr de suo primitivo, quia vos, in verbo psallite subintellectum, non est primitivum pronominis noster. A protož máš říci: Zpíwejte Bohu našemu, ne swému. (172)

Tato regule de pronomine noster et vester takowáž jest, jako ona regule de pronomine meus et tuus, o kteréž co sem tam napřed powěděl, totéž i nyní o této reguli prawím.

Nostras, Vestras sau pronomina gentilia communis generis; při jejich exposici žádné nesnáze není. Neb nostras wždycky slowe našinec *) a vestras wašinec per omnes casus. A protož o ních wíce psáti není potřebí.

---

*) Agrestis vox našinec atd.; fugienda est haec crassa rusticitas. J. B.

Ipse. Někdy se exponuje on. Exempl: Ipse est Dominus Deus noster, Onť jest Pán Bůh náš. Někdy ten. Exempl: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, Kohožbych koli políbil, tenť jest. Někdy sám: Exempl: Ipse Jesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet, Sám Jezus swědectwí wydal, že prorok w swé wlasti cti (173) nemá. A když ipse componuje se cum ego, tu, sui, tehdy ipse také slowe sám, a též jest jako egomet, tumet, suimet. Exemplum primi: Ego ipse consolabor vos, Já sám těšiti budu wás. Exempl. secundi: Nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, Newědí, že jsi ty sám Bůh náš. Exempl. tertii: Probet se ipsum homo, Zkus sám sebe člowěk. Pakli se komponuje ipse cum pronominibus meus, tuus, suus, tehdy ipse slowe wlastní. Exemp: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, Twú wlastní duši projde meč. Neříkaj: Twú samu duši.

Idem. Někdy se exponuje in masculino genere týž, in feminino táž, in neutro tož. Exempla: Haec omnia operatur unus et idem spiritus, To wše činí jeden a týž duch. Secundum eundem spiritum, Podlé téhož ducha. In eodem spiritu, W témž duchu. Někdy se pak idem exponuje in masculino genere jednostejný, in fem. jednostejná, in neut. jednostejné. Exempl: Non omnis caro eadem caro, Ne každé tělo jest jednostejné tělo. Nad to někdy (174) idem exponuje se in genere masculino jistý, in feminino jistá, in neutro jisté. A to jen tehdy, když se componuje cum pronomine ille neb ille idem, *to* jest: ten jistý.

Quidam. Erasmus w swých annotacích oznamuje, že, což latiníci quidam, to Židé swú řečí unum říkají. Tak také Čechowé, poněwadž toho slowa wlastní češtinu*) mají, té jim sluší užíwati. Protož když quidam stojí cum nomine substantivo, tehdy se exponuje někdy nějaký, a někdy jakýs. Exempl. primi: Homo quidam fecit coenam magnam, Člowěk nějaký **) učinil wečeři welikú. Exempl. secundi: Quidam legis peritus surrexit, tentans eum, Jakýs w zákoně dospělý powstal, pokaušeje ho. — Pakli quidam stojí samotně, sine substantivo, tehdy má se exponowati kdos. Exempl. Venit quidam ad principem synagogae, Přišel kdos k wrchnímu školníku. Vidimus quendam

---

*) Inepte dictum wlastní češtinu; dicendum fuit: Poněwadž mají Čechowé příhodné slowo swé k wyložení toho latinského slowa quidam. J. Bl.

**) Recepta est iam usu phrasis hebraica apud nos. Protož pěkně a zwykle zní: Člowěk jeden; a my říkáme w mluwení obecném: Novi quendam hominem, Znám jednoho člowěka, kterýž atd. J. Bl.

in nomine tuo ejicientem daemonia, Widěli jsme kohos *), an we jménu twém wymítá ďábelstwí. Quidam in numero plurali, když cum substantivo stáwá, exponuje se někdy někteří, (175) někdy nějací, aneb jacís. Exempl. primi: Quidam viri venerunt Jerosolimam, Někteří muží přišli do Jeruzalema. **) Exempl. secundi: Quidam Epicurei et Stoici disserebant cum eo, Jacís ***) Epikureowé a Stoikowé mudrci hádali se s ním. Ale když stáwá sine substantivo, tehdy wždycky se má exponowati někteří. Exempl: Quidam dicebant: bonus est, Někteří prawili: dobrýť jest. Též o quaedam in foeminino genere, a o quoddam in neutro genere máš rozuměti.

Jenž a ješto. Jenž jest relativum utriusque numeri, omnis generis, casus nominativi tantum, a pěkně se užíwá místo který, kterú, které i také in plurali. Exempl. de masculino singulari: Natus est Jesus, qui vocatus Christus, Narodil se Jezus, jenž slowe Kristus. Exemp. in plurali: Qui sunt isti, qui ut nubes volant? Kteří sau tito, jenž jako oblakowé létají? Též o ješto máš rozuměti, a můžeš jedno za druhé položiti. ****)

Ta słowa nostras et vestras kdyby podlé jeho regulé měła býti wždycky tak (176) wykładána, welmiby było nepříjemné, quod rusticitatem quandam et ineptiam redolerent. Jako kdyby takto słowa tato wyłožił: Vestrates vicerunt, wašinci přemohli; item Tamen est nostras, wšak jest našinec, nepřekážej mu atd. Possunt tales formae per circumlocutionem reddi, třebas i takto: waši přemohli, neb: waše strana zwítězila. Nech ho, wšak jest také náš, vel, wšak jest také z našich.

Ille idem wykłádati ten jistý není forma w mluwení pěkná, jako kdyby tato słowa wyłožił: ille idem venit, qui antea tecum hic fuit, Ten jistý přišeł, který dříwe tu s tebau był. Jest to jakés werštatní młuwení o té jisté ceteře a těch jistých myšincích či našincích. Ita asserenda est pro-

*) I tu lépe w zní jednoho nežli kohos. J. Bł.

**) Nepěkně wyložił. Lépe říci nějací aneb jacís. J. Bł.

***) Též by mohl říci nějací. J. Bł.

****) Jistě newšudy; wolibýť jest rozdíl mezi těmi dwěma słowy. J. Bł.

prietas vocum, ut non tollatur decus orationis: rowně jako při tom słowu bíše atd.; ita erat tollenda turpitudo aut saltem quidam squalor, ut non periret proprietas. Medio atque prudenter tutissimi ibimus.

O tom słowci q u i d a m młuwí nezle. Mezi jinau řečí wyłožił to słowo: Venit quidam ad principem synagogae, takto: Přišeł kdos k wrchnímu školníku. Jakástěto dura et rigida translatio, quasi per contemptum hoc diceretur. Princeps synagogae jest ne školník, ale kníže kněžské, jakž někteří wykładáwali, aneb kníže (177) lidu toho, totiž jenž býwá in synagoga anebo we zboru. Ještěby było lépe říci starší zboru, neb kníže zboru, nežli školník. Což se koli nebo úštipně, a jako říkají Morawci, ušklaubawě, anebo zasse na odpor pochlebně dělá, jaks to nebýwá každému příjemné. Lidská mysł neráda na prostředku zůstáwá: attamen in medio consistit virtus. Item ta słowa: Venerunt quidam Epicurei, (178) wykłádá: Přišli jacís Epikurowé.

Awšak proto newywracím jeho regule, může státi w něčem, než zato mám, že nebyłoby złe wyłoženo, kdyby kde takto řekł: Venerat ad me quidam bonus amicus, Był ke mně přišeł jeden dobrý přítel. Novi quendam bonum virum, qui etc. Znał jsem jednoho dobrého muže, kterýž atd. Item: Aderat ei quidam bonus vir, quem ego non novi, Był při něm nějaký dobrý člowěk, jehož sem já neznał.

Z strany toho słowa j e š t o ne we wšem mi se líbí jeho o něm saud. Někdy to słowo welmi pěkně sedí in oratione ac proprissime. Jako: Mnoho někdo o mne młuwí, ješto přijdeli k tomu, aby dowodił etc. Item: Toť hle widíš, coť činí, ještos mu newěřił. U Řeků to słowce ὅτι netoliko může wyłoženo býti n e b o, anebo též ž e (nebos učinil, žes učinił), ale také na některých místech wýborně a welmi significanter mohłoby wyłoženo býti j e š t o. Jako Matthaei 7. ὅτι ςενὴ ἡ πύλη ješto těsná (jest) brána. Item 15: ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς etc., ješto již tři dni trwají. — Než toť jest prawda, že

někdy může na temž místě státi, kdež stojí kterýž. Jako Matth. 23: ἡ ἀποκτείνουσα kterýž mordueš, ješto mordueš, mordéři prorokůw, włastně mordující. (179)

Hic, Haec, Hoc.

Ta pronomina demonstrativa dwojím obyčejem se exponují. Někdy hic jest tento a někdy ten; haec někdy tato a někdy ta, hoc někdy toto a někdy to. Znamenaj, když pronomen hoc ukazuje na wěc přitomnú, tehdy slowe toto. Jako, kdež *) setník služebníku swému řekl: Fac hoc, tu máš hoc exponowati toto ne to; neb setník rozkázal služebníku swému, činiti tu wěc, na kterúž ukázal. Ale když hoc ukazuje na wěc, kteráž není přítomná, tehdy slowe to. Jako kdež Jezus řekl w zákoně dospělému: Hoc fac, et vives, tu máš hoc exponowati to ne toto; neb neukázal Jezus na přikázaní, ale když ten zákonník přikázaní Božská wyprawowal, odpowěděl mu Jezus: To čiň, a žiw budeš, jakoby řekl: Cos sám wyznal, to čiň. In genere masculino et foeminino rozuměj též. Ale diwím se tomu, proč někteří, kdež se wečeře Páně wypisuje, hoc a hic adverbialiter exponowali: Hoc est corpus meum, Toť jest tělo mé, a Hic est sanguis meus, Toť jest krew má, aneb, (180) Tentoť jest krew má. Jakoby česky neuměli a newěděli, že krew u Čechů jest generis foeminini. Neb má wyloženo býti: Toto jest tělo mé, a Toto jest krew má, kdež se mluwí o přirozeném těle Kristowě, ne o duchowním; neb přirozené tělo Kristowo za nás jest wydáno, ne duchowní.

Štrafuje tuto některé lidi Philomathes w tom, že př, wečeři Páně užíwali těch slow: Toť jest tělo mé, Toť jest; neb, Tentoť jest krew má, diwě se, že adverbialiter exponowali hoc est, aneb hic est; ale nechať se jemu to diwení skrze tuto zpráwu odejme. Meylí se natom, kdež dí, že adverbialiter exposita haec vox; nebo hoc wykłádá se to; protož dobře se dí: To jest tělo. Ale že pak řeč Česká má swé veluti affixa, ut Hebraei dicunt, sicut antea dixi, *ž* a též *ť*, kteréž

*) Inepta locutio. Vide alibi de hac voce kdež. J. Bl.

cum adduntur in fine vocum, vehementiam quandum addunt, jako udělej, udělejž; item: dám rád, dámť rád; půjdu jistě, půjduť jistě: quid igitur propter additionem affixi ex pronominibus adverbia fient? Neutiquam. Manent, quod fuerunt, auctiora tantum sunt per additionem istius litterae, iuxta Boëmicae linguae proprietatem. (181) A tolikéž při tom słowci Tentoť welmi hłaupě, meo iudicio, napsał, připomínaje, že krew u Čechůw jest generis foeminini, jakoby prý newěděli otom atd; mohłbych i já říci: jakoby newěděł Philomathes, že kalich u Latiníkůw i u Čechůw jest generis masculini. item a jakoby newěděł, že Sw. Paweł, Corinth. 11. řekł: Hic calix atd. Ale pošleme ho k wýkładu Nowého Zákona, kterýž od towaryšů jeho Beneše a Gzele wydán jest a tam ať čte to místo, Cor. 11. kdež stojí: Tento kalich nowá umluwa jest. To když rozmyslně přečte, porozsaudě i toho pilně, což jsem na před de literis ť et š affixis powěděł, zato mám, že přestane se diwiti těm, kteříž směli Sw. Pawła následowati, a włastních řeči České ozdob užíwati, říkajíce: Tentoť jest krew má, ač já neprawím, aby tak nejlépe było. Skůro bych se i já tomu podiwił, že Philomathes oznamiw, že tento jest pronomen habens quandam demonstrationem, což jest w prawdě tak, i ještě se diwí tomu, že někteří užíwawše włastně toho słowa, a tak trefujíce se s jeho włastní regulí, přidáním litery ť vehementiorem demonstrationem efficiunt. (182) Mohłoby se i nětco wíce ještě k odpowědění jemu napsati, ale pozanechám na ten čas, nec non esset huius loci.

Jeho. Mezi ho a jeho weliký rozdíl jest. Nebo jeho jest pronomen numeri singularis, casus genitivi, a exponuje se ex pronominibus Illius, Ipsius a (když jest relatiuum) Cuius. To pronomen její in genere foeminino jest casus genitivi. Ut in exemplo: Diligebat Jesus Martham et sororem eius, Milowal Jezus Marthu a sestru její. — Takto pronomen jeho in genere masculino jest casus genitivi. Exempl: Vidimus stellam eius, Widěli jsme hwězdu jeho. A protož mrzce blaudili *) ti,

*) Ano i ty błaudíš, když neznaje figur a excepcí, wšecko regulemi zaworati a zawłačiti chceš. J. Bl.

kteříž z něho casum accusativum dělali. — Ale když míwá na konci tu literu ž, dwojím způsobem (183) se béře, a na počátku orací wždycky se postawuje, někdy in casu genitivo, někdy pak in casu accusativo. Exempl. primi: Cuius non sum dignus calceamenta portare, Jehož nejsem hoden obuwí nositi. Exempl. secundi: Quem mundus non potest accipere, Jehož *) swět nemůže přijíti. A wěz, že k té literě ž ještě také přidáwá se syllaba to pro lepší pojištění. Nebo když díš jehož, jest wíce, nežby řekl jeho; a když díš jehožto, jest wíce, nežby řekl jehož. A takowý způsob in obliquis casibus pronominum relativorum pěkně sluší. Nalézá se také in adverbio. Exempl: Dixit Ihesus ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, Řekl Jezus k něktерým, ješto w se úfali jakožto sprawedliwí.

Rozdílowé mezi ho, jeho, jehož, jehožto etc. jsau chwalitební, ač se to nemálo mate; činí někdy i šlechtí se řeč Česká, někdy pak a častěji ohyžďuje. (184) Zwykli staří ona słowa Jpsum audite, wykládati, Jehož (neb jeho) poslauchejte; a zdá se pro zwyk dosti pěkně. Suď, když celá sentencí zní, jak jde: Tentoť jest syn můj miłý, jeho posłauchejte: daleko pěkněji (pro zwyk), nežli když díš: Tentoť jest syn můj miłý, posłauchejte ho, by pak i přidal ž řka: poslauchejtež. Judicium aurium, quod de cacophonia et euphonia pronunciat, plurimum valere hic debet. Protož i w těch słowích může se per enallagen, jakž kde potřebí, jednoho místo druhého užíwati.

Ho. Kterak to pronomen ji in genere foeminino jest casus accusativi, ut in exemplo: Accepit eam discipulus in sua, Přijal ji učedlník k sobě, tak i to pronomen ho in genere masculino jest casus accusativi. Exempl: Hic est filius meus carissimus, audite eum, Tentoť **) jest syn můj najmilejší, prolauchajtež ho, ne jeho. Crucifige eum, ukřižuj ho, ne jeho; nebby se on již nemínil, ale nětco jiného, což jest jeho. Aby pak to zřetedlně bylo prokázáno, že mezi ho a jeho (185) weliký

---

*) A pročby neřekł raději kteréhož, a ne jehož? J. Bl.

**) Tamen in huiusmodi rebus iudicium et euphonia sá reguli byti ma. J. Bl.

rozdíl jest, obého toho wedlé sebe postaweného několikerým důwodem způsob ukáži. Interrogabant eum discipuli eius, Otázali ho učedlníci jeho. Vidit illum pater ipsius, Uzřel ho otec jeho, a málo níže: Cecidit super collum eius et osculatus est eum, Padl na šíji jeho a políbil ho. Neb ho significat ipsam personam, ale jeho significat aliquam eius possessionem. Jeho, totiž něteo, což jemu přísluší.

Jej. To slowo jej wykladači personis animatis rationalibus welmi newlastně přikládali; neb jim wlastně ho *) přísluší. Exempl: Excepit illum gaudens, Přijal ho (ne jej) raduje se. Též: Et viso eo misericordia motus est, A vida ho (ne jej) milosrdenstwím hnut jest. Jej wlastně rebus inanimatis et irrationalibus přísluší. Exempl: Petrus habens gladium eduxit eum, Petr maje meč wytrhl jej, ne wytrhl ho. Též: In posterum succides eum, Potom jej (ne ho) podetneš. Ačkoli ho také někdy inanimatis et irrationalibus přísluší, jako: Sine eum et hoc anno **) Nech ho i tento rok. Ale jej personis animatis rationalibus (demptis (186) collectivis: gens, plebs, populus, turba) nikdy wlastně nepříleží.

I ta regule, kdyby měla šetřena býti wždycky, sine exceptione, welmiby kazila češtinu. Nebo zdažby to nebylo hochowské powědění: Wida *ho* w nauzi, slitowal se, Marci 8. Wywedl jej wen z zástupu. Díšli: wywedl ho, posuď, jak mrawně promluwíš. Rowně jako řekliby: Bychť ho w noci nespatřil, t. j. toho lotra, kterýž se tu skryl. Pakli díš; bychť jej we tmě nespatřil, t. ten pařez, též bude ineptus germanismus, podobně jakoby řekl: Podej mi ten nůž, půč mi nůž. — A protož, což powěděl Philomathes o tom ho, tolikéž já prawím o jej, totiž, že někdy tak, někdy jinak užíwáno býti může, a zwláště od těch, kteříž figurám lépe, než Philomathes rozumějí. W písních D. 15. Jejž i my milujeme. Mat. 10. Wyznámť i já jej, lépe nežby řekl ho; ale dobře se dí níže: Zapřímť ho i já.

---

*) Ta regula in animatis ne wšudy platí. Valet haec regula maxime apud rusticos. J. Bl.

**) Nulla regula est sine exceptione.

Jemu. Mu a jemu jsau pronomina, dativi casus, jedno jako druhé. Ale nemáš jich užíwati (187) jednostejně; neb w jejich užíwání rozdíl weliký býti má, čehož nešetřili ti, kteříž knihy České skládali, jednoho jako druhého užíwajíce jednostejně. A protož wěz, že to pronomen jemu dwojím obyčejem užíwati se má. Jednau, když ukazuješ na wěc přítomnú. Jako kdyžby otázku někdo učinil k tobě, řka: Komu dáš swú dceru? ukázalby na Jana přítomného a řeklby: Jemu. A tak jemu wždycky jest pronomen demonstrativum a jinak ho užíwati nesluší. Druhé, když bez ukazowání připomínáš tu wěc, o které mluwíš, a tak slowe pronomen relativum, a míwá wždy na konci literu ž, a na počátku orací wždy se postawuje. Exempl: Cui omnes prophetae testimonium perhibent, Jemuž wšickni proroci swědectwí wydáwají, totiž Kristu, neb o něm tu swatý Petr mluwí.

Mu. Mu pronomen wždycky relativum jest; neb připomíná a opakuje tu wěc, o kteréž se mluwí. Exempl: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, Dal mu jméno, jenž jest nad každé jméno, t. Jezusowi; neb o něm tu swatý Pawel mluwí. A protož neříkaj: Dal jemu jméno; neb apoštol (188) neukazuje tu na Jezusa, ale mluwí o něm, připomínuje ho.

Nezlá jest ta regula o těch dwau słowcích mu a jemu; ale excepcí potřebuje welmi. Pediculosi grammatici do regulí příliš ženou. Euphonia (t. j. słušnost a způsobnost, při kteréž mnoho může zwyk) šetřena má býti pilněji, nežli regule. Někteří pro šetření regule té hiulcam reddiderunt orationem. Příkład toho w oné písni: A budeme mu milí. *) Lépeby było říci: A budem jemu milí. Ista enim ingrata collisio literae *m*, ineptum quiddam sonat. Matth. 22. Dicunt ei, Beneš wyłožił: Říkau mu. proprie quidem, sed inepte. Lépe a hłáze zní, když díš: Říkau jemu; bude figura, totiž demonstrativum pro relativo. Item Matth 18: A odpustím jemu, lépe nežliby řekł: Odpustím mu, jako Beneš wyłožił, nechtěw ublížiti grammatice, quasi pluris faciundae essent regulae a grammaticis

*) Carissimus F. Gallus D. pilně té regule šetřił až příliš; non consideratis exceptionibus necessariis.

compositae, quam decora pronunciatio et sonus dulcedoque orationis. Item Matth. 26: Řkauce jemu. Díšli: mu, též bude cacophonia, a welmi patrná, a k tomu ještě aniž lze těch dwau m:m dobře (189) a patrně, nad to hladce wyřknauti.

Jejich. Jaký jest rozdíl mezi ho a jeho in numero singulari, takowý jest také rozdíl mezi jich a jejich in numero plurali. A w tom též, jako i w onom, ti, kteříž biblí česky wykládali, toho neznajíce blaudili a rozdílu mezi jich a jejich žádného neměli. Ale ty wěz, že jejich jest genitivus pluralis a exponuje se ex pronominibus illorum, illarum, ipsorum, ipsarum, eorum, earum, a když jest relativum, quorum a quarum. Exempla: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum, Blahoslaweni chudí duchem, neb jejich jest králowstwí nebeské. Docebat in synagogis eorum, Učíwal w školách jejich. Exivit de manibus eorum, Wyšel z rukú jejich.

Jich. Jich jest pronomen casus accusativi a exponuje se ex pronominibus illos, illas, ipsos, ipsas, eos, eas, a (190) když jest relativum, quos a quas. Exempl.: Dimittere eos ieiunos nolo, Rozpustiti jich lačných nechci. Santifica eos in veritate, Poswěť jich w prawdě. Aby pak to zřetedlně bylo prokázáno, že mezi jich a jejich weliký rozdíl jest, obého toho wedlé sebe postaweného, jedním neb dwěma důwody to oznámím takto. Deus eorum defendet illos, Bůh jejich brániti bude jich. Opera illorum sequuntur illos, Skutkowé jejich následují jich. Někdy owšem také jich casus genitivi býwá, ale ten genitivus nebýwá possessivus. Neb kdyby se ptal: Čí nětco jest? k té otázce sluší genitivus possessivus jejich, totiž že ta wěc jest něčí, uť in exemplo: Civitatem illorum succendit, Město zapálil; čí město? Jejich, totiž těch lidí, kteří králowské posly zmordowali. — Ale kdež otázka takowá býti nemůže, tu jich casus genitivi jest. Exempl.: Quorum non erat numerus: neb díšli: Nebylo počtu, otáži tebe: Čího počtu nebylo? Díš-li jejich, rozuměti budu, že ty wěci, o kterýchž se tu mluwí, počtem newládly, poněwadž jejich nebyl. Ale díšli: Jichžto nebylo počtu, budu rozuměti, že těch wěcí bylo bez čísla a tak má rozumíno býti. Též: Stetit Jesus in medio eorum; díš-li: Stál (191) Jesus w prostředku jejich, budu rozuměti, že apoštolé měli nějaký prostředek swůj wlastní, kterýmž wládli; ale díš-li: Stál Jesus w prostřed nich, budu rozuměti, že apoštolé sami byli tím prostředkem; neb též

jest, jakoby řekl: Stál Jezus mezi nimi, a tak má rozumíno býti. Jakož říkáme: mezi nimi a ne mezi jimi, tak také máš říci: W prostřed nich, ne w prostřeď jich; též: místo nich, ne místo jich. Neb takowá slowa habent vim praepositionum, a wíš, že pronomina, quando construuntur cum praepositionibus, mutant orthographiam. Exempl.: Qui credit in illum, non confundetur, Kdo wěří w něho (ne w ho), nebude zahanben etc. Item také wěděti máš, že illorum, illarum, ipsorum, ipsarum, eorum, earum, quorum, quarum máš exponowati z nich, ne jejich, když při nich býwá unus, duo, tres etc. nemo, nullus, alter, alius, solus, ullus, uter, quis et qui cum compositis, quot, tot, quotus, anebo, multi, pauci, plures, singuli, omnes, par, nihil et superlativus gradus, a cožby k tomu wíce podobného bylo. Exempla položím dwě neb tři, ostatku rozuměj. Uni eorum dixit, Jednomu z nich řekl. Quidam eorum murmuraverunt, Někteří (192) z nich reptali. Singulos illorum hortabatur, Jednoho každého z nich napomínal. A zasse wěz, že dwé, tré, čtwero, item: pět, šest, sedm etc. kolik, tolik cum compositis, quando non construuntur cum genitivis praedictis, a přidáwá-li se k nim jich, tehdy jich bude casus genitivi, non possessivi. Exempla položím dwě neb tři, ostatku rozuměj: Erunt duo in carnem unam, Bude jich dwé za jedno tělo. *) Erunt quinque in domo una divisi, Bude jich pět w domě jednom rozdělených. Nadto přidáwá se také jich pronomen takowým způsobem k slowům těmto: málo, maličko, méně, nejméně, mnoho, wíce, nejwíce; neb říkáme: Málo jich bylo na kázání, ale mnoho jich bylo w krčmě.

Též rozdíl mezi ho a jej dobrý jest: a takž také mezi těmi słowci mu a jemu. Wšak nalézám, že staří i znamenití mužíi někdy toho užíwali jedno místo druhého, jako w oné písni zpíwáme, „Aby jej lidé znali,“ ačby předce lépe było, rozdíł ten zachowáwati: nempe ho ad personam ut pertineret, jej ad animata vel inanimata; ale žeť se to newšudy trefí (193). O tom pak słowci jich dobře sic młuwí, rozdíł mezi jich a jejich ukazuje. Ale tu chyba jest, že to słowo jich prawí casus accusativi, ano jest abla-

*) Lépe říci: Bude jich dwé w jedno tělo, aneb jedno tělo. Mohlby říci: Budau dwa jedno tělo, sed propter sexum newelmi jest případné, ač to słowo dwa míní se na dwa člowěky, muže a ženu.

tivi casus. Kterýž (ať jeho słowy, snad již mnohým obwykłými, dím) ač se exponuje z łatinského éos, quod est accusativi casus, wšak proto není accusativus, ale ablativus, jakož napřed de nominibus quibusdam satis prolixe dixi. Než když díš łatině: Misit eos in vineam, Posłał je na winnici, tuť władně accusativus łatinský w Český accusativum se obrátił. Jiné pak jest, kdyby řekł: Vocavit eós, powołał neb zawołał jich. Díš-li: zawołał je, commisisti latinismum et germanismum, pohławeks dał grammatice a władnosti České.

Regula de neutro plurali.

Pronomina neutra pluralia absque substantivis posita, jako: haec, ea, quae et similia pěkněji se exponují singulariter bez wěcí než-li pluraliter s wěcmi. Exempl.: Haec locutus sum vobis, To mluwił sem wám, ne: Tyto wěci mluwil sem wám. Introferentes ea, quae non licet, Wnášejíce tam to, což nesłušelo, ne: Ty wěci, kteréž nesłušely (194). Reddite, quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt Dei Deo, Dajte, což jest císařowo *), císaři a což jest Božího, Bohu, ne: Které wěci sau císařowy atd. Quaecunque scripta sunt, lépe díš: Cožkoli psáno jest, nežby řekl: Kterékoli wěcí psány sau etc.

Regula de neutro plurali jest prawá, příkład toliko přiwedený jest nedobře postawen, snad nedopatřením, nam quandoque bonus dormitat Homerus. Haec locutus sum vobis, To mluwił sem wám. Videtur hic inesse demonstratio. Protož lépe takto wyłožíš: Toto mluwił sem wám, totiž, toto, co ste nyní słyšeli. A wšak někdy euphonia i toho dopauští, aby se i proti té regulí wykładało. Ut: Tyto wěci maje sobě předłožené pomniž, aby etc. Habet haec phrasis suo loco posita multum gravitatis ac nonnihil gratiae. Exempla inde in nostra novi testamenti versione.

---

*) Prašští wyłožili: císařowého; inepta inflexio. J. Bl.

Regula de diphthongo.

Jakož napřed de nomine powědíno, o tom diphtoňgu *au*, též tuto máš rozuměti, že když accusativus casus má swú (195) terminací na *ú*, tedy ablativus má se skonati na *au*. To jest, když sau accusativi casus pronomina tato: mú, twu, swú, onú, kterú, jakú, mnú, tebú, sebú *), tehdy ablativi casus per diphthongon mluwiti a psáti se mají, takto: mau, twau, swau, onau, kterau, jakau, mnau, tebau, sebau. Exemplum primi: Faciam omnem voluntatem tuam, Učiním všecku wůli twú, hle tu máš accusativum. Exempl. secundi: Mea hoc gestum est voluntate, To se stalo mau wůlí, hle tu máš ablativum.

Naposledy. Regula tato de diphtongo, meo iudicio, non est ferenda. Jak jest škodné řeči České zachowáwaní jí, již napřed (ubi de eadem regula in nominibus actum est) o tom napsał sem.

Třetí stránka Etymologí jest (jakž Latiníci říkají) de Verbis (196).

Nota primo. Těch slow užíwati máme, kteráž sau nyní w Českém jazyku nejzwyklejší. Neb sluší mluwiti i psáti ne wedlé obyčeje starobylého, ale wedlé obyčeje zwyklosti, kterýž nyní nejwíce mezi lidmi běží: a to, jest-li obyčej dobrý; neb zlého následowati nemáme. To proto prawím, neb sau mnohá slowa té ještě wetché češtiny hrubá, jimiž se mnozí bez potřeby zanepražňují, tak w psaní, jako i w mluwení. A sau ta, kteráž se skonáwají, na

še	jako	bíše, díše, mějíše
sta		řeklasta, mluwilasta, mlčelasta
chu		stáchu, posmíwáchu, přimluwáchu
ch		jidech, dach, wzach
ma		děma, poďma, seďma
ta		děta, poďta, seďta.

K tomu také i bychom a wece,

---

*) Nezle po Strážnicku mluwí a píše, jako Němci po Šweycarsku; mohł s tím pomlčeti. J. B.

Lépeby jistě bylo, aby ta a takowá slowa wšelijaká z Českého jazyku do konce wypadla a jiná místo těch w obyčej uwedena byla. Neb slušně a práwě můžeš říci: (197)

	bíše,	byl, byla, bylo, secundum generis convenientiam.
	řeklasta,	řekli
	stáchu,	stáli
za	jidech,	šel, šla, šlo, secundum generis convenientiam.
	jděma,	jděme
	jděta,	jděte
	bychom	bylisme
	wece	řekl, řekla, řeklo.

Užíwati słow těch welí, kteráž sau nejobecnější tem, před nimiž nebo jimž se młuwí a píše; toť mi se dobře líbí, ale úmysł, kterýž potom příkłady níže położenými wyswětlił, nemůže mi se dobře líbiti. Nebo ač prawé jest, že obwykłá słowa brána býti mají, jakýmžby také lidé rozuměti mohli, ano jakýmž již přiwykli — jakož se dí, observandum esse, quid approbet usus, quem penes arbitrium est et vis et norma loquendi — awšak také přitom potřebí saudu zdrawého. Nebo jakožť se nejednostejně wšechněm jedna a táž wěc líbí (198), ale jedni to, jiní jiné libují, pro diversitate naturarum et occasionum, i takž také jedni toto, jiní onono za dobré a užitečné saudí. Ano Philomathes ta słowa sobě libuje, jichž se wůbec od leckohos užíwá, aneb užíwati začało, jiná, kterýchž předkowé náši užíwati obyčej míwali, zamítaje, ješto ne při wšem tom chwalitebně činí.

Wšecka słowa dualis numeri i s těmi wšemi terminacími wywrci usiłuje, nazýwaje to wetchau češtinau, a prawě, žeby lépe było, aby ta słowa a jim podobná dokonce z češtiny była wywržena. Byłby téměř ten Philomathes, máło přičině, podobný těm Włachům, kteříž łatinu majíce za starau wetchau właštinu, i rádiby swau nynější nowau właštinu do kolejí některých uwedli atd. Ale aby to kteří jiní národowé zchwalowali, nikdy jsem neslyšeł, kromě kolikosi zwłáštních Poláků. — Ač pak nesłuší, toho wšeho, což jest

již wyšlo z zwyku, zasse jako nějakým násilím w užíwání uwoditi, a zwláště, když jest co nezpůsobného. Jako kdyby kdo chtěl zasse užíwati oněch starých slow (199): hodokwas, hodokwašené, t. lidé na swadbě kwasící, neb hodující, a neb hodowníci. Item ješitenstwí, podčeši, łopotowé, prwospí, na prwici. A tolikéž se míní na ty způsoby mluwení staré, jako: na swých swatých plecech noséše. Item: Jinochu kazujiť, aby wstal. M. Jan Hus píše: aby wěrné słauhy = wěrní služebníci, accusativus pro nominativo. Třebalis staří říkali, my místo toho říkáme třebas, třebasi. Item: To wšecko mentíš, totiž klamáš. Item: W tu hodinu na zemi buše a rozraziw se ihned zdeše. Item: Mrawitě se jmějíše a bez maza bíše, t. j. ctnostně se a šlechetně chowal, ano hned byl bez poškwrny. Item: W staročeských psaných na pargaméně Zákoních některých nalezl sem psáno: Přímluwa w prwní kanoniku*) sw. Petra. Item: Přímluwa sw. Jeronýma w druhau epištolu řeholní sw. Petra.

Takowých slow a nespůsobných mluwení neslušíť owšem zase křísiti, lečby kdo nesmyslný smích swáleti chtěl. Wšak proto také neslušá, ačby čeho kde ještě dobře a włastně užíwati zwyk dopauštěl, toho lehce zamítati. Nebby to bylo Český jazyk chuditi, to jest, jemu jeho włastností i ozdob ujímati, o čemž sem již napřed nemálo napsal, čehož tuto znowu (200) připomínati newidí mi se potřebné. Toliko toto dím: Newím, takli jest Philomathes pro swau prostost nespatřil toho, jaký jest rozdíl inter dualem et pluralem numerum, quod ad voces vel earum significationes et terminationes, čili jest tak hned wším tím bez rozsauzení, jako zamhauřenýma očima k tomu přiklopotaw, o zem dal. Ano jest milá památka té staročeskosti, t. j. staročeského mluwení, když ještě weliká buď w lidech prostost, buď sprostnost a upřímost byla. Jakož staří Latiníci Řeckých i Židowských slow w pěwích obecných i jinde, jako: Alleluia, Kyrieleison, a staří

*) Staří kanon aneb regule wykládali: Řehola.

Čechowé též i těch i jiných, jako: publikán, Farisej etc. nechávali: tak také i nedáwno byli předkowé náši starých slow Českých pro milostnau památku otcůw, kteříž také Pánu Bohu slaužíwali za času té prostosti. Jakož i w Kancionálu welikém prwnějším i nyní z nowu zpraweném těch slow starých některých předce necháno jest: ny, stáše, bok, ruce noze obě, oči w slaupě již stojita K. 13. — A což i sám kněz Beneš, zdaliž Filomáta swého nezahanbil? Leč ho nepamětí wymlauwíme (201). Matth. 7. položil, aby jich nepošlapali nohama swýma, mohl říci: nohami swými, — i s nohama jej etc. i s nohami je etc. Nýbrž Matth. 20: A hle dwa slepá atd. Tu práwě wetchau češtinau dosadil, ješto sic daleko lépe na tom místě bylo říci: dwa slepci. Sed defuit bono et pio alioquin viro iudicium aurium in nostra lingua. — Takž i ono místo wyložili někteří staří: Dwa člowěky wstupowalasta do chrámu, jeden wyložil, dwé lidí, ale lépe: dwa muží.

Jest a sau.

Ta slowa zbytečně, bez potřebí (až k ošklivosti i tesknosti čtení i slyšení) do biblí sázeli, na mnohých a téměř bez čísla místech, ti kteříž nám Českau biblí wytiskli. Ješto těch slow jen tu užíwati máme, kdež jest jich býti potřebí, jako: Usřímeť ho tak, jak jest. A Bůh láska jest. Item: Slepíť sau a wůdce slepých. A: Powoláwá těch, kteří nejsau, jako těch, kteří sau (202). — Ale kdež těch slow není potřebí, jako pátého kola u wozu, t. když bez nich jazyk dobře se weze a rozum bezpečně sedí, tuť býti nemají. A protož neříkaj: pršel jest déšť, a tekly sau řeky, aniž říkaj: Mluwil jest němý, i diwili sau se zástupowé. Neříkaj také: Stalo se jest, když sau šli. Neb ta slowa **jest a sau** zbytečně tu mluwíš, ale mluw takto bez toho barbarismu: Pršel déšť a tekly řeky — mluwil němý, i diwili se zástupowé. — Stalo se, když šli. —

Hle coť se zdá, kdyby tu tráwu zbytečnú někdo powyplel, očby biblí skrownější byla*)? Staneť se (budeli Bůh ráčiti) někdy. — Ale mohlby tuto někdo říci: Poněwadž říkáme

---

*) Ba tímby znamenitě přispořit impressorům. J. Bl.

in numero singulari et persona prima: Já sem slyšel a ex persona secunda: ty's slyšel, pročbych také neřekl ex persona tertia, on jest slyšel? A poněwadž také říkáme in numero plurali ex personis primis: my sme slyšeli a ex personis secundis: wy ste slyšeli, pročbych také neřekl ex personis tertiis: Oni sau slyšeli? — Wěděti máš, že těch slow jest a sau s jinými slowy tertiae (203) personae spojowati nemáme z této příčiny. Quia omne verbum indicativum praeteriti temporis w Českém jazyku samo od sebe třetí osobu, neb in plurali třetí osoby wyprawuje. Neb Český jazyk nemá swé wlastní terminací na každau obwlášť osobu, jako jazyk latinský, ale má jednostejnú terminací in numero singulari, a in numero plurali také jednostejnú. Exemplum primi: Audiebam, audiebas, audiebat, audiebamus, audiebatis, audiebant; audivi, audivisti, audivit, audivimus, audivistis, audiverunt. Exempl. secundi: Slýchal, slýchal, slýchal, slýchali, slýchali, slýchali; slyšel, slyšel, slyšel, slyšeli, slyšeli, slyšeli. — A protož musíš k terminací, kteráž sama od sebe jest tertiae personae, přidati: sem neb s, neb sme, neb ste. Přidášli sem a díšli: Slýchal sem, neb slyšel sem, jižť bude z toho obého jedno slowo primae personae, numeri singularis. Díš-li: Slýchals neb slyšels, budeš míti verbum personae secundae, numeri singularis. Díš-li: Slýchali sme, neb slyšeli sme, bude z toho verbum primae personae, numeri pluralis. Díš-li: Slýchali ste, neb slyšeli ste (204), budeš míti verbum personae secundae numeri pluralis. Ale přidáš-li jest k tomu slowu slýchal neb slyšel, a přidáš-li sau k slowu slýchali neb slyšeli, přidáš osobu třetí k osobě třetí, a osoby třetí k osobám třetím, a to bude zbytečně a bez potřebí. Neb tato slowa slýchal, slyšel, slýchali, slyšeli, sama od sebe sou tertiae personae, a protož tertia persona nemá býti k nim odjinud přidána, jako pro osoby prwní a druhé přidati se musí.

Také tuto znamenaj. Kteříž Českú biblí wykládali i tiskli, k oznámení verbi indicativi, praeteriti temporis, singularis numeri, secundae personae, mnohokrát kladli to verbum: si; ješto pro ukrácení (jakož Česká řeč tomu chce, a tak se mluwí) místo toho wždycky jednostejně měli jen *s* malé na konci toho slowa přidáwati, jako: zawrhls*) řeči mé, ne zawrhl si. Též: Et voluisti, A nechtěls, ne nechtěl si. Také to *s* k oznámení verbi secundae personae w České řeči někdy cum nomine zadu stojí, jako: Bonitatem fecisti cum servo tuo, Dobrotus učinil s služebníkem swým. Někdy cum pronomine, jako:

*) At propter euphoniam někdy musí proti té regulí dělané býti per figuram.

(205) Quid fecisti? Cos učinil? Někdy cum adverbio, jako: Facies ei, sicut fecisti Seon, regi Amorrheorum, Učiníš mu, jakos učinil Seonowi, králi Amorrejskému. Někdy cum coniunctione, exempl.: Quia vidisti me, Thoma, credidisti, Že's mne widěl, Tomáši, uwěřils. To slowo *si* w České řeči se nemá klásti, než kde se w latině to slowo es per se klade, jako: Tu es rex Judaeorum? Co si ty král židowský? Též: Vere tu ex illis es, W prawdě ty z nich si. Exceptio in verbis deponentibus et neutropassivis. Ač se při těch w latině es zjewně klade, wšak že w České řeči habent activam terminationem, toliko *s* zadu se přidáwá, jako: Locutus es ad cor ancillae tuae, Mluwils k srdci díwky swé. Též: Et gavisa es ex toto affectu super terram Israël, A radowalas se wší žádostí nad zemí Izrahelskú. (Inerudita versio J. Bl.)

O těch słowcích jest a sau dobře młuwí, což słuší, aby s bedliwým saudem było přečteno. Toto dwé wšak widí mi se k tomu velut quasdam (206) exceptiones přidati. I. W řeči České na některých místech to słowo jedno neb druhé pro quadam expletiva particula se kłade, bez níž se zdá řeč býti jakás nepłná a nehładká. Jako když díš: Jižť sau práwě zlí časowé přišli na swět. Item: Jižť sau nás se wšech stran nepřátelé naší ssaužili atd. Tu wywržeš-li to słowce s a u, nepěknau a jako necełau jakaus sentencí učiníš, jakoby sedlák młuwił; manebit adhuc auditor velut suspensus, teque aliquid plus dicturum putabit. II. Též to słowo s i, kdyby toliko měło wždycky být verbum substantivum, a jindy nikdý se nekłásti, na některých místech nemałá ujma nebo překážka płnosti hłahołu stałaby se. Addit enim quibusdam in locis quiddam maiestatis. Jako když díš: Jakos učinił Seonowi králi, jaks werštatně zní, ale když díš: Jako si učinił Seonowi králi, pleno et veluti rotundo ore dictum esse videtur. Item: Młuwiłs k srdci atd. pěkněji díš: Młuwił si k srdci, prostranněji daleko a způsobněji zní. Nebo tolik liter, jenž consonantes słowau, (207) když wyříkati chceš słušně a srozumitedlně, jakaus neprostrannost a drsnatost we rtech prokážeš, orationis filum horridiorem efficies, ac velut hiulcam orationem. Jako též nazpět, kdyby měł říci: Radowało si se, jakásby collisio ne-

słušná była, t. sypění nezpůsobné; lépe tu díš: Zradowało's se. — A protož také se musí šetřiti jazyka własnosti, abychom nezawrhli aneb nezšeredili ozdobnosti, ale při obojím bedliwě šetřili náležité słušnosti. Nechať i některých dosti znamenitých písařůw obyčeje dotknu. Zdá se jim, kdyžkoli to słowo Jsem, Jest etc. substantivum verbum est, že přidáwána býti má litera *j* jako příkład: Jižť jsau prawě zlí časowé. A na odpor: Učinił si miłosrdenstwí. — Nezłá jest to regule: wšak když tuto wýminku přidáš, že někdy euphoniae gratia musí buď odjato, buď přidáno býti *j*, jako hned i w tom příkładu prwním: Jižť sau zlí časowé, přidáš-li *j*, difficilis erit pronunciatio, anebo ji marně přidáš, poněwadž jí exprimere non potes (208).

De praeterito imperfecto, perfecto, et plusquamperfecto.

Poněwadž jiná sau slowa temporis praeteriti imperfecti, a jiná temporis perfecti, a jiná plusquamperfecti, tak že se dělí od sebe netoliko terminatione, ale i significatione. Neb jiné jest říci: Přicházeli, a jiné přišli, a jiné byli přišli. Exempl. primi: Veniebant de cuncto populo ad audiendam sapientiam Salomonis, Přicházeli ze wšeho lidu, aby slyšeli múdrost Šalomúnowu. Exempl. secundi: Venerunt in sanctam civitatem, Přišli do swatého města. Exempl. tertii: Qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singuli denarium, Kteříž při hodině jedenácté byli přišli, wzali jeden každý po groši. — Wšak znaj, že latinský jazyk jednoho jako druhého častokrát užíwá. Exempl.: Diligebat Jesus Martham, klade se tu diligebat za dilexit; neb říkáme: Milowal (ne milowáwal) Jesus Marthu. Někde pak práwě, jakž má býti. Exempl.: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum (209) unigenitum daret, Tak Bůh milowal swět, že syna swého jednorozeného dal. Též: Stabat Jesus secus stagnum, klade se stabat za stetit; neb říkáme; Stál (ne stáwal) Jezus podlé jezera. Někde pak práwě, jakž má býti. Exemp.: Jesus stetit in medio eorum, Jezus stál wprostřed nich. Takowá proměna w latinském jazyku pro jeho okrasu se děje; ale my w našem jazyku swé w tom wýmluwnosti šetřiti máme, abychom tak mluwili, jakž má mluweno býti.

Byl, byla, bylo. Byl, byla, bylo dwojím obyčejem

se užíwá, jednau, když se postawuje samotně sine additione alicuius verbi, a tak míwá swú wlastní signifikací. Exempl: Erat in diebus Herodis regis sacerdos quidam, Byl za dnů Herodesa krále kněz nějaký. Druhé: Když se přidáwá ad verbum praeteriti plusquamperfecti temporis, aby byl rozdíl mezi praeteritum perfectum a praeteritum plusquamperfectum w Českém jazyku. Exempl: Qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singuli denarium, Kteříž při jedenácté hodině byli přišli, wzali jeden každý po groši.

Toť hle užitek regule napřed de verbis (210) od Philomathesa položené, jíž zamítá to staré słowo bíše, cum omnibus similibus terminationibus veteris formae, kteréž włastně jest temporis praeteriti imperfecti etc. Potwrdiw ochuzení w té wěci jazyka našeho, i hledá toho zboží jinde, ano mu se trefowati nechce, rozdíł časůw při słowích podlé způsobu łatiny na tré rozděliw. Plusquamperfectum położił takto: Přišli byli, to dobře tak; perfectum vero přišli též nezle. Ale imperfectum přicházeli jest frequentativum (ac deducitur a verbo přicházím, jehož primitivum jest jdu) podobně jako: jídali, píjeli, čítali, činíwali etc. Ač také se říká: přicházíwali; ale to jest již frequentativi plusquamperfectum, jako i od těch již připomenutých słow od toho píjeli, pijíwáwali, čitáwáwali, přichazíwáwali, — Sed haec, quia quandam rusticitatem redolent ac quiddam impolitum sonant, usus ea iam repudiavit. — Młuwíť tak i ještě někteří naší kazatelé, ale welmi zřídka; lépe jest tomu wáwání odwyknouti. Kdyby było před lety, wyłožili bychom: Appropinquabant ad eum, Přibližowáchu se k němu. Protož exceptiones, kteréž kłade tu Philomathes, non sunt exceptiones, sed est prorsus forma frequentativa, quae ad tempus imperfectum non pertinet (211), nisi quod aliquando mutuari hinc nos oportet vocem, qua uteremur loco praeteriti imperfecti, jakož tu učinił Philomátes, když řekł: Přicházeli, místo toho starého: Přichazíchu, ač i to není tu włastní. Nec mihi hoc probatur, ubi dicit: Johannis 1: Verbum diligebat, positum esse pro dilexit: propriissime nempe hic positum est tempus praeteritum imperfectum. Causa vel

ratio, quam proponit, est ridicula, že my prý říkáme: Miłował Ježíš Martu, ne Miłowáwał. Bychom my Čechowé tak neb onak říkali, łatínaťby od nás regulí newypůjčowala. Item z toho słowa tu położeného miłowáwał, kteréž on chce míti praeteriti imperfecti temporis, rozumí se, že nedobře posaudíno wší té wěci; nedopatřił se toho, že to słowo miłowáwał jest frequentativum et apud nos plusquamperfecti temporis atd. Ačby i to mohło řečeno býti, že tu již in hac mutatione to słowo přicházeli non frequentiam actus significat seu iterationem, sed continuationem. Jako actorum 28. 5. Přistupowali a byli uzdrawowáni. Jako kdyžby řekł: Takéť sem já za mładých let miłowáwał, błázníwał, čítáwał, jídáwał atd. — Chtěłli míti praeteritum imperfectum włastní, tedy měł říci: Miłowáše (212). Ale nedała mu nezwykłost a báł se wetché češtiny a potratił i nowau. Takť se přihází někdy i maudrým, že chtíce se pilně vyhnauti welmi škodné wěci, i chybují se i s užitečnými, ačť se já nepřimłauwám k tomu, abychom měli my nyní užíwati té formy słow, t. bíchu, bíše, miłowáchu atd.

Což zatím prawí o těch słowích Był, była, było, tomu neodpírám.

De tertia persona singulari, imperativi modi.

Tertia persona imperativi modi singularis slušně se exponowati může též jako secunda. Exempl.: Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam. Jakož tu fac exponuješ učiň, tak také Faciat vobiscum Deus misericordiam, máš exponowati faciat učiň. Tak wšudy exponuj, lečby kde ta expositio státi nemohla.

De persona tertia imperativi singularis dobře prawí, wýminku čině zawírkau, k níž toto přidám: což jest (213) i w młuwení obecném časté. Kdyby se někdo ptał pána, řka: Máli twůj służebník jíti tam etc.? a onby odpowěděł: Nechažť jde, ješto ad secundam personam řekłby: Jdi. Někteří pak, wšak newelmi pěkně, užíwali samého toho słowka ať, přidadauce k

němu personae tertiae indicativum. Jako Regum 3. wiz v biblí Benátské a též i v Pražské wytištěné léta 1557: Pánť jest; což se dobrého widí před očima jeho, ať učiní, faciat. Pěknějiby znělo per modum permissivum, ut supra dixi: Nechažť učiní. — Říkáwá se w obecném mluwení: Rci mému pacholeti, ať ke mně přijde; item: Rci mu, nechažť ke mně přijde na chwíli etc. — Ačby snad někdo mohl mysliti, že jest to z němčiny wzato, t. takowé mluwení. Ale odkudžkoli půwod má, dobřeť jest a již zwyklé u těch, jenž dobře česky mluwí.

Regula de se.

Jakož k některým slowům ten termin s e přidáwáme, aby ta slowa jasný (214) rozum měla — exempl.: Nolite timere, omnes miramini, Nebojte se, wšickni se diwíte, kdež nebojte a diwíte bylaby slowa ničemná, kdyby k nim nepřisadil se —: tak zase sau slowa některá, ješto k nim toho terminu s e ne wždy přisaditi sluší. Exemp.: Interrogabant eum discipuli eius, Otazowali ho učedlníci jeho. Netřeba tu s e; neb bez něho rozum celý jest.

O tom slowci s e práwě dí, že bez něho mnohých slow neplný byłby rozum. A i to prawda, že některá słowa, kdyby mělo při nich státi s e, byłaby zohyžděna. Jako kdyby řekł: Poklekł se na kolena, směšnéby było promłuwení. (Ano sám Philomathes napřed w swé předmłuwě zle řekł: Horlím se. Wiz napřed). A tolikéž kdyby řekł bez něho takto: Poklesł na łedě. Ale když díš: Poklesł se na łedě, až poklekł na kolena, tu dobře na obé bude powědíno. — Než jsauť pak některá słowa a phrases, kdež můžeš nebo přidati słowce to, nebo nechati. Jako při tom příkładu od Philomatha připomenutém: Interrogabant eum discipuli eius, staří to takto wykłádali a dobře iuxta discrimina temporum, podlé způsobu toho času (215): I tazáchu ho učedlníci jeho, lépe nežliby było řečeno: i otazowáchu; ale lépe také nežli Philomathes. otazuji se a tíži se; jedno jest primitivum a druhé frequentativum, čehož Philomathes snad nesaudił, o čemž jest napřed

již nemáło psáno. Při tom pak słowu tázati to słowce se může býti i nebýti kładeno, ačkoli Philomathes jest proti tomu. Dobře díš: Otázał se ho, a též: Tázał ho, pročby to činił, phrasis theologica usitata. Item: Tázali se ho učedlníci jeho, otaž se ho. Při čemž i to může býti spatříno. Na některých místech při jednom a témž słowu mutata persona aut tempore, aut modo etc. lépe a słušněji wzní s přidáním toho słowa, a někdy bez něho. Jako když takto díš: Co mne tížeš, též se těch, kteříž sau mne słýchali. Ale takowau rozličnost regulemi chtíti obsáhnouti (exiguae esset utilitatis, laboris vero pene infiniti), ačby snad nebyło nemožné, wšak maličko užitečné a welmi pracné. Wtipného a pilného člowěka zwyk bez regulí to zprawí.

Regula de ť.

Wěz, že někdy na konci slow přidáwá se 216) litera ť pro přísnost jistoty té wěci, o kteréž se mluwí. Exempl.: Přijdeť Pán Bůh můj. Newezmuť z domu twého telce. Majíť Mozesa*) i proroky, nechť jich poslauchají. — A ta litera někdy se přidáwá in nominibus. Exempl.: Janť jest jméno jeho. Někdy in pronominibus. Exempl.: Námť nesluší zabiti žádného. Někdy adverbiis. Exemp.: Někdyť wpadnu jednoho dne w ruce Saulowy. Někdy coniunctionibus. Exempl: Neb neboť jednoho nenáwiděti bude a druhého milowati. Někdy pak ta litera ť přidáwá se in fine verborum, a zwuk té litery zawírá w sobě pronomen tobě, tak že netřeba říci: tobě. Exempl.: Mittam tibi hoedum de gregibus, Pošliť kozłátko z stáda. Dabo tibi poculum ex vino condito, Dámť nápoj z wína udělaného **). Dedissem tibi decem argenti siclos et unum baltheum, Dalťbych byl deset lotů stříbra a jedno opásání.

O liteře ť též dobře młuwí. Hoc tamen vitii inest huic loco (sicut fere per totum hunc librum) quod emendate seu erudite loquendi praecepta admodum inerudite tradit coenoso quodam ac impuro orationis genere. Dí, pro přísnost (217)

*) Agrestis pronunciatio. J. Bl.

**) Melius translulisset strojeného, neb dělaného, jakž kopáči říkají. J. Bl.

jistoty že přidawána bywá litera *ť*. Nesrozumitedlně powěděl; lépe mohl a wlastněji říci: Pro wětší jistotu té wěci, i. e. propter vehementiam quandam. Vigorem nempe quendam verbo addit affixum hoc *ť* Ale o tom nemálo napřed sem powěděl. Příkladowé, kteréž sebral o tom *ť* per ordinem partium orationis pěkní sau a příhodní. I to prawda, že někdy ta litera *ť* přidaná zawírá w sobě pronomen *tobě*.

Regula de ž.

Slušně a pěkně někdy litera *ž* přidáwá se k slowům těm, kteráž sau verba imperativa a deprecativa. Neb zbuzuje a silně pobízí, ještoby slowo samo bez té litery nemohlo ani tak silně rozkazowati, ani prositi. Exempl. primi: Hleďtež, ať wás žádný neoklamá. Exemp. secundi: Dajž jim podlé skutků jejich. Toho dle při wšech slowích prosících (218) w Modlitbě Páně k horliwějšímu uprošení má wšudy *ž* přidáno býti, jako: Poswětiž se jméno twé. Přijdiž králowstwí twé. Dějž se wůle twá etc.

Takž podobně o liteře *ž* nezle píše u wyswětlení wlastnosti její. Ale totoť jest opět indecorum ac ineruditum, wěc podlé mého saudu nezpůsobná, aby na některých místech pořád čtyrykrát anebo wíce mělo kladeno býti, jako w Modlitbě Páně aby říkal wše s tím *ž*: poswětiž, přijdiž, budiž, dějž, odpustiž, neuwodiž, zbawiž. Přísloví jest: Co whod (prý), dobro, mnoho nezdrawo. Koruna se jednostejným wšecka kamením drahým ozdobowána býwá, ale rozličným. Amant alterna Camoenae. Erudite varietas plurimum delectat. Žádného wýkladu Českého w tom místě nikdy sem newiděl takowého, i w těch toho hledaw exemplařích, kteříž i s nákladem i s welikau bedliwostí na pargaméně pěkně psáni byli, čehož neslušÍ málo wážiti (219). Nebo i Erazmus aureum codicem s jakaus wážností a hodně často připomíná. A také iudicium aurium respuit hanc immoderatam repetitionem huius literae quae non tantum rodit aures, sed horridam et minus quam decet gravem efficit orationem, ut fere omnia affectata

ingrata esse solent. Ale někteří tak łaskawí časůw předešłých byli na tu literu *š*, že jí leckdes užíwali, bez potřeby i słušnosti. Jako w písních, kdež to słowo było: **učiň**, nesměwše syllaby přidati, aby stáło, **učiniž**, i říkali **učiňž**, ut maneret eius dissyllabum: sane egregie inepti erant.

Regula de diphthongo: au.

Ten diphtongus *au* potřebně pro rozumu wyswětlení w mluwení i w psaní zachowati se má, aby byla differentia inter numerum singułarem et numerum pluralem in personis verborum. Exempl.: Já budu jim za Boha, a oni budau mi za lid.

Diphthongus *au*, jak jest potřebný, dobře prawí. Než co napřed o témž diphtoňgu powěděł, hned téměř s počátku (220) knížky swé (wyprażdňuje užíwání jeho na některých místech), tohoť chwáliti nemohu, o čemž již prwé nemálo sem napsał.

E s t.

Toho slowa est nešetřili wlastně wykladači Zákona, že quando construitur cum dativo, debet exponi per „habet." Jako: Et huic erat soror, nomine Maria, A ta měla sestru, jménem Marii, neříkaj: a té byla sestra. Též: Duo debitores erant cuidam creditori, Nějaký wěřitel měl dwa dlužníky. Též: Argentum et aurum non est mihi, stříbra a zlata nemám. Též, podlé náprawy Erazmowy: Quid mihi tecum est, mulier. Ženo, co já mám s tebau činiti. Nihil tibi cum iusto illo, Nic ty neměj činiti s tímto sprawedliwým.

O tom słowu **est** pěkně píše a naposledy i směšně. Neb kdoby se nezasmáł z rozumných Čechů, kdyby ta słowa słyšeł: Ženo, co já mám s tebou činiti? Plane ridicula locutio. Lepšíby a mnohem případnější (221) těm słowům místo było w takowé té příhodě, kdyby nějaký dobrý manžeł k swé

ženě złostně a netrefně řekł: Ale miłá ženo, což já již jedinau mám s tebau činiti, co sobě jen počíti, ano tě žádná pěkná řeč naprawiti nemůž etc.? — Podlé mého saudu wšickni tří, Philomat, Beneš i Gzell hodni sau pro uwedení takowého nezpůsobného těch słow wyłožení, propter hanc tam ineruditam et ineptam phrasin, nemałého přimłuwení. — Hanbatě tak jaks besedářsky a jako krčemně Zákona Páně řeči formowati, kteréž s welikau wážností, by pak i nebyly rozumíny, čteny neb slyšány býti mají. Kdyby, mutata persona, při těch słowích takto řekł: Quid mihi cum illo? Co já mám s ním činiti? myslilby někdo, že hned zatím snad díš: uprati-li jej či zahnati, či do šatławy dáti? Welmiť jest špatně wyrozuměł každý z těch tří řeči České. Mně se widí, žeby to leckdos měł snadně spatřiti, žeby se na tom místě takto měło říci: Co mi do něho, aneb: co mi po něm? — Takž i kdyby kdo říci chtěł k druhu swému newelmi příjemnému: Quid mihi tecum est? Co mi do tebe? aneb co mi po tobě? (222).

N o l i.

Ač noli jest włastně nechtěj, wšak když se postawuje cum verbo infinitivi modi, tehdy se má exponowati za non. Exempl.: Noli timere (Erazmus: Ne metuas) Neboj se. Noli scribere, Nepiš. Též i numero plurali nolite. Nolite expavescere, Nelekajte se. — Lépe tak díš, nežby řekl: Nechtějte se báti, nechtěj psáti, nechtěj plakati, nechtěj se lekati. — Ačby potřebí bylo mnohá verba neb slowa oznámiti, jichž wykládačí biblí České newłastně užíwali; ale mám zato, že ti, kteříž Testament nowý, Erazmem*) naprawený, wyložili, při něm to oznámí.

Finis de verbo.

To łatinské słowo noli dobře tak welí wykłádati. Staří říkali: Nechtěj se báti. A před naším tímto wěkem užíwali

---

*) Traupská phrasis; lépe říci: od Erasma.

předkowé náši i toho słowa: Nerod', nerod'te, i. e. noli, nolite. Ale nyní již obé to z zwyku wyšło! — Jen ablativus instrumenti, jejž tu (223) Filomát położił, totiž Erazmem, není pěkný, ad personas non quadrat. Dobře díš: Sekerau odťał; ale zle díš: Skutek ten Kristů swatým Mataušem napsán jest; lépe říci: od sw. Matauše. O tom jinde wíce.

Čtwrtá stránka Etimologí jest (jakž Latiníci říkají) de Adverbiis Mecum, Tecum, Nobiscum, Vobiscum.

Ta adverbia dwojím způsobem se exponují, jako i pronomina me, te, nobis, vobis, jednau takto: Mecum se mnau, tecum s tebau, nobiscum s námi, vobiscum s wámi. Druhé takto: Mecum s sebau, tecum s sebau, nobiscum s sebau, vobiscum s sebau. Exempla položím per anthithesin.

Mecum. Vigilate mecum, Bděte se mnau. Arma mea non tuli mecum, Brani swé newzal sem s sebau.

Tecum. Ego tecum sum, Já sem s tebau (224). Tolle tecum de felle piscis, Wezmi s sebau žluč rybí.

Nobiscum. Mane nobiscum, Zůstaň s námi. Tractemus nobiscum in domo Dei, Rozmlauwejme s sebau w domu Božím.

Vobiscum. Ego vobiscum sum, Já s wámi sem. Pauperes semper habetis vobiscum, Chudé wždycky máte s sebau.

Objectio. Díšli: Newím, kdy nám exponowati ta adverbia takto, a kdy onakno, zpraw se tauto regulí:

Regula.

Quando verbum concordat cum adverbio in persona, tehdy exponuj ta adverbia každé z nich s sebau; quando vero verbum discordat cum adverbio in persona, tehdy exponuj mecum se mnau, tecum s tebau, nobiscum s námi, vobiscum s wámi. Declaratio primi. Když díš: Arma mea non tuli mecum; non tuli jest verbum primae personae, a mecum adverbium jest také primae personae, a protož mecum máš tu expo-

nowati s sebau, ne se mnau. — Declaratio secundi. Když díš: Vigilate mecum, vigilate jest verbum secundae personae, ale mecum jest adverbium primae personae, a protož máš tu exponowati mecum se mnau, ne s sebau. Jiná exempla rozważ sobě též (225).

Secum. Secum jest adverbium tertiae personae, utriusque numeri, jako i pronomen sui, a dwojím způsobem se exponuje. — Neb někdy in singulari numero secum jest s sebau a in plurali numero také s sebau; někdy pak in singulari numero secum jest s ním neb s ní, secundum generis convenientiam, a in plurali numero s nimi. Exemplum de numero singulari: Dives, cum dormierit, nihil secum auferet, Když bohatý usne, nic s sebau newezme. Fecit duodecim, ut essent secum, Způsobil jich dwanáct, aby byli s ním. — Exemplum de numero plurali: Non sumserunt oleum secum, Newzali oleje s sebau. Cum nempe audirent, per sua tormenta bene secum agi, Neb když uslyšeli, že skrze jejich muky dobře se děje jim. Aby pak wěděl, kdy máš exponowati secum s sebau, a kdy s ním neb s nimi, zpraw se tauto regulí.

Regula.

Quando hoc adverbium secum cum supposito et apposito ita construitur, quod de eodem supposito dicitur et non de alio, tunc secum debet exponi s sebau; quando vero secum cum supposito et (226) apposito ita construitur, quod non de eodem, sed de alio supposito dicitur, tunc secum debet exponi s ním, s nimi. Declaratio primi. Když díš: Dives cum dormierit, nihil auferet secum; dives jest suppositum, auferet appositum, secum dicitur de supposito, a protož máš říci: Bohatý, když usne, nic neodnese s sebau, ne s ním. Declaratio secundi: Když díš: Fecit duodecim, ut essent secum, duodecim jest suppositum, essent appositum, secum non dicitur de supposito discipuli, sed de alio, nempe de Jesu; neb Jezus nezpůsobil těch učedlníků dwanácte, aby oni byli s sebau, totiž sami o sobě bez něho, ale proto je způsobil, aby byli s ním, totiž, aby se ho přídrželi a s ním chodili; a protož máš říci: Způsobil jich dwanácte, aby byli s ním.

Těch regulí jeho nehaním: sau podobné oněm de pronominibus; než zdá se mi, že ona jedna regula, kterauž sem tam napřed napsal de pronomine, nempe de transitu actionis

*

wšeckoby to zprawiti mohła et pronomina et adverbia. Idem enim per aliquot regulas hasce dicit, quod per unam hanc regulam a me dictum est (227).

Ecce.

Ecce jest adverbium někdy demonstrativum a někdy admirativum a wždy se má exponowati: hle. Exempl. primi: Ecce locus, ubi posuerunt eum, Hle místo, kdež ho položili. Exemplum secundi: Ecce virgo concipiet et pariet filium, Hle panna počne a porodí syna. A protož zle exponují někteří ecce ay. Toho slowa ay nemůžeš jinak lépe položiti, jako w hněwě, kdyby řekl: Ay, nech mne s pokojem, ay radímť přestaň, což latině slowe hem.

To adverbium ecce welí do češtiny wykładati tím słowcem hle*) náramně nezpůsobně: dosti toho, kdyby i s těmi swými towaryši nikdý neslýchał jiných Čechůw mluwiti, než pastewce a hnojokydy, kteříž sobě tam po polích helekají etc. Čistší krasomłuwnosti překładače Nowého Zákona! Napsał Mat. 2: Hle mudrci od wýchodu, hle hwězda, hle anděl etc. Item Mat. 3: Hle otewřína nebesa. A takž wšudy, kdekoli łatině stálo ecce, on hle położił, zachowaw reguli Philomátowu (228), aneb snad půwodem jí byw; kdoť je wí, který se od kterého učił. Předkowé náši neříkáwali: hle místo, hle panna etc.; ale říkáwali: Ay místo, ay panna počne etc.; jakž se w Zákoních neb biblích staročeských na pargaméně psaných nalézá. Hochowská tě to wěc, na wšelikém místě, kdež stojí łatině ecce česky hle położiti, a to ještě w Zákoně Páně, kterýž ne k tomu wyłožen jest do češtiny, aby jej sobě toliko pohúnkowé na pastwišti čtli, w něm sobě obyčejné młuwení majíce, ale wíce k tomu, aby w společném shromáždění lidí Bohabojících rozličných stawů, s mnohau wážností jako nejwyššího císaře a pána wšeho stwoření wůle nebo práwa čten był, a důstojně w uších jejich wzněł. A protož předkładcům wýmłuwností Božích nesłuší lecjakých lehkých, krčemných, pastewčích atd. słow užíwati, ale takowých, kteréžby

*) O tom słowu hle jinde wíce.

rozumným lidem ku pobožné wážnosti a płnému srdcem toho, co se młuwí, pozorowání słaužila a ne k smíchu, neb k wyrážení se z dobrého způsobu. Ale o tom jinde wíce se píše. Též pokárauí nemałého (229) hoden jest Beneš, že onu řeč Pána Krista lehkomyslnými słowy wyłožił, kterauž Pán s zwłáštní wážností młuwiti ráčił, když na mnohau bídnost lidskau patře, a wida lid mnohý jako owce bez pastýře, učedlníkůw horliwě napomenuł: Proste (prý) pána žni, aby dělníky posłał na žeň swau. Beneš wyłožił: Ať wystrčí dělníky na žeň, ješto rozumný člowěk dobře jazyk Český umějící, słyše to, nemałau w mysli swé překážku mítiby mohł, kdyžby mu se włastní místo toho słowa, totiž obwykłé jeho užíwání, w mysł wraziło. Neb tak to słowo dobřeby stáło, a włastně w řeči, kdyby něčí ženci šli do krčmy a tam pili, ku práci jíti nechtíce: hospodář jejich mohłby říci krčmářowu pachołku: Medle rci krčmářowi, ať ty mé žence wyžene, ať jdau dělati; nebudau-liť chtíti, nechť je předce wystrčí (neb wystrká) po hławě z krčmy. I pohlediž, jakť se to słowo trefí k tomu místu? Takliž má otec nebeský służebníky swé odněkud jako zahaleče a lenochy nechtiwé wystrčiti hněwiwě, aby, majíli jíti ku práci, šli a neprodléwali již wíce (230)? Neníliž to mnohem wětší škoda, takowými nezpůsobnými słowy (ne samo to jedno słowo míním, ale mnohá jim podobná słowa i phrases) a nerozumným jich užíwáním Zákon Páně, Pána Krista a jeho swatých apoštolůw wýmłuwnosti naprzniti? nežliby té (jakž dí Filomát) wetché češtiny, někdy w słušných místech užíwáno było, pokłádaním anebo zanecháwaním těch słow bíše, stáše etc. Ale k čemu přijdau lidé, když není řádu, a když dělá, co kdo chce, a potom leckdos leckohos následuje? jako někteří, ano mnozí Beneše a Filomáta následují w tom, w čemž ne následowán, ale raději naprawowán býtiby měł. Poněwadž poně i sám on Beneš před swau smrtí, toho swého weykładu nelibowaw, nemáło w něm naprawowati chtěł; a i sám sem z jeho aust nemáło o tom słyšeł, obšírné s ním o těch wěcech měw promłuwení. Dobrý jistě jeho úmysł był, mnohem lepší, nežli některých kakozilůw, kteříž w tom Be-

neše následowati usilují, w čemž on sám sebe štrafowal a naprawiti úmysł měł *); pro kteraužto wěrnost a upřímnost pochwálení jest hoden (231); neb wždy činił a učinił, což mohł' dobrý w tom příkład na sobě jiným mładším pozůstawiw, ač kdo jest, ještoby ho čacky nyní následował.

Etiam.

Etiam někdy jest také a nikdy ano. Exempl. primi: Etiam tunicam noli prohibere, Také sukně nebraň. Exemplum secundi: Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. Wyrozuměli ste tomu wšemu? Řekli mu: Ano, pane. A protož nemáš exponowati etiam owšem; neb quidem na swém místě jest owšem. Jako: Spiritus quidem promptus est, Duch owšem hotow jest.

To słowo etiam dobře welí wykłádati, ač někdy w češtině téměř tak mnoho w sobě zawírá litera *i* jako etiam, také. W obecném młuwení díšli: Když's mu koně dał, přidejž mu i sedło, tolikéž jest, jakoby řekł: Přidejž mu také i sedło, ač přidáním toho słowa také řeč płnější se činí, et plenior et magis sonora fit oratio; awšak také i takto se młuwíwá. — I w tom není welmi křiw Filomát, čehož o tom słowu quidem napowěděł, že česky má wyłoženo býti owšem. Ač staří na tom místě užíwali toho słowa (232) zajisté, jako: Duch zajisté hotow jest; usitata et non inelegans phrasis jest. Na některých místech pěkně stojí a příslušně to słowo zajisté lépe, nežliby řekł owšem. Jako i na tom místě Mat. 26. Duch zajisté hotow jest etc. Ale zasse také na některých místech dobře může státi owšem. Awšak jedno i druhé to słowo jinde má swé místo włastnější, nežli tu. Utrumque affirmationem significat, proprietas tamen utriusque diversa est. Dobře díš: Zajisté prawím wám (staří tak

*) Proto sem toho tak široce tuto dotekł, že před lety applausores někteří et vitia praeceptorum pro virtutibus imitabantur et defendebant.

wykládali ta slowa: Amen dico vobis) a též dobře díš: Poněwadž wětší wěci dáwá, owšemť (aneb nadto) w menších tě neopustí. Také někdy to słowo quidem mohłoby i pominuto býti, a předce řeči České způsob byłby dobrý zachowán. Jako takto: Ille quidem veniet, sed nihil efficiet, Onť přijde, ale nic nedowede. A w obecném młuwení někdy i tak to pěkně wzní: Přijdeť on přijde, ale nicť nedowede, ač łatíně kdyby to měł powěděti włastně, jižby musił jiného słowa užiti, takto: Etiamsi ipse venturus sit, sive venerit, nihil tamen efficiet (233).

Non.

Non jest adverbium negativum a česky slowe ne. Exempl. Non quaero gloriam meam, Nehledám sláwy swé. A tak se má wždy exponowati, buďto že má při sobě verbum expressum ut supra, aneb subintellectum, jako: Propheta es tu? et respondit: non. Jsi-li ty prorok? i odpowěděl: Ne, jakoby řekl: Nejsem. A protož nemáš exponowati non nic (jakž někteří tak exponowali), neb nihil jest nic. Exempl.: Sine me nihil potestis facere, Beze mne nic nemůžete učiniti.

Non słowce to jakby měło włastně wyłoženo býti, dobře powěděł Filomát, ale w tom opět newelmi dobře uděłał, že zákon położił, aby tak a nejinak to słowo wždycky na wšech místech było wykładáno, zhaněw wšecky staré wykładače, kteříž to słowce non někdy wykłádali ne a někdy nic. Prorsus iudicio aurium non valebat bonus ille vir. Nesaudił toho, že na některých místech, kdež w łatíně dobře stojí to słowce non, nemůž (234) způsobně státi České słowo ne, zwłáště na těch místech, kde se nic nepřidáwá připojeného k tomu słowu za ním, ale hned wirgulka neb přestáwka jest. Jako w tom příkładu, kterýž on sám připomenuł: Jsi-li prorok? odpowěděł: Ne, ne welmi nepřípadně byłoby tu postaweno; podobnější by był hłahoł toho słowce kozímu bečení, nežli k lidskému młuwení, zwłášť kdyby čtenář drobet pro-

táhł tu syllabu, jakž we čtení Zákona Páně obyčej jest nepospíchati, nemnohoby jistě rozdílné było od těchto syllab błahołu mece, kterýžto jest zwuk kozího wřesku. Protož staří wykładači, rozumní, pobožní a wážní muži jiné słowo na to místo dali, totiž: nic — Jest se čemu podiwiti, že ten dobrý muž Filomát tak špatně češtině wyrozuměł. Takowý způsob jest jeho řeči, jako těch, kteří se we wsi mezi prostými lidmi zrodiwše a tam wychowáni jsauce, městské řeči způsobu i nerozuměji i neoblibují, a swůj jazyk za prawidło sobě položiwše, jiné k tomu formowati z błaupoosti usilují, za zwłáštní to majíce maudrost. Nebo zdaliž toho słowa nic tohoto nynějšího času se w takowémž způsobu neužíwá, zwłáště w Praze a w okolních městech? (235) Když někdo někoho słyše a słow jeho nemoha cele chopiti, omýlí se a potom z mýlky zase promłuwí k tomu, jehož słowům zle wyrozuměł, tedy on naprawuje to: Ba nic etc. a přidá k tomu słow wíce, jimiž prwé pronešený smysł swůj připomíná. Exemplum: A wy ste již swá wína sebrati dali? odpowí: Ba nic (anebo samo nic dí); já k jinému jednání jíti mám prwé, než potom k wám se dám najíti. Item, našłaby se také některá místa, w nichž hned nesłuší toho słowa non tak wykládati, jako Filomátes welí. Jako když díš: Nonne hac est iniuria? wyłožíš-li takto: Neliž to jest křiwda? Kdoť zrozumí, co ty prawíš; ale wyłožíšli takto: Zdaliž to není křiwda? aneb: Ale není-liž to křiwda? tuť každý Čech dobře wyrozumí twým słowům i mínění. Protož této Philomatowy regule ne wšudy słuší a náleží zachowáwati. — Widí mi se ještě při tom słowci non dotknauti i toho. Jakož w jazyku łatinském duae negationes faciunt affirmationem, tak podobně někdy býwá w řeči České; ale zasse na některých místech, Graecorum more, duae negativae particulae pertinaciorem negationem faciunt. Příkład: Nebyło možné, ne, ne; známť ho. Ne newím, kdoby był. Raro tamen ita loquimur; wíce takto: Neboj se, nic není złého (236), nic newidí jako slepý, nic nemá již, an wšak nic není, widíš-li? Tohoto nešetřiw mistr Proxenus w Praktice na rok 1559 o zemi České wyprawuje napsał: Ne-

bylobyby diwu, žeby wší Germanie ten tyran se nezmocnil; takto měl říci: Nebyloby diwu, kdyby se ten tyran wší říše zmocnil.

Ut.

Ut adverbium někdy jest (a to najwíce) aby. Exemplum: Unde ememus panes, ut manducent ii? Odkud kaupíme chleba, aby jedli tito? Někdy jakž. Exempl.: Ut cessavit loqui, dixit ad Simonem, Jakž přestal mluwiti, řekl k Šimonowi. Někdy jako. Exempl.: Non sunt inventi tales de universis, ut Daniel, Honanias, Mizahel et Asarias, Nejsau nalezeni takowí ze wšech, jako Daniel, Honanias, Mizahel a Azarias. Někdy že. Exempl.: Impleverant ambas naves, ita ut mergerentur, Naplnili obě lodi, tak že se potopowaly.

De adverbio ut bene scripsit; quod addam aut vituperem non habeo (237).

Utique.

Utique někdy jest jistě. Exempl.: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, Byť Bůh otec wáš byl, jistě byšte mne milowali. Někdy ano. Exempl.: Creditis, quod hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique Domine, Wěříte-li, že mohu to učiniti wám. Řekli mu: Ano, Pane. Newlastně exponowali, kteříž utique owšem na takowých místech kladli.

Utique česky wykládá jistě a neb ano. Není zle, ale také i to není zle, někdy na některých místech wyložiti owšem. — Ano někdy eleganter exponi potest per circumlocutionem, jako takto: Diligeretis utique me, si gloriam mundi et opes speraretis, Takť jest, milowalibyste wy mne, kdybyste se ode mne sláwy swěta a zboží nadáli etc. — Že on dí: newlastně prý exponowali atd. není křiw; ale sluší wěděti toto, že jakž wlastnosti tak také slušnosti a ozdobnosti

w řeči šetřeno býti má; nebo kdyby samé własnosti wšudy šetříno býti měło, přílišná jazyku (jakž Českému (238) tak i jiným) ujma státi by se musiła.

Nonne.

To adverbium otázky nonne, t. zdaliž pro coniunctione expletiva tamen wykladači w biblí mylně wykládali, jako: Nonne publicani hoc faciunt? Zdaliž toho celní neb mýtní nečiní? Ne, wšak též mýtní činí. Opět: Nonne stultam fecit Deus sapientiam mundi huius? Zdaliž blázniwé neučinil Bůh maudrosti swěta tohoto?

Nonne dobře wyłožił zdaliž. W tom wšak že wykładačům biblí myłku připisuje, sám se mýlí, nerozuměje, že schemata orationis mohau se měniti, totiž z způsobu otazujícího že může snadně a někdy i bez škody prostý potwrzující učiněn býti. — Jako takto, když díš: Zdaliž neučinił Bůh błázniwé maudrosti swěta? Tolikéž díš, proměně způsob: Wšak učinił Bůh blázniwau maudrost toho swěta. Utrumque est affirmativum, ač jeden jest pěknější způsob, nežli druhý jakoby jeden kůň prostě osedłał, a na druhý kůň dał sedło s pochwami (239).

Tunc, tehdy, teda, neb tedy.

Mezi tehdy a teda neb tedy mnozí rozdílu nemají. Ale ty wěz, že tehdy jest adverbium temporis latině tunc, a oznamuje ten čas, w kterémž se nětco stalo, aneb má státi. Neb když díš tehdy, jest rowně též, jakoby řekl: toho času. Exempl.: Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis; et tunc reddet unicuique secundum opus ejus, Syn člowěka přijíti má w sláwě otce swého s angely swými, a tehdyť odplatí jednomu každému wedlé skutků jeho. Tehdy, rozuměj toho času, když přijde Kristus, Též: Cum exaltaveritis filium hominis, tunc cognoscetis, quod ego sim, Když

poweyšíte Syna člowěka, tehdy poznáte, že já sem. Tehdy, t. j. toho času poznáte, když poweyšíte. A to ještě swětleji se ukazuje, když wedlé tunc stáwá nunc. Exempl.: Bene mihi erat tunc magis quam nunc, Dobře mi bylo tehdy více než nyní. Ale teda neb tedy jest coniunctio potestatis rationalis, illativa, consequentiae; latíně slowe ergo. Neb (240) přináší to, coby mělo wyjíti z něčeho. Exempl.: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus? Proč teda křtíš, poněwadž ty nejsi Kristus? Hle z těch slow: Poněwadž ty nejsi Kristus, wyšlo (jakožto z hodné příčiny) slowo to: proč křtíš, kteréžto slowo přinesla slušně ta coniunctio teda. Též: Reddite ergo, quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei, Deo. Když Židé Pánu Kristu ukázali groš a powěděli, že na něm obraz císařůw jest, i odpowěděl jim k tomu Jesus: Dajtež tedy, což jest císařowo, císaři, a což jest Božího, Bohu.

O těch słowích tedy a tehdy, ač dobře młuwí, wšak přidati toto mi se widí k tomu. I. Že to słowo když jest adverbium temporis, má míti *h* w prostředku, takto: Tehdyť uzří Syna člowěka = w ten čas uzříť. Když pak jest coniunctio, má kładeno býti bez *h*, takto: Dejtež tedy, což jest císařowa, císaři etc. II. Že to słowo teda zawrženo býti má, neb jest zkažené; dosti na těch předních dwau jest, tedy a tehdy Toho słowa teda neužíwají než sedłáci, aneb jiní jim podobní (241).

Pátá stránka Etymologí jest (jak Latiníci říkají) de Participio.

De participio praesentis temporis.

Participium praesentis w latíně jednostejnú má terminací, neb se wždy skonáwá na *ns*, jako amans, docens, legens; ale w Českém jazyku jeho terminatio jest rozličná. Neb někdy se skonáwá na *a*, jako řka, někdy na *d*, jako přišed, někdy na *ě*, jako sedě, někdy na *w*, jako wstaw a takowá wšeliká terminací jen mužskému pohlawí náleží, ženskému nesluší než *i*, jako řkúci, přišedši, seděci, wstawši. Exempla položím per antithesin.

Řka: Docebat eos dicens, Učil je řka.

Řkúci: Misit ad eum uxor eius dicens, Poslala k němu jeho manželka řkúci.

Přišed: Veniens in patriam suam docebat, Přišed do wlasti swé učil (242).

Přišedši: Veniens ad virum dixit ei, Přišedši k muži řekla mu.

Sedě: Sedens docebat eos, Sedě učil je.

Seděci: Quae etiam sedens secus pedes Domini audiebat verba illius, Kteráž také seděci u noh Páně poslauchala slowa jeho.

Wstaw: Surgens Petrus cucurrit, Wstaw Petr běžel.

Wstawši: Concepit mulier et surgens abiit, Počala žena, a wstawši odešla.

Nota. A wěděti máš, že tu terminací má genus foemininum in omnibus casibus singularibus. In plurali numero mužům a ženám jest terminatio jednostejná, kromě toho, že muží mají in accusativo *e*, ale ženy mají *i*.

Quae dixit de expositione participii praesentis temporis, quod terminatur in *ns*, bona sunt. Ea vero, quae pauca dixit de terminationibus casuum in participio, melius discerentur ex integris formis declinationum. — Nechžť dołožím přitom tohoto, že ta některá participia na *ns*, jako videns, docens etc. dwojím způsobem mohau býti wykładána (243). Někdy takto: Videns wida, docens uče, ascendens wstupuje. A někdy takto: Videns, widěw, docens, učiw, ascendens wstaupiw. Rozdíł pak mezi těmi słowy wstaupiw a wstaupě jest ten, že ta participia wstaupě, uče, wida a jiná k nim podobná sau temporis praesentis, ale wstaupiw, učiw, widěw a jiná takowáž praeteriti temporis sau. A w tomť jest bohatší jazyk Český, nežli łatinský. K čemuž přileží i to, že opět ta oboje participia mohau dwojnásobně wykładána býti, iuxta discrimen sexus. Nebo můžeš a máš říci: Ona wstaupěci anebo wstaupiwši, on wstaupě neb wstaupiw. Než žeť w tom mnozí z Čechů a owšem z Morawců błaudí, až i ti, kteříž se sobě umělí býti zdadí, domníwajíce

se, že jednostejně tauto regulí při wšech těch participiích se zprawí, t. že mohau říci swrhew, wywedew, anebo jakž někteří křepčiti chtí, wztáhw, wywedw, inepta paragoge, daleko lépe tu słuší apocope, totiž říci: wztah, wywed, sněd, o čemž jinde wíce se powí.

De participio in rus.

Participium, které se skonáwá in rus, ra, rum (jako facturus, factura, facturum) nemůže se exponowati jinak slušně než (244) circumlocutive, skrze to slowo: Debeo, debes, debet, etc mám, máš, má etc. Exempl.: Quae facturus est Deus, ostendit, Co má Bůh učiniti, okázal, ne: Co Bůh učiní. Ipse sciebat, quid esset facturus, On wěděl, coby měl učiniti, ne: co učiní.

Participia in *rus* netoliko se mohau exponowati (jakž on dí) s přidáním toho słowa *má*, ale též i s přidáním toho słowa chce nebo bude. Jako: Co má Bůh učiniti, okázał; též dobře díš: Co chce Bůh učiniti, okázał, a též: Co bude Bůh činiti, okázał. Awšak ne wše se wšudy trefí, ale někde jedno, jinde druhé nebo třetí nejpěkněji wzní. Sed haec usus docebit.

De participio in dus.

Též také exponuje se to participium, kteréž se skonáwá na dus, da, dum, jako faciendus, facienda, faciendum. Ono prwní active, ale toto passive. Exempl.: Donec veniat, qui mittendus est, Ažť přijde ten, jenž poslán býti má *).

De participio in *dus* dobře dobře napsał (245).

---

*) Mohłby též říci: Posłán bude.

De participio in tus, sus a xus.

Při exposicí toho participium, kteréž se skonáwá na *tus*, neb *sus* neb *xus* (jako factus, caesus, complexus) nesnáze žádné není; neb beze wšech wokolků prostě exponují se passive. Exempl.: Verbum caro factum est, Slowo tělem učiněno jest*). Ter virgis caesus sum, Třikrát metlami mrskán sem. Quem cum complexus esset, ait illis, Kteréhož když objal, řekl jim. Ta tři participia rus, tus, dus kterak se mají exponowati, hle w jednom důwodu to uhlédáš**), neb sau pospolku utěšeně složena takto: Quid est, quod fuit? Ipsum, quod futurum est. Quid est, quod factum est. Ipsum, quod faciendum est. To česky takto exponuj: Co jest, ješto bylo? To což býti má. Co jest, ješto učiněno jest? To, což učiněno býti má.

Regula.

Wěděti máš, že ta participia, kteráž wycházejí na tus, sus, xus, když sau deponentia (jako locutus, natus, ortus) mají se exponowati takto: Mluwil, narodil, wyšel. Neb nemáš říci: Mluwen jest, narozen jest, wyšlo jest, jako říkáš: Factus est, učiněn jest. Exempl.: Locutus est Dominus ad Moisen, Mluwil Pán k Mozesowi. Natus est vobis Salvator mundi, Narodil se (246) wám Spasitel swěta***). Ortus est sol, Wyšlo slunce. Pakli sau participia communia (jako osculatus, cimminatus), tehdy se mají exponowati dwojím způsobem, totiž active a passive. Exemplum primi: Et osculatus est eum, A políbil ho. Exemplum secundi: Justitia et pax osculatae sunt, Sprawedliwost a pokoj políbily se.

Regula.

Item wěděti máš, že participia nemají se wždy exponowati wedlé swé přísné postawy, ale slowy rozwázanými †),

*) Tu škodně chybil; lépe jest říci: Słowo tělo učiněno, nebo tělem jest casus instrumenti, jakoby řekł mečem atd. Ale o tom již napřed.

**) I tu chybił. Wiz níže, jak a w čem. J. Bl.

***) Nebyłoby proti własnosti řeči České, kdyby i řekł někdo: Daes jest wám narozen. J. Bl.

†) Inerudita locutio. Welmi złý Čech byltě dobrý muž Filomát. J. Bl.

aby snáz mohlo býti wypraweno to, což zdá se býti zmatečno. Neb jest regula grammaticalis o tom, že participia praesentis temporis resolvuntur per pronomen qui, quae, quod, ut: amans = qui amat. A protož: Invenerunt eum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem eos, takto máš exponowati: Nalezli ho, an w chrámě sedí (otewřeněji, nežby řekl sedícího) w prostřed doktorůw a poslauchá jich (ne poslauchajícího jich) a otazuje jich (ne otazujícího jich). T. ž: Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum, lépe díš: Já Pán, a neníť jiného, jenž činím swětlo a stwořuji tmy, jenž činím pokoj a stwořuji zlé, nežliby řekl: čině swětlo a twoře tmy (247), čině pokoj a twoře zlé. Ego diligentes me diligo. Já miluji ty, kteří mne milují. Quare non respicis super iniqua agentes? Proč nepatříš na ty, kteříž neprávě činí? Audiente omni populo, dixit discipulis suis, Když slyšel wšecken lid, řekl učedlníkům swým. Accepto pane gratias egit, Když wzal chléb, díky činil.

Regula.

Wšecka participia kdyžkoli jinú signifikací na sebe berau nad swau přirozenú, tehdy nominaliter se exponowati mají a sau nomina ne participia. Exemp.: Sapiens mulier aedificat domum, Múdrá žena stawí dům. Odisti facta Nicolaitarum, Nenáwidíš skutků Mikulašníkůw. Ipsius factura sumus, Jeho sme stwoření. Cum vidisset Cham, verenda patris sui esse nudata, nunciavit duobus fratribus suis, Když uzřel Cham hanbu otce swého obnaženú, powěděl dwaum bratróm swým. Item: Quando participia propriam significationem habentia, construuntur cum nominibus substantivis, tunc sunt nomina, non participia. Exempl.: Unus est altissimus creator omnipotens et rex potens et metuendus nimis, sedens super thronum et dominans Deus, Jeden jest nejwyšší stwořitel wšeho wšemohúcí (248), král mocný a hrozný příliš, sedě na stolici swé a panující Bůh. Kdež wšemohúcí a mocný a hrozný a panující sau nomina ne participia, ale sedě tu zůstáwá participium. Tak také máš exponowati: Factus sum velut aes sonans aut cimbalum tiniens, Učiněn sem jako měď zwučící, neb zwonec znějící. Neb kdyby byla participia musilby je exponowati participialiter: měď zwuče, a zwonec zněje, jakož též omnipotens, wšemoha, potens, moha a dominans, panuje.

O těch nezle prawí, kteráž se skonáwají na *tus, sus.*

xus; kromě tu chybił drobet při ukázaní příkładůw. Nebo to słowo „cum complexus esset“ non est participium proprie sed verbum, a česky dobře se wyłoží: Když był objał; ale kdyby měło býti participium takto měło státi: Quem complexus ait, česky: Kteréhož objaw řekł. O těch, jenž na *rus*, *tus*, *dus* se skonáwají, příkład dał nezle: ale že to słowo facere tu wyłožił „učiniti,“ widí mi se při té příčině dotknauti i tohoto, že to słowo dwojnásobně wykłádati se může. Někdy facere jest učiniti a někdy činiti, protož i toho šetřiti dobře jest, aby włastnost jazyka Českého i w tom nebyła zanedbána. — Toho kdyby był šetřił Filomát, když řekł: To což učiněno býti má, byłby radše położił činěno než učiněno a włastnějiby było (249). Ač mohłby někdo říci: to słowo efficere słuší wykłádati učiniti, to pak słowo facere ma býti wykładáno činiti. Ale i to nemůž wždycky státi. Neb na mnohých místech słowo to efficere má wykładáno býti wykonati neb dokonati, aneb wywésti, dowésti, přiwésti atd. Efficiam hoc, Dowedu toho. Poterisne hoc efficere, Budešliž to moci wykonati, aneb: Budešliž moci toho dowésti. Feci igitur, atque effeci, ut pluris me faceret, Učinił sem, neb způsobił sem to a dowedł sem toho (vel: již sem to wykonał), že mne sobě wíce musí wážiti. — Zatím předłožił Filomát tři regule de participiis. K prwní toto dím, že ta participia, o nichž tuto prawí, kteráž mají za sebau připojené k sobě toto słowo est, jako locutus est, natus est atd. již nejsau włastně participia (čehož příčiny łatinská grammatika wyprawuje, dłauho by było tím se tuto zaneprázdňowati), ale sau verba, čehož sem prwé již dotekł. Protož verba tak mají býti exponowána, jakž na verba słuší. Jako takto: Natus est, Narodił se, aneb jakž prwé přidáwali expletivam particulam nonnunquam et otiose, adeoque et vitiose, Narodił se jest; locutus est, Młuwił, aneb młuwił jest. Než kdyby (250) neměła takowá słowa přidaného toho słowa est, tedy jiný způsob u wykłádaní jich zachowán býtiby měł. Příkład: Aufugit severissime eis antea locutus, Utekł, prwé jim welmi přísně młuwiw. Et reversus statim est mortuus, A nawrátiw se ihned umřeł. Oscu-

latus eum benedixit ei, Políbiw ho požehnání jemu dał. Ale když díš: Osculatus est eum, tuť jest non participii facies, sed verbi, protož to wyłožíš prostě tak: Políbił ho, anebo cum pleonasmo (čehož já sic nechwálím): Políbił jest ho. —

Druhá regule můž státi na některých místech, kromě že ji neuměle a nezpůsobnými słowy wypsał, a protož i nesrozumitedlně. Nebo jaká sau to słowa: „wedlé swé přísné postawy?“ omnino ineruditus stylus et inepta locutio, nec proprie neque eleganter loquitur: omnia incuria quadam conspersa sunt in hoc libello, ac si data opera ineptiret. — Tato pak regule kdyby měła wšudy státi tak jakž on chce, nempe ut non uteremur participiis in nostra lingua, participia latinae linguae exponentes, non ridiculi solum, sed stulti prorsus essemus. Annon esset n. hoc stultissimum (ut veterum verbis et sententia utar) dicere id per plura ineleganter, quod dici potest per pauciora eleganter? Toťby było práwě češtinu chuditi, łaupiti a kaziti. Učí nás, abychom ta słowa: Accepto pane (251) gratias egit, takto wykłádali per resolutionem: Když wzał chleb, díky činił. Tuším, že se styděł za hojnost a ušlechtiłost słow jazyku Českého, a nebť jemu nerozuměł, jakož bojím se, že tak było s stránky; ale někteří, což Beneš neb Filomátes řekł, wše požřeli tamquam oraculum ex tripode přijawše, na zkázu swého włastního jazyka. Hanba. Nejsem proti tomu, aby neměła někdy týžtýž na słušném místě resolutio uděłána býti, grata est enim varietas, ano někde melius exprimitur latina mutato vestitu orationis, čehož příkładůw nemáło jest in nostra Novi Testamenti versione. Jedno místo wiz Luk. 5. A když to učinili, zahrnuli etc. Podlé Řeckých słow měłby i mohłby říci: A učiniwše to; ale mnohem włastněji i pěkněji, significantius et subtilius díš: A když to učinili. Huius rei causas describere, et prolixum et nimis subtile alicui videretur. Ale i tuť potřebí umění a saudu, ne in resolvendo rusticitatem ac imperitiam sapias, jako se tak Filomátowi přihodiło tu hned při té reguli miłé, když tato słowa wykłádał: Audiente omni populo dixit discipulis suis, Když słyšeł wšecken lid řekł, jakoby łatině było: cum audisset. Welmi

newlástně, nepěkně a nezpůsobně wyloženo; ex bonis latinis mala bohemica fecit. — Staří lépe wykládali takto: A když poslauchäše (t. řečí jeho prwních) weškea lid. A takť podobně i Beneš wyložil těmito slowy: A když weškea lid poslauchal (t. řečí, kteréž Pán k mistrům mluwil). A w poslední Pražské biblí: A když poslauchal weškeren lid (252). Licet hac formula non admodum proprie exprimitur participii significatio, sed tamen decenter designatur perseverantia actionis, nempe auditionis, quasi diceretur ita: Cum vero populus totus diligenter auscultasset disputationem Christi et Judaeorum, tunc Christus ad suos discipulos dixit palam et manifeste, ita ut omnes audirent sermonem eius. Ale naodpor, pěkně díš (Jan. 5. 1) místo „hřešícího,“ = an hřeší. Item: Coenantibus eis, Když oni wečeřeli. Děťátko, ano kwílí, = kwílící. Nebo takowá podobně místa, kdež latinské participium nemůž česky slušně býti wyloženo, někdy per circumlocutionem seu periphrasin elegantem welmi příjemně takto wykladáwali i staří, jako: Audiente toto populo maledixit ei, česky: Zlořečil mu přede wším lidem, anebo: Zlořečil mu, ano to slyší wšecken lid. Percussit eum, spectante toto populo, Bil ho, ano na to wšecken lid hledí, anebo před očima wšeho lidu etc., ano mne nic nelitují. Verum huius modi quaedam locutiones iam non nihil obsolescunt; quondam tamen adhuc in usu sunt, jako i ten příklad od Filomáta přiwedený dobrý jest: In templo sedentum, An sedí w chrámě, mnohem pěkněji tak wzní resolutum, nežliby řekl: sedícího. Takž podobně Mat. 26. sedícího, an sedí. Mar. 1. Paouštějící, ani paouštějí. —

Tohoto ještě nechať dotknu. Jsau některá místa, w nichž latinská participia (253) Českými netoliko nemohau třemě, ale hned nemají wykládána býti, ač staří wykládáwali někteří, jako: Coenantibus eis, accepit Jesus panem, wyložíš-li wlastně: Wečeřejícím jim wzal Ježíš chléb, welmi bude nezpůsobno, a někdoby mohl mysliti, že Pán Ježíš těm, kteříž wečeřeli, učedlníkům swým, wzal t. odnesl, neb někam schowal chléb, aby neměli co jísti. Tu lépe jest říci: Když pak oni wečeřeli, wzal Ježíš chléb. Protož bedliwý wykladač musí ne tak

tuze býti přiwázán k słowům et ad phrases jazyku toho, z něhož wykłádá, ale o to pracowati, aby podlé włastnosti jazyku, do něhož překłádá, tak dobře a włastně, a můžli býti, et eleganter, jakž jest w tom jazyku, z něhož wykłádá, położił. Ale otom níže nětco wíce powím.

Třetí regule dosti dobra jest, než že rozkłádaje ji położił to słowo mezi jinými „dwaum“ jako též i jinde na několika místech, moha říci pěkně a obwykle dwěma. Ale o tom již prwé satis disputavi. Ta participia: panující, wšemohúcí, tak jest, že transeunt in naturam nominum; a wšak i w takowéž twárnosti často také býwají a předce zůstáwají participia, nec transeunt in nomina. Jako: Sławná králowna mohúci (t. mohši, mohúc etc.) wše setříti a pomordowat (254), a wšak městu odpustiła. Medenice znějící (t. když zněła, anebo swým zwukem) dítě přestrašiła. Ale o tom netřeba šířiti; neb w łatinské grammatice położená regula de participiis to snadně může zprawiti: ubi ostenditur, quibus modis participia degenerant vel transeunt in nomina.

Jsau některá participia, jichž newždycky a ne pojednau každý čtenář poznati může býti participia, ale domníwá se, že jsau nomina pro podobnost jednoho k druhému, jako toto słowo: promeněná a proměněna jest. Ale tať samým akcentem t. tím štreyškem na poslední syllabě znamenána býti mohau a mají. Dobře díš: Twář jeho proměněna jest, t. proměniła se. Item: Stojí proměněna wšecka. Item: Pěkná bywši líbiła se, proměněná již se nelíbí, t. když jest proměněna. Ale ta již participia transeunt in naturam nominium etc. Item: Wypłynuła woda z jeho boku. Item: Krew z Kristowa boku wypłynułá obmýwá hříšné lidi. — Než při některých słowích jsau swětlí rozdíłowé, jako: Uweden, uwedený, powěšen, powěšený etc. Latinská forma tato k tomu jest welmi podobná: Mutata mente dixit, maje již mysł proměněnau (aneb: Proměniw mysł swau) i řekł. Mutata est mens, Proměněna jest mysł. Ipsius mens mutata aliud faciet, quam heri pollicebatur (255), Mysł jeho proměněná (t. proměněna jsúci) jiné

učiní, nežli to, co wčera slibował. Wiz těch słow způsob położený we welikém Kancionału, w písni: Chwalmež Boha welebného u werši 6, 7, a 8.

I tohoto mi se newiděło tak mlčením pominauti pro samo výstrahy dání mładším. Někteří Čechowé překřepčují, chtíce podlé starých, dáwno obwykłých form młuwiti a k hojnosti i włastnosti řeči České se nawraceti, i uwodí zasse některé způsoby nepříjemné, jichž někdy staří užíwali ante excultam linguam nostram. Jako říkajíce neb píšíce raději: přišedw, protrhw (Hajek w předmłuwě na minúcí léta 1560). W poslední Pražské biblí Lucae 5: Wztahw ruku. Beneš lépe położił: wztah; sed idem Matth. 8 wztahł verbum posuit pro participio. Ačkoli włastněby se tak mohło říci, ale i neobyčejně a nezwykle, a k wymłuwení toho neb wyřknutí čtenáři příliš nesnadné. Nebo té litery zadní *w* nesnadně může se bez nesłušnosti čacky dotknauti; a nebudeliť jí patrné dotčení w zwuku, tedyť włastnost participium toho, pro kteraužto *w* litera se přidáwá, přijde w nic (255). Někteří místo toho kładau, newšudy případně, imo nonnulli valde inepte, oemininum participium: wztahši, protrhši. Non est haec enallage generum, in quavis voce usitata; opinaretur certe aliquis, id non per figuram, sed per ignoratiam aut ignaviam fieri. Jiní pak máło lépe činí, nežli prwní, nesłušnost nesličností štemflujíce takto: kdyžby měli říci protrhw (wkłožíce mezi ty dwě consonantes vocalem *e*, quo facilius efferi utraque litera auctis syllabis possit), řkau neb napíší: protrh*ew*, přišed*ew*; ač ne bez příkładůw starých Čechůw, jako i onino prwní; at non omnis antiquitas imitanda est, o čemž nuper dixi, a a wíce powím při figuře řečeně epenthesis, zwłašť při tom słowu: wztáhw a wzhledw (257).

Šestá stránka Etymologí jest (jak Latiníci říkají) de Coniunctione.

Et. Ta coniunctio et dwojím způsobem se exponuje. Někdy et jest *a*. Exemp.: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. W počátku bylo Slowo, a Slowo bylo u Boha, a Bůh byl Slowo. Někdy pak et jest *i*, cum fit per modum illationis alicuius, sive conclusionis. Exemp.: Interrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam, in qua potestate haec facio, Otážiť i já wás na jednu řeč, kterúž powíteli mi, i já wám powím, w které moci to činím.

De coniunctione et dobře napsał; a wšak přidám toto, že w některých místech mnohým zdá se nebýti rozdíłu mezi *a* a mezi *i*, jako když díš: Wzkříšen a osławen, aneb wzkříšen i osławen (258). Postawíšli *a*, tedy jest tento rozum, jakoby řekł: Při Pánu toto dwé se stało diwné a sławné: 1. že jest wzkříšen, 2. že jest osławen. Ale postawíšli *i*, bude jiný rozum, t. tento, jakoby řekł: Wzkříšen jest Pán náš (a potom přidáš, jakoby teprw nato zpomenuł a přidati také chtěł i to) i osławen, netoliko hle wzkříšen, ale i osławen k tomu. Ale na toto při té príčině słuší popatřiti, že jakž Latiníci to słowce Řecké καί dwojím obyčejem wykłádají, jak se jim kdy případněji widí, jako: Et dixit, dixitque, takž my podobně toho słowa et a tolikéž druhého totiž que máme dwůj wýkład. Někdy díme: I řekł, jindy: a řekł, a někde ještě ad vitandam tautologiam můžeme pěkněji říci: Tedy řekł mu. Řekowé mají také pěkné słowo k tomu, nám welmi podobné, nam et radicales literae sunt eaedem, t. τότε, tedy. Latiníci mají k tomu také swé słowo włastní tunc, ale není pěkné welmi, a také učení lidé in hac significatione, když significat tedy, nebrzy ho užíwají, než ještě spíše

k tomu, ut significaret tehdy. Mezitím pak jakýby byl rozdíł, powěděł sem napřed (259).

At. Nejwíce se béře za *a*. Exemp.: At ille respondens ait, A on odpowídaje řekl. Někdy se pak béře za ale. Ex.: At ubi venit fides, iam non sumus sub paedagogo, Ale když přišla wíra, již nejsme pod pěstaunem.

Coniunctionem at aliquando dicit per *a*, aliquando per *ale* exponi. Prawda jest; a wšak také takto může, s přidáním toho słowce pak, i włastněji i płněji to zpraweno býti. Jako: At ille respondens ait, On pak odpowídaje řekł. At ubi venit fides, Ale když pak přišła wíra. Protož někdy samo *ale*, někdy samo *pak* státi může, a někdy obé; a na některých místech *a* położeno býti můž. Sed opus est hic iudicio et diligentia sicut et in aliis satis minutis rebus.

Vel. Vel někdy se béře za neb. Exemp.: Adhibe tecum unum vel duos, Přijmi k sobě jednoho neb dwa. Někdy za aspoň. Exempl.: Ut vel fimbriam vestimenti eius (260) tangerent, Aby aspoň podołka raucha jeho se dotkli. Někdy za také. Exempl.: Quae ab eis secreto fiunt, turpe est vel dicere, Co se od nich tejně děje, mrzko jest také powěděti.

I o tom słowci vel nezle píše: než na těch místech, kdež je on česky wykłádá také, jako improprie et ineruditè wzní. Turpe est vel dicere, Mrzko jest také powěděti. Latinských słow a toho místa jest tento rozum: Což činí ti bezbožníci, netoliko jest ohawné k spatření, ale jmenowati to neb promłuwiti o tom, mrzko jest; a protož słušnějiby takto wyłožił ta słowa: Mrzko jest hned młuwiti o tom, anebo: Mrzko jest i jmenowati to neb prawiti otom. Jiný příkład: Scribam patri tuo, ne tibi vel unum nummum amplius mittat, Napíšiť otci twému, aťby hned ani jednoho peníze wíce neposíłał. Incompte diceres, aby také jednoho peníze wíce neposíłał. Ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent,

Aby se třebas jen podołku rauchą jeho dotekli (aneho cum periphrasi ac complemento) Aby se, nemůže-li wíce býti, jedné aspoň podołku raucha jeho dotkli. Mnozí na tom místě užíwají toho słowa jen místo toho jedné; sedłáci pak (261) místy na Morawě říkají jednom, ale to jest obtusum et ru e ac plane agreste loquendi genus. Maličké jest to słowce vel, a wšak w řeči łatinské, když se ho náležitě užíwá, welmi řeč ozdobuje. Takž podobně některá ta maličká słowa i Českau řeč welmi okrašlují, když se jich na słušných místech užíwá, skwěłau řeč činí jako nějaké perličky, a zasse, když se nesłušně pokłádají, welmi ohyžďují řeč. A nechať i tohoto dołožím, Mezi těmi dwěma słowci neb a nebo, tento włastní rozdíł měł býti, aby to słowce łatinské vel było wykładáno neb. Příkład toho: Lignum vel arbor, Dřewo neb strom. Ta pak łatinská słowa quia, enim, quoniam, mohau býti wykładána tím słowcem nebo. Wšak euphonia někdy přinutí, aby jedno za druhé położeno býti musiło. Jako Mat. 18.: Přijmi jednoho neb dwa, ut vitares collisionem consonantium *b d*, lépe psáti: nebo dwa. Též Mat. 18: Nebo bezrukému, měłby říci aneb, ale byłaby hiulca oratio, wzněłoby tak, jakoby řekł: a nebezrukému, aut consonans *b* gemina pronunciationem ineptam faceret.

Sive. Někdy jest buďto. Exempl.: Sive per vitam, sive per mortem, Buďto skrze žiwot, buďto skrze smrt. Někdy aneb (262). Exempl.: Vade ad dextram sive ad sinistram, Jdi na prawici a neb na lewici.

Sive netoliko se může wyłožiti buďto, ale také někdy buď. Sive mors, sive vita, Buď smrt neb žiwot. Přitom widí mi se hodné dotknauti słow těch dwau neb, nebo etc., s přidaním *ť*, nebť, neboť. Dwojím obyčejem se těch słow užíwá; nebo někdy jsau potestatis disiunctivae, jako když díš: Neboť bude dobře anebo zle; item: Dej mi złaté nebo tołary atd.; někdy pak sunt potestatis causalis, jako: Jdi pryč,

nebo já tě nechci déle trpěti. — Tuby mohł někdo říci, pročby to nebyło rozděleno, totiž aby jedno było disiunctivum a druhé causale, a potomby se to wíce nemátło. Odpowěď: Lépe jest bez toho rozdíłu pro tu příčinu, neb i w jednom i w druhém obojího toho słowa potřebí jest. Jsau některá místa, ješto netrefně stáłoby to slowo n e b o, a když bez *o* napíšeš nebo díš n e b, tedy pěkněji a hłáze wzní, čemuž ti snadně rozumějí a powolí kteříž písničky (263), skłádají bedlíwě. Příkład toho. Když díš neb napíšeš: Neb písma swedčí, erit oratio, cum haec pronunciaveris, hiulca; nesadně i *b* i za ním stojící *p* wyřkneš, sine quodam hiatu. Beneš Mat. 2: Neb budaucí wěc. Ale díšli: Nebo písma, procedet oratio leniter, pěkně powłowně každá syllaba jedna za druhau půjde. A též nazpět díšli: Nebo o tom lidé młuwí, newelmi snadně těch dwau *a* zwuku podlé sebe bez nesličnosti postawíš. Protož lépe jest říci: Neb o tom lidé, atque hac ratione nullus erit asper literarum concursus et nulla vastitas. Takž při druhém způsobu, t. disiunctivo, díšli: Sedłák neb pán nepěkně wzní; lépe říci: sedłák nebo pán. Et contra zle díš: Nebo on nebo já, protož rci: Neb on nebo já. Toho słuší i při některých jiných słowích šetřiti, kdež *se* chce způsobně, hładce a příjemně, sine hiatu aut asperitate młuwiti nebo psáti. Ač w obecném młuwení a i w běžném psání kdoť toho má wždycky ušetřiti? Ale w čackých wěcech a zwłášť w písních neb jakýchkoli rythmích, neměłoby toho býti zanedbawáno (264).

A l i o q u i, a l i o q u i n. Alioqui neb alioquin jest s i c. Exempl.: Alioqui filii vestri immundi essent, Sicby synowé waši nečistí byli. A protož mnozí zle exponují alioquin j i n a k; neb aliter jest j i n a k. Exempl.: Ne aliter docerent, Aby jinak neučili.

Alioquin někdy dobře se (jak on dí) exponuje s i c. Ale někdy může také k tomu s i c přidáno býti, ut plenior et vividior imo et cultior oratio efficiatur, j i n a k. Jako: Sic jinak synowé waši etc.

Quia. Quia někdy jest neb. Exempl.: Exi a me Domine, quia homo peccator sum, Odejdi ode mne Pane, neb člowěk hříšný sem. Někdy quia jest že. Exempl.: Scitis quia post biduum pascha sit, Wíte, že po dwú dnech swátek jití Páně býwá. Autem. Autem někdy jest ale. Exempl.: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, Duch owšem hotow jest, ale tělo nemocné. Někdy pak. Exempl.: Videns (265) autem turbas, ascendit in montem, Wida pak zástupy, wstaupił nahůru. Někdy *a*. Jakož máš Mat. 1. toho autem mnoho, kteréž máš tu exponowati *a*.

Wykładání toho słowa autem troje býti prawí dobře, by jen wykładač rozuměł, kdy kterého způsobu užíwati má; neboťby i w tom weliký spletek mohł býti, a řeči ohawa.

Quippe. Quippe někdy se exponuje quia certe, t. neb jistě. Exempl.: Educ viros, qui venerunt ad te et ingressi sunt domum tuam, exploratores quippe sunt, Wyweď muže ty, kteříž přišli k tobě a wešli do domu twého, neb jistě špehéři jsau. Tak také: Erat quippe magnus valde, máš exponowati: Neb jistě byl welmi weliký. Někdy pak béře se toliko za neb. Exempl.: Amen quippe dico vobis, Neb amen prawím wám, et accipitur ibi quippe pro enim (266).

Quippe łatinské słowo newelmi pěkné také newelmi pěkně wyłožił neb jistě. „Speculatores quippe sunt" dosti dobře může se wyłožiti takto: Neboť sau špehéři. Erat quippe magnus, Nebo weliký był. Staří tu přidáwali jest a jsau, často bezpotřebně, a neozdobowali tím řeči, jako i některými jinými pleonazmy. — Aniž také Filomát włastně wyłožił: neb jistě Nebo to słowo quippe nemá tak mnoho w sobě jako ta Česká słowa dwé społu složená, t. nebť jistě; est n. semper in istis verbis non simplex asseveratio, jako w tom słowu quippe, sed admodum vehemens, fere cum quadam iuramenti specie. Jako kdyby řekł w prudkém unáhlení nějakému łotru: Jdi pryč, neb jistě neučiním jinak, než žeť tě zabiji, neujdešli.

Ergo. trojím obyčejem se exponuje. Někdy ergo jest protož. Exempl.: Corripiam ergo illum et dimittam, Protož potreskci ho a propustím. Někdy pak. Exempl.: Cum sublenasset ergo oculos Jesus (267), Když pak pozdwihl oči Jezus. Někdy tedy. Exempl.: Ergo liberi sunt filii? Tedy swobodní sau synowé. Quidem. Quidem kdyžkoli po sobě míwá autem neb vero neb sed neb tamen neb verumtamen neb porro, tehdy má se exponowati owšem. Exempl.: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, Duch owšem hotow jest, ale tělo nemocné. Alius quidem sic, alius vero sic, Jiný owšem takto. ale jiný takto. Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur, Ne wšickni owšem *) zemřeme, ale wšickni se proměníme. Když pak quidem míwá před sebú negationem ne, nec, non, tehdy se má exponowati neque. Exempl.: Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus eius in terram, Budeliť muž**) dobrý, nespadneť z něho ani wlas na zemi. Exemplum secundi: Non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem, Nezůstawíme z mužů těch, kteří s ním sau, ani jednoho. Exemplum tertii: Si non vultum regis Iosaphat erubescerem, non attendissem (267) quidem te, neque respexissem, Bychť se nestyděl oblíčeje krále Jozafata, aniž bych tebe šetřil ani na tě pohleděl. Jinak nadto, jakžkoli quidem se postawuje, exponowati se má jistě, ne zajisté; neb pro certo jest zajisté. Exempl.: Est et aliud malum, quod vidi sub sole et quidem frequens apud homines, Jestiť i jiné zlé, kteréž sem widěl pod sluncem, a jistě časté u lidí.

To słowo quidem může na některých místech wykładáno býti owšem. Ale na těch místech od Filomáta připomenutých lépe a włastněji wzní to słowo zajisté, et est iam usitatum. Jako: Duch zajisté hotow jest. Ač kdyby nebyło propter gravitatem theologicam (jíž sic ani Filomát, ani Beneš s Gzellem nešetřil.) mohłaby ta łatinská słowa: Spiritus quidem promptus est etc., wyłožena býti: Ač jest koli

---

*) Durior imo inepta locutio. Primum dupla litera š (ſſ) in utraque voce sonum non elegantem efficit. Ad haec, elisionem vocalis aut hiatum admittas oportet propter vocales concurrentes ckni, ow. Quanto pulchrius, venustius et sonore dixisset: Wšickni zajisté atd.

**) I lépe i pěkněji byłby wyłožił takto: Budeliť dobrý muž, nespadneť zajisté z něho ani jeden włas na zemi, a neb: Nespadneť jistě z něho.

duch hotow, ale wšak tělo nemocné etc. Item: Newšicknit owšem zemřeme, ale wšak wšickni se změníme. A nebo (ještě wšedněji a obyčejněji, ale wšak ne tak, jakž na ta slowa ducha Páně sluší, wážně): Nu takť jest, ne wšicknit zemřeme, ale wšak wšicknit se změníme etc. (269). — Toho pak slowa Českého **owšem** kde jest wlastní místo, ukáži příkladem takto: Poněwadž si ty nad ním neswítězil, owšemť já mdlejší jemu nic neučiním. Item: Poněwadž jest on tak mocný muž toho nedowedl, owšemť (a nebo nadtoť) já špatnější nic neswedu. Item: Poněwadž w zimě býwá tam dosti teplo, owšemť w létě chladno není. Latíně to slowo mohloby býti wyloženo: Multo magis aneb multo minus; neb se k obému dobře trefí. Místo toho 4. Regum 3. pěkněji takto wyloženo býti může: Bychť nešanowal oblíčeje krále Jozafata, tebeť bych jistě nešetřil, (ba) ani (bych) na tě nepohleděl. Nebo to slowo **jistě** welmi slušně může místo slowa toho **owšem** položeno býti. Jako: Newyhrámlit já, ty jistě newyhráš. Atque in hoc loco particula haec est expletiva et adverbium affirmativum. To pak slowo **zajisté**, kdyby toliko tu mělo od wykladačů užíwáno býti, kdežby latíně stálo **procerto**, musiloby konečně zawrženo býti. Nebo dobří Latiníci toho slowa procerto (in hac quidem significatione) welmi zřídka užíwají. A kdož z Čechů toho slowa také w tom způsobu užíwá (jakž Filomátes učí) (270) aby řekl: Mějž to zajisté, t. ne za nějakau báseň, ale za jistau wěc? Netakby mělo wyloženo býti slowo to procerto do češtiny; neb se neříká tak: **zajisté** etc., ale **zajisto**. Verum non est pulchra phrasis, imo prorsus rustica. A protož toho slowa podlé starého zwyku užíwati sluší, a taute regulí Filomátowau nic sobě nepřekážeti; nebo jakož u Latiníků to slowce quidem jest postpositiva particula, tak také i u nás to slowce **zajisté** postponitur tantum in hac significatione. A wšak příčinau proměny ad evitandam satietatem někdy může i toho slowa **owšem** užito slušně býti. U Řeků též jest postpositivum μέν, ač někdy i na tom místě kdež místo μέν stojí δέ, předce se latíně wykládá quidem. — Doložím ještě o tom slowu **zajisté**. Est vox haec

expletiva, affirmationem quandam retinens, etiam in istis locis, ubi pro expletiva ponitur. Jako příkład: Wímeť zajisté, že Bůh hříchy lidem odpauští, ale nám odpustilli? etc.

Siquidem. Siquidem jest neb. Exempl.: Confregit serpentem Ezechias aeneum, quem fecerat Moses, siquidem usque ad illud tempus (271) filii Israël adolebant ei incensum, Ezechias stroskotal hada měděného, kteréhož byl udělal Moses, neb až do toho času kadili a obětowali mu synowé Izrahelští.

Siquidem může někdy také a welmi případně wyłoženo býti i poněwadž a někdy, jakž dí Filomát, nebo.

Quandoquidem a quoniamquidem jedno jako druhé se wykládá poněwadž.

Si. Si coniunctionem někteří zle exponují ač; neb quamvis, quamque a licet jest ač. Exemplum primi: Ut dimittas populo tuo, quamvis peccatori, Aby odpustil lidu swému, ač hříšnému. Non invenit poenitentiae locum, quamque cum lachrymis inquisisset eum, Nenalezl místa pokání, ač s slzami hledal ho. Licet haec feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, Ač ste to učinili, wšak ještě pomstím se nad wámi. Si rozličně se exponuje. Neb někdy si jest poněwadž. Exempl.: Si me persecuti sunt, et vos persequentur, Poněwadž mne se protiwili, i wámť se protiwiti budau. Někdy si exponuje se jestli. Exemp. (272): Si vis, potes me mundare, Chcešli, můžeš mne očistiti. Někteří říkají: Jestliže chceš, ale ty za jestliže wždycky raději říkaj li, s tím slowem spolu, s kterýmž se spojuje. Někdy si jest bych, by, bychme, byšte, wedlé slušnosti slowa toho, kteréhož se přídrží. Exempl. primi: Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent, Bychť byl nepřišel a nemluwil jim, neměliťby hříchu. Exempl. secundi: Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, By zde byl, bratr můj nebylby umřel. Exemplum tertii: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, Bychme byli za dnů otcůw našich. Exempl. quarti: Si sciretis, Byšte wěděli. A protož neříkaj: Kdybych, kdyby, kdybychme, kdybyšte. — Nadto ještě si někdy (ač řídko) béře se za non. Exempl.: Si introibunt in requiem meam, Newejdauť

do odpočinutí mého. Si dabitur generationi isti signum, Nebudeť dáno rodu tomuto znamení. A ta coniunctio jest negativa iurantis.

Quamvis, quamque může wykładáno býti ač, ačkoli, jako: Aby odpustił lidu swému, ačkoli hříšnému, plenius erit (273), quam si diceres: ač hříšnému. Zpráwu dáwaje o wykładaní toho słowa napsał Filomátes: Ty za jestliže říkej li, jako: Si vis, chceš-li. Nedobře radí, aby to wždycky děłał; než může někdy tak a někdy onak wykłádati se to słowo, jakž około stojících słow włastnost a případnost kdy míti žádá. A i to marně zapowídá, žádné słušné neukázaw příčiny, t. říkati kdyby, kdybychom etc. Protož můž a má i toho užíwáno býti, když słušnost řeči ukazuje. Si w takowém způsobu, jako žalm 94. Si introibunt, již se neužíwá, protož s tím mohło se pomłčeti. — A nechť při té příčině aspoň tohoto dotknu (a já bych sic jinde o tom nětco říci musił). Zákona Páně do Českého jazyku nenáleží wykłádati toliko ex vulgata latina editione, in qua plus quam sexcenti loci corrupti sunt etc., sed ex graeco textu: ad fontes enim recurrendum esse, inter omnes pios et eruditos constat, čehož swědectwí wiz i w dekretě papežském i w Augustynowi obšírné. Nebo jisté jest (a kdyby była potřeba, mohłoby se to široce a dostatečně ukázati) že mnohá słowa z jazyku Řeckého lépe se mohau wyłožiti do češtiny, włastněji mnohem (274) nežli do łatiny, proto že se lépe mnohá słowa Řecká (ne o wšech słowích prawím) k Českým nežli k łatinským, anebo łatinská k Českým trefují. Jako Řekowé říkají μέλλει πάσχειν. Bude trpěti, Beza: Futurum est, ut patietur, mohł říci: Patietur. Melantrych: Má trpěti, improprie. Μέλλει ἔρχεσθαι. Němec některý řekłby: Bude přijíti, Melantrych: Má přijíti, Beneš budaucí wěc jest, etc. B. Lukáš a staří s ním: Má přijíti; ale włastně a práwě česky: Přijde, přide. Μέλλει ζητεῖν, to jest práwě česky ad verbum: Bude hledati. Latíně chcešli také říci ad verbum, sive verbum verbo reddere, tedy rci: Erit quaerere; ale smáliby se tomu i ta pacholata łatíně umějící, protož musíš říci tak,

jakž mluwení latinského jest obyčej: Quaeret. Jeronym i potom Erazym chtíce tu sentencí pěkně powěděti latině, i položili (per circumlocutionem): Futurum est, ut quaerat etc. A staročeský wykładač, domníwaw se bezpochyby, že tu zwláštní tajemstwí zawříno jest w těch słowích, i wyłožił takto: Nebo to bude, že bude hledati etc. Beneš pak potom swého Erazma wíce, než słuší, t. (275) se škodau jazyku Českého šetřiw, přełožił tu jeho periphrasin do češtiny řka: Neb budaucí wěc jest, že hledati bude, ex bonis latinis mala bohemica faciens, a ješto toho okołkowání nic nebyło potřebí, kdyby se do Řeckého texto było nahledło. A w též kapitole ta słowa: Et procidentes adoraverunt eum, podlé Řeckého włastně může se česky říci: A učinili mu pokłonu, padše před ním. A doleji w též kapitole: ἀκούσας δὲ etc. Erazmus: Verum cum audisset, Vulgata ne tak włastně ex graeco textu ad verbum: Usłyšaw pak. Čehož nešetřiw w řeětině Beneš, i położił periphrasin Erazmowu česky a řekł: Ale když usłyšał (ač nepravím, by někdy i włastnost neměła býti proměněna z potřeby, o čemž wiz níže w přídawcích k grammatice). A tu opět snadně se spatřiti může, že in participiis eorumque varietate mnohem jest bohatší jazyk Český nežli łatinský, a toho nemáło má społu s Řeckým jazykem. A kdybych řekł, že někdy w některém słowu Česká řeč wíce může nežli i Řecká, newím, bych zle powěděł. Jako příkład při těch słowích μέλλει ἔρχεσθαι (276).

Nisi rozličně se béře. Někdy nisi jest **toliko**. Exempl.: Nisi unum panem habebant secum, Toliko jeden chleb měli s sebau. Někdy nisi jest **než**. Exempl.: Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? Kdo může odpustiti hříchy, než sám Bůh? Někdy nisi jest **leč**. Exempl.: Nisi crebro laverint manus, non manducant, Lečby často ruce umýwali, nejedí. Někdy nisi jest **bych**, bychme, byšte jako i ta coniunctio si. Exempl.: Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fuisset salva omnis caro, Byť nebyli ukráceni dnowé ti, nebyłoby spaseno žadné tělo, neříkaj: Kdyby nebyli etc. — Někdy pak nisi exponuje se **neli**, tak že mezi **ne** a **li** musí wždycky státi verbum. Exempl.: Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei,

Nenarodíli se kdo po druhé, nemůžeť widěti králowstwí Božího. Též: Nisi manducaveritis carnem filii hominis, Nebudete-li jísti těla syna člowěka, neříkaj: Jediné leč budete etc. (277).

Nisi, staří říkali, také někdy i wykládali, a ne welmi zle jediné, jako: Kdo může odpustiti hříchy jediné sám Bůh? Cetera, quae Philomathes scribit de hac voce nisi, non sunt contemnenda. Ačby mohlo býti jemu řečeno, že drobet se nedopatřil, hned spočátku to slowo wykládaje. Nebo nisi není wlastně toliko, ale jiné slowo latinské significat toliko, totiž tantum; než wlastně ad verbum to slowce nisi měloby na mnohých místech býti wykladáno jediné leč, kdyby se wšak phrasí nešetřilo a ozdoby řeči, kterážby toho wýkladu newšudy strpěti mohla. Matth. 21 6: Nisi folia tantum, Beneš: Než listí toliko, Pražák: Jediné listí toliko, i B. Lukáš i Plzenští: Jediné listí toliko, Claudian: Jedno listí toliko. Nejlépe Beneš, meo iudicio: Mat. 17. Newiděli, než samého Ježíše.

Enim, etenim. Enim a etenim sau coniunctiones a obyčejně se exponují neb. Exemplum primi: Sinite pueros venire ad me et nolite prohibere eos; talium enim est regnum Dei, Nechte dítek ať jdau ke mně (278), a nebraňte jim, neb takowých jest králowstwí Boží. Pakliby aut (ješto také jest neb) stálo podlé enim, exempl.: Nemo potest duobus dominis seruire, aut enim unum odio habebit et alterum diliget: co učiníš? Exponuj předce, jak má býti takto: Žádný nemůž dwaum pánům slaužiti, neb neboť jednoho nenáwiděti bude a druhého milowati. Exempl. secundi: Vos vocatis me magistrum et dominum, et bene dicitis, sum etenim, Wy nazýwáte mne mistrem a pánem, a dobře říkáte, nebť sem. — Někdy také (ač řídko to bývá) enim jest pak. Exempl.: Quid enim mali fecit iste? Co pak zlého učinil tento? Ale na mnohých místech w biblí za neb imprimowali zajisté; ano i při wečeři Páně, kdež takto stojí w latině: Accipiens calicem gratias egit et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum; tu enim exponowali zajisté, ješto tu enim jest coniunctio causalis jako i jinde,

to jest, že příčinu oznamuje, proč nětco jest, neb bylo, aneb býti má. Jako (279): Proč Kristus dítkám k sobě welel jíti? ta coniunctio enim příčinu toho oznamuje, že proto, neb jest takowých králowstwí Boží. Též: Proč dwaum pánům žádný slaužiti nemůže? Tu opět ta coniunctio enim příčinu toho oznamuje, že proto, neb neboťby jednoho nenáwiděl a druhého milowal. A při kalichu ta coniunctio causalis enim také též jest postawena a příčinu toho oznamuje, proč Kristus welel píti kalich, že proto, neb krew jeho za mnohé měla wylita býti na odpuštění hříchůw, aby to na památku jeho činili; protož takto má exponowáno býti: Píte z toho wšickni, neb tato jest krew má nowé umluwy, kteráž za mnohé wylita bude na odpuštění hříchůw; to čiňte (jakož apoštol dokládá) na mé připomínání.

Enim aby měło wykładáno býti pak, to mně se widí nenáležité býti. Wyhledał sobě Filomát ten příkład Luc. 23: Quid enim mali fecit? (280). Žádný z těch, kteříž Zákon Nowý do češtiny wykładali, mně wědomě, nepołožił tu słowa toho pak. Kdyby stáło łatíně takto: Quid autem mali fecit? tuby mohł wyłožiti pak; ale když jest enim, neměłoby řečeno býti pak, ale řečeno býti má nebo, poněwadž i łatíně jest enim i řecky jest γάρ. Pomíjeli to słowo wykładači Čeští a bez něho takto kładli: I co jest złého učinił? Chtěłli pak Filomát s towaryši swými nepominauti toho słowka, i neměłť jest také jeho předěławati a nadíwati, dáwaje jemu tu signifikací, kteréž newidí se míti (nebo kdeby w łatinských knihách nalezł to słowo enim in hac significatione státi, kterauž má to słowo autem? poněwadž to jest włastně pak) Ale měliť sau położiti: Nebo co jest złého učinił? Cyryští*) in sua editione Bibliorum położili: Nam quid mali fecit? Tím ukázali, že to słowo enim sive graecorum γάρ nemá býti wyłoženo pak, ale nebo (281). Jakby pak mohło to słowo nebo tu dobře státi, kdyby nebyło čím jiným toho ukázati, tedy toto může snad za dostatečnau příčinu býti, že ta słowa Piłátowa náleží k

*) t. j. Zárišští, ti z Záricha. Wyd.

Židům o Kristu Pánu mluwil prawě: Nenalézám na něm winy, protož potresce ho propustím. W tom Židé obloquebantur, nepokojně se měwše, předce swau wedli, a Pilát také předce započatau řeč konaje řekl: Nebo co jest zlého učinil? Totiž nenalézám, pročbych ho dal utratiti; nebo co je to zlého, že se on synem Božím činil, a neb s wámi se w náboženstwí nesrownáwal? Cotě mi do toho, když není k tomu podoben, aby císaři w čem škoditi neb odpírati mohl? Ale totam; neslušĺ se mnoho tím zaměstknáwati. — Na tom pak místě (Jan 18): Sum etenim, nebť sem, nepěkně wzní, jaks uraubeně powědíno jest; slušněji může býti řečeno et plenius et gravius: Jsemť zajisté. (282) K těm slowům: Hoc est corpus meum přidáwá enim, ješto toho slowa ani w Řeckých ani w latinských exemplařích se nenalézá, aniž nowí wykladači písem swatých z řečtiny do latiny co o tom prawí, by kde kdo z nich to slowo nalezl, ale wšickni pomíjejí. Nepolepšil tím nic swé pře Filomátes, protož wýborně s tím pomlčeti mohl.

Sedmá stránka Etymologí jest (jakž Latiníci říkají) de Praepositionibus.

Ad. Ad praepositio někdy jest *k*. Exempl.: Accesserunt ad eum discipuli, Přistaupili k němu učedlníci. Někdy *u*. Exempl.: Stans ad pedes eius a tergo, Stojeci u noh jeho zadu (283). — Někdy na. Exempl.: Si egressus fueris ad pugnam, Wyjdešli na wojnu. Někdy do. Exempl.: Potabis usque ad feces, Píti budeš až do kwasnic. Někdy před. Exempl.: Ad tribunal caesaris sto, Před stolicí císařowú stojím.

De. De někdy se exponuje *z*. Exempl.: Formavit Dominus Deus hominem de limo terrae, Způsobil Pán Bůh člowěka z bláta země. Někdy jest *s*. Exempl. Descende de cruce, Sstup s kříže. Někdy *o*. Exempl. Quid vobis videtur de Christo? Co se wám zdá o Kristu?

In. In praepositio quando deservit accusativo casui, tehdy někdy slowe na. Exempl.: Ascendit in montem, Wstaupil na hůru. Někdy do. Exempl.: Ite in castellum, Jděte do městečka. Někdy proti. Exempl.: Neque peccavi in te, Aniž sem zhřešil proti tobě. Někdy nad. Exempl.: Neque dominari in virum, Ani panowati nad mužem. Někdy za. Exempl.: In servum venundatus est Joseph, Za služebníka prodán jest Jozef (284). Někdy *w* Exempl.: Impii corruent in malum, Nezbožní upadnau we zlé. — Quando vero in deservit ablativo casui, tehdy někdy slowe *w*. Exempl.: Invenerunt eum in templo, Nalezli ho w chrámě, též: In diebus illis: W těch dnech, ne za těch dnů. Též: In illo tempore, W tom čase, ne w ten čas. Též: In illo die, W tom dni, ne w ten den. Někdy *z*. Exempl.: Bibentes vinum in phialis, Pijíce wíno z koflíků. — Někdy na. Exempl.: Iam non sum in mundo, Již nejsem na swětě. — Někdy za. Exempl.: Recubuit in coena super pectus eius, Odpočíwal za wečeří na prsech jeho. Někdy mezi. Exempl.: Benedicta tu in mulieribus, Požehnaná ty mezi ženami.

Ještě jsau některé praepositiones majíc rozličné acceptiones, ale pro ukrácení jich zanechám.

Dosti pěkně píše de praepositionibus. Wšak přidám k jeho řečem i to, že ten graecismus: Venumdatus in servum takéby mohł někdy per circumlocutionem non ineleganter býti wyłožen takto: Prodán aby był służebníkem (285). Veteres nostri cum vidissent tales graecismos latinis in usu esse, assveverunt et ipsi uti huiusmodi locutionibus. Protož říkáwali a psáwali: Já mu budu w otce a on mi bude w syna. Ale wšak příjemněji i obecněji jest říci: Já mu budu otcem a on mi bude synem. A i podlé Filomátowy regule není na tom místě tak welmi zle říci, ač drobet bude proti włastnosti: Já jemu budu za otce a on mi bude za syna. A maličko pozměně mohłoby se i takto říci: Já budu jeho (neb jemu) otec a on bude můj (nebo mně) syn, jakož se tak i łatíně młuwí. — Příkład, kterýž dał Filomát na tom powědění Pawła sw.: Ad tribunal caesaris sto, zle dobrý muž česky wyłožił, i newłastně, i nepěkně. Nebo ta słowa: Před stolicí císařowau stojím non exprimunt verborum latino-

rum significationem. Smysł jistě słow łatinských tento jest: Odwołáwám se před císaře, neb, před císařowu stolici, a neb jakž nyní młuwí při dwořích: Beru appelací k císaři etc. Wyłožení Filomátowo est praesentem actum exprimens, jako kdyby tu přítomně před císařem řekł: Teď stojím před stolicí císařowau (286). Ale słowa łatinská, ač sau praesentis temporis, wšak jsau podobná tomuto způsobu, jakoby někdo řekł: „Já nepobíhám práwa, stojím ku práwu", byť pak toho nemłuwił tu na na rathauze přede pány etc.

Ale nic nepowěděł Filomates de praepositione **cum**, česky *s*. Jako když díš: S ním, s Janem, s Pawłem, že tu maličké *s* má býti kładeno, aby było známé, že jest praepositio; kdež pak *s* ten se připojuje k jiným literám a s nimi jeden činí zřek neb syllabu, tu má dłauhé kładeno býti, takto ſ: ſama miloſt, ſebe, ſobě. Častokrát pak býwá mýłka u písařů, že majíce napsati *s*, i napíší *z*; a neb někdy newědí, které napsáno býti má, jako při tom słowu: ztratił, stratił, z něho, s něho etc. Protož potřebí bedliwého i w té maličké wěci saudu. Nebo weliký rozdíł býwá mezi přidáním té litery, jedné nebo druhé k słowu, buď praepositio nebo nebuď. S proměněním litery i smysł se proměňuje. Jako: zetřeł pepř, setřeł nepřáteły, *z* něho, *z* sudu, ex cista, *z* truhly (287); shładił nepřátely — zahładił, zhładił wšecka płátna, neb stěny, neb tabule; ztratił, totiž skuckał około sebe sedící, některé za stołem; stratił peníze, neb facalét, čepici atd.; ztrápił, sewřeł; s domem, cum domo a ne z domem; z domu ex domo, spadl s domu, s ławice, s nebe; z ławice naděłał drew k waření ryb; zwařił to, powařił toho chwíłku, swařił kowař železo, sekeru, motyku; slepił papír knihař; *s* radostí, *z* radosti do žalosti; *s* zármutkem, *z* zármutku; spí-li a spějí-li ti zpilí sausedé? zmotał a zpletł, smotał na motowidło; zmátł přízi, smátl sekaninu. —

Słowáci a někteří i Morawci škodnau zpletež w těch literách *z*, *s* činí, říkajíce i píšíce: z Janem, z Pawlem, z domem, ze psem, z oštípem, z otcem. Ač Słowákům není se

co diwiti, že w tom chybují, poněwadž některé wěci w řeči swé práwě proti způsobům řeči České postawené mají, jako kdež Čechowé litery *r* užíwají, tu Slowáci *ř* stawějí, a nazpět. Příklad. My říkáme: Marya a oni Mařia; my díme: přišeł a oni pryšeł (288). Impressorowé částokrát chybují, tu literu *s* nebo i druhau *z* buď připojujíce k zřeku nenáležitě, a nebo od jiných liter odtrhujíce, jakož se jim to i při jiných praeposicích naházi; ale kdo je naprawí, zwłášť nedbałce? Subiiciam quaedam exempla (licet in nostra novi testamenti versione infinita pene sunt). P r o s p í w á, to dobře tak se spojuje; ale p r o z p í w á n í wzato pachole, tu se odděliti má. P r o s i l i mne, P r o Simeona to učini; k u p a d ł a, k u pánu; půjdu n a u č e n í, dał mi pěkné n a u č e n í. —

O tom słowci i n nemáło dobře a užitečně napsał Filomát. Přidám k tomu, že w biblí editionis vulgatae často se užíwá toho słowa na těch místech, kdež stojí Řecké εἰς, πρός, ἐν ἐπί, kterékoli z těch słow; ale to býwá podlé zwyku židowského. Erasmus připomenuł i jiní. Jako: Baptizo vos in aqua, baptizat in spiritu sancto; ero ei in Deum; non in solo pane, sed in verbo etc.; percussit eos in gladio, in quo iudicio iudicaveritis; in digito Dei. Toť se pak rozličně wykłádati může, jakž kdy a kde příčiny sau. — Ale o tom, jakby se písaři dobří při těch praeposicích a též impressoři (289) chowati měli, nechce mi se mnoho mudrowati. Pražští mistři s těžkem sau w tom jednomyslní; my w Jednotě co o tom smýšlíme, krátce powím. B. M. Čerwenka tento kánon in praepositionibus zachowáwání hodný býti zapsał: „Když se koli praeposicí přidáwají jménům neb místojménům, buď k místu, z místa, na místě, skrz etc., piš je obłáštně samy o sobě. Jako: s wěrau k nebi, w nebi, k Bohu, skrze wodu, na noc do Prahy. Někteří i w słowích dělí: do dělám, do píši; ale mně se zdá, ze sau podobná těm łatinským d e, r e: redeo, rescribo, praescribo, exeo etc. a jakož Latiníci jich nedělí, tak i w češtině pro snadnejší čtení teměř lépe je spojowati. Jako: Docházím, dospíwám, wycházím přepisuji etc.“ Hactenus verba Erithaci. — Mně se nezle,

líbí ta regule. Toliko k ní přidám tento swůj saud, že newždycky słuší té regule tak praecise šetřiti; jako při těch słowích, kteráž malo liter mají, ut: nanás, přinás, protebe, prosebe, naJana mého sPawłem a proně i projiné etc. Widí mi se, že jest to příliš pilně komáry cediti. Nepíše-li kdo w takowé míře tímto způsobem: nanás, pronás, přinás, protebe, prosebe (290), proně etc., já se na takowém písaři nic horšiti nebudu. Valeat et hic τὸ πρέπον. Nebo psaní onono, s tím totiž rozděłowáním wšudy těch praeposicí bezpotřebným, byłoby podobné tomu, jakoby se někdo najedł liter a potom je wšecky wyprskł na papír, ono sem ono tam.

Osmá stránka Etymologí jest (jakž Latinici říkají) de Interiectionibus.

Ač množstwí jest rozličných interieccí, ješto jich poëtae užíwali; wšak tuto toliko o těch, kteréž se nalézají w biblí, rozsudek učiním.

Ah ah. Ah ah interiectio, stýskání a tesknost ukazuje, a česky může se exponowati ach ach, nebo: ach nastojte. Exempl.: Ah ah Domine Deus, ecce nescio loqui, quam puer ego sum, Ach ach, neb: ach nastojte, Pane Bože, hle neumím mluwiti, neb dítě sem já. Ah ah diei, quia prope est dies Domini, Ach ach, neb: ach nastojte dni, neb blízko jest den Páně.

Vah. Vah jest hlas posmíwající, když wyskakujíce (291) wykřikujeme a nětco někomu wyčítáme, což newím, jakby lépe česky wyłožił, jako haha. Exempl.: Vah qui destruis templum Dei, et in triduo reaedificas illud, Ha ha ješto bořiš chrám Boží, a we třech dnech zasse jej stawíš. Item: Vah calefactus sum, Haha zhřel sem se.

Toto słowce haha widí mi se, že na mnohých místech słušněji stojí bez toho předního *h*; jako: Aha zhřełť se čistě. Haha wíce náleží ad sarcasmum, jako když na někoho k zahanbení jeho někdy wołají posměšně, ultimam producentes

penultimam vero corripientes, říkajíce hahá. Ta słowa rauhawá, Kristu Pánu od bezbožných młuwená: Ahá, ješto rušíš chrám Boží, mohłaby u wýkładu obecněji a srozumitedlněji (ale snad ne tak zwykle a wážně) takto býti postawena: Ayhle, a ty rušíš chrám Boží, jakoby řečeno było: Pohleď, nač si přišeł? ještoť se zdáło, že tobě žádný neodołá, kdes se již oceł? anebo: Hey ty, jako rušíš chrám Boží, kéž nyní sstaupíš etc. Ay jak hrozné i muky, i posměchy a rauhání Pán náš pro nás podstaupiti ráčił! (292).

Racha. Racha jest hněwu srdečného hlas nerozumný, kterýž se s chrkáním, s řwáním neb odkašlowáním někomu nawzdory činí. Exempl.: Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio, Kdoby řekl bratru swémn Racha, hoden bude rady.

Euge. Euge jest hlas wděčnost znamenající, což česky lépe díš měhoděk, nežby řekł Bopomozi. Exempl.: Euge serve bone, měhoděk, sluho dobrý.

Čímby lepší było to słowo měhoděk nežli Bopomozi, newidím; obé jest staročeské, obé z jiných słožené. První z těch słow: Míti děkowání nebo díky; a nebo snad by se někomu zdáti mohło takto: Míti hodění se, t. býti takowým, aby se mohł hoditi, jakýmž se říkáwá: Tos dobře učinił, hodíš se. Druhé pak t. Bopomozi, jakoby řekł: Bůh pomozižť, zato žes tak dobře učinił. Wšak to słowo měhoděk videtur plus habere gravitatis, hodí se lépe k tomu, aby w knihách psáno było na swém místě (293). Toto pak druhé t. Bopomozi případnější jest k obecnému młuwení, jako obecnější; neb se ho od těch, jenž dobře česky młuwí, wíce užíwá, nežli onoho. Protož Philomátesů rozsudek (jakž on dí) na tomto místě ne welmi jest dobrý.

Heu. Ve. Heu a Ve zámutek a bolest oznamují, což česky nemůžeš lépe wyložiti, jako: Běda. Exempl. primi: Heu mihi Domine, Běda mně Pane. Exemplum secundi: Ve vobis

divitibus, Běda wám bohatým. Anna. Anna jest interiectio deprecativa, a tak: Hosianna filio David máš exponowati: O dej Bože pomoc synu Dawidowu. A protož zle se exponuje: Spasení s synem Dawidowým.

O tom słowu židowském Hosianna wí se, že jest interiectio efflagitantis, jakž Erasmus dí, Kristu Pánu ke cti jako králi z Dawida pošlému, že sau je hlasem mezi jinými sławnými słowy wynášeli ti, jenž jej za krále přijímali a za Krista neb Mesiáše (249), tolikéž činili, jakoby řekli: Vivat rex, čehož Český tento rozum jest: Tentoť jest král náš, tomutoť my budeme słaužiti, tomutoť zdrawí dłauhého a šťastného kralowání žádáme. — A protož takť jest, že newłastně staří wykłádali: spasení synem Dawidowým, aneb (jakž tak někteří wyłožili) spasení s synem Dawidowým. Bona quidem intentio, sed impropria interpretatio. — Beneš se nezle dowtípił, położiw: Hosianna synu Dawidowu. Ale Filomát pro leyky wyłožił dosti z hruba.

Finis de interiectione (292).

Tato jména se wydáwají) k laskawému a upřímému rozwážení každému rozumnému wykladači.*

Jesus. Poněwadž toho nejswětějšího jména Jezus i Latiníci z řečtiny, i Němci, i také jiní jazykowé w celosti jeho užíwají, a z latiny w celosti wykłádají. A to jméno w celosti swé wýkładem prawým, Spasitele nám zní a swědčí. K temu také i w česke řeči, w celosti swé, bez proměnění té syllaby zus w žíš utešené má znění, za slušné se widí, aby ono u wykladání nowého Testamentu w celosti swé bylo

---

*) Zła Čecha. Měl říci: podáwají, anebo předkłádají.

kladeno, a to w celé declinací takto: Nominativo: Tento Gezus, Genit.: Tohoto Gezusa, Dat.: Tomuto Gezusowi, Acc.: Tohoto Gezusa, Voc.: O Gezu, Abl.: od Gezusa. Když se pak k němu to jméno Kristus přidáwá, přidajíc k tomu ještě i to slowo Pán, takto máš declinowati:

Nom.: Pán Gezus Kristus, neb: Pán Gezu Krist, Gen.: Pána Jezu Krista (296), Dat.: Pánu Gezu Kristu, Acc.: Pána Gezu Krista, Voc.: O Pane Gezu Kriste, Abl.: od Pánu Gezu Krista.

Moses. Též to jméno Moses má declinowáno býti jako Jezus. Neb toho jména z řečtiny Latiníci i Němci tak užíwají.

Christianus. Swědčí Skutkowé apoštolští, že nejprwé učedlníci Kristowi od Krista, jakožto (podlé wýkladu Erazmowa) od půwodu, neb od předchůdce a od pána swého Kristianowé slauli, jakož též Herodianowé od Herodesa. A tak latíně a Christo Christiani, non a baptismo Baptismiani dicuntur. Též Němci von Christo Christen se jmenují ne von der Tauf Taufer. Tak také i w České řeči w Zákoně Páně, od Krista Kristianowé by se měli w textu wykládati, aby také jméno swého nábożenstwí od půwodu a od Pána swého měli. Kristian jest ten, kterýž ducha Kristowa a pomazání od něho má a (297) kterýž jest skutečný následowník Pána swého, Pána Krista. Jakož o tom apoštol swědčí: Kdož nemá ducha Kristowa, ten není jeho. A sw. Jan: Wy pomázaní máte od swatého. Sám pak Pán Kristus: Chceli kdo za mnau přijíti, ať zapří sám sebe a takť wezme kříž swůj a následuje mne. A protož wšickni, kteříž křest přijali, dobří i zlí, od té služebnosti Křesťané budau nazwáni. Latíně baptizati, vel (si dici pateris) Baptismiani. Ale Kristianowé nemohau než od ducha Kristowa, od pomazání jeho a od Pána Krista skutečného následowání jmenowáni býti. O těch Zákon na ukázaných místech mluwí.

Amen. Amen jest slowo židowské, ku potwrzení řeči, kteráž se mluwí, a béře se někdy za vere, neb za fideliter. Exempl.: Amen dico vobis, nescio vos, to jest: Wěrně neb práwě prawím wám, neznámť wás. Též haec (298) dicit Amen testis fidelis et verus, Totoť prawí prawě neb wěrně swědek wěrný a prawý. A tak amen jest adverbium qualitatis. Někdy pak amen, když na konci slow se postawuje, znamená žádost, aby se to stalo, o čem se mluwí, což wykladač někdy wyložil latíně fiat, kdež bylo židowsky amen. A někdy toho slowa tak bez wýkladu nechal. Exem-

plum: Respondit omnis populus Amen. Sed libera nos a malo. Amen. Soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum, Amen. Ačby mohl tu amen wyložiti: Buď to, neb: Staň se to, quia habet significationem verbalem, a jèst na tom místě verbum precativum. Wšak že obyčej jest náramně zwyklý, toho slowa neměniti, ale tak předce židowsky je wyslowiti, jakož též to slowo Halleluia. Protož říkajme: Samému Bohu čest a sláwa, na wěky wěkůw Amen.

A tak dokonána jest knížka tato potřebná i také užitečná, podruhé wytištena w Nermberce skrze Jana Günthera, Léta Páně 1543 (299).

Naposledy k saudu podał Filomátes těch čtyř słow: Jesus, Moses, Christianus, Amen, takliby měla po łatinsku i u nás Čechů w psaních neb i w młuweních užíwána býti, a ne jako prwé wykładači i kazatelé činíwali, ta słowa po česku t. podlé zwykłého u Čechů při jiných słowích způsobu pokłádajíce neb zwukem wynášejíce.

Swůj saud Filomát powěděł, a i způsob declinací toho słowa ukázał. Kdo chce, může toho následowati, totiž líbíli se komu. Ale mně, a těm, s nimiž sem já jednomyslný, líbí se při starobyłé obyčejnosti zůstati, kteréhož tak dobře w cełosti užíwati budeme, jako Filomát nebo Beneš (nahnauce toliko, tak jakž sme již dawno zwykli podlé způsobu nám Čechům włastního pro příjemnost lepší) říkajíce Ježíš. A tohoť musí příti Philomát t. abychom proměnili literu *u* w literu *i*, a literu *s* odwojili, totiž učinili z toho słowa Jesus Ježíš (Gežíß); nebo i Philomát také proměnił dwě litery, położiw místo litery *I*, *G* a místo *s* położiw *ʃ*. (300) Ano proměnili i łatiníci, z řečtiny wykłádawše, to słowo; nebo řecky takto stojí Ἰησοῦς: Latiníci pak literu η podlé swého obyčeje proměnili w *e* a místo Ἰησοῦς říkají a píší Jesus. A co pak Židé w swém jazyku jak to słowo formují, nechci se tím zaměstknáwati, poněwadž i není to neznámé, i mistr Mikułáš Šud již prwé nemáło o tom w swé předmłuwě na swůj weykład čtení a epištol nedělních píše.

In summa, welmi se nezpůsobná wěc zdá a jest, w společném shromáždění wážnému muži to swaté jméno tak jaks neważně formowati, Jezusa, s Jezusem, o Jezu etc. — — Říci pak Jesu Krist, neb Jesu-Krista, místo toho Ježíš Kristus etc., toť může státi i w wažném mluwení nebo zpíwání: nýbrž pro umenšení těch liter: žíš dobré jest tak raději říkati; toho i staří nemálo užíwali. W oné písni: s Jesu Kristem Pánem našim etc. Jezu Kryste wykupiteli etc. (301) — — Ale nechať při těch wěcech a podobných saud B. M. Červenky a spolu s ním i swůj powím tento. Mnohá słowa, voces, łatinská, když mají do češtiny położena býti, poslední syllabu tratí. Jako: Adamus Adam, Enochus Enoch. Ano naši předkowé dáwno zwykli říkati místo toho Pelagius Pelagian, Ezau, místo Judasa Jidáš, Jeronym Jaroš, Dionysius Diwiš; Ambrož, Cassian, Antoš, Paweł, Haweł, Crha a Strachota pro Cyrillo, Methodio; satan, ďábeł etc. Sicut et Livius punica syriacaque vocabula similiter pronunciat: Hannibal, Amilcar, Hanno etc. A nechať i tohoto ještě dotknu. Beneš při tom jménu satan mně nelibau wěc učinił. Moha położiti (Math. 4.) Satane, i řekł radše: Satanáši; daleko nepěkněji archaismum admisit. Nynější pak někteří, aby wždy i mluwením i činěním nezpůsobní byli, následujíce Beneše též říkají: Satanáš (302) a Satanáši, a ještě někdy duplicantes primam literam řkau: Ssatanáši etc.

To jméno Moses, také lépe jest aby nebyło tak předěławáno a kaženo, proti dáwno obwykłému obyčeji, ale raději tak jakž Čechowé a Morawci, páni, měšťané, sedláci słýchati zwykli, jmenowáno i psáno: Mojžíš. Jaká jest jen potřeba té nowoty? Studium novarum rerum nec eruditis nec rudibus probatur, maxime dum nulla cogit necessitas; leč propter videte, jako někteří říkají, nos poma natamus. Takž podobně i to słowo Christianus nic nám nedá nowého, čehož bychom prwé neměli. Wětší maudrosti již nám wysłowił Philomát? Nesłoweme prey Baptismiani ale Christiani, protož ne křesťáne ale kristiánowé nazýwejme se. Widěti jest, že Philomát nepomněł nato, co Pán prawí, příkładně mluwě o

pannách maudrých a nemaudrých, kteréž oboje wšak byly panny (303) — — Ale toto hle když sloweme křesťané, jakž řekł od toho, že jsme a jsau pokřtěni (a to we jménu Kristowu, a w něj se oblékli, skrze křest s ním na smrt pohřbeni) i již pak buď toho, w nás prawda wnitřní, nebo nebuď, předce my můžeme wšickni křesťané nazýwáni býti. Ano i Erazmus w swé Paraphrasí na 1. kap. sw. Mat. dí: A baptismo censetur (304) christianus; což Wartowský wyłožił takto: Hned po křtu drží se člowěk za křesťana.

O tom słowu Amen nepotřebí mnoho młuwiti; wí se že jest židowské, wí i se, co w sobě zawírá, nebo jaká jest moc jeho. Než to mi se newelmi líbí, že ono místo (1 Zjewení): Haec dicit Amen testis fidelis, tak wyłožił, jaks zdá mi se lehce a jako nesłaně t. těmi dwěma słowy: práwě a wěrně. Lépeby bylo podlé mého saudu hac periphrasi uti: Totoť prawí ten, jenž jest prawda swrchowaná, kterýž má moc wše twrditi, nýbrž jenž (305) jest wšech wěcí přepewný základ a prawá podstata i dokonałá pewnost, jemuž włastně to słowo Amen připadá; nebo čehož on potwrzuje, to přepewné jest, a čemuž odpírá, to hyne etc.

Takby se drobtíček toho słowa Amen rozumu nawrhł. Wšak což naposledy powěděł a čím zawřeł, totiž, abychom toho słowa tak užíwali předce jako i jiných některých utpote Alleluia, Kyrieleison etc., w tom mi se dobře líbí, dobře napsał a prawdu, kteréž słuší powoliti a ji wšudy we wšem, až i w tech menších wěcech, welebiti. Amen.

Až potud což mi se widěło pro wyswětlení, dopłnění a w něčem i naprawení této knížky kněze Wáclawa Filomátesa. Poznamenał sem tak běžně, jako ten, jenž jinými wěcmi sem zaměstknaný a wšak wyčištění a zwelebení jazyka Českého welmi žádostiwý.

Čtenáře pobožného, komužby se koli toto mé sepsání w ruce dostało, welice žádám, aby w těch newelikých a

nesławných wěcech, což čte, s saudem četł bedliwým, a jestli že se kde nětco horliwěji a tauže położiło, nežliby se zdáło (306) někomu hodné, to aby w dobré obratił, rozpomena se i nato, že zaměstknáním rozličným obtížených lidí mysł nemůž wždycky způsobu ochotnosti a příwětiwosti míti, ale zkormaucena lečíms jsúci, někdy i słowa k způsobu swému podobná, totiž kormautící a nełahodná etc., wyléwá.

Konec wyswětlení Grammatiky České.

(307)

(308—309 list prázdný)

Přidání některých wěcí

k Grammatice České příhodných,

tomu, kdož chce dobře, totiž wlastně, práwě a ozdobně, česky mluwiti i psáti, užitečných.

J. B. P. čtenáři.

Poněwadž od některých rozumných a učených lidí jazyk Český zwláštní chwálu má, žeby welikau k tomu, aby ušlechtilý a ozdobný byl, snadnost měl: i pro jakaus zwláštní hladkost pronunciationis (et quandam veluti euphoniam), i pro welikau hojnost, čímž obojím Německý jazyk i jiné některé w mnohých wěcech přewyšuje: — ale wšak, kdyby byli ti, kteřížby swau práci k tomu také přičiniti, a sepsáním bedliwě wyhledaných nějakých regulí (tak podobně jako jest w Řeckém a Latinském jazyku učiněno) nětco ponapomoci chtěli, jakož sau pak tito tři, totiž Filomátes, Beneš a Gzell nětco toho učinili, pročež zasláužili ochotného poděkowání, že se aspoň počátek skrze ně stal, a přícina jest dána jiným Českého jazyku milowným lidem, aby ti, kteřížby w tom s nětco wíce již potom býti mohli, také i o wětší pokusili se wěci: — tau příčinau i já, maje obláštní k Českému jazyku milost, a od některých pobožných mužů příčinu sobě (311) k tomu danau, nětco sem byl toho, což mi se k Grammatice České příležeti widělo, poznamenáwati počal, a čta Grammatiku od kněze Beneše a druhého, kterýž slowe Filomátes, wydanau, nemálo sem toho tam do ní na některých místech wepsal, ostatek w obláštní knížku tuto tak shromáždiw jakž naspěch býti mohlo, příčinu opět další někomu dáti chtěje, z nynějších nebo budaucích, aby o tom šíře přemeyšleje, nětco potom dostatečnější, pořádně a srozumitedlně jazykem Českým sepsal, a pro obecný užitek wšechněm wůbec wydal. Nebo

sám k tomu, pro jiná zaměstknání pilná, dostačiti sem nemohł; dosti mně na tom buď, když sem jako k nějakému stawení materiam, dříwí, kamení a jiné wěci potřebné shromáždił a k prwním wěcem, od napřed jmenowaných tří mužů sebraným, přidał.

Dílit kdo, že sem jen cantones jakési tu społu jako špałky swáłeł (jako tak někteří o Gesnerowi sławném sic muži młuwiti směli, jimž on w předmłuwě potom dobrau odpowěd dał), nic se proto nebudu hněwati. Nazow sobě to jak kdo chce t. třebas fleky a nebo kusy; per me licet. Budeli se pak komu zdáti, maxime vero hominibus ἀμούσοις ingratis et philautia corruptis, quorum gratia ne unam literam scribendam censerem (312), že toto wšecko jest neužitečné a matné t. i prwnějších i mé o Grammatice České psání, protože nyní my řeči České ne z knih se učíme, ale jedni od druhých wůbec, děti od swých matek, chůw a pěstaunů etc.: tenby měł nato pomysliti, že Grammatika ne samému młuwení toliko učí, ale řeč tu, kteréž wyučuje, w její čistotě, własnosti i ozdobnosti zachowáwá, ješto bez toho potomci předkům swým skrze knihy młuwícím snadby potom nerozuměli, jakož se tak Włachům přihodilo; nebo kdyby nyní před obcí Římskau młuwiti měł Cicero, neb jiní jeho towaryši etc., i kdožby jim z obecného lidu rozuměł?

Pročež i já sobě nerozumných lidí saudem a neprohledawostí překážeti w swém předsewzetí nedopustił sem, chtěje raději dobrých a swatých mužů předkůw našich miłých následowati, nežli některých nesmyslné wysokomyslnosti se osteychati. Mistr Jan Hus w swém weykładu na přikázaní Boží w kap. 40. při liteře *r*, připomenuw nejprwé Ezdráše onoho swatého přísný skutek i dí: „Také se mají přičiniti (t. knížata, páni a rytířstwo i měšťané) aby Česká řeč nehynuła. Pojmeli Čech Němkyni, aby se hned děti česky učili, a nedwojili řeči. Nebo řeči dwojení jest hotowé záwidění, (318) roztržení, popauzení a swár. Protož Český král, swaté paměti Kareł císař, był přikázał Pražanům, aby swé děti česky učili, a na radném domu, jemuž německy říkají Rathaus, aby

česky mluwili. A jistě jakož Nehemiáš, slyšaw, ano dítky židowské mluwí odpolu azotsky, a neuměj židowsky, proto je mrskal a bil: téžby nyní hodni byli mrskání Pražané i jiní Čechowé, ješto mluwí odpolu česky a odpolu německy, říkajíc: tobolka za tobolka, liko za lyko, hantuch za ubrusec, šorc za zástěrku, knedlík za šišku, rendlík za trérožku, pancíř za krunýř, hynstkop za konský náhlawek, maršstale za konici, mazhauz za swrchní síň, trepky za chody, mentlík za plášték, hausknecht za domowní pacholek, forman za wozataj. A kdoby mohl wšecko wypsati, jak sau již řeč Českau zmátli? tak že, když prawý Čech slyší, ani tak mluwí, nerozumí jim, co mluwí, a odtuď pochází hněw, záwist, rozbroj, swárowé, a České potupení". To mistr Jan Hus (319).

Jeden welmi učený a znamenitý muž de lingua vernacula welmi pěkné napomenutí učinil: vide **Locos Manlii** Basileae excusos. Pročež widí mi se, abych je slowo od slowa tuto položil:

„Graeci olim suam tantum linguam studiose excolebant; Romani praecipue suam, et deinde addebant unicam peregrinam linguam nempe graecam. Nos neglecta lingua vernacula magna cum difficultate simul duas peregrinas linguas discere et complecti, Latinam primum ac Graecam, si historiarum et artium cognitionem solidam nobis comparare volumus, oportet. Coelestis doctrinae explicatio etiam hebraicae linguae peritiam flagitat. Ita nobis saltem plerisque ut necessarium ita difficillimum est simul trium peregrinarum linguarum studium, quod adimit nobis conatum excolendae et exercendae Germanicae linguae, quae minime erat negligenda, iis praesertim, qui aliquando publice causas agent aut concionabuntur. Sed obiicitur: Nihil facilius est, quam in sua lingua recte loqui! At respondeo, tales Graecos et Latinos stultitiae et inanis curiositatis condemnare, quae gentes a primis statim annis pueros ad certam et venustam formam dicendi in sua lingua, maximo (320) cum labore et sollicitudine consuefecerunt, et frequentatissimas scholas habuerunt Grammaticorum primum deinde

etiam Rhetorum, in quibus iuventus vernaculae linguae rectum usum longa exercitatione dicendi et scribendi addiscebat. Sed fit apud nos temporum iniuria, ut studium linguae vernaculae non negligatur solum, sed etiam contemnatur et probro detur, si quis id usurpare videatur. Quare tandem satis graves poenas damus ignaviae nostrae, cum postea producti in coetus, ubi nobis officii ratio necessitatem dicendi imponit, aut conscientia nostrae infantiae obmutescimus, aut consternatione titubantes trepidamus, aut, ut illorum nihil contingat, tamen improprie, obscure, confuse dicimus, utpote nulla prius exercitatione exculti aut confirmati. Quare hortator sum meis pueris, ut aliquam saltem curam etiam maternae linguae discendae et exercendae a primis annis suscipiant et studiose observent, ac imitari studeant illos, qui proprie eleganter et sine affectatione Germanice loquuntur. Maxime D. Lutheri, Philippi, Justi Menii, deinde etiam oratorum quorundam, ut D. Pontani (321), in quibus, quid quenque deceat ac ornet, observent, et affectatam grandiloquentiam, ut alienissimam ab ecclesiasticis, vitare discant. Proderit ad hoc quoque argumenta, quae latine scribenda erunt, prius vernacula lingua explicare, ac deinde in peregrinam linguam convertere. Nec parum iuvabuntur adolescentes, si interdum duo aut tres per otium inter deambulandum narrationes aliquas veras vel fabulosas commemorabunt, adhibito studio proprietatis, ordinis et elegantiae. Haec de lingua vernacula monuisse satis est.“ Až potud řeč toho dobrého muže.

Ač pak to, což sem w knížce této sepsał, a čeho po místech někdy i obšírně dotýkał (měw k tomu nejedny weliké příčiny, kterýchž newidí mi se nyní wyčítati) newšecko włastně k Grammatice přináleží: ale poněwadž mi se přináležeti widěło k włastnosti i k ozdobě řeči České, předce sem swobodně psał, což mi na mysli było. Jako i sławný onen muž Erazmus Roterodamský tak podobně w jazyku latinském učinił. Sepsał knihu drahnau, jíž jméno dał Kazatel, ješto w ní některé wěci k Grammatice, jiné k Dialektice, mnohé k Retorice, některé (322) i k jiným uměním přináležící

položil. A wšak to wše, ne toliko nebylo mu zle wykládáno, ale wděčně od mnohých šlechetných lidí přijato a wýborně užito. Nepochybujiť i já také, že i toto mé sepsání ne wšechněm w pohrdání přijde, ale (některým aspoň) i wděčné bude, i snad w něčem ne neužitečné. Naposledy pobožného čtenáře zato žádám, aby o mně tak nesmyslil, žebych snad o słowa nebo způsoby młuwení, phrases etc. tak se mnoho hadrowati a nesnadniti chtěl, ažby to, což wětšího jest, mezitím hynulo, t. láska swatá. Nemyslímť jistě nato, wímť, co a pokud záleží na słowích neb nezáleží, aniž co proti mně jest, młuw kdo chce, jakými chce słowy, když jen w wěcech auhony není.

Wšak pokudžby na mně było, rádbych aby i własnos i ozdoba jazyku našeho nehynula, ale rozmnožena była: abychom tak młuwili, jakžbychom sobě dobře a práwě rozuměti mohli i bližným k wzdělání byli. A z té příčiny, jakž λογομαχίας, takž také i κενεαγορίας, zapowěděné od swatého Pawła (1. Tim. 6.), i w těch menších wěcech aby se było warowáno, za hodné a welmi potřebné saudím. Vale (323).

Aby pak řeč Česká ozdobná była, potřebí jest tomu, kdoby jí tak cum laude užíwati chtěl, některých wěcí w psání a též i w młuwení welmi pilně šetřiti. O kterýchžto wěcech tuto obłáštni psáti začnu. A pro snadnější wšeho toho, což psáti míním, pochopení, rozdělił sem to na sedm knih neb artikulůw welikých.

W prwní knize nebo artikuli základním napíši nětco o włastnosti řeči České.

W druhé knize o figuře, jenž slowe Metaphora.

W třetí knize o užíwání słow z jiných jazyků wzatých do češtiny, a přitom i následowání phrasí łatínské neb i Německé.

W čtwrté pak o té figuře welmi široké, kteráž jméno má u Łatíníků Enallage.

W páté knize o jiných některých menších figurách.

W šesté catalogum probatissimarum et elegantissimarum phrasium, vocum ac proverbiorum, přísłowí obecných, et contra turpium atque ineptarum fugiendarumque locutionum instituam.

W sedmé naposledy dotknu některých wěcí, kteréž zato mám, že nebudau (324) newděčné tomu, kdož Český jazyk a ozdobu jeho, proprietatem, puritatem et ornatum eius miluje.

Proč mi se tak widěło, ty wěci wšecky tak prostě rozděliti a w tom pořádku jedny za druhými postawiti, nebudu se oznamowáním o tom zaměstknáwati; rozumný a bedliwý čtenář snadně srozumí.

Prwní Kniha

neb

Artikul základní.

O włastnosti.

A tať se na dwé dělí. Jedna jest samých słow t. jednoho každého słowa, kteréhož se koli w młuwení užíwá, proprietas vocum sive proprietas significationis. Druhá pak jest ne tak w słowích jako w słožení těch słow; to u Latiníka słowe phrasis, česky se říká, ač newelmi dostatečně (325), generalius quam decet, způsob młuwení.

Té obojí włastnosti tak šetřeno býti má, aby každau wěc, kterauž młuwiti neb o níž psáti chceš, ne leckterýmis słowy, o samo to, ařby lidé nějak jen srozuměli, péči maje, wypowěděł: ale aby ji těmi słowy předłožił, kteráž té wěci włastní jsau. Jako, maje říci: „Pošleť Pán žence na žeň swau“, i řekłby: Wystrčíť Pán žence na žeň etc. Přihází se někdy některým, že generaliter młuwíwají až příliš, k čemuž i w jazyku Českém příhodná jakás słowa mají, jichž kdož často užíwají, mohłoby se jim třebasi někdy máło nebo nic rozuměti. Jako jednau jakýs pacholík přišed k hospodáři swému takto promłuwił: Přišeł k nám woney. On odpowěděł: Kdože přišeł a odkuď? Odpowěděł orator ten: Ba tam z zawonomau. A když hospodář wždy se ptał, kdo jest, i zpomenuw młádenec, že toho hostě zná towaryš, kterýž tu u hospodáře był, i dí: Ba woneyť jej zná. A

tak powěděł i nepowěděł, kdo přišeł, odkud přišeł, a kdo jest ten, jenž ho zná. Takž mnozí někdy neumějí neb nemohau (326) myšlení swých jazykem a hłahołem, od Boha člowěku k tomu daným, wyjewiti, wymłuwiti neb wyprawiti.

Ale některým se zdá, že oni wýborně młuwí, welmi newłastních i słow i způsobůw (t. phraseon) užíwajíce. Jako příkład dám na Filomátesowi, kterýž w předmłuwě swé na Etymologí Českau, newłastnost newłastně káraje, tato słowa położił: „Mnohá słowa neupřímě z łatíny wyłožili". Těmito słowy Filomát myšlení swého nepowěděł, ale pro newłastní położení słowa toho neupřímě smysł posłuchače jinam než náležeło obrátił. Neb toto myšlení swé Filomát chtěł ale neuměł pronésti, že wykładači textu Biblí mnohá słowa wyłožili newłastně a nezpůsobně i nesrozumitedlně, cožby hodné było náprawy: a prawdu powěděł dobrý muž. Ale někdo, dobrý Čech jsa, słowa jeho saudě a z nich duchu jeho porozuměti chtěje, taktoby myslił, že Filomát předešlé wykładače za lidi neupřímé, to jest lstiwé, falešné etc. má, kteříž písma Biblí zfałšowali. Kdyžby pak dále słyšeł, w čem tu neupřímost pokłádá t. že místo ho kładli jeho, a třebas místo mu jemu, musiłby se zasmáti a třebas říci takto: Parturiebant montes (327) et natus est ridiculus mus. Když o neupřímnosti prawił, jáť sem myslił, žeť nětco hrozného, grande aliquod facinus, nějakau welikau fałeš na ty wykładače pronese, a on pak co směšného prawí; toť není neupřímnost, ale newłastnost etc. A tak hle Filomát neměł říci: neupřímě, ale měł říci: newłastně, neb neuměle, neb nepečliwě, neb negrammaticky etc. Než kdyby to při přítomnosti těch, na něž mínił, promłuwił, t. neupřímými je nazwał, tušim, žeby se był obešeł w słušnau odpowěd.

Ad locum illum (Philippens. 2.) quidam valde improprie allusit dicens: Semet ipsum exinanivit, Zapřew sebe samého, tím což jest. Měł położiti, seposita affectatione, potius obwykle: zmařił. Nebo to słowo zapříti, obecněji na złau stranu se béře, a wykłádá se łatíně: Negare t. quando absolute ponitur sine particula. O Kristu pak wíme, že jest

nezapíral toho, což byl, ale přiznáwal se k tomu, až se naň proto Židé hněwali, prawiwše mu: Ty (prey) jsa člowěkem, činíš se Bohem aneb rowného Bohu etc. Nezapřel tedy Kristus Pán, ale zmařil se, a wšak tak, že nepřestaw Bohem býti, člowěkem byl nízkým a mužem bolesti, jakž dí Izaiáš prorok, dotud dokudž nedokonal wykaupení etc. (328). Ač prawda jest, že se toho slowa také užíwá někdy dosti slušně, jako w oné písni: Samého se zapříti, neníť jiného etc.; ale tu jest drobet jiná signifikací. Účastníkům Krista Pána to se trefí, kteříž Adama starého, t. zákon hřícha mrtwiti mají. Ale Kristus neměw zákona hřícha, wšak zmařil se tím, že způsob slauhy přijal, byw Pán wšeho. Ač chtělliby kdo w nějaké částce to i na Krista táhnauti (jako w tom, že Kristus Pán také samého sebe zapřel, když řekl w zahradě: Ne má wůle buď, ale, otče, twá etc.) newelmi bych tomu odpíral, ani se tu o slowo mnoho nesnadnil na tom místě, kdyžby jen toto místo: Exinanivit se ipsum bylo wlastně, ut supra dixi, wyloženo, aby tak u Čechů zůstawil také rozdíl, jako u Latiníků, kteříž wědí, co jest exinanire se et abnegare se ipsum. — Nu již bezpochyby z těch a z těm podobných chyb snadné jest srozuměti, že máli kdo býti dobrý mluwitel, potřebí jest mu pilně šetřiti nejprw wlastnosti slow.

Ale to šetření, kdyby bylo bez opatrnosti (329), někdyby wíce škodilo nežli pomahalo. Protož ku pomoci opatrnosti přitom položím některé weymínky; zwlášt pro ty lidi, kteříž ne na prostředku, od kraje odehnáni jsauce, zůstáwají, ale hned k druhému kraji běží etc.

W e y m í n k a pak nejprw budiž těch slow, kteráž sau ač wlastní, ale wšak neobyčejná a nezwyklá, id est, usu nunquam recepta, byť pak i proti Grammatice nebyla, ale když sau proti zwyku. Jako, kdyby chtěje míti frequentativum od toho slowa s p a s e n í, i řekl s p a s o w á n í. Nýbrž kdyby thema huius vocis míti (332) řekl: spasuji, spasuješ etc., poněwadž říkáš: spasení, spasil, spasí etc. jako říkáme: zatracení, zatracuje, zatracuješ etc., bylaťby forma Česká slow těch, ale Čechowé

dobří, ani jiní wůbec, nikdy toho neužíwali. A také, jaká jest potřeba toho słowa? Nebo maje a neb chtěje říci: Toť jest neb sau spasowání Boží etc., i pročby neřekł in singulari: Toť jest spasení Boží, a neb: Toť jest dílo Páně, jímž on přiwodí lidi k spasení etc. A také to słowo pasowání lidem již obecné, blízké jest toho słowa spasowání; protož někdo chtěje třebasi potwořiti a přemítati takowau řeč, dałby tomu słowu spasení tento rozum: Spasowání že jest mnohých lidí pasowání, jako shromážděnί jest mnohých lidí neb wěcí hromážděnί. Protož lépe jest takowých słow se wystříhati. Item: Mnozí uwěřowali w Krista, jeden tak napsał, et hoc affectatum est. Item k témuž podobné to słowo wzkřišowání neb wzkřešowání frequentativum; též inusitatum, ac ideo ineptum et ingratum, bezpotřebné (333): quidam novitatis tamen avidi eo utuntur; a někteří z nedopatření, než zwědí, wypustí je, měwše a neb mohauce říci na tom místě Wzkříšení a neb kříšení takto: Díšli ty: Častá býwała zkřešowání lidí wěrných za prwní Církwe, rci radše usitate: Častá kříšení mrtwých etc., aut per circumlocutionem elegantius: Často Bůh za prwní Církwe moc swau ukazował, mrtwých k žiwotu powołáwaje, vel mrtwé k žiwotu nawracuje, vel mrtwým žiwot dáwaje etc. — Pražák wyłožił ono słowo (Ephes. 4.) Maledicentia złořeycnost: voluit ludere in fingendis abstractis. Plane inepta vox, nunquam usu recepta. Lépe było położiti Złořečenstwí neb złořečení, łání etc., ač nejwłastněji podlé słowa Řeckého Rauhání. — To słowo: Wrstewník a wrstewnice, coaetaneus, est quidem proprium, sed inusitatum; lépe circumlocutione uti: Jest jednoho s ním a nebo (334) jednostejného wěku.

Někdy wykładač může periphrasí užiti, kdyžby se zdáło, žeby příčinau włastnosti twrdost řeči se uwedła. Jako (k Židům 12.): Kteříž zapsáni sau w nebesích, lépe říci nežli: w nebesích zapsaných, ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων.

K témuž podobná słowa jsau některých, jenž buď łatínau česky młuwiti chtěli buď łatínskými słowy w češtině ne neznamými, ano již w obyčej wešłými pohrdali, říkajíce

maudrowci, ještě mohli říci filozofi a neb filozofowé. Ale česky powěděti rozum łatinského słowa włastní chtěli; nebo ti słauli filozofowé u starých pohanů, jenž maudrosti jiné učili a sami jí milowníci byli.

Varia posset pro suo quisque arbitrio nova vocabula fingere, sed probata moneta est potius utendum; cetera sunt reiicienda, ut non necessaria, affectata ac usu nunquam recepta, et ideo inepta atque (335) ridicula: maxime, si a sciolis proferuntur ex cacozelia. Nam viris, sapientia et autoritate praeditis, talia condonanda sunt. Hi enim inopia vocum atque linguae totius, dum proprie loqui student, subobscuri ac horridiores quandoque fiunt: ale nehned wše kusa jako s wocasem, ut dicitur. Jako tato słowa Zkristiti, zkristili to jest k Kristu přiwedli a s ním spojili t. křesťany z nás zděłali etc. Item moha říci: Jako za prwních let neb časů, i řekne někdo Jako na prwici, z těch słow łatínských: Sicut antea aut sicut olim, též z toho słowa Primitivus, Naprwoti. Item moha říci (329) Přikázaní Boží płň, i dí někdo Příkazy Boží. Mandata non improprie quidem, sed inusitate et non necessario habetur; nempe melius ac usu receptum vocabulum: Přikázaní· Říci česky Příkazy jest: podobně tak jakoby łatíně řekł Mandationes a neb mandatio, cum usitatum et commodum vocabulum habeamus Mandata aut Mandatum. — Coloss. 3. kdežto není servus et liber, służebník a swobodník, proprium equidem hoc est, sed inusitata ac ingrata vox; lépe říci Swobodný.

Ale žeť někdy i uměłým a wážným (330) mužům w tom zkułhá a sfałšuje paměť, tak že nemůže se hned pojednau nahoditi to włastní prawé słowo, i musí jiným w ten čas jako wěchtem předce zastrčiti mezeru, dummodo abest φιλαυτία et eruditionis insulsa ostentatio. Talia sunt et haec vocabula, nova suta, inusitata: summowník to jest kniha summy nětčeho w sobě zawírající; kazatedlník, kázaní a neb zpráwy kazatelům zdržující kniha; hromadník, hromady wěcí obsahující; cizokrajenín, alienigena etc. Item Jidáš že był Kristů peněžník to jest władař nad penězy Kristowými, totiž

šafář; lestněúkładník, lestněpochlebník, zpupněmłuwník, starobyłosti, dawnobyłosti, et similia multa, quorum autor B. M. Čerwenka. Pracownik, někdoby pak řekł harcownik. Insulsum figmentum, quasi latine dicerem Indicator, moha říci obwykle Nuncius. Item Čím wíce domácníky jeho, domesticos; ineptus interpres. Item Marnochłubitelé (licet haec non sit nova, tamen iam olim obsoleta vox). Takowé někdy některé słowíčko žeby se nalezło i w knihách znamenitých (331) mužůw, etiam in bonis auctoribus, jako in rythmis aut aliquo poëmate, nehned słuší leckomus již nyní to wšetečně haněti, a nebo bez saudu a potřeby drze následowati, a nebo sobě nětco nezpůsobného a owšem grobianského wymeyšleti. Hajek a Proxenus, oba již doktoři, užíwají toho słowa Howězí škoła. Nějakáť jest to diwná howězí škoła: musejí w ní beykowé a kráwy, wołowé i tełata se cwičiti a učiti, i newím čemu a také newím já, kde jest ta škoła; musíť tam někde w Praze býti. Licet probe istis verbis taxari ab eis illum summum nebulonem Mistopolum, hominem perditissimum et nequissimum, cui vix parem tota Bohemia habet. W oné staročeské písni: „We jméno Boží počneme, a dokudž můžeme etc.“ také jest i tato clausula postawena: Mocí Boží wzkřešowali etc.

Lestně úkładník dixit ac scripsit quidam bonus vir; inusitatum. Prostě mohł říci: Lidé lstiwí, aukładní a jenž lstiwě ukłádají vel lstiwé aukłady činí. Graeco more sic fingere verba composita in nostra lingua non decet, sed consuetis uti, ut supra toties monui (336).

Krwawci idem dixit, id est viri sanguinum; lépe było říci Muží krwe lidské žízniwí, a neb jako říkawali wůbec Zkrwawilí neb wražedlní. Někdo hłaupý słyše jmenowati krwawce, na krkawce by myslił, jakož se tak nedáwno jednomu přihodiło.*)

Item to słowo: Čtyřdný, quadriduanus; latinismus, D. Hajek: Čtwrtodenní zimnice; neobwykłé słowo, a wšak

---

*) Impressorowi, kterýž ty řeči Boží tiskł etc. wiz tam w té knize.

lékaři mohau ho užíwati, isnad mu zwyknau lidé. Item: Jeden*) chtěje podlé łatinských słow swátosti mistrowsky jmenowati, takto Absolutionem et Confirmationem jmenował: Rozhřeš a Biřm, moha obwykłým způsobem říci Rozhřešowání a Biřmowání, a Passowání; antiquae voces sunt. Baltheus militaris było znamení rytířstwí. Ač staří říkali: irmowati, abiecta litera B. Irmo, halže neb točenice, neb řetěz daný a włožený na hrdło. Podnes u Poláků irmo říkají tomu jhu, kteréž se na hrdło kłade.

Huc pertinent et comparationes inusitatae. Nebo jakož u Łatiníků neříkají bonus, bonior, bonissimus, ale bonus, melior, optimus; takť podobně u Čechů neříkáme dobrý, dobřejší, nejdobřejší, ale dobrý, lepší, nejlepší. Ač někteří ještě (337) tu inter gradum comparativum et superlativum, peculiarem medium gradum constituebant, říkajíce (ut Rohius noster piae memoriae) lepší, nadlepší, nejlepší. Proprie quidem et erudite, sed non admodum usitate.

Někteří říkali: tichý, tišejší, nejtišejší; lépe wšak a obwykleji říci: tisší, nejtisší beránek etc. Pošetiłého jednoho słeychával sem říkati: lepší (?)

Item, kdyby někdo říkał w obecném młuwení: Půjdu do rádného domu, moha říci obwykle Do rathauzu. Ale ten způsob i to słowo pertinet ad Archaismum, jako i to: Zakonníci w rádnicech swých (to jest w místech těch, kdež radu držíwali) mrskati kázali apoštoły. Mat. 10.: Wydadí wás do Concilií a w rádnicech swých mrskati budau wás. Beneš wyłožił: Wydadí wás do sněmů, a w škołách swých mrskati budau wás. Nejwłastněji jest říci podlé słowa Řeckého Do rady. To słowo concilium latius patet; nebo rady a starší po městech wšudy mají, ale concilium jest sjezd zwłáštní weliký učitelůw Církwe etc. Rádnice, staré słowo jest, iam obsoletum, non utimur eo, a také na tom místě se netrefí (338); nebo to słowo Řecké, kterež tu stojí, t. synagoga,

---

*) B. J. A. w kázaní Summowníku o Antikristu.

nemíní se na to místo, kdež se rady držíwají, ale kdež se lidé k službám Božím scházejí. Item, z toho słowa łatínského Armemini, ozbrojte se t. oblecte se w zbroj. Item od toho słowa Pohřeb, řekłby verbum derivando pohřebli, moha říci usitate pohřbili. Takž od toho słowa záwazek a zawazuji derivares adverbium Zawázaně Pánu Bohu poswětili. Videtur quidem proprie dictum, sed si introspexeris penitius, deprehendes vocem et inusitatam et impropriam huic loco. Lépeby řekł: S záwazkem, a neb per circumlocutionem: činiwše neb učiniwše záwazek.

De verbis defectivis.

Náležitě na tomto místě zmínku učiním de verbis defectivis, o nichž toto krátce powím, což i prwé při jiné příčině jest powědíno nejednau. Kdežkoli voces istae deficiunt, nemají býti užíwána; nebo proto defectiva słowau. Ačkoliby se někdy zdáło, žeby nětco snad se mohło nalézti i příhodného; ale wšak šetřiti słuší zwyku dobře a uměle młuwících lidí. Sauť (339) pak słowa defectiva Zřím, zříš, zření, zříti, zření míti, zazřeł sem, wzezření, jsauc w zámutku k Bohu zří = zřejí (si liceret dicere) t. patří. Dím, díš, dí, díme, díte etc. Řku, inquam, wyřknu, wýrok. Morawci říkají místy Jím, pím, zabím = zabiji. Wděk mi učinił, přijmi zawděk, lépe Přijmi wděčně. Jdu, půjdu, připrawuji, oprawuji, zprawuji carent primitivo. Přečtu non habet praesentem, nec participium; praeterito přečetši. Wyšed. — Bez poroka, řekła jedna wšetečná a mstiwá žena o dobrém muži před jedním pánem: Jest pane bez poroka šwec. On pohnuw se řekł: A tys bez poroka k...a To słowo bez poroka jest prawé České, ale deficit (nebo toliko Morawci říkají we wsech: Játť sem tobě ten porok t. nedobřeť tuším). Latíně říkají: Absit verbo invidia, pace tua dixerim (favete linguis.) S odpuštěním, račte odpustiti; hłupci říkáwají: Ctiž tě (ťa) Pán Bůh lépe než já. Item Morawci: Nebudeš

mi porokowati, t. nebudeš mi láti potom, ale zwíš, žes ode mne dobře kaupil (340).

Appendix.

Ještě i tohoto mi se newidí pominauti, že wlastnosti slow někdy rozličně a rozdílně brány neb formowány býti mohau i při jednom slowě. Jako to slowo kolomaz: někteří myslíce, že jest maz, jímž kol wozních pomazují, i říkají kolomaz; jiní myslíce nato, že říkáme maž unge, maž wůz nebo kola etc., i říkají kolomaž; jiní opět myslíce na mast, kterauž pomazují kol neb čehožkoli, i říkají kolomast. A protož coby tu mělo býti wywoleno, a kterého z těch způsobu užíwáno, nato wýbornau reguli dáwá Horatius, že se šetřiti má, quid approbet usus, quem penes arbitrium etc. Probata moneta gratissima, totiž zwyku obecného dobře mluwících tím jazykem. I nesleycháme pak wůbec říkati kolomaž, ani kolomast, ale kolomaz; protož toho slowa raději nežli oněch dwau užíwati se má. Nebo mohlby někdo wtipný a saudný rozličných wlastností a z toho slow sobě nawymeyšleti, a potom tak mluwiti nebo psáti, žeby mu řídko kdo rozuměl (341), říkaje kačicím blatničky, třešněm třesně, kozlu wřešťák. Ale to sluší poručiti těm, jenž se na lesích kopčině učí, říkajíce sekeře straka, sukni swída, měšci štír etc. — Takowým a těm podobným slowům má zwyk a obyčejnost meze položiti, jichž přestupowati nesluší, lečby kdo za nemudrocha drzého a pyšného jmín býti chtěl. Než kdyžby kdy který potom wěk přijal to které slowo, ut favore publice reciperetur ac approbaretur, essetque in usu apud erudite loquentes, a to potom swé místo již míti bude, byť pak říkali wišněm wisně, proto že wisí, jako říkati obyčej poduška, proto že pod ušima býwá.

Archaismi.

Druhé. Mohlaby býti obyčejná někdy slowa, ale snad iž z zwyku powyšlá, na něž se téměř zapomnělo, z nichž

užíwalliby kterých kdy středmě, bylaby figura, jenž slowe Archaismus; pakli affectate et frequenter, tedyby byl Barbarismus et stultitia.

Jako kdyby často neb wždycky, maje říci lepka, i řekl přílbice, a místo kordu šaršaun, maje říci mládenec i řeklby mladec, sedláci by pak řekli mlatec (342), a maje říci jonák, i řeklby jinoch, kteréžto slowo ačkoliw jest pěkné a bylo někdy et significatione et forma z Řeckého toho wzaté eunuchus a nebo z toho latinského iuvenis, ale tu se signifikací netrefuje; non enim quilibet iuvenis est castratus. Ale již to slowo jinoch est obsoletum, ačkoli jiného příhodného nemáme. Nebo kleštěnec obscoena vox jest, ačť sau mnozí wykladači Nowého Zákona užíwali toho slowa. Mat, 19. 6.: Jsau kleštěnci, kteříž etc. Staří na pargaméně psaní obecně tak mají; též i B. Lukáš, i Beneš. Někteří jiné slowo wzali, též dost nezpůsobné, t. řezanci. Tak položil Plzenský a Klaudian. Pražští a Horští wyhýhajíce obému položili Panicowé; a dobře jest, i já tak sem wyložil, přidaw na straně druhé; ale to tam.

Item robenec, staří Čechowé říkali robenec, robének, robě, robátko = dětátko. Morawští sedláci chlapec, Poláci poně parobek. Též staří říkali. Čistá roba, jakoby nyní řekl: čistá čada. Roba někdy per contemptum říkají (343) t. šlundra. Robiti Slowáci říkají, operari, dělati. Někdy staří hýskowé zpíwáwali: Robínku z cizí země, neskládej písní o mé ženě; robínku t. mládenče.

Row staroslowanské slowce; hrob my říkáme. Odtud Přerow u Bečwy řeky, jakoby řekl: prwní hrob. Slawný hrob byl u města tu nad Předmostí, a Předmostí slaulo Staré město; Zábečwí pak bylo weliké město, šestnáct klášterů w něm bylo, pohřebowé slawní. Ještě weliké kosti obrůw w wršku pod skalkau Předmostskau wykopáwají, zuby tak weliké jako pěst, jako hlawa čłowěčí etc.; žebra jako břewence i rohy weliké též nalezáwali. Weliké někdy to město bylo dulcissima patria mea, nunc mihi varias ob causas

fere invisa, maxime propter sceleratum magiae artificium, imo veneficium, quod exstirpet Deus cito Amen. Říkáwali také staří hrobka, neb hrobky, neb hřbitow, obsoleta vocabula. U Litomyšle ještě se říká: Kamenná hrobka, na kamenné hrobce (344). Poláci zákopám a nebo roklem poně grobi říkají.

Hrob to słowce jest z němčiny. Morawci a i Čechowé říkáwali jáma; odtud jamníci, oni bezbožní naháči, kteréž Žižka zbił. —

Zmek adhuc mire apud nonnullos est in usu, zmek, t. čert neb Satan; venit a polonico smok = drak.

Item maje jmenowati děła, řekłby po staročesku pušky etc. —

Item drzého, wšetečného a bujného nazwałby jasawým.

Item staří říkali snabdí, my říkame: drží stráž, aneb bdí strážný. Postawili snabditele, osadili neb postawili stráž nebo strážné. Snabditel, vigil, strážný.

A maje říci kronikář, annalium scriptor, i řekłby letopis, jako M. Codicillus w Pranostice; est prorsus obsoleta vox.

Item: Nalit přijde sám Pán, jakoby řekł: A tožť w tom přijde sám Pán. Item: Nalit sem ostydła, t. ayhle jižť sem ostydła. Item: Anolit úhławní sau nepřátelé t. a oni pak sau úhławní etc.

Item: Jeliž. W písních tištění Swerinowa (345): Kteříž byli hříchem zkaženi, jinak nemohli zde býti opraweni, jeliž ten kterýž hříchy s lidí zhłazuje swau miłostí, ráčił se ukázati. Item: Sixt z Otterstorfu, nejlepší sic Čech ze wšech přítomných Pražských doktorů a mistrů, w Turecké Kronice Pauli Jovii (list Z sexternu B) takto wyłožił: Až jeliž za času Goda sau poraženi.

Welmě, valde, staří říkáwali a i ještě někteří letní lidé tak młuwí, *i* literu w diftoňg *ie* proměňujíce, ale již to

z zwyku wychází, obsolescit: a wšak někteří se naschwál tak říkati učí a zwykají, ano jim to słuší jako swini kopí, leda se jen potwořił, jako pan Šimon z Českého Ostrowa.

Zwící. Eritha napsał: Słuka jest čistý bystrý pták co koroptwa, zwící i podobau těła, kromě nos má dłauhý, płoský na prst. Sněz té lektwaře zwící właského ořecha = tak weliký kus, jako właský wořech. Staří lékaři Čeští psáwali.

Zahynuje vetus mos coniugandi. Est quidem valde proprium et significans, sed tamen obsoletum. Pan Řehoř Hrubý z Jelení užíwał toho słowa we swém wýkładu (346) Františka Petrarchy; ale nyní lépe místo toho říci hyne, bude i dosti włastně i pěkně.

Boha se wše bojí, a on pak sám nikohého, t. nikohož, žádného.

Neroďte = nechtějte etc. Fortassis inde dicitur, quod parturiens semper vult perficere et conatur summopere liberari onere suo. Enixa, nitor. A tak neroďte, neusilujte; ale jest staré słowo (non est revocanda haec vox), můž bez něho býti. Neroďte býti opatrni, nechtějte.

Wece mu pán = dí mu pán.

Ta doby kralował Alexander Weliký, totiž těch časůw, neb těch chwílí.

Patřích u widění, cernebam, praeter. imperf.; patříchu oni, eiusdem temporis numeri pluralis; patříše on, cernebat vel intuebatur, numeri singularis praeteriti imperfecti.

Item: odjide t. odšeł. Jíše, abibat, discedebat. Ita futurum pro praesenti aut pro praeterito imperfecto solebant veteres ponere: odjideša oba.

Dějeť se tato odtucha = odtušení, t. polehčení, dobrý trošt, poskytnutí nějaké naděje.

Item: staří psáwali nazýwání místo wzýwání (347), vocare, invocare (1. Cor. 1,). Kteří nazýwají jméno pána Jesu Krista = qui invocant.

Mistr Jeroným, Husů towaryš, dí o smrti: Powizmež již, co w skutce umíme učiniti (t. prwé mnoho o smrti mluwíwawše.)

K témuž podobné jest to slowo staré Bíše, o němž já saud swůj kratce powím tento: Nejprw toto prawím, že sau slowa toho staří otcowé naší mnoho a dobře užíwali; nyní již wyšlo z zwyku. Předkům našim (když to slowo přišlo některým w oškliwost nejprw) náramně bylo nelibo. B. Lukáš, muž weliký a znamenitý, suo tempore theologus nulli in tota gente nostra secundus, w předmluwě na Zákon Boleslawský nemálo nato horlil. Saudě bezpochyby dobrý muž, že když se dobrý zwyk w některých wěcech opustí, nemalá k dobrému wětšímu se upustí pomoc, a nowý zwyk, kdo wí, jaký bude, a co wšetečným k čemu odtud příčina? Ut impune ineptiant aut insaniant, quod et factum fuit. Wěděltě dobře swatý muž, že o sama slowa není se co hádati, logomachias fugiendas esse. Ale porozuměw, že se na mále tu nepřestane, (jakož i dí, že k Saduceům tudy mohlaby býti cesta etc.) za příčinau proměny temporis in hoc verbo bíše w to slowo byl budaucímu zlému podjíti dopustití nechtěl. Sic ta slowa In principio erat verbum již musí tak býti wykládána Na počátku bylo slowo. A můžeť býti i bez škody, wšak tak, když budeme wěděti, jaký jest rozdíl w latině těch slow Erat, Fuit (o čemž wiz Bezam, qui perpetnitatem huic verbo adscribit), a když my w swém bylo utrumque tempus zawřeme.

Nebudemeli pak dobře a práwě wlastně mluwiti, když se jen dobře bude rozuměti, musí natom přestáno býti z nauze, když nelze jinak. Ač nemůže se jinak říci, než žeť jest B. Lukáš příliš mnoho archaismů, jakož w slowích, tak i w wěcech zachowal, quod omnino nulli imitandum est. Apocal. 7. Zčísti ho žádný nemožíše. Luc. 1. A nebíše jima syn etc. A takž i w wěcech swatý muž twrdý byl, quia diligens lector fuit veterum, netoliko Augustýna, Hieronýma etc., ale také i theologů Skotistských a Thomistů, s nimiž se Hus ne-

mnoho meškał, pročež i snadnější k srozumění jsau knihy Husowy, nežli psání B. L. Odtud původ těch młuwení a słow Byt nebytný et similia, quibus discrimina modorum essendi, ut loquuntur ipsi, experimere conabatur. Hinc et dura syntaxis Prawdy wíry čtení: tres genitivi.

Archaismus elegans et utilis.

A wšak proto opět na druhau stranu wěděti słuší, žeť některá stará (ač již téměř některým lidem z obyčeje wycházející) słowa hodně neměłaby wšelijak pomijína a wymítána býti; ale pomaličku zasse raději přiwozowána na pamět a někdy týž týž i užíwána. Jako to, jehož již přeřídcí užíwají, jelikož, přepotřebné a wýborné słowo, significantissimum. Jelikož = in quantum seu quatenus. Item není také złé i to słowce autěk od utíkání. Běží na autěk; my říkáme W záwod. Item ta słowa Jej žíwa widěli = žiwého; odpołu žíwa nechali, čerstwa etc. Wiz w písních D. 15. Jest to starý accusativus casus. Origo nominis huius est staré słowce, jehož se již neužíwá Žím to jest žiw sem vivo, žíš vivis per interpositionem *w* žiwíš, facis vivere. Poláci Žiweš vivis, zle žiweš = zle si žiw. Čechowé Jest zle žiw s swau přítelkyní = scortatur. Měj mne wymłuwna. Antiqua et elegans est vox tanutí, theologi ea utuntur. Ďábeł wnukáními swými činí tanutí mysli, quasi diceres táhnutí a neb hnutí ta, has suggestiones, ta mysli počátečná hnutí, na nětco pomyšlení, uwržení nětco w mysli, jako kamének do wody. Veteres říkáwali Ani mi na mysli netanuło t. nepřišło, jakž nyní říkáme. Beneš k Řím: 1. Z wíry do wíry, agrestis mos loquendi. Lépe uti eleganti archaismo Z wíry u wíru. M. Jan Hus utitur hac voce obilíce a zbožíce. Aby prey obilíčko a jiné zbožíce nezahynuło. Primitiva vox est obilí, diminutiva odtud obilíčko. Ačť ne wždy se nahodiło i Husowi wšeho włastně wykładati; nebo w kázaní w pondělí welikonoční wyłožił hospitalitas hospodářstwí. Nyní

říkáme ochotnost a přiwětiwost k hostem přijímání jich w swůj dům, do hospody. Hospodářstwí se słyší na statek a nábytky zewnitřní, a nebo na hospodaření w něm, jako łatíně říkají Reculas suas disponere etc. t. swůj chudý statček, hospodářstwíčko swé opatřiti, supellectilem. Obilíce pak jest jakoby řekł troška nějaká obilí t. nemnoho. Est omnino quoddam medium inter primitivum et diminitivum. Takž rowně zboží, zbožíčko, zbožíce etc. Mnedle t. j. pro mne; i nyní tak říkáme. Staří toho słowa dle drahně užíwali: dle mne = pro mne. dle času = pro čas etc. Item toho słowa, kteréhož staří obecně užíwali, škoda, že již tak z zwyku welmi wyšło, t. šlechtic (fortasse nomen cum re sensim evanescit); šlechtična dicitur adhuc. Panic také z zwyku wychází, pannať ještě słowe. Tak podobně staré słowo zbožný iam non est in usu, compositum manet bezbožný, nepobožný, ἄθεος.

Archaismus phraseon.

Některé staré phrases, ač nemají býti nyní užíwány, wšak w knihách starých mají swé místo i mohau být trpíny. Jako w té písni na přikázaní Měj jednoho Boha wčest. Item Žeť jemu z mrtwých ožiti. Též říkáwali staří Bůh wí, čemu se jest státi = co se má státi; Bůh wí, co mi se jest státi = co mi se má přihoditi. Haec et similia non sunt imitanda, licet in scriptis veterum tolerari possint. Staré babky říkáwały (exclamandi formulas) Ach mý hoře, mý hoře = nastojte! Ach nastojte, na złých žiwot žeť sau se zrodili. Někteří ještě říkají nestojte. Morawky loquaciores říkají inepte Nestůjte, nestůjte, quasi diceres Ach, ach! Au pohříchu, ano již nyní po hříchu. Adverbialiter sonat velut Horrendum etc.

Ale nechažť tuto aspoň snad náležitěji, nežli jinde dotknu některých słow, jichž se často užíwá, zwłášť w Zákoně Páně a kázaních słowa Božího, w nichž jest weliká nejednostejnost. A nejprw to słowo Euangelium, to jest,

jakž staří říkáwali, čtení swaté a nebo čtení absolute. Že sau našich těchto časůw začali také mnozí w jazyku našem toho słowa Řeckého užíwati, dobře jest; włastníť jest słowo dosti, a i w łatiněť se ho užíwá dobře. A wšak jakž prwé staří mnoho i toho słowa čtení užíwali, i ještě se ho dobře užíwati může. Pěknější se wšak zdá a příjemnější již toto nowé słowo t. Ewangelium, a jest owšem mnohem włastnější nežli ono prwní. Nebo Čtení włastně jest Lectio, ale Ewangelium jest dobré a potěšené zwěstowání, tak jakž ho swatí apoštołé w swých epištołách užíwají. Sic ono také od jiných prwé k jiným wěcem býwało užíwáno, o čemž není potřebí tuto wyprawowati.

To słowo γραμματεύς, scriba, nejednostejně w češtinu wykłádali i staří i nowí wykładači. W starých pargaménowých psaných exempłářích stojí mistři lidu. Tak w Płzenském tištěném, tak i B. Lukáš w tišteném na Karmeli położił. Pražské poslední tištění léta 1558 na některých místech wyłożili scribas zákonníky, ut Mat. 21. A jinde pak učitelé lidu, k smysłu hledíce, poněwadž se tím słowem míní lidé umělí w Zákoně neb wědomí neb zběhlí (jakž Beneš wyłożił), ti totiž, kteříž lidu kazáwali, to jest, Zákon wykłádali w sobotní dny. Mně se widí, že se může říci někdy učitelé lidu, a zwłášť na některých místech, jako Mat. 13. g. Omnis scriba doctus, Wšeliký učitel umělý. Item Mat. 23. Posílám k wám maudré a učitele. A nebo zákonníci pro obírání se s Zákonem a jemu učení. Než ad verbum podlé słowa łatínského mohliby nazwáni býti písaři, a nebo podlé Řeckého literníci. Ale byłoby to i lehkomyslně a směšně i nerozumitedlně. A jest i druhé Řecké słowo Mat. 20. νομικός, to włastně ad verbum do češtiny může býti wyłoženo zákonník, nebo νόμος jest zákon. A tauž historii předkłádaje swatý Marek 22., nepołożił toho słowa νομικός ale γραμματεύς, odkudž snadné jest widěti, že ta słowa jednu a tauž wěc zdržují a protož i jednostejně wykładána býti mohau.

'Αρχιερεὸς łatíně princeps sacerdotum, tak obecný weykład wzní a Beza též ho následował. Někteří, jako Erazmus, Calvinus, Castalio wyłožili Pontifex. Do češtiny pak staří wykłádali (vide Mat. 2.) Kníže kněžské; B. Lukáš též; Płzáci též; Beneš Wrchní kněz; někteří Biskup etc. Kdyby měło se podlé słowa Řeckého wykłádati ad verbum, mohłby někdo ne newłastně říci Arcikněz, jako se říká arcibiskup, arciděkan, to jest jiných biskupů kníže neb zprávce neb pán. Ale to słowo není obwykłé, to arcikněz; než jiné słowo jest, jehož se užíwá, jemu podobné (a neb raději dím, totéž słowo, nebo staří knížeti říkali kněz, ano i nyní w Russi kníže słowe kněz Ruský, Moskewský — dummodo loco primitivi diminutivum ponitur). Arcikníže t. kníže wyšší jiných knížat. Ale mně se widí, starobyłé zwykłosti při tom słowu se držeti, t. aby ἀρχιερεός słauł u nás kníže kněžské, jako tak wyłoženo léta 1558 w Praze (Mat. 21.). A pakliť kdo chce raději říci biskup, také mi se to zdá dosti býti příhodné. Nebo et significatio et forma nominis prorsus graecum illud nomen episcopus exprimit. Zwuk słowa Řeckého podobný jest Českému a moc jeho neb wyznamenání jest jedna a táž w obojím jazyku. Włastně zajisté každý biskup słauti by mohł i přihledač a neb dohlidač (kdyby słušeło fingere nomina). A ne pro jinéť biskup má tak słauti podlé prawdy, než že k jiným kněžím dohlídá a o ně péči má, aby swau powinnost tak jakž słuší konali etc. Jestliže pak samoby jméno było bez prawdy, tedyby se ta osoba prawě srownała s oněmi židowskými arcikněžími neb biskupy neb knížaty kněžskými, kteří jen łakomstwí pilni byli, na powinnost swau máło dbajíce, a neb zhoła nic.

Item vox illa graeca ἡγεμών nejednostějně se wykłádá. Staří wykłádají Władař, a nelze, ač se zdá některým příjemněji říci heytman, sit licet vox germanica. Ale již słowa toho Čechowé co swého užíwají, a zdá se nezle trefowati; nam et radicales literae, ut Hebraei loquuntur, egregie conveniunt. Někteří pak lépe sobě libují to słowo Władař, velut magis theologicum a jako drobet wážnější nežli heytman.

Item to słowo συναγωγή, synagoga, quod frequenter occurit in Testamento, staří wykładali nejednostejně. Někteří w zbořích, jiní w školách. Kłaudian w swém wykładu toho słowa zbor užíwał; Płzenští pak druhého t. škoła. Benešů wýkład též, Benácká Biblí i Pražská, aniž které słowo jiné sám zwyk tu kłásti dopustí. Ale že pak někteříby mohli to plésti, t. školy křesťanské s židowskými těmi nynějšími chrámy čili jeskyněmi; zdá se na některých místech, žeby mohło podlé włastnosti Řeckého słowa, jehož i Łatiníci užíwají, býti położeno t. In synagogis eorum W shromážděních, t. ne tu, kde se děti učí čísti, ale tu, kdež kázaní se obecnému lidu činíwají. Włastněť jest συνάγω shromažďuji neb swodím społu neb sháním; wšak ne wšudy může ten wýkład státi. (Jako díšli Wypowědělí ho z shromážděni, nepěkně wzní, lépe tu stojí ze školy; ač takéby nezle było a włastně sic ze zboru, ale žeby se to někomu zdáło po pikhartsku. Mat. 9. Uče w školách jejich, w zbořích, w shromážděních, ne pachołata uče a neb děti, ale lidu obecnému čině kázaní. Mat. 23. Milují přední neb prwní stolice neb katedry w školách neb shromážděních neb w schůzích neb w sněmích. Předešłých let některým kněžím a děkanům kališným, pseudoeuangelikům, zdáło se, že nějakau welmi protimyslnau wěc nám učiní, když zbory a nebo domy naše nazýwati budau synagogy. Říkáwali Synagoga Litomyšlská, Bolesławská etc., jakoby to słowo snad potupné nějaké było. Ale nám jest a było to jednostejně přijemné, nazowte oni sobě nás jak se jim líbí: synogoga, zbor, shromáždění, jednota, třebas i sekta etc., a řekněte třebasi wšecko złé lhauce pro jméno a prawdu Páně: dosti jest, když nám dí Błahosławení ste.

To slowo Ecclesia také se rozličné wykłádá. Włastně podlé słowa Řeckého měłoby se říci Swołání, a nebo, jako mistr Jan Hus píše, zbor t. od sebrání neb sjití. A welmiby se dobře trefiło; zwłáště w epištołách apoštolských, aby nebyło říkáno Církwi Efezské, Římské, Církwe mnohé t.

mnohá shromáždění wěrných etc. ale raději zboru a zborům. W Zjew. 2. Anděłu zboru Efezského, lépe než Církwe etc. To pak słowo církew aby se tedy užíwało, když se młuwí o wší církwi a ne o některém zboru; jako když díš Církew křesťanská, Církew switězilá, Církew Římská t. wšickni Římského biskupa posłušní. Ale kněží kališní w Čechách a w Morawě, zwłášť domnělí evangelišowé, toho słowa církew užíwati nedáwno počali místo toho kosteł nebo se jim zdá, že tím słowem církew zkazí słowo to nám obecné a dáwno obwykłé zbor. Jak mnoho i w té wěci dowedau, skutek ukáže Bohda; my se o słowa hádati nebudeme, modo salva sit veritas; logomachias apoštoł zapowídá. Rowně jakoť sau tím welmi mnoho dobrého zjednali, že nás někdy i Zborníky nazýwali, ješto my jim pokoj dáwaj'ce skutkem i słowem, nenazýwáme jich proto, že chodí do kosteła, Kostełáky a neb Kostelníky nebo Kostěłáři.

Pharisaei. To słowo nejednostejně od wykładačů było wykładáno i dáwno za předků našich i nyní našeho wěku Mnozí to słowo kładli zákonníci. Tak tiskli w Benátkach, w Praze, w Płzni, w Bolesławi po dwakrát etc. Šud w swém wýkładu čtení nedělních położił takto W zákoně učení. Beneš za Erazmem jda położił tak słowo bez wýkładu jeho Faryzeowé, a dobře učinił. Neb kdo sau Faryzeowé wíme, že nejpřednější sekta w židowstwu, jakž Paweł swatý oznámił; ale w zákoně učení nebo umělí włastně słauli scribae γραμματεῖς, a tiby włastně měli słauti, jakž napřed powědíno, Zákonníci neb w zákoně umělí nebo učení w zákoně umělí a neb učitelé zákona. Faryzeus když kdo se jmenuje, již téměř i ti sedłáci rozumějí, že se tím m'ní nějaký pokrytý nábožník, twarný a pošmaurný, a włastně tak má býtí rozumíno. A také my k tomu słowu Faryzei tak máme dobré práwo jako Łatiníci, poněwadž to słowo jest ne łatínské, ale židowské; pročež i Řekowé i Łatiníci ho užíwají, již na obwykše, jako i my.

Item to słowo Publikán též jest w zwyku i u Čechů. Nebo kdo newí, že publikáni byli celní aneb meytní, jakž říkají na Morawě, a že za zjewné hříšníky jmíni byli u židů, kteřížby se koli k ním připojili z židowstwa.

Ale o ta słowa, kterýmž i sedłáci rozumějí a učení snadně je wyłožiti podlé jich włastnosti mohou, netřeba se mnoho nesnadniti. Než jsauť słowa některá welmi nesnadná k wyłožení, pročež se i škodliwa widí w textích Českých nejednostejnost. Dotknu některých.

Apoštoł Paweł swatý na některých místech užíwá toho słowa πληροφορία, kteréž máli prawě a cele wyłoženo býti, tedy jedním Českým słowem newím kdoby to učiniti mohł. Neb zawírá w sobě nějakau prawau a jistau a místnau i bezpochybnau jistotu a s ní tu jakaus daufánliwau směłost, kteráž jest dobrého swědomí prawé owotce, kteráž když jest w wěcech Božích, tedy člowěka na modlitbě nebo i kdekoli jinde činí ne lekawého, ale dobromyslného, tak aby se neděsił Boha, ale směle jako syn před otcem se postawił etc., a wšak ne drze, ani zaufale, ale přiležitě, jsa jist tím, že nemůžeš od žádného býti zahanben. To słowo Paweł swatý położił w oném powědění znamenitém k Římanům 14. Unusquisque suo sensu abundet, což zle wykłádali mnozí Jeden každý na swém smysłu dostiměj. Włastně pak má takto wyłoženo býti: Budiž každý w swém smysłu místně a práwě ujištěn bez pochybowání.

Item to slowo παῤῥησία wyłožíšli Swobodnost, přidejž w młuwení. Kdyby obyčejné słowo było, mohłby říci Swobodnomłuwnost. Sw. Jan. 1, kap. 3. dí: παῤῥησίαν habemus ad Deum = daufání máme k Bohu, ale włastně takto Smělost neb smělau daufánliwost w młuwení máme k Bohu, to jest, směle můžeme młuwiti před Bohem, což nám potřebí,

Item to słowo ἀποκαραδοκία, k Řím. 8. očekawání stwoření, očekáwať etc. Tento smysł jest: Nebo pečliwé i teskliwé showíwání (a jako okénkem wyhlédání) wšeho stwoření očekáwá toho zaslíbeného wyswobození etc.

I jiných těm podobných słow jest mnoho, při kterýchž wykładači se nesrownáwají.

Nota. Ale ať i toho dotknu, což powědomí starých wěcí dobře wědí, že mnohá słowa i s těmi wěcmi, kteréž znamenały, voces et significata eorum, již pominuła. Kdyby nyní těch słow měło užíwáno býti, řídkoby jim kdo rozuměł. Jako: Řemdihy, Sapie a jiní nástrojowé bojowní. Ano snad po časích nebude wědíno, co jest to Sudlice, poněwadž se již toho nástroje neužíwá. Pak sau podobně i jiných některých dáwno býwałých wěcí jména: jako u žáků a kněží to słowo Pendýna, Knížky s pendýnau. Říkáwali staří tak, míníce knížky tak swázané, aby około nich ocasy, t. zbytky kůže wiseły, za něžby buď neseny býti mohły knížky w rukau, neb na pás zawěšeny podlé starého obyčeje. Pendina, pendens pars corii, quo tectus est codex. Nyní již není obyčeje tak wázati knih, protož i słowo to téměř zahynuło. Wšak někteří archaismi mohau ještě trpíni býti, zwłáště starým lidem. Čistý zkomoniłý jonák t. wzrostlý, ad corpus pertinet, quasi diceres Procerae staturae iuvenis. Zpaniłý pertinet et ad corporis staturam et ad mores beneformatos. Již kuři pějí k switání, k swětu, t. k switu, t. k switání pějí kuři, kury pějí, kuropění. Poláci říkají kohautu kur kuřy, slepici kokoška. Děti pějau páteř Morawci říkají. Staří citabant locum ex propheta: Pro hrst ječmene a ukruch chleba pochlebowali lidu etc., t. pro krajíc chleba. Nedáwno starci říkáwali Krajec. Non adeo turpis archaismus, tamen non imitandus.

Corollarium. K włastnosti słow šetření také mi se widí, že přileží i toto ještě znáti, kde, kdy, komu etc. t. na kterém místě, který čas, jaké osobě, kterých neb jakých słow užíwati słuší = observare decorum. Nebo jinak młuwí sedłáci w krčmě, jinak řemeslníci na werštatě, jinak řečník před práwem, jinak pán poddaným etc., jinak kazatel shromážděným wšechněm lidem etc. O čemž ačby musilo příliš mnoho psáno býti, kdyby kdo mnoho toho ukazowati

chtěł: ale maudrým słuší toliko napowěděti, ostatku wězte nechažť se dowtípí. Příkłady některými nětco toho poukáži. Jakáby nesłušnost była, kdyby kazatel, osoba wážná, před mnohými rozumnými, ne k žertowání ale k wážnému a nábožnému młuwení, słyšení nejwyššího krále nebeského słow shromaždėným text oné Páně řeči podlé wýkładu Benešowa čísti měł takto: Proste pána žni, ať wystrčí žence na žeň swau etc., jakoby někdo swé hostě pro přílišnau nezbednost a nešlechetnost z domu po hławě wystrčiti chtěł etc. Sed hac de re alibi plura. A zasse hned špatného toho słowa poměněním oratio reddetur gravitatis et maiestatis plena, když díš: Ať wyšle a nebo ať pošle etc. Jakby se smáli u dworu králowského, kdyby některá rada králowská řekł jiným społutowaryšům: Raďme k tomu pánu našemu, ať wystrčí posły neb legaty etc. Item: Též kdyby četł Mat 4. řeč ďabłowu młuwenau ku Pánu těmito słowy: Hoď sebau dołů, welmiby było nezpůsobno; mnohem případněji díš: Pusť se dołů neb Sskoč dołů. Item kdyby ona słowa četł w pašiji o děwce na Petra hledící: I wytříštila naň oči swé, a řekła mu etc. Kdyby tak čteno było doma někde u někoho, a ne w společném shromáždění (ještoby se tomu i kdo zasmáł, netakby było nesłušno jako tuto), snadby ta włastnost mohła stati; ale w społku takowém lidu k náboženstwí shromážděného lépe było, méně włastními słowy, wážně a poctiwě říci: Pilně naň pohleděwši, nebo, popatříwši, a nebo, patře na něj s pilností. — Jeden dobrý muž w kázaní mezi jinými słowy i toto řekł: Nemohło jest pokolení lidské jinak nežli semenem ženským wykaupeno býti. Respexerat haud dubie locum geneseos: Símě ženy potře hławu hada. Ale jest jako nezpůsobně powědíno, lépe jest wyhnauti takowému młuwení. A kdyby kdo naschwal, maje to za ozdobu, tak młuwił, merito ineptus habendus esset, meo quidem iudicio, licet contra grammaticam non peccavit; nebo nemohło *se* říci s í m ě t e m, než s e m e n e m, sic n. recte formatur ablativus instrumenti, verum contra decorum usus est hac voce, obscoenum n. quoddam sonat in hoc loco. Poněwadž takowých słow

užíwání imaginationem in animis auditorum posset forte facere ridiculam, atque ita non ad gravitatem, quam exigit locus, tempus et personae, sed ad iocum et risum eliciendum faciunt, diligenter et haec cavenda sunt. Sprawedliwě warowati se má každý rozumný těch nesłušností a šetřiti již řečených wěcí, si eruditus et non rudis et ineptus haberi vult. Někteří pak w takowauž podobně ač ne w tak škodnau ubíhají wadu, włastnosti słow nebedliwě a negruntowně, než tak jen powrchu saudíce, i odwrhau dobré słowo, příhodné a włastní, a jiné méně włastní na to místo dadí, a potom tak přiwyknau toho słowa užíwati, jichž někteří κακόζηλοι potom hned následují. Jako u příkładu. Elegans et gravitatis plena est vox theologica powołání, kteréž někdy někteří majíce położiti, i kładau místo něho jiné t. zawołání. Nebo tak powrchu zdá se býti pěkné a obyčejné; nebo říkáme Zawolej otce neb matky, Jana, Pawła etc. Zawolej na retuňk etc. Ale když se oprawdowě pohledí na ta obě słowa, pozná se obé býti welmi włastní a obecné i pěkné, wšak tak, že jedno na jednom místě pěkně, włastně a náležitě stojí, a druhé též na druhém, ale ne obě a každé na jednom i druhém; aniž jedno druhého lepší jest, ale každé na swém místě wýborné, jako pán a zeman, každý a oba w swém stawu dobří etc. Zawołání jest słowo domácí, werštatní, non theologicum. Říkáme włastně a dobře Zawolej pachołka, děwky, dělníků etc. Item kdyby někdo někoho příliš hrubě zawołał hłasem nezpůsobným, mohłby někdo říci: Ey čístšího zawołání, a ty prawý sławíček. A tak zawołání jest samo na někoho křiknutí a neb hłasem jeho pojmenowání (ut dixerunt veteres) etc., to jest náwěští dání, aby posłauchał, co mu dále dí kdo; a neb díšli: Pachołče, pán wołá, tu míníš, aby šeł pachołek ku pánu. Ale to słowo powołání verbum est theologicum, iam dudum usitatum, zwłáště u nás a u předků našich, a znamená a nebo zdržuje w sobě netoliko někoho přiwołání k něčemu a neb k někomu, ale znamená ustawení někoho w nějaké powinnosti. A tu jest již metaphora valde elegans; neb jakož zawołaje

pán pacholka powí neb poručí mu nětco činiti, takž tuto osoba býwá powolána (nebo ne w bauři Pán, ani w hřmotu, ale w tichém wětříčku in levi sibilo, jako aniž Samuel křikem byl powolán, ale tiše, pěkně, tak že se Samuelowi zdálo, že ho ten stařeček Eli wolá). Item ne zewnitřně toliko zawoláwá sluh swých k službám buď duchowního neb i poswátného knežstwí, ale powoláwá i wnitřně, a to newždycky hned prudce, ale pomaličku, nepatrně. A tak nezawolá, ale práwě powoláwá (ut fere frequentativa significatio aptissime huc conveniat) wážně, pobožně, před jinými (zwlášť k službě církewní etc.) publice, a tu se smlauwa děje, podlé toho potom powinností předložení etc. I takž potom to wšecko, čehož s tím powolání mi při tom neb po tom powolání tu došla ta osoba, k čemu poswěcena etc., to slowe powolání. Tak předkowé naši toho slowa užíwali slušně welmi a wážně, onoho druhého nechávali k domownímu a werštatnímu užíwání, aby onono theologicum zůstalo wzácnější a wážnější etc. Ale dostiť jest již příliš o tom slowu.

Item toho slowa pobožnost někteří in malam partem užíwají. Jako jeden napsal Falešnými pobožnostmi, měl říci náboženstwími; nebo to slowo pobožnost tantum in bonam partem, ale náboženstwí in utramque accipitur. Ale ten neuměle slowa Erazmowa byl wyložil. Falsis religionibus; putabat indifferentem esse usum harum duarum vocum. Nebo též i na jiném místě učinil, wyložiw ta slowa Per tot religionum formas, Skrze tolik forem pobožnosti.

A snadby i toho neškodilo dotknauti, že někteří welmi dětinských slow užíwají, k chůwám se téměř připodobňujíce, contra decorum. J. A. ponejprwičky, non theologi, sed puellae vox est. Wiz o tom níže.

Potud dosti buď o wlastnosti slow (367).

O druhém dílu wlastnosti, jenž jest proprietas phraseon.

To jest|o způsobu wlastním a obwyklém skládání slow jedněch s druhými a tak formowání řeči. Wlastnost pak způsobůw skládání slow w tom záleží, aby jakž České řeči obwyklost ukazuje, slowa s slowy byla wazána neb spojowána, ut inter se partes orationis debito ordine copularentur, ex quibus intelligibilis et aperta efficeretur oratio. Což příkladowé tito wyswětlí. Bona et probata phrasis, dobré, wlastní a srozumitedlné i obwyklé složení slow jest (jako u př.) toto říci Podej mi nože, čepice, rukawic, konwe etc. Ale zlé jest a pokažené složení slow týchž takto wznějící: Podej mi nůž, čepici, rukawice, konew. Tak mluwiti jest ušlechtilau České řeči wlastnost jiných jazyků způsoby nakažowati. Takowý způsob mluwení jest částkau z němčiny, est germanismus, a částkau z latiny, ac potest vocari latinismus. Němci nemajíce rozdílnosti casuum jako my, nebo u nich Nominativus, Genitivus, Dativus etc. samými artikuli napřed přidanými se dělí, co u židů, a ne terminací, jako u Latiníků i u Čechů. Protož tak mluwiti Podej mi ten nůž, podrž mi ten kůň etc. jest němčinau zatrhati. Wykladač modlitby císařské 1566 položil Twau Božskau milost k hněwu sme popudili, měl říci Twé Božské milosti etc. Item Latiníci activo verbo accusativum casum adiiciunt, takto říkajíce Porrige hunc cultrum, da huc cultrum, abiice hunc gladium, jakoby česky řekl Podej sem ten nůž. Ale u Čechů, licet quaedam verba accusativum adsciscunt, jako Zawrž ten meč, ztřískej ten hrnec etc., tamen alia et quam plurrima ablativum casum regunt loco accusativi, jako Podej nože, konwe, meče, přiweď koně, podrž wozu etc., o čemž již napřed nemálo dotčeno.

S. Mat. 18. ta slowa latinská Voluit rationem conferre cum servis suis (vulgata editio habet rationem ponere) Beneš wyložil Kterýž se chtěl počítať s služebníky swými. Staří

wykládali Když chtěl počet klásti etc. Počítati jest obwyklé powědění České, phrasis bona, ale jest phrasis běžná, werštatní; nebo hospodář řemeslník s toworyši a jinými čeledíny počítá se. Když se pak mluwí o pánu znamenitém, nad to o králi, tuť nesluší té phrasí užíwati, ale takto říci náleží Chtěl počet klásti s služebníky, atque hac ratione graviori personae graviora quadrabunt verba. Ale poněwadž ten artikul, t. phrasis, jest znamenitý a welmi široký, zdá mi se býti užitečné nětco o něm tuto šíře a rozložitěji napsati ku pomoci milowníkům jazyka Českého, a to zwláštně těm, kteříž také i jiných jazyků nětco powědomi jsau, a psání kterákoli z jiných jazyků do Českého překládají. Každý dobrý mluwitel chceli, aby, což powí neb napíše, to nebylo nepříjemné i pro nezpůsobnost a nepěknost i pro nesrozumitedlnost, potřebuje toho, aby dobře wěděl, co má powěděti jistými a obecně známými phrasibus, způsoby.

Pro snadnější pak toho, což tuto umyslil sem o tom napsati rozdělím nejprwé phrases, způsoby mluwení, na tré

1. Jsau ti způsobowé (ano i slowa), kteříž se w obojím jazyku, i z něhož i do něhož wykládáš, dobře trefují, tak že snadně jako z formy do formy wěci ty přelíwati i slowa může wykladač.

2. Ti, jenž w tom jazyku, z něhož wykládáš, (jak up. w Řeckém neb w latínském) wýborně znějí, ale do Českého se trefiti a tak jako přelíti wlastně nemohau.

3. Jsau w češtině dobře a pěkně wznějící, ale chtělliby je pak přeliti tak do latiny, nihil ineptius, netrefují se, zohyzdí řeč.

4. Nezpůsobní způsobowé, phrases, kteříž ani z jiných jazyků wzatí sau, ani z umělých mluwitelů, než tak wešli ničemností, per incuriam, ne obce lidu, ale některých, zpletenau řeč majících, cizozemců etc.

O způsobích rozdílu prwního.

Totiž kdež se jednoho jazyka s druhým způsobowé, phrases, wýborně srownáwají, a nejprwé

Łatina s češtinau.

Obtulerunt ei aurum = Obětowali mu złato, et significatio optime convenit et ipsa forma verbi; eaedem n. sunt literae radicales. Beneš nepěkně wyłožił Podali mu, humilius in re tanta ac generalius quam debuit et decuit. Ještěby lépe był położił Darowali mu. Ale prius verbum, t. obětowali, magis theologicum et ideo magis proprium atque aptum huic loco. 1. Joh. 4. Słyšíť nás = posłauchá nás, Audit = obedit. Nos fere significantius quam latini.

Někdy ač ne tak verbum verbo redditur, wšak způsob słowa jeden s druhým se pěkně srownáwá. Jako o člowěku drobet skaupém dobře díš łatíně t e n a c i o r; comparativus iste, qui aliquid de significatione detrahit, eleganter exprimitur bohemice sic: p ř í s k a u p ý, p ř í ł a k o m ý. A k témuž podobné jest říci n á b ł a z n í t. drobet bláznowý člowěk. Nemrawní lidé říkáwají n á b z d í = semistultus. Ac in verbis etiam hoc sit n e p ř í w i d í, p ř i b ł a z ň u j e. Est infirmior, Jest drobet nemocný, non debes dicere Nemocnější.

Řecká słowa s Českými.

Přikładowé ukazující, kde se słowa neb phrases jazyku Řeckého s čestinau wýborně srownáwají. Čehož když se nedopatřili wykładači Nowého Zákona w řeč Českau, własnosti łatiny šetřiwše, Řecké řeči własnosti na mnohých místech chybili. Jakož sem napřed u wyswětlení grammatiky Benešowy toho nejednau doteкł, zwłáště, ubi tractatur de coniunctione s i.

Mat. 2. μέλλει ζητεῖν, Vulgata Futurum est ut Herodes quaerat. Tak Erasmus i jiní. Česky takto staří wykłádali Neboť budaucí wěc jest, aby Herodes hledał, a neb, že Herodes hledati bude. Nowí pak nynější mnohem hůře wyłožili Nebo to bude, že Herodes hledati bude. Beneš se k starým připodobnił. Włastnosti słow łatínských šetřili dobří muží, a podlé toho Beneš dosti dobře położił. Ale jest ta periphrasis bezpotřebná, a i škodná, odporná oné, o níž napřed. Nebo marně nepotřebnými słowy pořádnost řeči zatemňuje. Słowa ta Řecká Łatiník, kdyby nebyło pro grammatiku, mohłby takto włastně a práwě ad verbum wyłožiti Erit quaerere Herodes. Ale směšnáby to była łatina. Protož łatinský wykładač starý, a i Erasmus i Beza s Kalwínem periphrasi užili, ač mi se zdá, že bez škody mohli říci Quaeret n. Herodes, a oni pak řeč (zdá mi se bez potřeby) rozmnožili, seď habebant forte suas rationes. Ale česky může se tak periphrasi a pěkně i obwykle říci, servato hellenismo, Bude hledati Herodes. — Item Luk. 9. Futurum est, n. ut filius hominis tradatur etc. μέλλει παραδίδοσθαι. Beneš Budaucí wěc jest, že wydán bude. Pražští léta 1558 Zajisté státi se má, aby był wydán. Ješto, nepřekážeje sobě łatinau, nejlépe wyłožíš podlé słow Řeckých i smysłu Syn člowěka bude zrazen neb wydán. — Mat. 28. a, ἐσταυρωμένον, Ukřižowaného. Čeští wykładači téměř wšickni położili Kterýž był ukřižowán, nulla necessitate coacti usi sunt paraphrasi. — Marci 1, 5. σπαράσσων αὐτον, Łomcowaw a neb połomcowaw jím t. na tu chwíli ještě jím tu popachtował. Beneš následowaw Erazma, inelegantem paraphrasin fecit Když jím łomcował; amisit haec versio et significationem propriam et gravitatem atque leporem. — Marci I. ἀναστάς, Cum resurrexisset, Wstaw. Beneš Když był powstał. — Mat. 24. μελήσετε δὲ ἀκούειν Futurum est ut audiatis. Lépe česky Budete pak słyšeti, słýchati a neb usłyšíte pak. A jest u nás ten graecismus obwykłý, włastnější nežli u Łatiníků, nempe simili modo uti infinitivo. Jako Luc. 9. Dopusť mi pochowati otce mého, pěkněji wzní nežli kdyby řekł

Dopusť mi ať pochowám = pohřbím otce swého. — Item w obecném mluwení Půjdu dělati, chcešli u mne dělati, půjdeme žíti t. abychom žali etc. Item infinitivus activorum apud Graecos čistě se trefuje s češtinau. Jako Mat. 26. συλλαβεῖν με Přišli ste jímati mne, propriissime sic redditur, lépe nežli by řekl Abyšte mne jali. Beneš vertit K jímání mne, Erasmum imitatus. — Mat. 13. ἐξῆλθεν τοῦ σπείρειν, Wyšel rozsíwati, ut seminaret. — It. nechtež obého spolu růsti. — Mat. 2. níže i w té kapitole i potom často (sexcentis locis occurrit similis aoristus) položeno to slowo ἀκούσας, při němž tak jako i napřed ukazáno, pozbłaudili drobet wykładači naši. Neb widěwše Erazma a jiné, kteříž pro chudobu w té částce łatiny a nemohauce jinak reddere aoristum užili periphrasi, položiwše Cum audisset, a naši to také hned wyłožili ad verbum Když ušłyšeł. Vetus interpres participio praesenti pro praeteriti uti voluit Audiens, a někteří to słowo łatinské Audiens opět ad verbum, jako B. Łukáš, wyłožili Słyše. Než staří psaní a Płzenský tištěný exempłař lépe trefili, dawše włastní a wýborné słowo Usłyšaw. Nebo w té částce opět jest bohatší Česká řeč nežli łatinská. Nemůžeš łatině tak włastně aoristum reddere. Díšli Audiens, toť není włastně, pakli díš Audito, ut audita hac re, tedy již sejdeš w stranu ad impersonalia.

Mat. 4. νηστεύσας, Cum ieiunasset, A když se postił. Lépe jest wšak šetře řečtiny A postiw se. A tak wykłádali i staří i Beneš i Pražští anno 1559. Ač neodpírám, by se někdy nemohło příslušně a užitečně i té circumlocucí užíwati, pro wětší oddělení jedné sentencí od druhé, sequentis a praecedente. Jako třebas i na tom místě newelmi bych tomu odpírał, kdyby takto stáło A když se (již) postił. Item Mat. 4. Usłyšew pak, žeby Jan etc. tak włastně z Řeckého; wšak, ut magis hoc quod dicetur distinctum *fiat* a praecedenti narratione, mohłoby se říci A když usłyšeł nebo Když pak usłyšeł. Ale wšak włastněji a blíže textu Řeckého tak jakž sem prwé powěděł prostě než nepěkně by wyłožił, ač włastně.

Mat. 6. σήμερον ὄντα, Tráwa dnes jsaucí. Ač by tak práwě włastně było ad verbum, ale lépe jest na tom místě užiti periphrasí a říci Kteráž dnes jest, a nebo, Ješto dnes jest.

Mat. 9. Wstaň, wezmi łože twé.! Włastněby řekł Wstana, ale že není welmi způsobno, non facit ad gravitatem, et magis sonorum est bez toho participium. — A níže Kterýž dał takowau moc, řecky Dáwajícího takowau moc; ale prwní lepší t. periphrasis. — Níže Eiecto daemonio. Tu włastně wyłožiti nelze. Díšli Po wywržení ďábła, dobře jest, ale per circumlocutionem; pakli díš A když wywrhł ďábła, tutě owšem periphrasis. — A zase na odpor Mat. 7. wyłožíšli to słowo Řecké οἱ ἐργαζόμενοι, Kteříž činíte neprawost, bude neškaredě ale newłastně; włastnějiby řekł Činící, ale ještě lépe bez té periphrasí říci Činitele neprawosti.

Ἀποκριθείς (Luk. 10.) Odpowídaje a neb Odpowěděw; jakkoli díš, dobře, ač bude enallage w tom jednom, podobně jako když díš Raduje se neb Radowaw se.

Mar. 2. ἰδὼν δὲ A wida Ježíš. Beneš po Erazmowsku Když pak uzřeł; Pražští A když uzřeł. B. Łukáš Když pak uzřeł bíše; nejlépe Widěw a nebo Wida. To słowo Uzřew lépe se trefí lidem prostým, nám, kteříž neweděwše někdy prwé, teprw spatříme; ale Pán wždycky wšecko widěł a wěděł; ἰδόντες (Luk. 2.) Widěwše lépe než Uzřewše. Uzřeł est subito transeuntis actionis, ale Widěwše = shledše, dłauho hleděwše.

K Římanům 3 μαρτυρουμένη, Oswědčená zákonem i proroky. Beneš inepte Když se pojišťuje.

Item Mar. 10. καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς, A zastawiw se a stanuw, stáw; nepěkně i newłastně. Jiní z potřeby participium in verbum mutarunt. Beneš I zastawił se, B. Łukáš Stoje Ježíš, mutato tempore participii; indecora Enallage t. praesens pro praeterito.

Τὸ ῥηθὲν Erazmus wyłožił (Mat. 2. a jinde) Quod dictum fuerat; Hieron. Quod dictum est. Beneš pak expressit Eras-

mum, Což powědíno było położiw, ještě česky wýborně může wyłoženo býti Powědění, ač sic ještě właštněji (ale neobwykle a twrdě, horridius) českyby se mohło říci Powěděné od proroka, jako kdyby takto řekł Přijdeť na ně powěděné t. trestání neb zahynutí. Nejwłastněji wšak měł by wyłožiti Řečení neb Řečené, než není obyčeje młuwiti tak.

Μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, Nebywše pokřtěni od něho. Łatiník nemůž tak bystře říci a właštně, ač Castalio napsał Non loti ab illo; ale kde to słowo Nebywše?

1. Pet. 2. ἐκλεκτὸν λίθον, Wybraný, wýborný kámen; na wýbor, staří.

'Ἐῤῥέθη Erasmus Dictum fuerit (Mat. 5.); vulgata Dictum est. Beneš po Erazmowu Powědíno było. Ale může właštněji i případně dosti takto býti wyłoženo jako naši staří wykłádali Řečeno, et servabuntur radicales literae ita ut sit eadem vox prorsus, jakož půwod těch obau słow seu schema idem est ῥέω ῥῶ ryčím, říčeti t. młuwiti kdež mnoho lidí młuwí, w Płzenském kraji słowo obwykłé; odtud staré słowo Ryk, zwuk neb jek od mnohého lidu młuwícího (ryčícího) słyšeł*). Na Morawě refertur ad aquam, Ryčí potok neb woda, a to jest prwé z Řeckého ῥέω, fluo; odtud i to słowo jde Říkám, řekł, řečeno. Mat. 7. ἐροῦσί μοι, Řkau mi mnozí w onen den.

Mat. 26. e. Jako na łotra, ὡς ἐπὶ λῃστήν. Řekliby In latronem, inepte diceres, ale u nás říkáme Na łotra, na medwěda, na piwo etc.

Mat. 10. θανατώσουσιν, Erasmus Morte afficient. A Beneš hned za ním chtěł ad verbum i położił nečesky A smrtí zhubí je. Toby była Česká phrasis. Někteří staří též tak wykłádali; jiní pak Smrtí je trýzniti budau. Pražští naposledy położili Zmordují, není zle; ale właštně ad verbum ex graeco

*) W Rkp. wlastně stojí: Rył t. zwuk neb geł od mnohého etc.

Usmrtí, nebo θάνατος jest Smrt. Latíně kdyby chtěli také włastně říci, nešetříce pěknosti, mohliby ad verbum říci Mortificabunt. — Ἥξω ἐπί σε, Přijdu na tě t. přijdu k tobě nenadále (Apoc. 3.) at welmi włastně a pěkně; łatíně nemůžeš tak říci, než prostě Veniam ad te. — Ἄρα γε. (Mat. 7.) Beneš za Erazmem jda Pročež po owotci jich poznáte; ne zle, ale włastněji takto A tak tedy po owotcích etc. A takéť by takto pěkně et quod ad sententiam proprie mohło býti wyłoženo I zdaliž jich tedy nemůžete poznati po owotcích jejich? A w obecném młuwení mohł by pěkně říci Inu hle tedy po owotci etc. Noster Lucas in simili particula aberravit. Jacobi 5. a. Čiňte boháči, sed hac de re tandem. — Mat. 6. Obraťte oči, Beneš wyłožił Erazma následuje, kterýž dí Vertite oculos. Ale z Řeckého welmi włastně a słušně wyłožíš Popatřte neb Pohleďte ἐμβλέψον; particulà haec po addita verbo Hleďte propriissime exprimit graecum verbum. A takž podobně Luc. 8. g. ἀναβλέψον, Pohledni; łatině Recipito visum ne tak blízce k Řeckému jako česky. Ibidem níže neque graecum textum neque Erasmum expressit τί περιβαλλόμεθα, Quibus operiemur, Beneš Kteréhobyšte oděwu užíwali. Mohłby někdo přidati, totiž lindyšowého li či flanderowého etc., Właského či Českého etc. Ale włastně podlé Řeckého słowa může býti řečeno Čímbyšte se přiodíwali a nebo přioděli. Pakli chceš jinak Wečbyšte se oblekli, obłáčeli, Cobyšte na se wzali. — Item to słowo Řecké ἀετὸς generis masculini welmi włastně se můž wyłožiti u nás když díme Woreł, nebo to jest ἀετὸς γνήσιος t. ne nějaká neb lecjakás kaně, ale ten prawý oreł, jichž welmi mało jest w našich kautech: orlice sau kaně rozdílné od prawého orła; to wše łatině słowe Aquila. — Item to słowo ἀλλά welmi włastně můžeš někdy wyłožiti, servatis literis radicalibus, a l e. — Luk. 23. f. σκότος, Stała se tma, łatině Tenebrae. Wykładači Čeští následowali łatinského słowa a wykładali Tmy, ještoo nemłuwíwáme tak Tmyť sau nám, ale Tma tě nám, wětší tmy, bude welmi tma.

Łatínská słowa a nebo způsobowé młuwení s Českými.

Ablativus instrumenti.

W té wěci má řeč Česká wšudy tak weliký dostatek jak łatínská; nebo říkáme włastně młuwíce Kristus Pán Božstwím osławen, smrtí potupen. Někdo uměním zaweden, čáry a nebo błáznowstním pomámen. Mat. 26. g. Bacillis eum caeserunt, Hůłkami jej bili. Item wůbec říkáme Ranił ho mečem, Vulneravit eum gladio. Item Proboden jest oštípem, Confossus est cuspide vel hasta. Ad Rom. 5. a. Gloriamur in spe gloriae Dei, ἐπ' ἐλπίδι, Chłubíme se nadějí sławy Boží t. j. chłubíme se tím, že máme naději k sławě. Aeby se tu zdáti mohł někomu býti rozdíł: Uťał mečem, chłubíme se nadějí. Meč jest nástroj sekání neb utětí, ale nástroj chłubení jest řeč honosná a wysokomyslná, a ne naděje. Id est chłubíme se młuwením nebo wyprawowáním toho tak welikého štěstí, to jest že tudíž k tomu přijíti má, aby nás Bůh do swé sławy přijał, tau swau sławau osławił a nebo sławné učinił. Sed referatur ablativus iste non ad vocem sed ad intellectum, ut fit in synthesi, i bude tento smysł, že sme tak w našich auzkostech a pokušeních dobromyslní a hrdinští, i dosti potěšení w swém srdci čijeme. Toť není pro spolehání na nějaké lidské pomoci, ale pro samu které sme došli naději k wěcem příliš welikým a sławným. Item Fide statis, Wěrau stojíte. Ad Hebr. 11. Wěrau Abel obětěł. Atque hac ratione et illud (Rom. 5. b.) eleganter exprimi potest: σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ, Salvabimur per vitam ipsius. Sic podlé Řeckého textu W žiwotu jeho, podlé łatínského Skrz žiwot jeho Ale zato mám, žeby se neublížilo textu, kdybychom řekli Žiwotem jeho, aby sentenci takto stáła Smířeni sme s Bohem smrtí syna jeho a spaseni budem žiwotem jeho. Ipse enim est vita nostra et longitudo dierum nostrorum. A swatý Jan W něm žiwot był etc.

Podobně jako se může říci Ceciderunt in gladio, Padli w meči t. zmordowáni sau mečem. Němecby řekł S mečem, s nožem etc. — Rom. 5. a. Kterauž stojíme, Per quam stamus, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. A níže b. Osprawedlněni jsauce krwí jeho, sanguine, ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. Někdy participium in nomen mutare possumus. Marc. 14. Zradce pak (zrazující, ten jenž zrazował) dał jim znamení.

O způsobích, de phrasi imo et verbis quoque druhého rozdíłu,

to jest o těch, kteříž łatině nebo řecky etc. dobře wznějí, ale w náš jazyk Český nemohau tak býti přełoženy włastně ad verbum bez nějakých proměn a nebo okołků, sine circumlocutionibus etc. aut sine mutatione alicuius accidentis. Čehož nešetříłliby kdo, committet latinismum = ex bonis latinis faciet boëmica inepta et non interpres sed corruptor erit, a tak swé dobré a pobožné práce tím zwoškliwí lidem a sebe připrawí o nemałý díł užitku, pro kterýž tu práci před sebe wzał. Jako se tak nejedněm s weliké částky přihodilo, což z níže połožených příkładů jasně se spatřiti bude moci.

Dobře jest powědíno Lucae 4. a. ἐν στιγμῇ χρόνου In puncto temporis, ale česky zleby řekł W maličkém kausku času a neb W mrwě času, W puňktu času etc. Dobře pak díš česky W okamžení, w welmi małé chwíli, pojednau etc. Item Lucae 8. b. Ne credentes salvi fiant. Obyčejně wykładači Čeští wykládali Aby wěříce spaseni nebyli; Beza Ne quum crediderint serventur, to jest aby snad kdyby wěřili, nepřišło k tomu žeby spaseni byli; Castalio Ne credant atque ita salvi fiant; Erasmus in paraphrasi Diabolus tollit ex animis illorum, quod audierant ex impiis suggestionibus, obsistens, ne salutem assequantur. A níže Subito advolans subegit prius quam inhaerescat animo, ut nihil iam referat audisse. Beneš nedobře srozuměw swému Erazmowi

položił Aby wěříce nebyli spaseni. W Pražské poslední Biblí dobře położili Aby newěříce spaseni nebyli. Aniž lze jinak lépe toho wyłožiti; nebo włastně smysł słow łatínských těmi Českými se předłoží, ačkoli veluti per contraria.

Ablativus casus participii

sive singularis sive pluralis numeri cum suo adiuncto nomine vel pronomine to jest duo ablativi consequentiam designantes bohemice proprie et ad verbum reddi non possunt nisi per circumlocutionem. Coenante ipso, Když on wečeřeł; zleby řekł Wečeřejícího neb wečeřejícímu jemu. Coenantibus eis, Když oni wečeřeli; zleby było Wečeřejícím jim. — Mat. 6. σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, Te faciente eleemosinam, Tebe činícího ałmužnu, ad verbum ale ne če ky a protož musíš circumloqui Ty pak když činíš ałmužnu, a neb Ty pak čině ałmužnu. Marci 14. et Mat. 17. ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, Adhuc eo loquente, Když on ještě młuwił. Staří A když on ještě młuwíše; Cum adhuc loqueretur. Item Coenantibus eis, Wečeřejícím jim, Když oni wečeřeli. Item łatině dobře díš Erasmo interprete, ale česky díšli Erasmem wyłožený, zles řekł. Item Ab Erasmo restauratum, Erasmem naprawený zákon. Philomát tak młuwí w swé Etymologí, nepěkně, inepta phrasis in nostra lingua. Sed hac de re alibi iam dictum est. Nýbř mnohá participia Řecká nemohau tak ad verbum propriissime býti wykładána. Marci 1. καὶ ἐνκηρύσσων, Był káže a nebo Byw kázaní čině. Lépe jest mutare participium in verbum a říci I kázał we školách jejich. Než někteří toho způsobu často i w obecném młuwení užíwají, admittentes barbarismum jako Abychom byli bdící a dobře činící, abyšte byli neprotiwící se. A zdať není dosti pěkně powědíno Abychom bděli a dobře činili, abyšte se neprotiwili?

Item někdy participia nemohau włastně wykładána býti ale loco primitivorum musejí frequentativa býti dawána; jako Accedens Přistupuje, Veniens Přicházeje. Ut Hebr. 9. Ale Kristus přicházeje a neb přistupuje. Pražští newłastně położili Přistojící. Łatině Accedens (a ne Astans) ὁ παρα-

γενόμενος. Item Johan. 8. ἑστῶσα welmi nesnadně může wyłoženo býti, aby władstnosti se neobłížiło. Beza wyłožił Stans, ale tu již tempus praesens ponitur pro praeterito. Castalio též położił Astans. In nostra versione bohemica positum est Stojeci, aniž může lépe česky býti wyłoženo; neb řekłliby Stojící, toby było již ne participium ale nomen participiale. Ale dí někdo: proč nedíš Wstawši? Resp.: Et agrestis esset sermo et affectatns a k tomu non cohaereret Nebo když díš Stáwši młčela neb Stáwši přisahała, płakała etc., nepřidášli tedyť, bude necełá sentencí. Než kdyby řekł Postawená u prostřed, toby spíše mohło státi.

Comparativi,

qui non tam augmentum quam diminutionem quandam significant, často nemohau než per circumlocutionem reddi (ač někdy jiným způsobem po našsku venuste transferuntur, o čemž napřed). Beneš wyłožił to słowo k Řím. 15. Audacius τολμηρότερον Směleji. U nás meram comparationem et augmentum significat et non diminutionem. Protož lépeby było circumlocutione uti a říci Drobet směle. Est infirmior, Jest drobet nemocný.

Tempus praeteritum imperfectum

také se nechce trefowati. Jako Venerunt ad eum, Přišli k němu; Veniebant Přicházeli. Ale to słowo jest aliunde mutuatum t. a frequentativo Přicházím. Wiz o tom napřed.

Formae loquendi impersonales,

quae apud Latinos sunt usitatissimae, w češtině se ne wšudy a ne wždycky trefují. Nebo zleby řekł Quid agitur? docetur? Co se děłá? učí se. Amphibologia by tu była; neb takž také wyłožitiby musił jiné słowo t. indicativum activi in tertia persona sing. Studet, učí se. Protož musí per circuitionem aut resolutionem takto powěděti Nu což děłáte?

i odpowíš (místo toho słowa Učí se) Teď se učíme, a nebo Učíme se. It. Percutitur neříkej Bije se (neb to słyše někdo pomysliłby, že sám se kdos bije), ale řekni, si vis simili forma uti, Prowodí se pranice; pakli chceš simplicius et usitatius, tedy rci Pereme se, Bijí se etc. — Marci 14. ta słowa Traditur filius hominis, wyłožíšli Wydáwá se neb zrazuje se, jako Beneš, bude nesrozumitedlné, nebo jest to ἀμφίβολον, obrátiti se může i jinam, jako Swau řečí se ten člowěk sám zrazuje. Staří wykłádali per futurum Zrazen bude vel Wydán bude. Ale nejsłušněji by takto wyłožiti se mohło, kdyby nebyło o starý zwyk Aj zrazují Syna člowěka. It. jeden wyłožił ta słowa A baptismo censetur christianus, Hned po křtu drží se člowěk za křesťana: est merus latinismus. Lépe díš Držán býti má, a nebo Mají jej za křesťana. Ač proto někdy některá mohau i wykładána býti Má a nebo Mají jej; neb se młuwíwá tak. Bojuje se, Luditur, Hrá se leda se hrało. Někteří pak κακοζηλοὶ aut rudiores chtějí sobě formowati locutionem impersonalem beze wší potřeby z toho słowa marně přidaného jeden*). Říkají takto A coť jeden wí kam jíti, když tam nebýwał. Nemůž se jeden najísti a napiti aby nebyło swády. Mohłby se jeden zabiti. Diw se jeden nepřetrhne etc. Werštatní locutio tam může trpína býti; ale ad theologos non pertinet, neb jest to germanismus. Někteří místo toho słowa j e d e n užíwají č ł o w ě k: Coť člowěk wí! Musí člowěk snésti. Est quidem tolerabilior locutio, ut aeque non elegans; k běžnému młuwení nezle se hodí. Wážní lídé a rozumní takto říkáwají místo toho Kdoť wí, co je to? Item Musí to wše snášíno neb snešeno býti. Item Nemůž ani pokrmu ani nápoje užíwáno býti bez swády etc. Jiní také ani jednoho ani druhého z těch słow užíwají, ale říkají takto Nelze se wystříci, Nelze se zdržeti, Nemůže (t. nemůže člowěk) se mu wymłuwiti, tak předce obdržuje

---

*) Sed haec locutio iam fere rescribitur pro časté jí od mnohých užíwání.

hostě. A tenť způsob není zlý. A wšak dosti pěkně se dí Již hle neusłyšíš téměř o ničemž dobře rozpráwěti t. neusłyší se. Item Wejdešli do kosteła, neuzříš tam mnoho lidu, Půjdešli do krčmy, tam diwné lidí nalezneš: t. wejdeli se uzří se, půjdeli se nalezne se.

Též persona tertia passivi nechce se dobře trefowati. Jako Act. 17. Colitur Deus, Beneš wyłožił Ctí se Bůh, nedobře; włastnost zachowati chtěje fecit duram orationem ac incomptam et dubiam, neb by někdo myslił snad, že se tu młuwí o tom jak sám se (neb sebe) Bůh ctí; mohłby říci raději resolvendo orationem Aniž jej ctí ruce lidské. A jinde Mat. 15. Zle se od ďábła trápí, dalekoby słušněji per activum wyłožił takto Dceru mau welmi trápí ďábeł. Item Mat. 26. Filius hominis traditur, Zrazuje se. Lépe wyłožíš per futurum Zrazen bude a nebo Zrazují, ut vulgo loquuntur. Luc. 7. Małomocní se čistí, lépe Očištění přijímají. Ač Beneš řekł Umítá se, ale takéby tak mohł říci Snědło se. Marci 14. Filius hominis traditur, Syna člowěka zrazují, inepteby řekł Zrazuje se. Luk. 3. Exciditur, Wytíná se, lépe podlé naší phrasí Wytínají. Ego posui futurum pro praesente pro starý zwyk. Item jeden též wyłožił Deus qui a me laudaris, Bože jež se ode mne chwálíš. Item Ephes. 5. Impleamini, Napłňujte se Duchem swatým, lépe Napłněni buďte Duchem swatým, a neb Płni buďte Ducha, to jest darůw Božích duchowních (jakoby řekł) radše nežli wína, nebo wíno zpłozuje radost neb lítost a wesselí hříšné, ale darowé Ducha Páně rozmnožují w srdci člowěka radost, lítost, utěšení a wesselost swatau, jakož příkład na Pánu, kterýž se był rozwesselił w duchu. Item Korint. 14. Arguitur ab omnibus. Beneš wyłožił Tresce se ode wšech, někteří Přemahá se ode wšech. Lépe takto Ale kdyby wšickni prorokowali, (t. obwykłým jazykem) a wšełby mezi ně někdo newěřící nebo neučený, i byłby ode wšech přemahán (i w swé mysli jímán) a ode wšeh rozsuzowán nebo sauzen. Item Gałat. 3. Benedicuntur cum fideli Abraham, Požehnáwají se s wěrným Abrahamem. Někdoby rozuměł takto Jakož wěrný Abraham

sebe požehnał, tak i oni požehnáwají sebe swatým křížem. Beneš lépe wyłožił Požehnáni býwají etc. Též i to słowo Obmýwají se neb Umýwají se, Lavantur, lépe takto Lavant se ipsos, Myjí se sami, Lavantur, Myje je a neb Obmywáni býwají a neb Docházejí obmytí; bude češtěji a srozumitedlněji a nebude žadná amphibolia. Licet ponetur hac ratione frequentativum pro primitivo per enallagen a dobře w takowé potřebě. Item Mat. 26. Traditur, Syn člowěka se zrazuje w ruce hříšných. Lépeby řekł Syna člowěka zrazují w ruce hříšných. U Łatiníků díšli Produnt et subaudies Homines, bude barbarismus, ale česky se tak młuwí obyčejně, nempe verbum sine nominativo Obłaupili jej, Zabili ho, Oběsili ho etc. (Mistr Jan Hus w Postilli w kázaní *w*)

Toho słowa česky jedním słowem podobně k rozumu nemohu wyłožiti, nebo řek'li bych Non iudicatur, Nesaudí se, to słowo wztahuje se k jinému rozumu. Paklibych řekł Není sauzen t. Non est iudicatus. Pakli dím Nebude sauzen to jest Non erit iudicatus. I zdáło mi se lépe říci, že kdož wěří w něho, nesaudí ho.

I tak summau weykład passivi huius ad verbum jest nezpůsobný, dura admodum expositio et inelegans et difficilis intellectu; loquendi genus prorsus non imitandum.

Také nesnadně můžeš česky wyłožiti

tertiam personam imperativi,

ale musíš enallagen učiniti a pro tertia ponere secundam. A trefí se dobře takto Faciat quae vult Učiň co chce, aut per modum permissivum Nechať učiní co chce. O tom šíře napíši při enallagi.

Coniunctivus

Cum fuerim, Kdyžbych był, quidam inepte sic reddunt; lépe takto Ješto sem był při něm a neb při tom člowěku. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, Když na každý den s wámi býwał sem (tak wyłožił jeden*). Jiní Poněwadž na

*) nempe B. J. A.

každý den býwał sem s wámi; i to nedobře. Nebo na tom místě to słowo cum měło wyłoženo býti ješto, a takby se k Řeckému smysłu lépe a włastnějí trefiło. I byłby tento smysł włastní té řeči Páně ukázán: I což se to děje, že ste ke mně přišli w noci, abyšte mne jímali? jsteli sprawedliwi (to jest, jako wůbec říkají, jsteli dobři) pročež ste mne we dně w chrámě nejali? ješto sem s wámi tam na každý den býwał, kazání čině (a nebo činiw). Item ta słowa ad Corin. 9. Cum non sim absque lege, Když nejsem bez zákona, lépe jest říci Ješto sic nejsem bez zákona, a nebo werštatním způsobem, phrasí, A nejsa sic bez zákona. A níže Ut omnino aliquos salvem, wyłožił Abych naprosto některé spasił. Lépe takto po česku Abych wždy některé spasił. Ač můž to słowo omnino také býti tak wyłoženo někdy: Omnino nihil, Naprosto nic a neb Zhoła nic. Jako Mat. 5. Ne iuretis omnino, Nepřisahati owšem a nebo wšelikterak, jakým koliw způsobem, ale dosti míti na prostém oznámení To jest a není.

Infinitivus

jako exisse, exivisse vel exisse, řecky jest ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, Vulgata Quia a te exivi, Erasmus lépe Quod a te exivi A z toho Beneš dobře włastně Že sem od tebe wyšeł. Tigurini jinau phrasin położili uchyliwše se od řečtiny (quod ad phrasin) t. Me vero a te exisse. A wykładač*) chtěw włastnost zachowati a zaweden jsa Tygurských textem i wyłožił takto A poznali mne wyjíti od tebe, welmi newłastně a nerozumitedlně; est merus latinismus, nesluší łatiny tak hrubě šetřiti, zwłáště pak kdež od řečtiny odchází. Item ta słowa (Jan 16.) Ut arbitretur se cultum praestare Deo staří wykłádali Domníwati se bude žeby tím Bohu posłaužił: a nezle. Pakli wyłožíš takto Tak aby zdáł se službu Bohu učiniti, erit latinismus a złá čeština. Zdáł se

*) nempe B. J A.

vox est ficta ad formam passivam inusitate. Daleko i hłáze i pěkněji a włastněji díš Domníwati se bude že tím Bohu słauží. Wšak na některých někdy místech případněby se mohło i toho infinitivum užiti.

Sequuntur mnozí příkładowé złého wykłádaní łatiny do češtiny.

Ono słowo Mat. 18. Patientiam habe in me, a neb jakž Erasmus wyłožił, Esto patiens erga me Beneš zle wyłožił Měj strpení se mnau, jakoby chtěł říci Postrpme oba drobet, a neb Poněwadž já trpím, potrpiž i ty také se mnau Non est eleganter bohemice dictum, quia et phrasis bohemica non est et sententia quoque est corrupta. Nechybił dobře Erazma, kterýž pilen był, aby smysł Řeckými słowy předłožený dobrau a pěknau frází łatinskau k chodu čerstwého, bujného a wycwičeného koníka podobnau wypsał; a takž i Beneš měł České frází wíce šetřiti nežli šetřił; ale učinił dobrý můž což mohł, pro suo dono, certe plus quam multi alii desides et pigri ventres. Jiný před Benešem wyłožił Trpěliwost měj nade mnau; i to nepěkně, ač drobet češtěji, sed nimium et ille fuit astrictus ad latina verba et phrasin: někdo přewrhłý mohł říci, že łatinu česky młuwił aut contra. Nekteří wykłádali Pane počkej mi, to lépe jest (ač prostě) česky powědíno. Ale wšak nejpěkněji w Biblí Benacké stojí Pohowěj mi. A chtěłliby pak kdo, mohłby pak i toho pookřtałtowati a říci Poshowějž mi, ac esset et proprie et eleganter.

Starých wykładačů chyb nechci mnoho připomínati, maličko jen dotknu. Ona słowa Voluit et reginam comprimere wyłožił Podáwiti. Tehdáž snad se tomu mohło rozuměti snadně, nynfby tomu nekaždý Čech srozuměł. Item Co čistšího neb jasnějšího nad słunce, a wšak et hic deficit i to pohyne. Item Ezech. 34 Nonne satis vobis erat pascua bona depasci. Vatab. An parum vobis est, quod pascua bona pa-

scimini? Tigurini An leve vobis est, quod pascua bona depascitis. Wykładač pak Český nowý následowaw Tigurských ad verbum reddidit Zdáž jest wám lehká wěc, že pastwy etc. Kdyby místo słowa lehká položeno było máło, esset significantius: Máło wám było dobré pastwy etc. To słowo lehká, na tom místě newłastně stojí, est merus latinismus. W staré Benatské Biblí léta 1488 jest lépe wyłoženo Zda wám nebyło dosti na dobrých etc. W nowé Pražské též srozumitedlněji Zdali wám nebyło dosti pastwy dobré etc. — Item Luk. 21. Et morte afficient ex vobis. Práwě podlé słow Řeckých Cyrišti doplnili takto Et (sunt, quos) morte afficient ex vobis. A někteří po nich wyłožili nezpůsobně takto A jsau kteréž z wás usmrtí; welmi neswětle, lépe takto A zmordují (některé) z wás. I bude włastně podlé řečtiny s náležitým dopłněním, a bude i hładká phrasis. — Item Mat. 16. a. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανὸς, Ohňuje nebe t. čerwená se a nebo rdí jako oheň. Welmi nezpůsobná włastnost byłabyt kdyby řekł uts. ohňuje; admodum esset ineptus graecismus. — Mat. 17. b. καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν, A nic wám nebude nemožného. Díšli podlé włastnosti A nic se wám neznemožní, inepte dices. Mat. 19. et 5. Žiwot wěčný dedičně obdrží, κληρονομήσει; ale nezpůsobně Obdědí. Mat. 20. b. Příteli nečiním tobě křiwdy, Ἑταῖρε οὐκ ἀδικῶ σε Díšli włastnosti šetřiti chtěje Druhu neonesprawedlňuji tě t. nečinímť neprawosti, erit ineptissimus graecmisus et barbarismus. Lépeby řekł Příteli nečiním tobě křiwdy, a neb Nechowámť se k tobě nesprawedliwě. — Item Mat. 6. Volatilia coeli, Letawci nebeští, lépe Ptactwo nebeské. Starý wykładač onen był wyłožił Jak. 5. Agite nunc divites, Čiňte nyní boháči. Item Tuam ipsius animam, Twau jeho duši: obé nedobré. Vide nostram versionem. — Mat. 15. ὁ κακολογῶν, Złomłuwec, Złořečitel; lépe Kdožby złořečił (a nebo łáł) otci etc. Et Mat. 6. Mnohomłuwci; inusitatum. Ale derivata odtud quaedam sunt elegantia Mnohomłuwnost, mnohomłuwný, młuwný etc. — Jinde Społu wěř, lépe Daufej. — Luk. 1. při konci Zimnicující, lépe Trpěci zimnici, neb per indicativum

A měła zimnici. — Mat. 26. ὑμνήσαντες, Zhymnowawše, lépe Sezpíwawše. — Mat. 17. Mistr wáš neplatí cła; solvit płatí; włastnosti šetřił inconsiderate a chybił frází. Lépe staří Nedáwá cła. — Luk. 13; οἱ σωζόμενοι id est Salvandi, wyłožíšli Spasenci, inepte facies; pakli per circumlocutionem Spasení býti ma icí, bude twrdě; commodissime ut nos transtulimus Těch kteříž spaseni býti mají. — Luk. 18. b. ἄνθρωποι δύο Dwa člowěky stupowałasta etc.; čł wěci díšli, též nezpůsobně, i musíš aliunde mutuari et dicere Dwa muží, ačkoli to bude ne tak włastně. — Luk. 2. Słáwa Páně oswítila je, Beneš Obleskła, jest i newłastní słowo i mrzké, est hiulcum et ineptum. — Mat. 21. Ex ore infantium et lactantium. W Płzni wyłožili Z aust nemłuwňátek a sancůw. Někdo nebystrých uší a Zákona neswědomý myslilby, že prawíš Samcůw (ne quid turpius dicam) a také jest drobet obscoena vox; lepší circumlocutio honesta než tak nezpůsobná proprietas. Téměřby mohł, chtěłliby naschwál ineptire, říci Lactantium Mlečníků a neb Mlekařů; proč se nemá i zwykle i poctiwě říci Těch jenž prsí požíwají. Pakliby se to słowo Sanec komu tak líbiło, nechť ho užíwá, wšak titeru *s* napřed ať odwojí takto Ssancůw. — Qui non est contra nos, pro nobis est, wyłožiłliby Za nás jest, włastnostiby newłastně šetřił: diceret aliquis te latinae phraseos esse ignarum. — Marci 1. διαφημίζειν τὸν λόγον, Ohłašowati tu wěc. U Poláků dobřeby se trefiło říci Řeč, nebo usitatum est apud Polonos místo toho słowa wěc neb wěci říkati řeč řeči. Beza prawí, že jest to hebraismus. Beneš położił Řeč, ale peccavit contra phrasin nostram. — Parcere = odpustiti, pěkné słowo. Magister Proxenus, již doktor, łatiník dobrý, lepší než Čech, w Praktyce na leto 1559 o zemi Uherské psaw, phrasin latinam bohemice protulit neglecta pulchra phrasi bohemica takto Aby Pán Bůh ostatkům církwe Uherské odpustiti a wítěztwí dáti ráčił. Latíně pěkněby řekł Parcere, ale na tom a takowém místě to słowo Parcere máš wyłožiti Miłostiw býti ráčił, poshowěti. To můž absolute tu státi. Ale díšli Odpustiti, tedy pro

Českau phrasin musíš nětco toho jmenowati, co má býti odpuštěno, jako hříchy její a neb prowinění její etc. Alioqui positum absolute, ut fecit Proxenus, totam gratiam amittet. Neque amico pepercit, Ani příteli neodpustił: tu se srownati můž łatínská phrasis s Českau w włastnosti i w ozdobě. — Wartowský in Paraphr. 1. Mat. Posteaque compe-rissent sese non potuisse, wyłožił takto Poněwadžby to shledali; měł říci takto Když sau to již shledali a neb Poněwadž sau to shledali, a neb Shledawše to. Item łatíně díš Cum sit homo, ne superbiat, wyłožíšli tak podlé phrází łatinské Poněwadž był člowěk nech se nepýchá, zle bude ale máš říci Poněwadž jest člowěk, mutato modo coniunctivo in indicativum. Nadto pak díšli Cum sit homo, Kdyžby był člowěk, tu již budeš gruntowně ineptus. — Mat. 7. Beneš admisit barbarismum imitando latinam phrasin, położiw słowa takto Wystawił na skáłu. Erasmus Aedificavit super petram. Neníli impressorowa chyba (t. położiłli *ł* místo *é*), jakož pak sequens casus ostendit, non typographum sed interpretem aberrasse, tedy zle wyłoženo welmi. Na skáłu wystawiti praporec neb oštíp neb stůł neb nádobu nějakau, jako kuželek, mohłoby se říci; ale aedificare jest stawěti, wystawěti neb wzěłati. A toť słowo již nestrpí casum accusativum ale ablativum postulat: Na skále a ne Na skáłu, jakoby łatíně było In petra. Nebo toho słowa super nelze tu jinak wyłožiti než jako in; lečby kdo tak był nesmyslný, urgendo τὸ ῥητόν, chtěłby to słowo super wyłožiti nad i říci Nad skáłu. Item přiletěw łuňák nad skáłu, i spad dołů. A protož může býti dobře místo to (Mat. 7.) wyłoženo takto Założił dům swůj na skále, a neb Wystawěł sobě dům na skále, a neb Ustawił dům swůj na skále. — Mat. 8. s počátku hned καταβάντι. Tu podlé způsobu starých některých włastně se měło říci Sstupujícímu jemu s hůry; ale šeredná čeština byłaby. Staří na pargaméně psaní exempłařowé měli někteří A když sjide. A jiní pak per enallagen A když sstaupí s hůry: praesens pro praeterito imperfecto. Níže K wecházejícímu do Kafernaum přistaupił

Centurio: proprie sane, sed duriuscule. — Alapam impingere, Impegerit alapam, Erasmus. Beneš pak Wraziti políček, nezpůsobně welmi. Dobřeby toho słowa takto užił Wraziła do něho nůž t. žena do muže. Neb tak to słowo má włastní wyznamenání, nětco do nětčeho silně wraziti. Neb wůbec se od lidí říká Dáti políček. Phrasis vero aulica est Praštił ho políčkem, wyťał mu políček. — Mat. 9. Ať pošle dělníky etc. Řecky jest ἐκβάλῃ, łatíně włastně Eiiciat, jakožto in vulgata editione położeno. Erasmus Ut extrudat. Jehož následowaw Beneš położił Ať wystrčí: welmi nezpůsobné słowo; lépe staří Ať pošle, ale není dostatečné ad exprimendam græcæ vocis significationem, de qua vide Erasmum vel Bezam in annotationibus. Jest drobet mdłé, a ono Benešowo příliš welmi přísné a twrdé; o nějakého nepokojného hostě z krčmy po hławě wystrčení pěkněby wzněło. Mně se widí, poněwadž nemáme jiného případnějšího tu słowa, abychom starého obwykłého nechali, lečby kdo chtěł říci Ať wypudí dělníky; toby nebyło daleko textu Řeckého. — Item Luk. 21. Cum protrudunt iam gemmas, Wystrkují pupence, lépe Když se pučí, a nebo Když wypauštějí pupeny (Morawci říkají Pupence); est enim prior illa vox fere obscœna ac turpis, werštatní. Mnoho jest takowých wykładačů, ješto verbum verbo reddunt. — Beneš illam metaphoram Mat. 18 šeredně wyłożił Aperuerunt omnia domino, Otewřeli wšecko pánu swému. Kdoby tak młuwił? leč kdyby było wobležení a pán jejich k nim přijeł, a oni ho poznali a hned jemu wšecko zotwírali. — Item Isai. I. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Obecný wýkład Běda národu hříšnému, lidu těžkému w neprawosti, semeni nešlechetnému, synům hříšným. Tigurini Heu gentem scelestam, populum inquitate onustum, semen maliciosum, filios perditissimos. Wyłožíšli na česko po Cyryských nětco postaupě takto Auwé národu nešlechetného, lidu nesprawedlností břemenatého, símě złobošné zatratiłých *) aliquot vitia contra grammaticam bohemicam admiseris, de quibus et alibi dixi. Lépe takto wyłožíš Běda národu hříšnému,

*) Transtulit ita B. J. A.

lidu neprawosti obtíženému, semeni zlých (lidí), synům nešlechetným, a neb, kteříž porušili cesty swé. — Jeden učený muž *) wyložil ona slowa Mat. 20. Čili oko twé zlobochské jest ineptissima voce usus. — B. J. A. w Při wyložil ona slowa Erazmowa In eius verba iurantium, W jeho slowa přisahajících (sic plerumque fit, ut imperitia generet audaciam). A níže Aut ego fallor, Nebť já se klamám. Passivam formam cupiens exprimere ad verbum, admisit barbarismum, moha říci pěkně Nebť já se mylím (sic). Idem author wyložil Laudandus est Deus, Chwalitebný jest Bůh. Inepte prorsus. Lépe díš chwály hodný jest Bůh. Neznal A. terminací „— bilis“ co ona umí. Affectatio proprietatis assecuta est insulsitatem, ať kuchyňskau latinau ne o lepší češtině powím. — Jan Straněnský slowa Latinská tato. Privatim ergo oportet alere sacerdotem, Tedy sobě musíš obláštního kněze žiwiti; jižtě mohl říci Krmiti co w . . . e, sic měl říci Chowati.

Sed nonnulli scriptores data opera latinismos admittunt, dum imitari imprudenter volunt latinam orationem ac phrases eius. Nae isti puritatem nostræ linguae et ignorant et non amant, imo et egregie depravant. Omnino vitandum est hoc, nec sunt commiscendae linguarum proprietates, nisi quis velit ridiculus apparere. Jako onen**) kterýž wyložil takto ono místo Zté příčiny etc., aby swědčili se ctíti Boha duchem swým we ctění Syna jeho etc. Istis non multis verbis multa insunt vitia. Latine recte diceres Ut testarentur, se Deum colere spiritu suo: pěkně latíně powědíno, ale česky nesrozumitedlně i nepěkně, twrdě a nehladce. Lépeby takto řekl česky Aby to oswědčili, že ctí Boha duchem swým, a neb takto, poodejda od slow, Aby to prokázali, že duchem swým Boha ctí. — B. J. A. Žalm 89. Percussi foedus cum electo, Udeřil sem smlauwu, lépe Učinil sem smlauwu, wešel sem s ním w smlauwu, vel Mám s ním smlauwu. Item Mar. 10. Confide, spoluwěř, graece θάρσει t. daufej, dobré mysli buď. — Jan 17. Já sem je zachowáwal jménem twým, nomine tuo. — Mat. 25. Lukas

*) Erith. **) B. J. A.

noster Tradidit eis bona sua, Wydał jim dobré swé, (w Benatské Biblí Zboží swě); může se říci Statek swůj, ut ego verti. — Mat. 27, ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ. Někdo wlastnosti neumčle následowný mohlby wyložiti Discipulavit, Učedlníčil, jako říkáme Dwořil, kralował, mistrował, et quidam audaculus dixit quoque Kněžował, tak pěkně jakoby latíně řekł Sacerdotavit jako Regnavit etc. Luk. 1. Kněžował, lépe Auřad kněžský konał Zachariaš: inepta græcismi κακοζηλία; ἱερατεύειν non recepta moneta, ač sic dobře a obwykle říkáme Kralował. — Daniel 9. Qui imperavit super regnum Chaldaeorum. Židowský ad verbum Collin prawí, že jest Regiavit a rex fuit. My włastně díme Kralował. Ale mohłby někdo říci: Protoť słuší pěkně šetřiti jazyku toho, z něhož máš wykládati, aby se k němu pokudž nejwíce možné připodobnił; ano někteří dobří wykładači i toho welmi pilně šetřili, aby jednostejná słowa též jednostejně wykládali. Odpowěď: Takť jest, že má býti při tom obojím weliká bedliwost. Ale wšak také słuší nezanedbáwati hładkosti řeči, ne videaris agrestior. Pročež někdy jedno a též słowo na jednom místě tak a na druhém jinak wyłožiti musíš, tak jakž kde míti chce filum orationis. A wšak magno cum iudicio to se dělati musí, ne quid facias invita Minerva. Dám příkład to słowo Řecké τὰ πετεινὰ Ptactwo. Mat. 8. dobře díš: Lišky daupata mají a ptactwo nebeské hnízda; téžby měł říci Luk. 8. A ptactwo nebeské snědło a neb szobało je, sed inerudite verteris, sit licet eadem vox græca. Nebo to słowo Snědło nepěkně wzní, ac fit oratio agrestior. Lépe díš Ptáci nebeští szobali je. Také některá słowa Řecká neb i Latinská tak sau široká, že w sobě jedno z nich tak mnoho obsahuje, jako několik Českých. Jako to słowce λόγος. Item to słowo θλίψις afflictio, tribulatio, angustia, oppressio, pressura, t. j. ssaužení, utištění, auzkosti. Měłoby se na wšech místech wykládati Ssaužení, jakož in nostra versione secundæ editionis Mat. 13, 24. Marc. 4. 13. Joan 16. a i jinde. Wšak někdy příčinau euphoniæ jiné słowo musiło býti położeno. Jako Act. 7. Wyswobodił ho ze wšech auzkostí. K Řím. 2. θλίψις καὶ στενοχωρία Trápení a auzkost. Díšli ssau-

žení a úzkost, bude se zdáti jedna a táž wěc dwěma słowy położena, adeoque otiosia ταυτολογία. Pročež i Beza to słowo θλίψις někdy Oppressio (ad Rom. 2.) a někdy Afflictio t. utištění a trápení (1. Kor. 7. et Act. 20. et alibi) wykłádá. To místo 1. Kor. 7. wyłoženo jest, in nostra versione Trápení těła, nebo nepěkněby tu stáło Ssaužení aneb úzkost; causam prudens lector per se videt. Beneš inepte vertit Zámutek w těle, ačkoli řecky jest τῇ σαρκὶ, corpore, těłem, t. s strany těła; wšak nejpříhodnější jest tu genitivus: Bídu, trápení těła míti budau, jakž i staří Čechowé wykłádali. Item 2. Kor. 6. Wytištěných, quia sequitur W auzkostech. Item Rom. 9. Zarmaucení, na straně Ssaužení etc., quia sequitur Auzkost. Item Coloss. 1. d. si vertas Ostatky ssaužení Kristowých, radet aures; welmi nehładce a nepříjemně bude, protož sem starého a obwykłého nechał Utrpení, proprietate græcæ vocis in margine expressa. Item Thess. 1, 5. We mnohém ssaužení díšli, nezpůsobně bude. Protož idem feci. A k tomu také prudens lector videt, Evangelistas non fuisse tam in minimis voculis curiosos. Ano někdy jednu a tauž wěc wyprawujíce, nejednostejných słow užíwají. Jako Mat. 20. Mar. 12. νομικός, γραμματεύς, o čemž wiz napřed.

A nechať i toho dotknu. I při těch maličkých słowcích A, I, řecky καί, łatíně et, que u nás Čechů šetřín býti musí rozdíł. Někde jest w Zákoně nowém drahně nedaleko sebe těch καί, ješto některé dobře se wyłoží per A, a jiné mnohém lépe a włastněji per I. Příkładů té wěci w Zákoně nowém zwłášť secundæ editionis mnoho jest. A nechať nyní dołožím i toho, což mi na mysł za jakaus příčinu přišło. Wykładači swatých písem (z jednoho jazyku do druhého) i tato wěrnost náleží: když které místo nalezne nesrozumitedlné w tom jazyku, z něhož wykłádá, aby je do druhého jazyku tak wyłožił, aby také tak było nesrozumitedlné, a k témuž cíli má říci jako i w oné řeči. Toho Šebestian Castalio pilně ostříhał, ano na některých místech na straně napsał, wyłožiw słowa Židowská w łatinu: Tomu místu nerozumím.

A ještěť mi se i toho chce přidati. Decorum diligenter servare debet interpres také i w tomto, aby pro tempore et loco etc. habitum styli proměňował, wěda kdy dáwati verba et phrases graviores et leviores, wesełé, smutné, obecné, běžné etc., ut alicubi appareat grandiloquentia, jindy suaviloquentia, variusque cothurnus.

O třetím způsobu phraseon et verborum in nostra lingua.

Mohau některé wěci pěkně česky býti powědíny, pulchra sive phrasi sive verbis elegantissimis, ale nemůže se tak do łatiny přełožiti bez okolic nějakých. A w tom widí se býti bohatší řeč Česká nad Łatínskau; což máli býti práwě spatřínomusí k tomu býti saud bedliwý, acutum iudicium aurium. Jako některá impersonalia při některých słowích mají Čechowé, ještoo u Łatiníků jich není. Když díš Młuwí se, hic deficit verbum latinum Loquor; nebo nemůžeš říci impersonaliter Loquitur, Młuwí se, quia verbum est deponens. Ale zasse můžeš říci in verbo activo Dicitur, Prawí se, Garritur, Žwe se, a nebo Štěbetá se, a nebo Štěbece; jest tertia persona indicativi. Dicitur de illo, Prawí se o něm. Pěkněji wšak česky díš a zwykleji Prawí o něm, ješto Łatiník dobrý nedí Dicunt de illo, ale Dicitur de illo, lečby wzał jiná słowa jako Aiunt, Perhibent etc. Item infinitivus per quandam velut enallagen eleganter usurpatur hoc modo: Słyšeti, žeby umřeł, neb Słyšeti o něm, že jest zabit, t. Słyší se, a neb Prawí o něm. Łatíně můžeš tak užiti toho słowa Audire. Item. Nechme ho, wšak jest nějaký dobrý muž. W té phrasi to słowo Nějaký aptissime est positum velut gemma. Łatiníci té phrasis při tom słowě nemají, nec possunt exprimere phrasin hanc nisi per longas ambages. Díšli kuchyňskau a Thomistskau a nebo Škotyskau łatinau Aliqualis, iam es plus quam ineptus; díšli Quidam, nihil dixisti. Jakby pak měło to býti powědíno, dobrý Łatiník dobře wí. — Jakť sobě wy-

kračuje, dobrá phrasis. Łatině díšli Ut graditur, bude Jakť kráčí a ještě bez toho ť, na němž tu mnoho záleží. Tu swětle widěti, jak (tu w tom) řeč Łatínská welmi prostá a nebystrá neb nelepá proti češtině se zdá.

Požehnaný, jenž se béře we jménu Páně. Łatině Benedictus, qui venit i nomine Domini. To słowce Béře se pohleď odkud jest? Jak tu ozdobně jako perła sedí, ac quandam maiestatem conciliat wšemu tomu promłuwení, ješto Łatínské słowo Venit jest prosté, t. jde neb jede; hrubé jest i obecné i generale a jako obuté proti tomuto. A když pak rozwážíš toho słowa Béře půwod et transpositi seu metaphoram, teprw jeho jadrnost spatříš. Accipio jest Beru, Accepit Béře. — Nejste mne zde wděčni, obrátím se do jiných krajin. Łatině Cicero scripsit Vertes te ad alteram scholam. Ale wšak non tantum gravitatis et gratiæ latina phrasis (seu verbum hoc) quantum bohemica habet. — Říká se łatíně Quorum uni, Z nichž jednomu dał sem; Quorum uni, Z něchž jedni sau nechwalitební. — To słowo Łatínské Candidus et Albus welmi pěkně w češtinu může býti wyłoženo, tak že bude et elegantius et significatius státi, t. Běłostkwaucí, jakoby řekł Tak welmi měł biłý oděw ten anděł, až se welikau běłostí stkwěł. — Item habet quoque nostra lingua quasdam particulas, veluti affixa quaedam, spředu i szadu słowa, čehož nemají Łatiníci ani Řekowé, než Židé. Ty litery, buď szadu buď spředu podlé náležitosti położené, proprietatem significationis aliquando augent, nonnumquam minuunt, quandoque mutant, et ad hæc mirifice illustrant orationem, jakož se z níže położených příkładů spatří. Comede, tibi est hoc exedendum, Jez, sněz, dojez, pojez. Ono powědení Co před wás předłoží, jezte, kdyby kdo wyłožił Snězte, netrefiłoby se. Comedi iam, Již sem jedł, již sem snědł, již sem se najedł, pojedł, dojedł, wyjedł, přejedł se, projedł se skrze horu. — Bibe, pí, napí se, upí se, opí se, najez se. — Beneš Act. 16. Páni, co já mám učiniti? inepte, lépe díš Činiti. — Pupugit, Ubodł, zabodł, zbodł, bodł, pobodł, probodł, přebodł. — Morientur, Mrau, zemrau, pomrau, do-

mrau, a zasse łatíně může se říci Emortuus, emortua = téměř umrłý neb umrtwený, již smrtí přemožený; item demortuus, post demortuum etc. — Vulneratus, Raněn, zraněn. Vide similia iis w figuře prosthesis. — Schod, wzchod, .schází na paměti, wzchází słunce, wychází, wyšło, wzešło słunce. Nachází, dochází, přichází. Ale tu łatíně též se říká Accedit, incedit, discedit etc. — Peccavit, Zhřešił, zdá se jakoby chtěł říci Społu hřešił, ale jest to přidání té litery podobné słowu tomuto Činím, učinił sem, hřeším, shřešił sem, hřešił sem. Někteří píší Zhřešił. Zbłáznił se dobře díš a ne Sbłáznił. Zpět, zpačił, zčernał, zsynał, zlił, slił, zpili se, a ne spili se, setřeł, zetřeł, utřeł, protřeł, kłamati, skłamati. Skłamati = mentiri; zkłamati = fallere, maudře lest jeho zkłamał, Skłamati jest tolikéž jako Sełháti, jen že drobet poctiwěji se dí a netak zůřiwě. Sekłamał, někteří říkají žertujíce, ho: est puerilis vox podobně jako Sełhał. Sesmilnił vox theologica, rarissime et non nisi a senibus et gravibus viris usurpanda. Nemůže se říci Słhał, ssmilnił, propter euphoniam. Nětco w částce nějaké nalézá se toho i u Łatiníků, jako Hauri, waž, exhauri, wywaž. Ale my wíc můžeme říci Doważ, naważ, přeważ, přewážiti mísu k jedné straně. Assumo, consumo, insumo etc., ujímám, přijímám, najímám, zajímám, dojímám, přejímám, rozjímám, pojímám. Neuměłé wšak spatřuje se u některých užíwání těch přídawků. Jako (Marc. 1.) I lekli se wšickni. Beneš nepěkně położił I zlekli se: voluit subitum terrorem exprimere, i zkaził słowo České; mohłby był říci Zlekali se, ita non corrupisset vocem bohemicam. Neuměłý čtenář snadby řekł I złekły, t. ryby zemřeły. — Zbuditi, zbudił ho ze sna, wzbudił mu símě, wzbudił Bůh młádence, Danyele proroka. — Skłátił hrušky, skłácen co hruška, zkłácen u wíře, t. zwrtkán, zemdlen, zkormaucen. — Mat. 13. ὅτι βλέποντες etc, Quia videntes non vident, že widauce newidí = hledíce nepřicházejí k tomu, aby uhlídali, uzřeli, spatřili, zrakem swým toho prawě chopili.

O čtvrtém způsobu.

Verba et eorum positus seu phrases vitandae.

Proxenus w Praktyce na leto 1559 nazad dí Jestli jest se kde jaký omył trefił: nepěkně, lépe takto Trefiłli se pak kde; nam radit aures dura hac locutio Jestli jest se etc., horridior sonus et agrestior locutio. — Quidam dixit O tom sobě teď připomínáme: eruditius dixisset et magis proprie To sobě nyní připomínáme, ač se nezdá tu býti přílišný rozdíł nebedliwě to spatřujícímu. — Proč nic? cur non? quid ni? (ač ad verbum łatíně musiłby říci Cur nihil?) i łatíně i česky prostěji i celeji, ut sic dicam applicative, jako Pročby nešeł? pročby neřekł? Beneš położił to słowo do textu Zákona (Mat. 21) moha na tom místě užiti toho słowa I owšem, ješto tu hned i ta sic nepěkná phrasis nedobře stáła.

Z Německého obyčeje pochlebnau phrasis někteří wzali, říkati per ineptissimam enallagen personarum, młuwiti k osobě přítomné w způsobu třetí osoby takto: Maje říci Co chcete, pane? i dí Co chce pán můj? a neb Proč pán nejí. Ač tak jest ten způsob dáwno prwé býwał užíwán od starých, ale to było podlé jejich tam židowských obyčejůw, a to při lidech znamenitých a welikých, králích, knížatech etc. Jako: Audiat dominus meus. Item Nescit servus tuus. W obecném młuwení nesłušné jest užíwati toho způsobu. Ale o tom wiz šíře, ubi de enallage personarum in verbo agitur. Item wiz nazad farraginem šeredných phrasí, jichž se warowati máš.

Příciny takowých newłastností přihážejících se i wykładačům i jiným tyto nalezám:

I. Že mnozí tomu nerozumějí a toho tak sauditi a na drobno rozbírati neumějí a nemohau. Protož włastněli čili newłastně młuwí neb píší, oni sami nic newědí. Na ty není co horliti, neb tu není naděje k náprawě.

II. Jiní pro swau nějakau nepečliwost a nedbałost to to činí, ne tak nerozumějíce, jako leniwau myslí a nepracowitau jakž mnohé jiné tak i to pomíjejíce, jakoby jim do toho nic nebyło· A z těch někteří zato se hned nic nestydí.

III. Někteří tím chtí t. newłastnostmi neb neobwykłými a též nezpůsobiłými (usu non receptis) włastnostmi barwiti a ošlechtiti swau řeč. Zdá se jim to pěkná býti řeč, kdež nějaké słowičko w swé řeči położí, jakoby nějaký kwítek na zelenau łauku, modrý neb čerwený, přisadili: ano pak býwá podobně, jakby kausek židkého błáta na płachtu nějakú biłau wykydł: totiž místo ozdobowání ohyžďují młuwení swá. Takowáť sau ta słowa Fiłomátesowa, w jeho předmłuwě na tu Českau Etymologí. „Dobré jest złým obyčejům za času bujnost zastawiti"; plane ineptus color, prawá motanina. Nebo jak se tu trefují ta słowa dwě Bujnost zastawiti, dobrý Čech rozumí. Omnino affectata est oratio et inepte quidam affectata, neque n. verba sunt hic apta, neque phrasis bona, quasi de lana caprina severe et graviter quis detonaret eloquio, lingua tamen titubante. A za těmi słowy i hned dále k témuž podobný kwítek stojí; neb w tom słowu Nezměniły jest též insulsa gravitas, a ještě i to newłastně a nesłušně postawené. Kdyby był aspoň řekł Neproměniły, ale on położił Nezměniły; aby wždy było, nihil ad rem. A tolikéž i ta słowa jeho Kterýchž obyčej zle užíwá, est inepta prosopopeia; mohł i měł takto prostě říci Kterýchž mnozí přiwykli zle užíwati.

IV. Mnohé k temu κακοζηλία wede, když mali jsauce, welicí býti chtějí, jako ona žába, kteráž wołu se přirownati chtěwši tak dłauho se nadýmała až se rozpukła i nebyła ani žabau ani wołem. Což u někoho spatří z znamenitých, hned se domníwají, že jim to také słuší. Jeden kazatel (t. Hynek Perknowský) horliwosti Luterowy chtěje následowati, i jakž způsob Luterů spatřił tak se k němu formował, totiž také jako Luter častokrát karkuli z hławy stoje na katedře horliwě smekł a zasse potom zšileně wstawił; a wšak s tím

se wším posluchači ne Luterowa druha poznali. — Jiný *) spatřiw při jednom znamenitém oratoru, an lehaučky mluwě, tiše słowa jedna po druhých welmi jadrná wypauštěje, někdy jako zíwaje, jakoby nepečliwě a nedbale mluwil; mysl mezi tím bystrau, wtipným složením słow a řemeslným jich wyříkáním prokazuje (summa enim ars est artem celare): i takž tento prosták naučil se také tomu, aby i o welikých a znamenitých wěcech mluwě s lidmi nešpatnými (nelepý jsa w řeči z přirození, słow jadrných nemaje, ani způsobu jemného jako onen, nadto toho umění), nelepotu a lenost mysli častým zíwáním, neforemným se i tak i onak na stůl kładením, hlawau keywáním a nebo jí sem a tam kydáním etc. prokazował, domníwaje se, že tak nelepotau onomu umělému jsa podoben také i za rozumného a maudrého jmín bude. A tožť psota lidé, když w smetech pereł nenalézali, ale že se błátą k łauži přiléwá porozuměli, i počali ho za nejapného a léního blauda míti. A protož není dobré w cizích škorních choditi (i w té wěci małé, owšem wýše), ale raději swé włastní přirození cwičiti a jakž co komu přirození dało, tak toho užíwati. A wšak, jako říkáwali staří, člowěk má swým (t. tím, což má) děłaje, cizím omastiti a jako sukni pěknau ještě aksamítem spremowati. Nebo κακοζηλία, kteráž při lidech wšetečnost rozpłozuje, nesnadně býwá bez towaryšky swé, kteráž słowe φιλαυτία: a o té, co Duch swatý skrze Pawła sw. powěděł, není neznámé. Ale na těchť słušné a pobožné jest, aby takowé wěci snášíny były, kteříž mnohými a rozličnými pracemi a zaměstknáními osuti jsauce nato ani myšliti času nemají. Illi enim dum intenti sunt in res ipsas, negligunt verba, powěděti toliko to což jest w mysli jejich usilujíce, jakýmiž se kdy trefiti může słowy. Tiť nečiní toho naschwál z žádosti jakés nowoty, ale nemohauce se toho ušetřiti někdy prwé, než zwědí, nětčeho se toho dopustí. Quandoque bonus dormitat Homerus, jakž i nahoře toho prwé dotčeno.

*) Κακόζηλοι sancti viri M. E.

Zawírka primi libri, totiž wšech těch příkładných naučení de verborum et phraseon proprietate.

Potřebí jest tedy i těm, jenž dobře, srozumitedlně totiž i ozdobně mluwiti chtějí, na rozličné způsoby jazyka swého popatřiti, a nebo sobě wtipu i paměti pobrausiti. Tomu pak, jenž chce wykládati z cizého jazyku do swého kterékoliw wěci, zwláště ea, quæ maioris sunt momenti, potřebí jest welmi pilně šetřiti, co jest tam toho jazyka słowy, z něhož wykládati máš, powědíno, a jak. Potom opět s bedliwostí mnohau nato mysliti, jakby táž wěc jazykem twým srozumitedlně, włastně i ozdobně powědína, ne suam gratiam amittere, dum in manibus tuis tractatur, videri possit. A to ještě tak, út quadam eius fieri potest, proxime ad textum accessisse videaris. Již pak buď že podobna bude phrasis w twé řeči onéno, buď nepodobná. Nebť to ani ušetřeno býti může, ani šetřeno wšudy býti má. O čemž D. M. Luther, z łatiny do němčiny swatých písem wýborný wykładač, pěkně napsał w knize swé o tłumačení. Jest pak obłáštní umění (eruditio et præsentia interpretum) wykładačů uměti jednu a tauž wěc třebas i prostěji a ozdobněji (simplicius vel coloratius) wyprawiti neb wyłožiti. Ale otom by široko było psáti. Dosti jest pilným a wtipným mládencům nawrci, ne nimis sapere velle videar. Snadby někdo et hoc dramate i příkładu tohoto dobře mohł užiti.

a) | | | | | | | | | | | | | | | | |
b) | | | | | | | | | | | | | | | |

a) słowa jednoho jazyku, b) druhého jazyku.

Jakož ti kwadrátowé, totiž kamenowé dwěma těmi řady spojení, nejsau jednostejní, ale jedni širší, jiní užší, tak že některý kwadrát położený w swrchním řadu, jest tak weliký, že w druhém řadu k wyplnění místa toho musiło

několik kwadrátů býti položeno: a wšak předce jest jeden i druhý řad wyplněn. Podobně tak bude, když jednu stránku řeči jazyku jednoho postawíš a podlé něho druhau, jako řecky a česky nebo łatíně. Nalezneš na Řecké stránce słowa některá welmi summowní a široká, voces, varias habentes significationes, jako jest to słowce λόγος. Zasse také nalezneš mnohá słowa, máło w sobě moci obsahující, jako ty partikulas ὁ, τὸ etc. Na druhau stránku popatře nalezneš rowně tolikéž, t. nejednostejné moci, wáhy a širokosti anebo zasse úzkosti słowa. A z tohoť přijde, že musíš ne verbum de verbo přeléwati z jedné řeči w druhau, ale široké słowo Řecké nebo Łatínské mnohými Českými neširokými wymalowati, aby obojí řeči, i té z níž wykłádáš, i té do níž wykłádáš a neb wkłádáš, dosti učinił w własnosti buď moci nebo ozdoby. Ale o totoť jest, že saud při moci słow, zwłáště Českých, není u wšech Čechů jednostejný. A wšak na umělé a dospělé muže jak w jiném tak i w tom zření býti má. Lečby kdo býti chtěł cornicula Aesopica a nebo Nos poma natamus. Jakož se někdy zdá člowěku, že nětčemu dostatečně rozumí, ano býwá meylka. Jeden štrafował in nostra versione to słowo ἀμφίβληστρον t. síti a nebo wrše; zdáło mu se, že sem zle położił nastraně Síti a do textu Wrše. Ale mohłbych mu říci: Ne sutor ultra crepidam, aby potom bedliwěji saudił, co a proč potupiti a nebo schwáliti má, a nebo i pokud komu słuší neb nesłuší.

Kniha druhá.

O metaphoře.

Druhá wěc, jíž šetřiti słuší těm, jenž chtí ozdobně česky młuwiti, jest jakž se říká łatíně metaphora, t. słow některých od jejich własního wyznamenání nebo moci jejich a własnosti poodnesení a jinam k jiných wěcí wyznamenání obrácení. Kteréhožto způsobu i Łatiníci i Čechowé a též i jiní jazykowé kdyby neužíwali, častokrát myšlení swých nemohliby příhodně a srozu-

mitedlně, nadto eleganter jazykem pronášeti. Welmi jest užitečná ta figura nebo způsob ten, a náramně mnoho se ho i w písmích swatých užíwá. A summau: mluwení nebo psání, kteréž jest tau figurau jako pokropené, býwá příjemné, milé, žiwé, hýbající a práwě lidskau mysl maluje, imaginationes menti dulces ingerit, ut de poëmate dicitur, quod sit loquens pictura, sicut et pictura est veluti tacens poëma. Ale nechtěje otom nad míru šířiti, příklady toliko některé ukáži slušného i neslušného té figury užíwání; nebo kdoby to wše wypsati mohl?

Tito způsobowé mluwení pěkné metaphory w sobě wzdržují. Jako Teď náš pacholík také leze (wida mládence ještě o podál od domu) jako maucha z pomyjí. To slowo Leze nemá tu swého wlastního wyznamenání; než kdyby řekl Pohleď, kam ten rak leze, repit, tuby wlastně wznělo. Ale tam to tolikéž w sobě má jakoby řekl Náš pacholík welmi lehky jde; a když k tomu přidáš Jako rak, tu teprw figuru jenž slowe hyperbole připoje, wymaluješ podlé swé mysli jeho chod nešwárný a příliš nespěšný. — Item když se říká o někom Ten pán čistě swé sedláky dře, tu opět jiné jest Dříti berana nebo kráwu etc. Ale že beranu, když ho odřeš, odejmeš jeho wšecku přikrywku a s tím zdrawí: i tak když sedlákům se odjímají žiwnosti, daněmi i deměmi ssužowáni býwají, pěkně se w tom slowu Dření zawře. A nadto, kdyžby přidada k tomu ještě i přísloWí, takto řekl: Ubohý sedláček, (o některém jednom mluwě) wodřel ho ten jeho ukrutný pán co lípu! — Item o nešwárné ženě říkají Prawá swině. A o někom řeknau Není než kráwa, jest howado, prawý nedwěd, jako lew. — Item pěkná metaphora jest říci Chudičký byw, přiwinul se ke mně. Wí se, co jest Winauti, přiwinauti, zawinauti, odwinauti, admodum propriæ et significanter, nec minus eleganter sic loquimur. — Item Přišel na nic, ješto wíme, že člowěk nemůž nebýti aneb býti nic, poněwadž jest k wěčnosti stwořen. —

W řečech Krista Pána přemnoho jest toho, zwláště když prawí sám o sobě Já sem cesta, chléb, woda žiwota, winný kořen, wy ratolesti atd.

Jsauť pak také některé metaphory a neb mohlyby býti, jichž nesluší užíwati, buď proto, že sau nemrawné a nepoctiwé, jako onen sedláků syn přede pánem mluwil o hruškách že sau zhnilé na wono, t. jako etc., a otec potom před týmž pánem řekl, že bude syna tak trestati, až bude kakati etc. Některé také metaphory býwají marné, bezpotřebné, ješto kdož jich užíwá, za drzího a wysokomyslného oratora držán býwá, jako kůň, moha pěkně jíti pokojně, nemůže než łaškowati. A protož kdy a kterých metaphor užíwati sluší, máli řeč ne ohyžďowána, ale ozdobowána býti, krátce powím.

I. Těch, quae honestam in animo meditationem faciant, aptam loco et tempori, to jest které sau poctiwé a nic nenáležitého w mysl posluchačů neumítají neb neuwozují; nebo kteréž sau takowé, ty se jako řeči lehkomyslné, lehkomyslným a bezbožným hodí. Jakož toho w krčmách, kdež sedláci a někdy i łotrásowé rozliční býwají, nemálo se slýcháwá dosti ohawných a stydkých, sic welmi wtipně wymyšlených a mistrowsky složených sentencí, to jest, kausků řečí, jakož: Coby čert dělal, aby i toho mláta nepobožným neměl osladiti? Umíť on, jako holuby pod necky na dosti špatnau wnadu swětská howádka łapati. Ale ty wěci od wážných mužů wzdáleny býti mají, nebo sau ratolesti εὐτραπελίας sive urbanitatis (česky Šprýmowání oplzlé wyložili), kteraužto apoštol w epištole k Efezům zapowídá. Ale trefujeť se někdy toho lecos plisknauti i těm, při nichžby sama wážnost spatřowána býti měla. Jako jeden znamenitý posluchač nezadního kazatele takto chwálil po kázaní: Čistě prý mluwil a uměle, dosti toho aby pět let w domku hejtmanem byl*).

Přitom ještě mi se k tomu doložiti widí, což napřed řečeno, totiž že některá slowa, ač sau dobrá i zwykem přijatá, usitata et probata, wšak nejsau příliš poctiwá, ale drobet nemrawná. Protož lidé rozumní místo nich užíwají ji-

---

*) Wšecko mi sluší, ale ne wšecko wzdělawá, dí apoštol.

ných, jimiž jako skrze nějaké podobenstwí, per metaphoram, subiiciunt ea, quæ volunt. A to býwá, když potřeba toho zwláštní přijde, jako kdyby měł někdo před čackými lidmi młuwiti o něčích nemrawných skutcích, i młuwiłby takto: Uklidił se tento pacholík neb člowěk před domem. Item Zkuckał se. Staří někteří říkali: Ztratił hřiwny etc. Ale někdo neważný a nestydatý přijda řekłby: Zblił se, a neb Ušpráchał se, a neb ještě nemrawněji: Usrał se.

Takž podobně i wykładači swatých písem słuší šetřiti wážnosti a wybírati słowa případná. Jako u příkładu: Když Bůh skrze proroky nazýwá církew swau Poběhłau, Scortum neb adulteram, wyłožili takto wykładač K . . . o, rozprostírałas se etc., włastně wyłoží, ale nemrawně a lidem wážným nepříjemně, chytrákům pak nepobožným k čemu se tím příčina dá, zkušené jest. Protož lépe místo toho słowa K . . . o říci Newěstko, ještó tolikéž rowně powíš a bez ubłížení mrawům *). Ale dí někdo Proč lidé chtí míti poctiwější uši, nežli Duch swatý ústa? Odp. Ba proč ty radče, moha poctiwě młuwiti, i młuwíš stydce bez nuzné potřeby? Co ty tím prokazuješ, hłaupostli čili cosi jiného t. srdce čímsi nepěkným naplněné: suď sebe sám. Kdyby nelze było jinak powěditi, měłby wýmłuwu sprawedliwau, ačkoli ještěť by periphrasis zůstáwała. Duch swatý jak młuwił a proč, kdyžby se słowa jazyku toho, kterýmž proroci młuwili saudiła, zwěděłby, zůstałliby práw. A také ten týž Duch swatý řekł: Smilstwo a wšeliká nečistota ne nominetur quidem inter vos, sicut decet sanctos. It. Kterékoli wěci poctiwé, těch hleďte. Nelíbí se tehdy Duchu swatému data opera nazdoru nemrawně młuwiti a bez potřeby, ažby jazýček brněł, říkati, K . . . o, k.rr.e, a zwlášť mładým lidem dobré jest neobauwati se w škorně někoho welikého, ano nohy k tomu ještě małé. Nejlépe to złostným a klewetným sausedkám poručiti, ony aby tak młuwiły tam někde jinde. Rowně též může řečeno

*) Proditur hac impura locutione impurus animus et cor.

býti o tom słowu Čerti. J. A. w kázaní o swatém Matěji, wyłožił z łatiny Nechť s ním čert stojí; moha čistě říci theologorum more Ďábeł. Neważní lidé toho słowa rádi užíwají, ale dołoží předce Zwywedený čert; ale lidé poctiwí i swětští, když pohnuti jsauce a nebo rozhněwáni někomu lají, zdržují se od słow těch nezpůsobných. Odtud jsau tyto phrases Zwymořený, zwymotaný etc. bídníče, potworníče, et similia.

II. Těch, kteréž nejsau špatné a nízké příliš, ještoby newyswětłowały wěci té, o níž se młuwí, ale wíce zatemňowały. Jako kdyby někdo młuwě měšťanům neb pánům, i brał słowa samým sedlákům a neb samým některým řemeslníkům známá. Jako młuwě o někom, že jest blaud hłaupý, a žeby była potřeba, aby był dobře wytřepán, přidałby: Nemá ten štospanem býti fikowán, ale wyhoblowán etc. A wšak některé, by i nízké były, kdyžby je Boží ústa zwýšiły, těch může słušně býti užíwáno. Jako Duch swatý powěděł, že Gołiáš měł kopí jako wratidło tkadlcowo etc. Což w písmích swatých jest, tomuť jest se powinen každý učiti rozuměti beze wšeho tím pohrdání. A kdyžť se tomu rozuměti naučí, bude potom i jinde wšudy týmž słowům i rozuměti snadně moci, i jich také k swé potřebě słušně užiti. Ale jeden kazatel na wečerním kázaní řekł: Přijawše hojný obrok dne tohoto, Pánu Bohu děkujme. Prorsus rusticum olebat; non fuit autem rusticus, sed summus affectator novarum vocum et phraseon. Moha słušně říci Pokrm duchowní, a nebo Służby Boží, Posilnění ducha našeho vel Dobrodiní Božská etc. Ita novarum rerum studiosi plerumque, dum urbani et eloquentes haberi cupiunt, insulsi fiunt. Než staří Čechowé toho słowa Obrok mnoho užíwali w swých psaních proti Římanům a jejich kněžím, prawíce o nich, že swých wěcí a ne Krystowých hledají, totiž prý obroků sytých etc. to jest płatů welikých, desátků a opatření hojných prebend tučných etc.

III. Ty jsau metaphory nejlepší, kterých se již mnoho od lidí wůbec užíwá, usitatae, ješto, by metaphory były, máło lidé tomu rozumějí, ale jakoby włastní słowa a phrases były,

tak se toho užíwá: nebo wešły již lidem w zwyk. Jako kdyby některému mładenci řekł: Obětuj Pánu Bohu kwět mładosti swé, t. wynałož nato swůj mładý a ušlechtiłý wěk, aby w něm Pánu Bohu słaužił a w tom léta swá stráwił. Takowé figury býwají lidem nejpříjemnější a i nejužitečnější. Nebo jaký užitek z pěkné řeči, když se jí nerozumí? Jakoby prostý Němec k prostému Čechu, swůj toliko jazyk umějícímu, německy młuwił. Apoštoł napsał, že ten, jemužby nebył kdo rozuměti mohł, młuwiłliby, sebe wzděłáwá a ne bližního, jakoby řekł: Takowý młuwitel chce, aby o něm lidé myslili a młuwili, že jest nětco maudrého, důstojného, diwná tajemstwí i zná i młuwí etc. Na wěcech přirozených wšem lidem známých i příkładowé sau příjemní i metaphory odtud wzaté; jako když říkáwají: Nezrałý prý jest to rozum, Nezrałé učení, Wšecko wydžbaní, Kwět mładosti, Ten člowěk práwě ktwe, Již zrá ubohý starec, Dojde tutiž jako pečité, Zabił mráz, Nezabíli mráz, Dáwno sem nato ucho wlíkł, a neb Pozor měł, Již se domíłá. At hæ locutiones pene sunt proverbiales. Item sprawedlnost má ústa zacpaná. I ta také powědění tu swé místo mají apoštoła: Léní břicha, psi němí. It. řeči sw. Judy: Zlí lidé že sau planety, hwězdy błudné a obłakowé bez wody, stromowé podzimní. It. złořečení některá, ač ne příliš chwalitebná, jako Draku starý, tísto, wyžło etc., koni nepokojnému a bujnému Šelmo.

IV. Item tu jest i włastní i příhodné místo metaphorám, kdež włastních słow příhodných k wymalowání mysli dostatečných a obwykłých není, ale potřeba sama k figurám přinucuje. Jako když díš Střeła neb kulka prudce letí k cíli: letění se włastně tomu připisuje, což má křídła etc. A nebo, by zwłáštní słowa nebyła zlá, ale když non sunt significantia, nemají takowé moci, ani tak způsobiłého wyznamenání: metaphory pak měłby před rukama ušlechtiłé ad rem appositas, heybající, jimiž můžeš jako žiwau a mocnau řeč swau učiniti. Jako když díš: Kratičký jest wěk náš, prudce běží, płyne jako praud wody, ano jako pták letí, a neb jako střeła letí. Ta woda prudce běží, t. j. teče, płyne, ač to słowo

Płyne włastně tomu přísluší, což w wodě neb po wodě płyne. Item když díš: Płyň s Hospodinem, totiž Poraučím to Bohu, jdi předce kams uložił, jaks zapřáhł tak táhneš etc.

V. Tohoť pak welice słuší šetřiti, aby k tomu metaphory příhodné brał, což chceš w lidských myslech činiti. Jako chcešli wzbuditi k chwále Boží ukázaním Božích dobrodiní, díš, že Bůh jest studnice dobroty nepřewážená. K bázni je wzbuditi chtěje díš Ruka jeho že není ukrácena, moc wšudy prowodí, a maudrosti jeho není počtu ani míry, žádný se mu newyběhá, ani wychytruje, złapá maudré w jich maudrosti. Zchwaluješli církew, nazůweš ji rozkošnau winnicí Pána zástupů, chotí nejmilejší nebeského krále etc. Proroci haněwše lid od Boha odstupující, nazýwali jej newěstkau: Słyš, newěstko, słowo Páně, dí jeden. Item ukázati chtěwše, jak sobě Bůh wáží wěrné, připodobňowali je k zřítedlnici oka. Item že sobě Bůh na ruce wyrył jméno, aby nikdy nezapomněł. Na odpor newážení sobě Páně welikého počtu hříšníkůw ukazowali krůpějí padající od okowu wody.

VI. Owšem pak nato pamatowati słuší, že ne na každém místě a při každé příčině každého słowa může se užiti. Kazatel w kázaní může podlé příčiny ďábła hadem, drakem starým etc. nazwati, pekło jezerem hořícím etc.; ale doma w obecném młuwení hned se to tak netrefí, ubi non tanta grandiloquentia requiritur. Oportebit itaque et hic servare decorum, co kde słuší sauditi, i jiných rozumných pilně šetřiti, qui praecepta morum imo et artium factis exprimunt. A opět kdyby wážný muž słow neb metaphor příliš nějakých pochlebných, łahodících etc. užíwał tu kdež słuší wážně młuwiti, nemenší škodaby była, nežli by tu wážný był kdež ochotná lítostiwost a příwětiwá wlídnost ho ozdobowati má. Kazatel kázaní čině kdyby tak młuwił, słow i způsobů jejich takowých užíwał, jako když mátě se swým dítětem młuwí, a neb s lidmi, doma s čeládkau swau neb s jinými młuwě kdyby kazatelského způsobu nesłožił: pro prwní za pochlebníka neb i nerozumného etc., pro druhé za příliš twrdého

faryzeje, neochotného a hněwiwého sauzen byłby: id est aut scurra blandiendo, aut μισάνθρωπος importunam gravitatem retinendo haberetur.

Prwního příkład, na kázaní tak co chůwa s dítětem młuwě lísawě i říci: Tak tě hle náš Pán Bůh ty pokutičky wzłožił a nemůžemeť jich od sebe odstrčiti.

Kniha třetí.

O příhodném užíwání słow některých cizích jazykůw.

Třetí wěc, kteréž ti, jenž dobří Čechowé býti chtějí, mají šetřiti, jest uměłé a příhodné užíwání i słow některých cizích jazykůw. Čehož zjewný příkład máme na Łatinících dobrých, kteříž, ač hojnau swau řeč a welmi ušlechtiłau mají, a wšak proto welmi mnoho słow Řeckých nabrali a jich jako swých užíwají; anobř již, jakž Římané neb Łatiníci sau křesťané starého zákona nezamítající, i židowských. Nebo ať z přílišné širokosti k moři podobné jako nějakau krůpěji ukáži, Kyrieleison, Kristeleison, Alleluia, Amen etc. kdo newí, že nejsau słowa Łatínská! Němci jak swůj jazyk ošlechtili łatinau, ano někdy přemnožením překrtałtowali (nebo jakž přísłowí jest: Wše co whod dobro, mnoho nezdrawo), to široce známé jest. Słušnéť tedy a sprawedliwé jest, aby, čehož w tom jiní jazykowé užíwají, také i náš jazyk toho se nezdalował. Ano pěkné barwy ještě złatem býwají prosazowány a jakž złatníci říkají šmełcowány, a krásné sukně krasšími wěcmi a neb dražšími premowány a nebo krumpowány býwají. Złatá koruna drahým kamením náleží aby se stkwěła a łauka rozličným kwitíčkem prokwítała a zwłáště ne příliš blízko stojícímu zraku diwně se měniła. A protož i my toho, což jest již do našeho jazyku wnešeno a my sme to i obwykłostí stwrzené zastali, užíwejme

jako swého. Ano i sedláci také již, a ne sami páni, jablka jedí ne zdejší toliko ale i Właská, pomeranči, jako swá włastní, když sobě kaupí. A kteříž již popřiwykli, jakož pak tak se činí, widíme, že někteří z Čechů toho słowce *) užíwali, tím swau řeč nemało ozdobiwše. Ale žeť se také někteří nalézají, ješto nemírným a neuměłým cizího jazyku słow w Českau řeč wpletáním ne ozdobu ale ohyzdu do češtiny uwodí, protož čehoby tak přitom šetříno býti měło, oznámím:

I. Přidawání Łatínských słow k češtině, máli okrasau a ne zohawením hodně słauti, musí pilně býti šetřeno, aby se to dáło non incuria aut studio innovandi seu novas phrases fingendi affectate, ne příčinau i w té małé wěci peychy, wysokomyslnosti a jakéhos nadýmání se etc.; — nebo to jest těch lidí, jenž chtí widíni býti, jichž se řeč třpytí a jako bujný kůň bez potřeby plésá a drsá, pro wysycení přílišné newěda jak sobě počínati má etc. (jiné jest, když co toho někdy z potřeby nějaké zwłáštní pro někoho a neb některé přítomné učiniti musí wážný muž a uměłý třebas i proti přirození swému a chuti) — ale pro plnost řeči a ukrácení někdy, když toho čas potřebuje, mnohých słow jiných. A to užíwání těch słow, ne o kterýchžby prwé lidé nikdy nesłeychali a jim nic nerozuměli, ale těch a takowých, kteréž prwé lidé słeychali, a jimž se již mnozí i rozuměti naučili, kteráž sau již lidem w zwyk wešła, ješto jich mnozí tak jako swých włastních užíwají. Ač i to nemůž jednostejné býti. Neb některým słowům sami přední, jako literáti kteříž čísti umějí a s wyššími drobet wěcmi se obírají, práwy, řečňowáními etc., a poněkud za žáky od jiných jmíni býwají, některým pak již i sedláci rozumějí. I protož šetře toliko, jaké máš posłuchače a neb čtenáře, jimž młuwíš a nebo píšeš, budeš moci toho, cožby było k wzděłání (t. buď k włastnosti, krátkosti i słušné ozdobnosti) užíwati.

Před dwořáky může býti jmenowán: Korfyršt, Maršałek, Heytman, Truksas, Štołmistr, Hofmistr,

*) Rkp. má; slunce.

Kuchmistr, Musterherr, Mustrowati. — Před wojáky a nebo dráby valent vocabula rei militaris: Zbroj, Kyrys, Šlachtordnung. Ale jeden kazatel, aby se ukázal peritus rei militaris, na kázaní takowý artikul předložil lidem, prostým kopáčům, k rozjímání: Jaký šlachtordnung Kristus Pán učinil proti ďáblu? etc. Kázal na čtení ku prwní neděli postní přiložené. Kdyby byl tam w poli byw toho slowa užíwal, když wojákům kázal, mohloby bylo státi; ale že tuto ne wojákům kázal ale kopáčům, protož merito habitus est imprudens. Ale mladým lidem lecos se přihodí: iuvenilis calor, si non deest ingenium, nedá zaháleti. —

Před žáky můžeš jmenowati: Regula, Phrasis, Figura, Forma, Periphrasis, Partes t. knihy notowané, z nichž zpíwají na několik hlasů etc., Kustoš, Clausula, Fusa, Tonus, Devocian de voce zpíwá. Před měšťany a zwlášť těmi, jenž chtí slauti literáti: Monarchia, historiae, Kronyky, Bonus dies, vel Deo gratia a nebo s kuchyňskými Latiníky Deracia, Bonum mane a nebo jako hlaupí žáci Bone mane, a neb Bonus vesper, item Salvete neb Salus. Před wšemi wůbec, učenými, leyky i sedláky, t. kteříž do kostelůw a neb na kázaní chodíwají: Kristus, Apoštol, Euangelista, Anděl, Faryzeus, Publikán, Trůn, Majestát neb stolice Boží, Mammon neb Mammona (ač mnozí z Čechů newědí otom, by to slowo bylo jazyku jiného (t. Syrského), ale domníwají se, že to nomen Mammon derivatur a verbo Mámím, mámiti, omámiti, zmámiti; nebo mnohé lidi mámí peníze neb statek, čest, sláwa, swět etc.). Patriarcha mnohem lépe říci nežli, ut quidam solent, Arciotec; prorsus affectata et non necessaria interpretatio. Multo plus gravitatis et maiestatatis habere videtur, když díš Patriarcha nežli by řekl neobwykle a jako diwoce Arciotec. Ač to slowo a neb kus slowa Arci jest z Řeckého ἀρχι, jehož Latiníci též mnoho užíwají, říkajíce Archipater, Archimarschalcus etc., seu convertens Patri-archa: ale k čemu jest affectare novas voces, cum pulchrae non desint consuetae ac dudum probatae. Poněwadž to slowo Arci jest z Ře-

ckého słowa a my ho jinde užíwáme nemálo, říkajíce Arcibłázen, Arcitraup etc.: i proč máme jazyk swůj chuditi, pohrdajíce tím pěkným a jakýms důstojným słowem Patriarcha. Filozof, i to słowo již jest obyčejné w češtině. Mnohem snáze jemu rozumějí i leyci, nežliby česky wyłožené (tak jakž někteří wyłožili) było Mudrouk a Mudroňci etc., což sic není włastně. Nebo Philosophus není Učitel maudrosti, což to słowo Mudrouk w sobě zawírá, ale jest tak práwě podlé słowa secundum etymologiam Maudrosti miłowník. To słowo Łatinské Praeceptor jest již u mnohých známé a wůbec přijaté, může se ho užíwati. Est gravius ac magnificentius říci Můj praeceptor nežli Můj mistr; nebo to słowo Mistr řemeslníci sobě dáwno a nyní již i sedláci osobili. Praeceptor communis słauł někdy Philippus w Wittenberce lépe než Magister noster, jako u Sorbonistů. Paedagogus jest menší a nižší než Praeceptor; nebo ten ještě nedorostłé děti toliko zprawuje a jejich jest wůdce w menších wěcích. Alleluia, Kyrieleison, Amen, Purmistr, Rathaus, Publikán, Farizej. To słowo Štrafowati jest již mnohým obyčejné a zwykłé, tolikéž jest jako Reprehendere t. pro nětco a w něčem, w nějakém pobłauzení nebo wywinutí a pochybení postihnauti někoho a potrestati, winu nějakau jemu a neb nedostatek ukázati etc.

Potom pak obłáštní wěci sau u lékařů zdejších i u apatykářů: Puls, Klíster, Traňk, Konfekt, Piłulé, Syrop, Purgací, Komplexí etc. — U bradýřů a lékařů ranných jména žił: Cefalika = hławní žiła, Bazylika = jatrní, Mediana = prostřední, největší. — U winohradníků: Perknus, Perkmeistr. Et nomina instrumentorum etc. u tkadlců: Staw, Osnowa, Wratidło, Brda, Podnožky, Čłunek, Cíwky etc. Tak i o jiných řemeslnících. Nebo jedno každé řemesło náramně mnoho těch wěcí má, až tak mnoho, že není co chwáliti, ale jest nač se hněwati; neb i beze wší potřeby to se děje samým toliko zwykem; tak že když se pacholík některý řemesłu učiti má některému,

i jazyku s weliké stránky jinému učiti se musí. Ale to kdo již naprawí? To tam již dáwno uteklo.

To pak wšecko znáti, wěděti a w paměti wždycky hotowé míti, jednomu člowěku není snadné ale welmi pracné. A wšak kdož dobrau pamět z přirození měłby a s těmi wěcmi často se obírał, s rozličnými lidmi často promłauwaje a jako heytmanem neb auředníkem nad mnohými lidmi a řemeslníky jsa etc., nemáłoťby i w tom mohł. Poněwadž Mithridates král wíce než dwatcíti jazyků rozdílných poddané swé maje, s každými jich włastním jazykem mluwíwał: owšemťby někdo také těmto rozdíłům w jediném tomto jazyku přiwyknauti a je w mysli pohotowě míti mohł. Ale někdo maje mnoho rolí a luk etc. tak dobrým hospodářem a pilným přihlidačem k tomu jest, že słow sedlských a hospodářských užíwati neumí; ba některý jim, když je od swých pachołků a neb šafářů słyší, nerozumí, newěda třebas, co jest to píce, obilí zmlké, ztuchłé, snětiwé, sněť, pauchłé etc. —

II. Užíwáno býti má słow ne lecjakýchs (jako i ne leckdes), ale těch toliko, jenž se jakaus zwłáštní ušlechtiłost míti zdadí, jimižby mohło ozdoby a krásy řeči přibyti. Jako když náležitě jmenuješ to słowo Řecké Monarchia, item Monarcha. Item když díš Chodí tudy osupě se jako nějaký Saturnus. Ale mohłby někdo tak mnoho słow z łatiny neb jiných jazyků do češtiny přeformowati, ažby nepříjemnost řeči swé u posłauchačů učinił, zwłáště kdyžby takowá a ta słowa formował, jichž prwé nikdy słýcháno nebyło a nebo která již dáwno i w pohrdání i w zapomenutí jsau; a zwłáště kdyžby to wše było bez potřeby, z samého toliko jakéhos drzího křepčení etc. Jako podlé mého saudu tak učinił mistr Hajek, již doktor, w předmłuwě na Minucí k roku 1560 tato słowa napsaw: N e j m o c n ě j š í p o t e n t á t. Ač słowo to in plurali numero býwá užíwáno od řečníků a dwořáků mnohých, nebo říkáwají Potentátowé, ale zřídka welmi; než in numero singulari tu již práwě jest novum, inusitatum, nepěkné i nepotřebné. Neb k čemu jest

to słowo Wrchnost? Mnohem jest obyčejnějši i pěknější. Ale pochlebníci leda nětco nowého našli, a jako liščím ocasem poohánĕli swěta. Též i ta słowa Truc w hrdło. Neměcké słowo jest Truc. Kteříž psání Luterowa z němčiny do češtiny wykładali, nechávali ho tak. Non est adeo usitatum. Lépe bez něho, lečby kdo chtěł zaumysła germanisare.

III. A protož, kdežby měł domácího jazyku słowa włastní a pěkná, tuťby nenáležeło cizích wnášeti. Ale žeť tomu welmi již na překážku jest zwyk. Neb mnozí z Čechů, častá s Němci młuwení míwajíce, ano i blízko nich a neb mezi nimi swé majíce obydlé, jejich słow zwykli užíwati. Jako aby říkali Dej sem hantuch, Mášli hantlík? Zač to farkle? W Łanškrauně poň tak młuwí. Až snad se přihodí takowým Čechům, jako předešłých wěků Srbům, tak že již ani česky, ani německy, ani łatině młuwí, než tak sobě zpletli a zmátli řeč, aby jim toliko ti rozuměli, kteříž se od nich płodí. Takž podobně se děje při práwích i Němcům i Čechům, že mnohých Łatínských słow užíwají, některými řeč swau ozdobujíce, a jinými ohyžďujíce a neb ochuzujíce, jako když říkají Proces, Reces, Impugnací, Relací etc. O tom čti mistra Jana Husa. I mezi žáky a kněžími též nemáło jest takowého bezpotřebného Łatinských słow do České řeči pletení. Neb říkají Exponowati, Mutowati, Lusum dáti neb míti. Ale abych příkład prostějším ukázał neuměłého, newčasného neb nepotřebného a neb i směšného užíwání słow jiných jazyků, příkładů nětco předłožím warowání hodných. Někteří říkají i píší Creda apoštolská, w Credě apoštolské, ještoby dobře mohli říci U wíře obecné křesťanské neb We dwanácti článcích. A nebo chtíli łatině młuwiti a łatiny nekaziti marně, kdyby aspoň říkali W Symbolum apoštolském, ještoby tomu i Łatiník srozuměł a popřiwykna i Čech. Ale tuto ani Čech ani Łatiník nynější, nisi peritus antiquitatis, wí co se prawí. Někdoby słyšeł, zwłášť hłaupější Morawci Na krydu (jakž oni młuwí) t. Na křidu. Býwało toho słowa někdy w školách užíwáno

dokudž se dítky w škole (jak staří říkají) páteřům učíwał a říkawali Pater noster, Credo, Ave etc. Ale již nyní ani Marie ani Krista newzýwají i błudům i prawdě pokoj dáwajíce. Strany pak młuwení to se může o nich říci, že ani łatině ani česky umějí, leč welmi řídcí, jichž se tuto nedotýče.

Ale když není příhodných słow Českých tak mnoho w sobě obsahujících, jako někdy některé Łatinské neb Řecké a třebas i Německé jest, jako Monarchia, Regula, ješto kdyby chtěł to česky powěděti krátce jedním słowem, teďyťby žádný, někdy snad ani učený ani neučený nerozuměł: i lépe jest tu užiti słowa příhodného z jiného jazyku a zwłášť jestliže prwé kteří užíwati ho obyčej mají. Kdyby pak měł ten wšecken smysł w tom słowu zawřený wysłowiti, tak ať by mohło rozumíno býti od jiných, i mášli k tomu čas, słušíliť, jestli potřeba, budeli wzděłání, a umíšli, užiw obého: a nebo nenáležíliť, i młuwiž prostým Čechům česky a nestyde se zato co jsi, nečiň se před posłauchači tím čímž nejsi. A ať i toho nepominu. Býwá přiom někdy mýlka. Nebo někteří, umějíce i německy i jakž takž česky, když nětco z němčiny wyłožiti mají a nalézají tam słowa ne Německá ale Łatinská neb jiná, i takž také je přeléwají do češtiny bez saudu, domníwajíce se, jakož Nemci buď pro chudobu swé řeči neb z jakýchkoli příčin Łatinského słowa nechali, tak že i w češtině učiněno býti má. Jakož kdos wyłožił z němčiny tato słowa Což se (prey) religionum dotýče etc., moha wýborně słowem Českým říci Náboženstwí.

I ono słowo bez poroka Łatinské n e c s i c, N e k s í k též jest ničemné. Nekteří ho užíwali, mohauce dobře bez něho býti; již našeho wěku téměř z zwyku wyšło. Jestiť pak Neksík jakoby řekł Ani tak ani onak, totiž člowěk neupřímý, uwiłý, šíbalský etc. D a ň k o b d r ž e t i phrasis ex germanica lingua desumpta u těch Čechů, kteříž s turnaj zacházejí, vox trita. Ale mistr Tomáš w swé předmłuwě na žałtář také tak napsał, ješto w wěcech theologických

wážnější słowo náležeło. Nebo człowěk prostější, neswědomý dworských marností, newěděłby co se to prawí: mohłby pomysliti, že nějakého Daňka t. Danyele chce u sebe obdržeti. Lépe było říci Chwáłu obdržeti, usitatum plane verbum et phrasis non inelegans esset. A neb prostě říci Chwálenu býti.

Náležełoby také, abych aspoň na tom místě zmínku učinił de vocabulis technicis. Ač jest toho sic dotčeno napřed nemáło, krátce ještě nětco dím; nebo s tím se dłauho meškati není proč. W Čechách i na Morawě řemeslníci ti, jenž německy neumějí, téměř wšecko nádobí a nástroje swé německy jmenují, jako saukeníci, truhłáři, zámečníci a jiní. Ale těm słuší toho wšeho dopustiti a odpustiti, aby, jakž počali a zwykli, ani německy dobře a práwě ani česky młuwili. Na nichž jakož není se proč horšiti, tak také není jich proč následowati; nechť sobě hlédají, chowají tam ty swé štospaňky, werkpaňky, pámy, pušpámy, prušpámy, šłahárně, hoblíky, štoshoble, hamrle, pemerlíny, plocky etc.

O psání słow cizího jazyka.

Widí se mi užitečné i toto přidati. Ta słowa z jiných jazyků wzatá, kteráž sobě jazyk Český již osobił, jakoby jeho włastní była, dwojím způsobem i psána i pronášína býti mohau. Jedním po łatínsku a neb podlé způsobu toho jazyku, z kteréhož wzata sau, a druhým po našsku t. po česku a neb podlé způsobu Českého. A wšak proto mezitím při některých słowích widěti jest, že již je zwyk welmi zproměňował a práwě k tomu ohnuł, aby do našich deklinací a jiných form trefowati se musiła; kteráž kdyby někdo zasse jako wydírati jazyku našemu chtěł a znowu je do jiných form formowati, welikauby nepříjemnost řeči swé učinił. Tatoť pak sau słowa a neb i jiná jim podobná: Ježíš, Kristus, Anděł, Mojžíš, Apoštoł. Beneš s Philomátem a Gzelem tak učinili při těch słowích

Ježíš, Mojžíš etc., zhaněti je chtěwše a do prwnějších forem, jimž Čechowé již dáwno odwykli, wykládati; o čemž napřed. Takby také někdo drzí novarum rerum studiosus mohł pokoštowati při tom słowu Kristus, aby nám zapowěděł psáti a neb hłahołem wysłowowati a neb wynášeti Kristus, zasse nás do łatiny nawrátiti chtěje, t. abychom psali a i w młuwení tak wynášeli Christus, proto že se tak łatíně i řecky píše, a nebo ještě nezpůsobněji Christos. A tolikéž při tom słowu Messiáš, kteréž sobě i Łatiníci drobet přeformowali z židowského. A mohłby někdo tak wšetečný a newážný se snad najíti, žeby nedopauštěł říkati Christus neb Messiáš, ale kázałby říkati česky Pomazaný; ba některý potomek Ariů byłby z toho potěšen. Ale nemudrochům hodnéby se było i posmáti i je słušně zahanbiti.

Jiná słowa mnohá jsau, ješto i psáti i w młuwení je wynášeti můž kdo chce jak chce, podlé neb rozumu neb zwyku swého t. buď po łatínsku buď po česku, jakžby posłuchačům kterým příjemné było. Jako:

po łatinsku:	po česku:
Metaphora	Metafora
Phrasis	Frazis
Pharisaeus	Faryzej
Philippenses	Filipenští
Philomates	Filomates neb Filomát
Publicanus	Publikán, ač Beneš wyłožił Cełný Mat. 18.
Euangelium	Swaté Ewangelium a neb Čtení
Epphata	Effeta
Epicurus	Epikur
Sadducæus	Saduccej
Figura	figura
Angelus	Anděł; Někteří Anjeł píší, ale

mohłby někdo říci: Kamže jeł? snad do lesa? Tolikéž napíšešli S anděły, dí snad někdo s jakými děły? Ale čeho lidé nezpotwoří, když se přičiní?

Syrupus	Syrop
Philosophus	Filosof
Tonus	Tón
Pausa	Pauza
Devocianus	Devocián
Complexio	Komplexí
Chorus	Kůr
Charakter	Karakter Apokal. 16.

O následowání phrasí cizího jazyku.

Naposledy při tomto artikuli ještě mi se widí obzláštní zmínku učiniti o wěci włastně k tomu artikuli přináležející, t. o následowání phraseon, způsobů młuwení cizího jazyku. Ač jest na několika místech již prwé nemáło té wěci dotýkáno a i ještě při příčině bude: wšak tuto za hodné saudím, abych nětco swětleji otom napsał. Nebo na obojí stranu některé lidí uchylowati se ne welmi příležitě podlé saudu mého widím. Jedni sobě to libují a mnoho toho bez potřeby ale ne bez škody jazyku Českého užíwají; jiní pak žádného místa tomu nedáwajíce a wšecko to hanějíce, nemałý díl ozdoby a příjemnosti řeči České ujímají, a to zwłáště w Theologí, to jest w wěcech k náboženstwí náležících. Jistě jakož w jiných wěcech, tak i tu medium optimum est. Kteříž to oblibují a za žádnau škodu toho nemají, ti germanismos et latinismos sæpe etiam turpes committunt, způsoby łatiny neb němčiny s češtinau matau, řeč kazí, a budau buď w psaních buď w młuweních swých welmi nepříjemní a nesrozumitedlní. Příkład toho na mnohých Českých spisích, w nichž wěci wýborné, jako złato čisté se předkłádají, ale řeč jest welmi nezpůsobná a nesrozumitedlná. Než kdožby dobrý Čech był a łatiny powědomý, zwłášť starých Łatiníků, tenťby mohł mimo jiné porozuměti, co a o čem čte. A owšem, když se k tomu přimísí způsob wedení wěcí podlé regulí dialektyky, tuť jest prostému Čechu welmi nesnadné buď cíl wšech psání spatřiti, buď wěci k cíli směřujících pořádek a běh i moc znamenati.

Takowí sau otcůw naších někteří spisowé, jako O opětowání křtu, o pokłoně, wětší spisek tištěný o wečeři Páně etc. Některá słowa takowá se i w písních nalézají, jako Nic w swětě silnější není = silnějšího. Item Wida, že pomocník není = pomocníka. L. 20. w písních Počiła radost nemałau, odpłatu přehojnau. Ale welikým mužům, welikými wěcmi zaměstknaným, jestliže kdy słow a způsobů młuwení nemohau ušetřiti, zwłáště in versibus za złé míti nesłuší: etiam bonus dormitat Homerus. A také předešłý wěk swau zwłáštní wýmłuwu má: tak psáti jim duch Páně kázał, jakž wěk jejich potřebował a příčiny ukazowały. Ale kteříž to nyní z neważnosti a pro nedbaliwost činí, jazykům cizím neb řečem se učíce, řeči swé włastní práwě młuwiti nedbají, někteří snad i neumějí, těmťby hodné było přimłuwiti, kdyby to był kdo učině.

Na druhau pak stranu, kteříž to wšelijak tupí, žádného tomu nedáwajíce místa, chudí řeč Českau a łaupí. Příkład dám na jedné toliko wěci, obšírné wšak, kteráž słowe hebraismus sive phrasis hebraica (o níž sem zmínku napřed učinił). Nám, kteříž křesťané sme, Zákon Páně starý i nowý často čítáme a słeycháme, nemáło słow i způsobůw młuwení w zwyk wešło, a tak nám to obě jaks zobyčejněło, že již to słyšíce, uši naše nic se natom nezastawují jako na nějaké nowé wěci, ale libost w tom jakás jest, jakoby to włastní přirození jazyku našeho dáwało: non radit aures sed demulcet. Jako ta słowa (Mat. 6.) Ptactwo nebeské, Nádoby hněwu, Nádoby miłosrdenstwí, Usudím swým włádnauti, Syn zaslíbení, Syn zatracení, Duch zaslíbení (Spiritu promissionis Beza wyłožił z řeckého, moha říci Spiritu promisso Ad Ephes. 1. c.) Dił jeho położí s pokrytci (Mat. 24.) a mnoho k tomu podobného. Což kdyby měł wšecko předěłáwati, resolvere, nebyłoby to příjemné mnohým pobožným a učeným lidem a wůbec téměř wšechněm. A jaká potřeba toho předěłáwání, čehož se tak již i dáwno dobře užíwało i ještě užíwá? Mnoholi sau natom zeyskali, kteříž se w to předešle dali? Příkład dám. To powědění neb phrasis Ptáci nebeští proměnili, místo toho

położiwše Ptáci powětrní; nebo prý ne po nebi létají ale w powětří. A kdožť jest kdy příčinau těch słow błaudił, t. pomyslił nato, žeby to było nebe, w čemž neb kdež ptáci létají? A kdož též newí, že ptáci, jakž nad námi tak pod nebesy létají? Zdá mi se welmi chatrné i marné takowé mudrowání, zwłášť u nás w řeči České. Sebestianus Castalio, muž znamenitý, wykłádaje znowu Biblí písem swatých do łatiny, proto že jest wšecky hebraismy wymetał a słow Řeckých i židowských i phrasí nešetře práwě łatíně psał, tak jakž nejwýbornější Łatiníci młuwiti a psáti obyčej měli, od mnohých není oblíben: tak že i nejučenější našeho wěku muží, ač łatínu jeho welmi chwálí, wšak textu písem swatých radše obecného wýkładu nežli jeho obecně užíwají. Ale někteří uchýliwše se, příliš to zhruba dělají: wšecko totiž wykłádají a formují z łatiny, i češtinu tudy kazíce: atque hac ratione multos ineptos græcismos, latinismos et germanismos committunt. O čemž wiz jinde.

Kniha čtwrtá.

O Enallagí.

Čtwrtá wěc potřebná těm, jenž chtí dobře a ozdobně česky młuwiti nebo psáti, jest tato, kteráž u Łatiníků Enallage słowe, o níž Linacer, słowautný jistě a welmi wtipný muž, w swé grammatice široce psał, mnoho rozličných příkładů ex idoneis autoribus přiwodě, nebo jest wěc ta welmi široká w jazyku Łatínském. Kteréžto někteří nešetříce, ani dobrých příkładů erudite a proprie loquentium vel scribentium následujíce, nemáło ušlechtiłých způsobů młuwení włastních a obwykłých Českému jazyku potupili, a pokudž na nich było, zawrhli, wšecko to, což se k regulím grammatiky netrefowało, za chyby (vitia) odsaudiwše. Jako i jiní též zasse na odpor bez saudu bedliwého lecos za figuru beze wší potřeby přijawše, w swých młuweních i psáních užíwali. Těch obo-

jích mnozí následnjí. Čemuž kdyby mělo místo dáno býti, nemalá ujma a škoda České řeči státiby se musiła: jakož z níže położených příkładů wšemu tomu se swětle porozuměti bude moci. A nežli k wyčítání jich přistaupím, widí mi se, abych o tom nětco, kdy a na kterých místech, ano kterých figur užíwati dobrému Čechu słuší, powěděł. Poněwadž pak to jisté jest, že ne leckdys a ne leckterých figur se užíwati má, tedyť w tom słuší šetřiti 1. potřeby, 2. ozdoby, 3. zwyku eruditorum, těch kteříž práwě a dobře česky młuwí.

Potřebí figur býwá, když bez nich nelze wěci, kterauž předłožiti máš, čacky, swětle a srozumitedlně wypowěditi. Někdy propter vitandam amphibologiam. Jako Ukazował mi koně: tu newíš, jednoholi koně čili dwa koně, protož rci per enallagen Ukazował mi kůň, a nebo přidej adiectivum a rci Swého koně. Pije zasmáł se = když pił, pijíc, jako zlí Čechowé říkají. Někdy ad vitandam αἰσχρολογίαν, jako maje říci Tudy jest cesta k pekłu, lépe říci Ku pekłu, a nebo Do pekła. Jindy ad vitandam cacophoniam, jako A budeme mu milí. Nežli máš tak nepěkně mumłati, radče rci A budemť jemu milí.

A ačkoli příčinau ozdobnosti užíwá se a má užíwáno býti figur, k čemuž příkładů hojnost welikau níže wiz: wšak proto hleď, aby to za ozdobu sobě pokłádał, cožby i jiní sobě libowali a za ozdobné měli, aby snad hłauposti swé a nebo wšetečnosti figurami nezdáł se přikrýwati.

Zwyku proto šetřiti musíš 1. že ty lidí wšech nepřewedeš a zwyku newykořeníš. Protož, což jen může dobře užito býti, toho tak nech. A také sprawedliwé jest zwyku šetřiti podlé onoho powědění Horaciowa: Videndum esse, quid approbet usus, quem penes arbitrium est et vis et norma dicendi. K tomu, zdażby se styděti nemusił, kdyžťby se twému młuwení způsobu a nebo słowům posmíwali? Jako při dwoře 'sa, kdyby řekł někomu Kam půjdeš? maje již podlé zwyku obecného říci Kde půjdeš? Honestum est igitur, ut te adtem-

peres ad usum vulgi, šetře wšak ne chasy a sedláků, ale čackých mluwitelů. Kterých pak a nebo jakých figur užíwati by se mělo, z příkladů těch, kterýchž hojně se níže připomíná, není nesnadné wyrozuměti. Jistě, kterýchž užíwají dobří Čechowé buď w mluwení buď i w psaních, také každý učedlník aby užíwati se učil a zwykal, náleží. Ale otom o wšem níže na swých místech šíře.

Enallage partium.

Nomen pro adverbio ponitur eleganter w našem jazyku. Quid pro Sicut. Mrzí mne jako pes, Mrzí mne co pes. Přidáwá se k tomu, ut plenior et vehementior efficiatur oratio, Jiný: Mrzíš mne co jiný pes. Nestydatým lidem a překážejícím ženskému pohlawí ženy poctiwé a horliwé neb prudké tak říkají.

Verbum pro particula expletiva, adhibita primum aphæresi et tandum apocope. Hleď = hle. Toť jest hle příčina prawá toho, cožť sem dříwe řekl, Ea vero demum est causa legitima etc. I tož hle, jaks dělal tak máš.

Adverbium temporis pro coniunctione causali, Když místo toho slowa Poněwadž. Luk. 16. Když ste w mammoně neprawé etc. = Poněwadž ste etc. Když zůstáwáš = Poněwadž. W obecném mluwení se říkáwá Kdyžs to směl učiniti, wěřím, žeby i wíc etc. Kdyžť smí selhati, takéťby i ukradl. Inerudita et inepta enallage jest Kdež já sem i hned jemu odepřel, Kdež já k tomu se ohlásiw etc. Místo toho kdež měl by říci Ale já, Já pak, Pročež já, A já etc. Beneš 2. ad Hebr. Kdež toho Bůh poswědčowal, admodum inepte. Actor. 17. Kdež až posawád přehlídl Bůh.

Adverbium loci pro adverbio temporis. Tuť já s ním zajdu, Tuť já jemu nepowolím, t. Tehdy, W ten čas a W té wěci. Hic ego illum contempsi præ me. Tu on se rozhněwal, quidam, totižto on se rozhněwá.

Adverbium loci pro coniunctione subiunctiva etc.

Præpositio pro coniunctione et contra, někdy snesitedlně a někdy mrzce. Jako postaw to słowo præpositionem Pro loco coniunctionis causalis Propter takto: Kristus umřeł za hříchy náše. Neb jestliže jest za hříchy umřeł, tehdy hříchowé měli sic zemříti: quod esset absurdum. Ale, kdež díš Kristus umřeł za nás, tu jest włastně promłuweno; nebo kdyby Kristus nebył za nás w to se wydał, totiž místo nás aby on trpěł, tedybychom my byli museli trpěti: a tak práwě za nás trpěł a ne toliko pro nás t. naší příčinau. Łatíněť se na obé dobré dobře wzíti může. Díšli Christus passus est pro nobis, dobře díš. Item Christus passus est pro peccatis nostris, též dobře díš, quia sub intelligis Delendis t. pro peccatis delendis, id est propterea ut deleret ea. Ale u nás nemůže se to tak dobře trefowati. Patrněji pak ten rozdíł mezi tím słowkem Pro a mezi tím Za na jiných místech může býti spatřín a poznán. Jako Učiň to pro mne, Uděłej to za mne, Pro mne můžeš jíti kam chceš, Jdi na swadbu za mne t. místo mne, pojď také na swadbu a učiň to aspoň pro mne.

Nomen pro adverbio causali. Co místo toho Proč. Luk. 8. Co myslíte złé wěci w srdcích etc. měłby říci Proč myslíte etc. Jestiť communis ta phrasis a ta słowa obwykłá i w Łatinském i w Českém jazyku na tom místě. W obecném pak młuwení často se toho způsobu užíwá, jako Co se wrtíš? Co se tauľáš? Co stojíš? Co hledáš? Co se škrábeš? Co se ho máš báti? Není se ho co strachowati, Není w něj co spoléhati, Coť mám otom mnoho młuwiti? Coť se mám s tím párati? etc. Item pro adverbio similitudinis. Wrčí co pes; měłby říci Jako (a neb Podobně jako) pes. Spí co prase, Hledí co tele na nowá wrata, Čerstwý co kráwa na ledě. Než někdy užíwání toho słowa Co facit locutionem agrestem. Na Morawě někteří tak obyčej mají młuwiti jako A ty jakýs nejápný co náš Wawra, Ty rowně tak děłáš co já. Lépe říci Jako já. Coťby se nechtěło, ale pěkněji díš Jakoťby se nechtěło. Beneš inerudite vertit locum Luk. 6. a. Co činíte, čehož nesłuší činiti w soboty. Někdoby mohł říci Natoli se ptáš, co činí? čili nato, proč to činí? non n. ru-

sicitas inest his verbis bohemicis tantum, sed et ambiguitas; ideo nos vertimus Proč. Wůbec někteří tak mluwí: Udělám, jen co se wrátím; lépe tu říci Jakž. Ineptissima enallage Morawců a welmi častá, když říkají On půjde spěšnější, Staupá pewnější; má se říci česky Spěšněji, pewněji. Kaupím laciněji, lacinši; a ještě i to zle, nebo měłby říci Łacinější jest wowes nežli pšenice.

. Participium pro verbo. Wšak mu chci rád płátce býti; obyčejné a obwykłé młuwení. Sicby mohł říci włastně Wšak mu rád zapłatím, Solvam ei, Soluturus sum ei. S těmi zůstáwající jest = zůstáwá, ale ta phrasis není tak obyčejná. Někteří toho způsobu wíce a častěji užíwají, než słuší a potřebí, ita ut merito pro ineptis habeantur.

Accidentium in nomine enallage.

Sed primum nomen pro nomine, abstractum pro concreto ponitur, když říkáme Má ďábełstwí, mohauce říci Má ďábła. Čehož i jiní jazykowé užíwají. W Zákoně toho nemało se nalézá. Ale wšak nesłuší z toho potom sobě i k jiným słowům bráti míry. Nebo řekłliby Má błáznowstwí, maje říci Błázen jest, zleby řekł. Ale dobře díš Má zimnici, lépe nežliby řekł Zimničník jest.

Possessivum pro primitivo inepte. Jako oni starci Babyłonští řekli W žádosti twé sme = w žádosti tebe, žádám tebe. Vitandum hoc censet Linacer.

Genus pro genere.

Enallage numeri in nominibus.

Dualis pro plurali. Dwěma pánům słaužiti. To słowo Pánům jest pluralis numeri a druhé t. Dwěma jest duale, protož positum est plurale pro duali. Sic regulariter měło řečeno býti Dwěma pánoma, jakž staří říkáwali a psáwali. Ač

někteří, jako Filomát, Beneš, Gzell, Proxenus na jiný způsob dělali enallagi t. prawíce, že Dwěma duale positum pro isto plurali Dwaum, i zkaziti chtíce pulchram enallagen, concordabant adiectivum substantivo a říkali Dwaum pánům, aby wždy doděłali. Ač wšak proto Beneš na některých místech nezamítał numerum dualem. Jako Mat. 18. położił Dwě noze, quod utrumque, adiectivum et substantivum, est numeri dualis. Staří Čechowé také užíwali enallage i při těchto słowích dualem pro plurali ponentes. Skřehot zuboma, wiz w písních starých Liiij; měli říci Zubům, nebo wíce míwá člowěk zubů w austech nežli dwa.

O těch słowích Prosím wás, pane miłý, a neb prosím Wašíti kdo newí, že per enallagen dicuntur? Snesitedlná była a býti může ta enallage, ač někteří sobě nelibují té wobizací; ale kdo naprawí obec? Než že pak na ní není přestáno, pýcha nedá i w tom, jakož pak její subiectum proprium jest, marnost, dým a pára. Hodně ten, kdož Barbarolecticam Tabulam wydał w Prostějowě *) nato nařikał, tupě ta młuwení Jeli pán pryč, Nejsau pán doma. Tak daleko wystaupiła powodeň hrozná mrzutého pochlebenstwí, že již musí ineptire stulte extra limites naturæ. Staří Čechowé říkali králům s uctiwau pokłonau: Žádný králi, prosím twé miłosti aby twá miłost etc. A Poláci též podobně tak młuwí in singulari. Item prosił sem králowy miłosti, abstractum pro concreto ponentes, t. měwše a mohše říci miłostiwého aneb miłostného krále prosił sem. — —

Singularis pro plurali et quidem eleganter, ut I kdož sau to? idest I Kteří neb Jací sau to lidé? Ale tu jest duplex enallage, t. ne toliko singularis pro plurali, ale i neutrum pro masculino. It. aulica phrasis těch, kteříž se s rybníky obírají, říci Dobrá ryba jest na tomto rybníce t. dobré ryby, a nebo zase na odpor Špatná ryba. Takž podobně tu uhláři a kołáři, tesaři a jiní podobní říkají Dobrý les, t. dobré

*) Doktora Hajka otec.

dříwí, Surowý les, t. surowé dříwí, Dobrý šindeł prodáwá, ničemného šindeła kaupił, Dobrý owes.

Enallage casuum vel antiptosis. Nominativus aliquando aut in alium casum mutatur aut corrumpitur potius. Nonnunquam necessitate seu coactione, ut in carmine, jako w písních starých Liij Jakž je skutci jich zastanau. Melius dixisset Skutkowé; sed trisyllaba fuisset vox etc. Quandoque vero id fit incuria. Ut in Moravia když říkají Saudci, majíce říci Saudcowé. Item Swědci, melius Swědkowé. Bratří, Bratrowé. Accusativum inde formavit Beneš valde puerititer Bratry. Act. 15. Učili bratry; melius dixisset Bratří. Lépe tu figuru antiptosin udělati = ponere nominativum Bratří místo accusativum Bratry (provoco ad iudicium aurium, non tamen asini sicut cuculus). Než na jiném místě nezamítám toho słowa Bratry. Bratry jeho na wojně zbili, ačby pěkněji řekł Bratří jeho na wojně zhynuli. Měł dwa bratry. Owšem pak inepte dices Bratrowé jeho přišli; lépe Bratří jeho. Ačby tu mohł někdo mudrowati = rozdíł tu činiti mezi těmi słowy: Bratří že jsau duchowní přátelé t. křesťané = jednostejného powołání; Bratrowé pak že sau jedné matky synowé. Neodpírałbych já tomu rozdíłu, kdyby jej také jiní oblíbiti a zachowáwati chtěli. — Koni, koňowé. Perau se ti koni w maštali. Tesaři, tesařowé. Páni, pánowé. Milí páni: Páni milí, wůbec se říká. Poláci Pánowé milí. Někdy také i w Čechách to usłyšíš Pánowé milí, ale častěji na Morawě. It. Břímě, břemeno, břeménko, břemíčko: omnia usitata. Staří témě, temeno. Símě, semeno; prior theologica vox. Plémě, plemeno; též prius theologicum: Dawidowo plémě. Někdy pak euphoniæ gratia k témuž podobně říkají Pastýři, t. Pastýřowé. Šenkéři, šenkéřowé. Łowci, łowcowé *). Proprie hic videtur dativus singularis poni pro nominativo plurali; neb říkáme in dativo Tomu saudci, tomuto pastýři. A zasse Tito pastýři, Tito łowci. Dicere autem Tito saudci est rusticum. Tolikéž řekłliby Hříši, hří-

*) Tale quidam saepe admittebat charis. F. Erithacus. Ale na něm se to mohło snésti. Nechť se nelecktos z mładků obauwá w jeho škorně.

chowé, Doktoří, doktorowé, Páni, pánowé, ačť se někdy říká Pánowé milí.

Nominativus pro accusativo. Budeme šťwáti na zajíc = na zajíce. Werštatní frazis jest Již sme se smluwili za jeden člowěk = za jednoho člowěka. Mistr Jan Hus píše z žaláře dí Aby wěrné slauhy = wěrní služebníci. Act. 15. Učili bratry, Beneš wyložil; lépe pro accusativo wzíti nominativum Bratří. Ale díš: Erit amphibologia, nesciet nempe, activumne sit an passivum? Resp. Málo mu škodí, nýbř nic. Lépeť jest, nežby byla αἰσχρολογία, totiž traupské mluwení. In carmine někdy permittitur. W písni oné Wida že pomocník není, kterýžby etc. Ač w jiné písni wiz prostě a lépe Wida, že pomocníka není žádného člowěka.

Nominativus pro ablativo. Fere merus germanismus. Říkají ti, jenž česky pěkně mluwí: Kup sobě kůň, Zabodl mi kůň, per synecdochen, ještoby měli říci podlé wlastnosti Koně, Kup sobě koně etc. A jest sprawedliwé tu užíwati figury, protože díšli Ukowal mi koně, newíš, jednoholi koně či dwa či wíce neb mnoho koní kaupil neb ukowal. Ač kdyby řekl Zabodl mi koně, wíš že se o jednom koni mluwí, protože kdyby wíce koní bylo nežli jeden zuražíno, řečenoby bylo Zbodl mi koně. Et contra řeklliby Zbodl mi kůň, bylaby již opět jiná significací a neb smysl t. ne na jednom místě zabodl, ale na mnohých místech jej zbodl, to jest, mnoho ran bodených jemu nadělal. — Ad Hebr. 11. Nestydí se slauti jejich Bůh t. Bohem. — Nebudeš než wůl, traup = wolem, traupem etc. — Staří tak říkáwali podlé tehdejšího způsobu Wěřím w Bůh, to jest W Boha, U pokušení = w pokušení. Sed fit amphibologia U pokušení, iuxta In tentationem. — Item staří říkali Powyšowati se nad Bůh, nad Boha. Magnus usus tum temporis fuit litery *u*; wiz otom níže.

Ale kdyby pak podlé toho způsobu chtěl enallagen sobě tworiti t. nominativo uti pro ablativo leckde bez potřeby, jako říkati Podej nůž, chléb, konew, kožich, sukni etc.: tuby již

blaudil, faceres insalsam enallagen, a toby byl germanismus = imitatio inepta phraseos germanicæ; a wšak někdy již i to místo má. Jako kdyby řekl Wede kůň za sebau, newelmi nepěkně díš, nebo i přiwykli mnozí tak již říkati. Ale řeklliby Nech mi ten kůň a neb Nebeř etc., zle díš; než můžeš a máš říci Nech a nebo Neběř mi toho koně. Ale otom již napřed dosti.

Nominativus pro ablativo instrumenti často se pokládá a newelmi zle. Jako Ta země, kteráž na oneu čas nejušlechtělejší králowstwí byla; měłby sic ablativum dáti Králowstwím nejušlechtilejším. Byl jejich heytman, heytmanem, pánem, řečníkem, wůdcím, pokušitelem, ochrancím etc. W písních starých L. 8. Ať sme wždy powolnými, t. powolni, Luc. 18. Byť tento nebyl złočinec, złočincem. Jest král, t. králem, utrumque usitatum. Bude král Český, Bude králem Českým. Zůstal ďábel a zatracenec, t. Jidáš. Někteří nechwálí i této enallage, aby maje říci (Isai. 45.) Neníť jiného, t. Boha, řeklby A neníť jiný t. Bůh. Ale neslušÍ haněti té frází, nebo jest již obwyklá. Než dobré jest znáti grunt její, ut non ex ignorantia regularum ita loquamur sed data opera propter variationem orationis, sicubi placet. Nýbř w Čechách w některých krajích mnoho tak mluwí, jako w Plzenště: nempe germanisant, utpote Germanis proximi.

Nominativus pro vocativo. Chasa nynější, wandrowní towaryší a jiní hýskowé w obyčej sobě wzali, aby člowěku starému říkali Otec, wšak per figuram, aby bylo potworně, t. když mají říci Pane Otče, říkají Pane Otec. Kdo chce býti fifidlem a nemudrochem, může jich následowati; nebo jest ta phrasis lehkomyslná na lidi wážné nenáležející.

Genitivus pro nominativo. Insulsissime. Maje říc Trůj i díš Trojí. Jako w nowém Českém Herbáři Trojí index; měl napsati Trůj, a pakliby chtěl říci, Trojitý. W témž Herbáři D. Hayek dí Zelí obyčejně trojí jest nám známé. Mělť říci pan doktor Troje zelí, Trůj list etc. Ale dobře se

říci může Této trojí wěci, Trojího koření. Pán Bůh trůj w osobách, W o obách trojího, Troje lékařstwí spolu slito etc.

Dativus pro vocativo. Ut quidam elegantissime, ita nonnulli turpissime dativo casu pro vocativo utuntur říkajíce Já daruji tu wěc pánu mému, t. majíce říci Jáť wám, pane můj, daruji tu wěc. Z Němec přinesený jest ten způsob nowého pochlebenstwí, kdež se nesłušně ne z oprawdowé a wážné uctiwosti, ale z marné pochlebnosti a pakli ex κακοζηλία užíwá. W swatých písmích se toho poněkud užíwá, aneb někdy i w pobožných písničkách, jako w oné Chwáła buď tobě Bohu, jakoby řekł Chwáła buď tobě Bože etc., jako w jiné písničce jest: Budiž chwała tobě, Pane Bože, jenžs etc. Někdy w kollektách nábožných, jako Tobě Pánu Bohu jedinému budiž chwáła. Mohłby sic říci Tobě, Pane Bože jediný, budiž chwáła; protoť ne hned také słuší toho užíwati leckdes ac theologicas locutiones accomodare potatoribus.

Dativus pro ablativo. Chcešli mne = Chcešli mau manżełkau býti. Nechci tebe. Prawí že tě nechce. Prawí že mi nechce, jemu nechce, tobě nechce. Elegans figura est. Já tobě nechci. Prawí že mu chce, že mu nechce. Aliquando non sine barbarismo, aut αἰσχρολογία, jako k Řím. 10. Qui confidet ei, Kdož daufá jemu; latinismus, id est indecora latinae phrasis imitatio, lépe Kdož daufá w něm, aneb w něj.

Accusativus pro nominativo. Indecorus quoque latinismus. Ut 1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominum JESUM, nisi etc. Wyłožíšli takto Žádný nemůže prawiti Pána Ježíše než w Duchu swatém, welmi neswětłé a nepěkné bude promłuwení. Proč? širokoby było wyswětlowati. Kdoby posaudił pilně každého toho słowa i jich složení, nenesnadně může srozuměti. Lépe staří wykłádali ač prostě Žádný nemůže říci Pán Ježíš jediné w Duchu swatém. Beneš wšak włastněji wyłožił, ale słowy nepříjemnými: Žádný nemůže nazýwati Jesusa Pánem; nebo ten smysł jest w těch słowích Řeckých i Łatinských obsažen, jakoby řekł Žádný nemůž Ježíšowi ukřižowanému a wůbec téměř ode wšech potupenému připisowati toho, žeby był pánem t. mesiášem, a

tak sławně ho wyznáwati Pán Ježíš, ledby to w něm Duch swatý zplodił, kterýž sám wyznání Krista i w čas nejwětších nebezpečenstwí w swatých působí, ale tělo a krew nedá se w to.

Accusativus pluralis pro nominativo plurali usitate ponitur. Mat. 15. b. Z srdce pocházejí smilstwa, krádeže; měłoby se říci Krádežowé.

Accusativus pro ablativo simplici. W ten čas pro W tom čase a nebo času; eleganter. Haní to Filomát, sed immerito. Item w písničce wiz Třetí den z mrtwých wstáti, prostě Třetího dne. Mat. 27. Druhý den, Na druhý den, Druhého dne, kterýž był po welkém pátku. Habet hæc antiptosis locum maxime in carmine.

Accusativus pro ablativo, nepěkně, ut Wšecky k umłuwě wołáš R. 20 w písních starých. Měł tu raději położen býti ablativus Wšech wołáš.

Accusativus cum præpositione pro ablativo instrumenti. Maje říci włastně Wěrau osprawedlněni jsauce, i můžeš říci Skrze wíru osprawedlněni jsauce. It. wěrau žiw bude sprawedliwý, Z wíry žiw bude sprawedliwý, k Řím. 5. a. Kterauž stojíme, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν. Słuší wšak proto i toho šetřiti, že na některých místech jedna forma se lépe trefuje než druhá. Sed hæc usus et acutum iudicium aurium (a toť jest owoce zwyku) docebit.

Ablativus instrumenti pro ablativo cum præpositione, eleganter, ut Dnem i nocí t. we dne i w noci žádám zato etc. W powołání swém hodně choditi, Powołáním swým: obé dobré, ale prwní hładší a swětlejší, druhé jest twrdé a staré drobet.

Ablativus instrumenti pro accusativo. Dura phrasis, ferenda quidem in carmine sed non imitanda. W písních O 14. Nicť nám to neškodí, žeť sme hříšnými: lépe Žeť sme hříšní. Servanda est potius proprietas decora, non admittendae insulsæ figuræ.

Ablativus instrumenti pro nominativo. W starých písních bylo Jestiť psáno dáwním rokem, Jeremiášem prorokem etc. = jakož před dáwními léty psal Jeremiáš prorok.

Vocativus pro nominativo bude, když díš známému swému collegæ vel alii Au tys rad tomu, když říkají Pane mistře neb Kněže Jene etc.; μιμητικῶς est dictum. Sicby měl říci takto Kdyžť říkají Pan mistr neb Kněz Jan.

Enallage in prominibus.

Generum. Neutrum pro masculino, qua ratione egregie exprimitur propriissima demonstratio, ut Dobrýtě člowěk neb muž, t ten, o němž mluwíme, a neb, o němž zmínku máme. Item Totoť jest dědic, t. tento, kterýž teď k nám jde.

Pro foeminino. Dobrá tě to žena, dobrá tě to krmě. Pronomen Hoc refertur hic in talibus locutionibus magis ad intellectum seu sententiam totam quam ad substantivum nomen. Jako Dobráť jest to žena, Jakýž jest to muž, Nechutná tě toto krmě etc. Luk. 21. Jsau to (t. ti) dnowé pomsty. Jan 6. Twrdáť jest toto řeč etc. Luk. 7. Která a jaká jest to žena: multo elegantius, quam si diceres Ta žena.

Numeri. Wšickni, kdož do sebe toto mají etc. Kdož est collectivum, protož construitur cum plurali Wšickni; sic prostě mluwě měl by říci Wšickni, kteříž; ale byloby dissyllabum, protož do toho wrše byloby se netrefilo. Rowně jako O. 10. Kdož jsauc w zámutku i k němu zří, pomoci jinde nemají. Item říkáwá se Kdožby pak tímto pohrdali = kteříž. It. jakož u Latiníků Aliqua pro Aliquod tak u Čechů Některá jablka místo Některé jablko. A takž rowně Některé místo toho Nějaké. Ač jest to již numerus pro qualitate. Mistr Petrus Codicillus w předmluwě na Pranostyku 1567 položil takto Wíděl o mi se býti užitečné, napomenutí tuto o střídmosti etc. položiti. Bis aberravit bonus magister

Nebo měł říci Nějaké napomenutí: Některé numerum significat, Nějaké qualitatem. Dám jemu některý groš, t. několik grošůw, ale rádbych nejprwé při něm spatřił nějaké polepšení. Podobně jako u Łatiníků rozdílné jsau voces Aliquod a Aliquot, Nětco neb Nějaké a Několik. Aliquot eorum venerant. Terent. Aliquot me adiere. Item Střídmost jest pokažené słowo, ale Středmost. Nebo Středmost jest Modestia. Morawci někteří ho užíwají místo toho českého Střízliwost = sobrietas. Střízliwý jest = non est ebrius seu ebriosus. Item Střízwý, non ebrius. Nebeské hwězdy spatřowati a swého włastního jazyku dobře neuměti, hanba.

Casuum. Inerudita enallage est in hoc dicto (Luc. 6.) ubi nonnulli interpretes accusativum pro ablativo, latinismum admittentes, postawili Což, měwše říci Čehož. Takto stojí w textu Proč činíte což nesłuší, pěkněji díš a włastněji Proč to číníte, čehož nesłuší činiti. W trpkostech je zkušuješ: Jich měło býti, ale pro zwyk a starobyłost to se může a má sprawedliwě již na tom místě trpěti; alioquin et κακοφωνίαν admitteres. Dobře díš Jáť sem jich (t. těch lidí etc.) newiděł. Ale mnozí Morawci zle říkají po słowensku Již sem jich snědł t. ty třešně, wišně etc. Já se jich ułáł t. ty mendýky a žebráky. W starých písních Q. 14. Kteréž Bůh tak powoławá, lépe Kterýchž.

Enallage accidentium in verbis.

Enallage numeri in verbis. Inepta quorundam adulatorum locutio multis placet, maxime aulicis et Pragensibus vulgo říkati Jsauli pán doma, nejsau doma pán, jakoby několik těch pánů anebo paní było. Ale jakož se někdy lidem máło zdá to míti což mají, než chtěliby také i tomu, což jiní mají (włastnost očí Achabowých, jenž nemohły s pokojem patřiti na winnici Nábotowu, ale swau widěti chtěły): tak se i těmto máło zdá, kdyby jim říkáno było Jest singulariter, než chtí słyšeti raději pluraliter Jsau. K tomu podobný jest i ten již

w zwyk wyšlý způsob říkati jednomu Wy, Wám, a Tobě: vobízatio. Jako Nejwyššímu a Wšemohú·'e Otče dej nám, odpusť nám, a ne Dejte nám, neb '. A jako staří říkali Ó králi, učiň miłost s 'ým, Nalezłli sem miłost před tebau. A po· ' říkali My, t. já ne sám ale s jinými tobě, nejiným, než samému tobě). Kdyby také ιomto ponížcnost, aby mnozí přijdauce přede ɹá, pane miłý, wšeckni prosím wás, učiňte tak; ıewadž příčinau poddanosti a ponižowání sebe od mno·ɹch młuwě neřekł Já, a nebo když mnozí říkají pánu jednomu Wy, pročby on mnohým neřekł Ty. Ale ctknauti nelze o to. Nebo tudížby člowěk usłyšał tato přísná słowa prchliwým promłuwená způsobem: I pročež ty mi, bídný potworníče, tykáš? Cožť sem małý wůčích? Wěz, že sem lepší než ty etc. A protož darmotě mysliti o naprawení toho, než raději, co kdo rád jídá, dáti mu toho dosti, zwłášť když se čeho nekupuje draze, ani s ujmau cti Boží dáwá. Ač u Łatiníků turpis illa et incommoda vobisatio iam paullatim evanescit, dum viri docti ad veterum morem redeunt. Ut Castalio vir sane doctus orditur præfationem in bibliorum sacrorum versionem novam: Sebastianus Castalio Eduardo Sexto etc. Než bojím se, že toho w češtině ještě za našeho wěku nebude.

In carmine, idque raro, permittitur hoc modo uti, když máš říci Musejí oni, i řekni Musí neb Musíť oni k tomu státi. Užíwá se toho nečasto i w obecném młuwení, ale na wětším díle bezpotřebně. Item Spějí maje říci, i díš Spí. A wšak rozdíł pomni učiniti diftoňgu přidáním neb ujetím takto On spí neb ona spí, oni spj. Takž i to słowo Oni bdějí, on bdí. A to jest již welmi obwykłé, že týmeř neusłyšíš toho słowa Bdějí, ale wše se říká aneb píše Bdí oni, bdí on. Imitatur hanc enallagen et hæc apocope: Chtí místo toho słowa cełého Chtějí. Přináležejí a přináleží, přináležejících. Verum genitivus vel ablativus iste pluralis in hac voce omnino requirit hanc enallagen euphoniæ gratia. Item Wšickni ti drábi musí pryč t. musejí.

Nastał pak nedáwno způsob, kterýž chwálitili či haněti bych měł, newím; nebo chwáliti mi se ho nechce a haněti nesmím. Čeští páni neradi słyší, kdyby je kdo jmenował prawým jménem na křtu přijatým. Jako aby řekł Pan Wratisław (owšem přidášli po staročesku) Peršteynský, hanba jest, než rci Pan z Perštevna, Pán z Žerotína, Pán z Kaunic etc. Pane z Kaunic, Pane z Lomnice etc. Zdá se to pánům nětco býti důstojnějšího, nebo křtěné má leda sedlák. Zato mám že to Właši do Čech jako i jiné wěci lecjakés wnesli. On sobě říkají Duca de Alba, Prince de Arania, de Aurelia etc., i tožť naši také se k tomu formují. A již se toho chytají i zemané, říkajíce sobě Pane z Bílkowa, Pane z Mukoděł etc. I nechažť ale ty křtalty sobě mají: přejme jim toho pytle dýmu.

Mat. 12. zle wyłožili Otázali ho řka; Řkauce dicendum fuit iuxta regulam syntacticam.

Enallage generum in verbo. Apokal. 4. Padli 24 starců, Padło 24 starcuo: jedno za druhé se užíwá per enallagen generum et numeri. Padło to howado, dobytče, padli muží, padły ženy a panny, děti etc.

Enallage temporis in verbo.

Præsens pro præterito. I w łatíně i w češtině často se toho užíwá, a dosti pěkně, dum rem ob oculos ponere ac veluti depingere volumus. Jesus autem dicit ei, Ježíš pak dí mu t. řekł mu. Eleganter hoc modo reddimus græcum præsens per futurum nostrum eadem manente significatione. Item w obecném młuwení takto říkáme: Když sme społu jdauce na péči se měli, tožť na nás wystaupí koliks łotrů, t. wystaupiło jich kolikos. Accedo ad pedisequas. Tožť on hned přistaupí k němu a dá mu políček. Tožť mi se on rozstůně. A toť se wšeckno kauří. Item I odewře se nebe t. odewřeło se nebe. I sede a tožť přijde na něj déšť i rozběhne se. Staří propter discrimen a futuro říkáwali I rozběže se, ale jest to archaismus

non usurpandus. I pozdrawí ji a řka t. pozdrawił. M. Jan Hus w kázaní na 16. neděli Sede ten, jenž był mrtew: archaismus est cavendus, lépe říci Sedł. Jako i to w kázaní na 17. neděli Aprehensum eum sanavit (Hus admisit latinismum, napsaw) Chopeného uzdrawił ho. Item Słauha pak ten pade před pánem, Tum ille procidit coram domino; nyní bychom řekli Padł prostě, aut per figuram Padne. Jan 16. Zwěstujeť wám = zwěstowati bude: præsens pro futuro, archaismus non est imitandus. Mat. Přijde Jan Křtitel, staří říkali Přijide t. přišeł. Mar. 14. přijide Jidáš etc.; tak staří. Jiní předce per præteritum reddunt dosti způsobně a prostě Přišeł. Beza łatíně położił Adest Judas. Włastněby mohł říci Jde Jidáš. W obecném młuwení mohłby říci A toť Jidáš jde, exprimeretur eleganter sententia græcorum verborum. Item níže (Marc. 15) Swołají k němu wšecku zběř. Item (Marci 14) Accipit secum Petrum: et in græco et in latino est præsentis temporis verbum. Českyby zle řekł Pojímá a neb Béře: oportet igitur uti præterito Pojał Petra, aut ut nos reddidimus Pojaw. Beneš wyłożił I pojme, sc. per futurum; utitur na tom místě, meo iudicio, nesłušně. Ex hebraico idiomate wzat také způsob, ut futurum indicativi ponatur pro præsente imperativi. Ut Nebudeš pokaušeti t. Nepokaušej. Nezabiješ t. nezabíjej. Non habebis deos alienos = Ne habeas.

Enallage personarum in verbis.

S e c u n d a p e r s o n a p r o t e r t i a. Pulcherrima phrasis est sed theologica quoque, secundam personam pro tertia quandoque ponere, takto Chwalteż tě Hospodine wšickni andělé, Laudent te Domine omnes angeli. Zwelebujteż tě swatí zborowé, Magnificent te sanctæ fidelium congregationes. Izák Jákobowi řekł: Serviant tibi populi, Słužte tobě lidé, národowé. Podobná k tomu phrasis byłaby, kdyby řekł Uperte tě oni nebo neuperte. Zapłaťte oni tobě nebo nezapłaťte, jdi to předce. Item Již pak oni děkujte nebo łejte a hněwejte se jak chcete, ty nic nedbej.

Nejednau již jest powědíno de modo permissivo, quo nos utimur pro imperativo. Jako Nechažť tě chwálí andělé. Nebo tertiam personam imperativi non possumus imperativo illo modo bohemice reddere. Můžeš říci Lauda anima mea dominum, Chwal neb chwaliž duše má Pána. Item Lauda dominum tuum Sion, Sione chwal neb chwaliž pána swého. Item Laudate dominum omnes gentes, Chwalteż Hospodina wšickni národowé. Ale nemůžeš personam tertiam tam proprie convertere. Laudate Dominum sol et luna, česky díšli per modum permissivum Nechažť chwálí Hospodina słunce a měsíc, tu nebude prawé cełé rozkázaní, ale bude jako nějaké dopuštění. Řekłliby pak kdo Ať chwálí Hospodina etc., bude powědění necełé, musíš k němu přidati verbum aliquod, t. takto Přikazuji neb poraučím neb žádám nebo dopauštím etc., ať chwálí Hospodina wšickni andělé. Aby pak było práwě imperative, non per circumlocutiones ale jedním słowem, sumitur secunda persona w takowých místech pro tertia takto Chwalteż Pána z těch wěcí i wy jenž ste nyní, i ti kteříž ještě budau po nás, také chwalte Pána. A neb takto, kdyby u Łatiníků mohł tauž figuru uděłati bez nesłušnosti a říci Laudate te omnes angeli, Chwalteż tě wšickni andělé; ale u Łatiníků to se netrefí, quia videretur apostrophe příliš spěšná a nesłušná, t. jakoby obrátě se od trůnu Božího k andělům řekł Chwalteż, a rychle obrátě se a neb obličej obrátě k Božímu trůnu zasse přidałby Tě wšickni andělé. Item jiný příkład, kdež se widí lépe per modum permissivum wykłádati nežli per hanc enallagen. I. Reg. 3. Dominus est, faciat quod est bonum in oculis eius, Pánť jest, nechažť učiní což se dobrého widí před očima jeho. Ale wšak tu pěkněji u nás stojí modus permissivus nežli u Łatiníků imperativus; neb nesłušelo na Eli, aby Bohu rozkazował, ale aby zarmautě se Bohu powolił (jemuž odpírati ani słušné ani možné było) a trestání přijał pokorně. Staří Čechowé wykłádali Ať učiní: nemnoho lépe, nežliby władstně řečeno było Učiň Pán, což se mu widí. Také někdy dosti pěkně se užíwá přitom toho słowce On, jenž jest tertiæ personæ, protož táhne za sebau i jiného słowa,

verbum, příslojícího, takto Faciat sive non faciat, Již on učiň nebo neučiň. Dicat sive non dicat, Powěz on nebo nech. Faciat vel accipiat ipse quæ vult, Učiň neb wezmi on etc.

Tertia persona pro secunda. Jako Loquatur Dominus meus, Nechažť mluwí Pán můj (ač se tu per circumlocutionem mluwí, o čemž sem napřed powěděl de modo permissivo). W Biblí jest nemálo na ten způsob mluwení. Genes. 18. Coepi loqui ad Dominum meum, Počal sem mluwiti ku pánu mému t. k tobě, pánu mému a nebo k tobě, jež si pán můj. Ne exardescat. Ne irascatur Dominus meus. Reg. 25. Ne ponat Dominus meus, id est, Ne ponas Domine mi, Nechažť nepokládá Pán můj, místo toho Nepokládej, Pane můj. Sed nunc quidam κακοςηλόι corrumpunt ut phrasin ita et mores suis intempestivis adulationibus dicendo maxime in germanica lingua, imo iam et Bohemi Nechažť jí pán, Proč pán nejí neb Neráčí jísti? Verum hac de re nuper non pauca scripsi.

Tertia persona loco primæ. A takž také podobně tertia persona pro prima. I. Reg. 25. Attulit ancilla tua, pro attuli = Přinesla děwka twá t. já přinesla sem, kteráž sem děwka twá. A wýše Loquatur ancilla tua, Nechažť mluwí děwka twá t. nechažť já děwka twá mluwím. Gen. 19. Invenit servus tuus gratiam etc. Nalezl služebník twůj milost t. já jenž sem služebník twůj, nalezl sem milost.

Z písemli pak swatých čili odkud odjinud Němci to wzali (oniť snad wědí), a kteříž česky umějí, tak i w Čechách mluwiti počínají: leckdos leckomus bez potřeby, jen aby pochlebenstwí se rozmáhalo, rowný rownému mluwě dí: Co pán chce; jiní říkají: Co chcete, pane, a kdyby starý Čech přišel, řeklby: Co chceš, pane. Item jsa za nětco žádán dobrý člowěk rytířský dí sobě rownému (on mní že uctiwě, ale bude pochlebenstwí nowého formau): Já to pošli pánu t. já tobě to pošli pánu. Kdyby již aspoň řekl tak jako staří otcowé říkali: Já služebník twůj tobě pánu mému pošli: ale toťby neslušelo, aby od rowného k rownému mluweno býti mělo;

a takž rowně i ono již řečené. Pročby neřekł již aspoň podlé zwykłého wobizání: Já Wám to pošli? Ale kdo je tam w krčmách bude naprawowati? Słyše někoho, an prawí: Já připiji pánu mému, chtěłby ho tu grammatice učiti, snad by korbelem měł o hławu.

Enallage adverbiorum.

Kde, Ubi, adverbium = in loco, ponitur sæpissime pro adverbio Quo, quod ad locum significat t. takto: Maje říci Kam půjdeš, i dí, Kde půjdeš, item Kde chceš. A již nyní tohoto času u mnohých Čechů a zwłáště při zámcích neb dwořích kdyby kdo řekł Kam chceš? smějí se neb i hněwají a jako stydí zato, stulte egregiam et propriam vocem repudiantes. Někteří pak neważně na tu otázku odpowěděliby (pro to słowo Kam): Kamkowi etc. A tak sami Čechowé Českau řeč ssužují a kazí bez hodné příčiny.

Adverbium interrogandi pro causali etc. Co błázníš = proč błázníš? Co křičíš? Co se dřeš? Což nepůjdeš do kázně? Což nechceš? Co neumíš křičeti? Což se nehneš?

Aderbium pro coniunctione admodum inepte ponitur t. Ubi pro Autem. Kdež já wěděw toho potřeby etc., lépe říci Já pak widěw toho etc. Wartowský té frází obyčej má užíwati, ano i mnozí jiní w obecném młuwení a zwłáště pak řečníci před práwem často tak młuwí: newelmi dáwno se to kdes wzało. Beneš k Židům 11. Kdež Bůh swědectwí wydáwał o dařích jeho, ničemně wyłožił.

Adverbium qualitatis pro intensionis. Dobře wětší t. mnohem wětši. Mámť se dobře zle, totiž dosti zle, welmi zle. Dobře weyše nad to wokno dosahł. Jest dobře tłustší.

Adverbium temporis. Někdy Aliquando, Kdys Quondam. Někdyť jest býwała má żiwnost, nyní již wše draho: někdy t. kdys tam prwé dáwno.

Enallage generum in participiis.

Utuntur nonnulli foeminino participio pro masculino. Ale toho dwě příčiny býwají. Jedna neznámost grammatiky České a zwyk zlý. Druhá opatrnost, kteráž učí menší škody dopustiti se pro uwarowání wětší. Příklad prwního. Když kdo takto dí On na tu cestu chodíc, uškodil sobě: tu neměl říci Chodíc, nebo tó słowo jest generis fœminini, a ten kdož sobě uškodil jest generis masculini. Powěděl tak dobře, jakoby řekl Pán jeła pryč. Ale mohl a měl říci On chodě na tu cestu etc., a tak concordaret adiectivum cum substantivo. Item Přetrhl se děłajíc: Děłaje měl říci. Item Činíc pánu pokłonu prosil ho: měl říci Čině aneb Činiw. K. Paweł Aquilin Hradecký, bakalář, w předmluwě na Pronostyku léta 1551 Uwažujíc u sebe častokrát: měl říci Uwažuje, a neb Pomýšleje nato, Saudě to etc. Ač dobrému a opatrnému Čechu mohloby to ne k rozumění grammatickým regulím, ale k opatrnému figur užíwání přičteno býti. Ale Paweł kněz, dobrýli jest čili zlý Čech, i z těchto způsobů młuwení, w též předmłuwě położených, může býti srozumíno. Wšickni, jenž se přídrží: měl říci Přídržejí. Item Abych wděčnost swau waš dokázał: měl říci Wděčnosti. Item Dokonawši to předsewzetí měl říci Dokonaw. Waši miłost prosíc: měl říci Prose. A w textu Species wyłožil Twárnost, měw říci Částka etc.

Příkład druhého. Když někdo w těch toliko słowích užíwałby té enallage, kdežby mu se włastního způsobu užíti netrefiło, lečby chtěl pochybnosti, amphibologiæ, se w řeči dopustiti. Jako kdyby řekl někdo někomu Słužiš pánu swému milujíc ho. Ač on zle děłá ssužujíc swé poddané. Ale žeby nebyło pak rozdílu mezi těmito dwěma sentencími On miluje pána swého, item Miluje ho, Amans eum (totiž Milujíc ho) nechtěl mi toho učiniti: id est, non est discrimen inter verbum indicativi modi tertiæ personæ Amat Miluje, ac inter participium masculinum Amans Miluje. Příkład toho příhodný máš w písničce Budiž chwáła welebné etc. J. 9. Láskau audy církwe zapalujíc w swatý społek uwazuje. To

słowo Zapalujíc est participium foemininum positum pro masculino z té příčiny, že sequitur verbum Uwozuje: i kdyby položił, jakž własnost míti by chtěła, Zapaluje, fieret ambiguitas, tak žeby se zdało to participium býti verbum, jako i to sequens t. Uwozuje. Než krátké i býti musí: Uwozujíc, ať debet esse singularis numeri; nebo napsałliby Uwozujíc, tedyby było plurale per apocopen dempta litera finali e, quia sine figura díceres Uwozujíce. Znajíc wěrní pána wůli, apocope. Znaje on, znajíc ona, znající, cum novisset. Jest służebnice dobře pána swého znající. Rozjímajíc. Poroděc zůstaneš pannau, Poroděci utečeš Enixa abibis. Apoštoł dí Flens dico, Płáče prawím, to jest Płačíc; nejlépe říci per circumlocutionem S pláčem. Též i při tom słowu Píši Scribo, Píše Scribit, Píše Scribens. Někteří pak ad vitandam amphibologiam řkau Píšíc já jemu.

Item někteří insulse loquuntur Budauc já přítelem a nebo Budauc on mým sausedem: měliby říci Jsa já, Jsa on mým přítelem. Około Strážnice obyčejně tak młuwí Budúc on mým súsedem a tak sa se mnau wadí. A wšak někdy, ubi ex contextu facile genus apparet, můž se interpres opowážiti té amphibologiae radše nežby se dopustił barbarismu. Jako Luk. 23. ego transtuli Potresce (t. potrápě nebo pokáraje) ho propustím. Quidam transtulerat Potrescíc; inepte. Beneš Kdyžto potresci: improprie et duriter. Protož potřebí jest w tom spěšného běžité mysli saudu, aby hned prohledna, kde se může położiti sine hac ambiguitate supradicta participium masculinum, a kde pro uwarowání ambiguitatem měłoby se místo mascul. położiti foemininum z potřeby newyhnutedlné. Nebo někteří, wídajíce od opatrných młuwitelů toho náležitě užíwati a nerozumějíce již této řečené příčině, i domníwají se, že to může leckdes učiněno býti. A w tom, přiwyknauce toho nešetřiti, potom leckdys grammatiku pohławkují. Někdy pak mohłoby se i této opatrnosti od wykładačů swatých Písem užiti, aby jiné słowo, mající podobnau k prwnímu moc, na to místo położeno było, kteréžby nečiniło amphiboliae. Jako 2.

Joan. epišt. Ne jako nowé přikázaní tobě píše: rci raději Předkládaje, et nihil sententiæ deerit ac tolletur amphibologia. Též Mat. 10. a též 11. Præcipiens Přikazuje, Přikazujíc; lépe Ho Přikázaní dáwaje. Ano i tato opatrnost w tom jest dobrá, aby jedno participium druhé oswěcowalo a wykládalo. Příklad suď. Mat. 11. Přišel Jan nejeda ani pije. To prwní participium Nejeda jest swětlé, a protož od něho se i druhé oswěcuje, t. Pije, tak se rozumí, že jest participium a ne verbum, a má wyloženo býti Bibens a ne Bibit. It. Marc. 15. I wyšel z něho křiče a welmi jím lomcuje.

Enallage numeri in participiis.

Turpem et ineptam enallagen quidam faciunt, aut (ut verius dicam) barbarismum admittunt, říkajíce Widauci (a neb Widúcí) dobrodiní Božská. Et contra Já znajíce takowau wěc etc. Přistaupil k němu prosíce ho, Ja nemohauce tomu odolati etc. Měliby říci místo toho Wida, Widauce my, ut verbum cum pronomine in genere et numero cohæreret. Item místo toho Mohauce já, má se říci Moha já aneb Mohauce my. Item Wztáhše ruku swau na učedlníky lépe Wztáhna; někteří křepčiti chtíce píší Wztahw, jiní multo ineptius Wztahew, Wrhew. Ale někteří toho rozdílu neznají inter participium numeri pluralis et singularis. Detestanda sane ruditas et non ferenda negligentia.

Enallage temporum in participiis.

Præsens pro præterito. Euphoniæ gratia. Mat. 12. A wztáhna ruku, lépe tak říci nežli ut, ta proprietas græcæ linguæ Wztáhw neb Wztáhew; neb tak někteří píší, ale nezpůsobně, aby na tom místě mohl napsati Wztah ruku. Mat. 22. Znaje pak Ježíš lest jejich. Proprie ex græco měliby říci Znaw, γνοὺς, ale nepěkně, inusitate. Díšli Poznaw, hůře bude, nebo to slowo Znaje comprehendit actionem manentem,

ale Poznaw præteritam ac nonnihil derogari videbitur providentiæ Domini. — Marc. 8. takowýž příkład wiz A znaje to Ježíš. A takž podobně i při tom słowci ἰδών býwá: włastněby měło wyłoženo býti Widěw, ale euphoniæ gratia může per hanc figuram býti řečeno Wida, a pakli jiným słowem ač ne tak włastním Uzřew, též dobře. — Mar. 10. Braw je na swé łokty, díš włastně ale nepěkně; protož propter euphoniam lépe říci Bera je. A níže Poklekna před ním: kdyby chtěł włastně říci, musełby ineptire řka Poklekew a nebo Poklekw. — Mat. 25. φοβηϑεὶς, Báw se. Sed est vox inusitata; způsobněji euphoniæ gratia díš Boje se, ponendo præsens pro præterito; nisi velles synonymon accipere Zhroziw se, ale že jest drobet tužší, nežliby tu náležeło.

Accentuum enallage, si liceret sic dicere, a pakli raději dím, Proměnitedlnost w accentích.

Mnohoť ještě záleží na accentích. Maličkým štreyškem welikau proměnu we słowu učiníš. Jako Žena hledající nože, participium Quærens; Hlédající na poli pšenice, Custodiens; Hledající, nomen, ta jenž hledá. Verum subiiciam plura et utilia exempla. **a. á.** Błázniti, Błazniti: křepčeji se zdá a bystřeji wzníti bez accentu breviter; prwní to s dłauhým **á** iam videtur obsolescere. — Wčera přišeł, wčerá spadł sníh, utrumque usitatum, jak kdo chce může psáti. — Náše prosba, Naše: hic accentus nonnihil gravitatis addere videtur; sine accentu domácí słowo a jako werštatné se býti zdá. — Takž podobně i w tom słowu Kámen a Kamen, Kamení etc. — Wšak ne leckdes měniti słuší accenty; nebby někde społu s accentem změniła se moc, significatio, słowa toho. Jako při těch słowích Na kwasu, Byli społu na kwasu, to jest na hodech: Čijiť já při něm starau nákwasu neb nakwašení, to jest nanečištění: ještě z něho newypáchła ta stará nákwasa. — Item Za wraty stojí: On hojí na záwraty. **e, é.** U wečér, u wečeř, wečer

sine accentu zdá se býti bystřejší a jako křepčejší słowce. Nawštěwiti, nawštíwiti: prwní křepčeji wzní. Ac multi infinitivi abreviantur similiter. Wšak aby se newždycky tak říkało; quod rarum charum, vilescit quotidianum. Ale w mnohých słowích nemohau se měniti accentowé sine detrimento significationis, jako při tom słowci Lépe; nebo říkáme Lepé škorně máš, a sau lépe udělané nežli mé. **i. í.** W ních, w nich, S ními, s nimi: bez dyftoňgu a neb accentu lépe, s accentem jest po Domažlicku, velut quædam Patavinitas in Livio, ut alibi dixi. Takž také Jímiž, jíž, již (totiž kteraužto). Zawítej = bene veneris, staré słowo. Zawítej k nám Duše swatý: Zawitey ut zawitý, to jest zawinutý. In adverbiis někteří časte chybují, dělajíce turpem enallagen (vel antistechon potius), jako majíce psáti Raději tomu chci, Mileji umříti, Liběji hrá na łautnu, Pěkněji zpíwá, i píší Radějí, Milejí, Pěknějí etc. Nýbř několika ne zadním mužům předešle se zdáło, že na těch místech má dłauhé **í** a ne krátké **i** psáno býti; ale jest jisté, že se natom dobří muží meylili: protož tím sobě žádný překážeti nemá. Někteří hned mezi **í** a **i** nechtí míti rozdíłu. Sunt omnino inepti. To słowo jedno je přemáhá: Jejich, těch howad nebo těch mužůw pokrm est genitivus pluralis mascul. et neutrius: ale Jejích, t. té ženy šatů mnoho zhynuło, plurale fœmininum, casus genit. A wšak již sobě písaři to za obyčej wzàli, aby leckdes dłauhé **í** udělali, a zwłášť když se na konci słowa trefí. Jako Urozenému Panu Janówj, Petrowj, Herałtowj, nejwyššímu purkrabj etc. Dám dobrau wůlj. Ale i to jest κακοζηλία Łatiníků. Nebo nyní mnozí, a zwłáště mimo jiné umělejší písaři literu konečnau prodłužují, t. ocásek k ní přidáwají jako accent, Manere Adiuratj.

Na zawírku wšeho toho, což sem již obšírně o té figuře napsał, toto dím pro wykładače Čechy, čehož sem i napřed dotekł, že někdy a často figurata oratio Łatínská musí prostě býti česky powědína: non enim semper nostra lingua admittit figuras ubi lingua latina hoc requirit, et contra. Protož potřebí tu opatrnosti. Příkład dám. Łatině dobře díš Qui

concursus ad amnes? (t.Qui pro Qualis)? ale česky musíš wyložiti prostě bez figury Jaké zhluknutí nebo zběhnutí se ku potokům? Díšli Které zběhnutí etc., inerudite translateris.

Kniha pátá.

O některých figurách menších, k České grammatice příslušících.

Prosthesis

t., když se litera přidá napřed k slowu. Jako když díš Jsau od toho slowa Jest. Místo Jsau píšeme Sau; wšak někdy in pronuntiatione drobet se té litery J a neb jejího hlasu držíme. Jako když díš Nejsi nic dobrého: mulieruncularum phrasis. It. Nejsi hoden toho. Ale otom napřed w grammatice šíře powědíno. —

Zwláštní, Obwláštní wěc jakákoli, dobře se říká; ale někteří kazí ta slowa říkajíce a nebo píšíce Obzwláštní, přidáwajíce z bez potřeby: jiní pak ujímajíce říkají nebo píší Obláštně. Nerádi šilé na prostředku zůstanau. Diwné hlawy nemohau než diwně mluwiti, mudrowati. Ale střední člowěk dosti na těchto slowích má Zwláštní, Zwláště, Zwláštně a nebo Obláštní, Obwláštnost, Obwláštně, nechaje toho přidáwání z a nebo ujímání w.

Wopilý moha říci neb napsati Opilý. Ale jest w tom weliká nejednostejnost. Nebo někteří a zwláště na Morawě píší a též i mluwí takto Oběd, Owes, Okno; wostřeji a bystřeji Čechowé Woběd, Wowes, Wokno. Někdy propter euphoniam dobré jest přidati w, jako Jednowoký; odjaliby w, i nepěkně stane i nezpůsobně se wyřkne. Wiz Mat. 9. g. Item Opil se, Wopil se: poslední Čechům obwyklejší. Ožíře se, Wožíře se, Wožralý: lépe cum prosthesi. Nebo to slowo

Ožralý jest tolikéž, jakoby řekl Obežralý: jako kdyby někdo chleba pecnu wůkol okausal aebo obežral. Ale Wožralý míní se Wopilý.

Střída. Luk. 1. ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά Z střídy Abiašowy, Ex vice Abiæ, Odtud Střídník jest słowo w Čechách: kapłan, pomocník farářů. Staří psáwali z Třídy; mnoho gem pargamenowých psaných welmi starých exemplářů widěł, wšudy tak było psáno bez toho s. Čeští pak impressorowé přidáwají s; nemnoho natom záleží, piš jak se komu líbí.

Cautio. Někdy wšak affectant, překřepčují, ut sic dicam, Čechowé někteří říkajíce Wobět. Netřeba tu w; neb někdy w bývá tu præpositio, jako: Kristus se wydał w obět żiwau etc., w oběti Krystowě, in oblatione Christi. — Den ode dne, přidášli w, ineptum et affectatum erit. — Zaustní oznamowání; ita quidam ineptie proferunt, nepotřebí tu z. Quidam insulse scripsit K zaustní řeči wíra býti má.

Také i toto poněkud zdá se přináležeti ad hanc figuram, když se při proměně accidentium přidáwá s ad verbum, jako při tom słowu Hřeším, shřešił sem, shřešił si, podobně jako Němci gemacht, a jako Řekowé λέγω, λέλοχα. Item Píti, napiti se, opiti, připiti, dopiti, wypiti, upiti, zapiti: ač při těch słowích et præsens tempus má tu prosthesim Připíjím, dopíjím etc. Podobné téměř i při tom Činił, učinił: wšak nedobřeby řekł Učiňuji. Item Roditi se, naroditi se; a z toho Rod, Národ. Někomu by se mohło zdáti, že ta słowa jsau jedné a též moci Rod a Národ, ale mát znám býti rozdíł tento mezi nimi. Rod jest něčí rodina t. přátelé krewní, bratrowé, streycowé, ujcowé, tety etc. a nebo i příbuzní. Ale to słowo Národ est generalius; nebo jím se míní některá krajina a nebo lid mnohý w jedné krajině bydlící aneb jednoho jazyka užíwající. Jako říkáme Národ Německý, die deutsche Nation, Národ Turecký, Židowský, Saracenský etc. Hinc dicitur Národowé a pokolení.

Inepta prosthesis směšná bývá přitom słowu Okruh. Nebo někteří Morawci prostější, chtíce česky mluwiti, říkají

Wobrus, ale Ubrus Čechowé říkají a posmíwajíce se Morawcům, za ratolesti toho słowa Obrausiti, wobrausiti, brus etc. jejich słowce to pokłádají. Ačby také i Čechu mohło řečeno býti, že ubraušení nože neb sekery též státi se může, jako i obraušení wšudy wůkoł etc. Beneš Marc. 1. Zlekli se, ničemně wyłožił, lépe říci Lekli se: odtud býwá jiné słowo formæ frequentativæ Zlekali se t. perterrefacti sunt, Ulekli se, zstrašeni sau.

Aphaeresis.

Figura jest té prwní odporná. Nebo odjímá od słowa literu půwodní. Jako díšli Dyby chtěł, po morawsku et inepte: lépe Čechowé cum prosthesi Kdyby chtěł. Třeba mi toho, též Morawský młuwení způsob: Čechowé říkají Potřeba anebo wostřeji Potřebí, quod multo venustius est. A mnoho jest těch słow wůbyčeji Morawcům, jako Owes, oběd, oreł, orał etc. Třebať jest i nám opatrnosti, Potřebí. Netřeba těch omłuw, Nepotřebí.

Epenthesis.

Ta w prostřed słowa prodáwá literu nebo syllabu. Jako u Łatiníků Induperator, takž podobně u Čechů K křtu: hned nelze toho říci, protož přidáwati jest obyčej Ke křtu nesau dítě, a nebo per periphrasin, K služebnosti křtu a neb K swatému křtu, a nebo græco more per infinitiuum Nesau dítě křtíti: et hoc est fere usitatissimum. — Mat. 18. s. We jmenu mém, díšli W jménu, nezpůsobně a nesnadně to wyřkneš (podobně jakoby napsał Aneb bezrukému, přidati musíš *o* A nebo bezrukému). — Item Mark. 2. a. Nesen ode čtyř; díšli Od štyř, hładké wyřknutí zkazíš. Ode złého a nebo Od złého; obé se užíwá.

Některé epenthesis sau takowé, ješto s nimi i bez nich jednostejně dobře nebo zle jest. Jako Bez wší winy, Beze wší winy. Ačby někdo sciolus to prwní štrafowati mohł řka

Jakáž jest to wší wina, id est, pediculorum, weš pediculus. Můžteli jíti se mnau = můžeteli: utrumque receptum. O počijž ji náše srdce, wiz w starých písních d. 1. Sic prostě Morawecby napsał O počíž ji; sed figuratum elegantius. Ačby mohło býti řečeno, že ne pro figuru epenthesin, ale pro włastnost toho słowa má se *j* přidati; nebo říkáme Čiji (t. cítím), čiješ, čije, čijž, počijž. — Ustanowení, Ustawení: obé dobré, tamen prius est magis theologicum. — Jaký, Jakowý, Jakýmž, Jakowýmž: prwní způsob nyní obyčejný, druhý staročeský, jehož někteří užíwají, dosti pěkný, wšak affectatum videtur. Rowně jako někteří, majíce říci Kdys i řeknau Kedys, aby se s jinými nesrownali, ale ukázali se cos zwłáštního, následujíce w tom některých welikých mužů, zdaby aspoň i tudy také welicí býti mohli, jsauce sławných mužůw κακοζηλοι. A tolikéž při tom słowci Kams, Kamsi a Kamos, Kames se poděło, kams a nebo kamsi se poděł. — K požitku swému to obrátím: lépe díš Ku požitku interposita literæ *u*, a neb říci K užitku. Item Ku pánu a ne K pánu, Ku paní, a ne K paní. — Chcemeli, Chcmeli: obé české, Morawci Chcemli: agrestius. — W krwi se ukáleł, běžné młuwení: we krwi Krystowě obmyt, theologicum, wážnější słowo pro přidání toho *e*. — Faryzeje Pán zahanbił: lépe než Faryzee; vide nostram versionem Testamenti. Causa huius interpositionis est euphonia: evitari nempe hac ratione poterit haec αἰσχρολογία, quæ ex hac primæ syllabæ variatione provenit.

Vitiosae et prorsus vitandae epentheses.

Ničemerný bídníče: lépe říci Ničemný etc. Někteří polonisantes téměř říkají i píší Moje: lépe říci Mé. Moje ruce, moje oči, ô moje dítě! Poláci a Slezáci říkají. Affectare καινοφωνίαν insulsissimus est ornatus. — Jan. 11. Ničehož neznáte. Někteří per ineptam epenthesim Ničehéhož, jiné zase syncopen děłají Ničehuž, graeco more contractis literis: nejlépe prostě říci Wy nic newíte neb neznáte. — Odolati, reluctando vincere. Dobré słowo, kazí je někteří říkajíce

Odwolati, ježto Odwolání jest avocatio, odwolati někoho od hry, pití etc. Item Odwolal, odwolati má swého kacířstwí = palinodiam canere. — Prijide = přijde, staří říkali: nepříjemný již archaismus a není ho žádná potřeba. — To slowo Melí Viscus odtud má půwod, že meylí = fallit; nebo není k jiným ratolestem podobné, quam non sua seminat arbos, jakoby se přirození na něm meylilo, a někteří je předce tak z prosta jmenují Meylí: ale lépe jest říkati Melí ad differentiam conservandam inter verbum. Fallit Meylíť; attamen sua quisque abundet sententia. — Treskceš, lépe Trescceš. — Wšeckno, jiní Wšechno: obě ničemné a bezpotřebné, lépe díš a pěkně Wšecko. K čemu jest potwořiti to slowo? Rowně jako někteří říkají Tentoť jest. Ale ti mají weymluwu, že w kraji jejich tak mluwí obecně. A tolikéž jest při tom slowu Wždycky, Wšeckny. Při tom slowu Wšem admonitum volo lectorem. Není zlé to slowo, ale pro přewrhlce lépe říci Wšechněm. Quidam inepte říkají i píší Wšeckněm, Wšeckno; jest duplowaná epenthesis, welmi mrzká. Též někteří píší Wšechno, bez potřeby, mohauce říci Wšecko. — Matau škodně někteří ta slowa Podáwati a Poddáwati. Wšak sem mu se dosti podáwal, t. propůjčowal, podkládal. Kdyby mi se paddal, w slowu se nepoddá. Podati nože, chleba etc. Poddati zámek neb město obležené etc. — Rudné moře, někteří po staroswětsku říkají: Rudé říci máš, t. té barwy jako kůže rudá, aniž nažlutlé aniž načerwené. — Item Mám řeci, ridiculum esset ita loqui. Recte proferes sic Mám říci. Ale Plžákům se pěkná zdá býti ta epenthesis, podobně jako Morawcům, když majíce říci Přijde a nebo Přide, i řkau Přinde a nebo Přejde. — Dobře díš We swátek, ale zle by řekl We pátek, We pondělí etc. We wšecky zwony zwoní w Lhotě. — Přišla klaněci se, přišli klanějíce se; někteří to confundunt. Klanějíci se: barbara epenthesis. — Owoce, někteří inepte Owotce, quasi de patre, otec, aliquid dicere wellet: neřkáš nic o wotce, (ač se sic říká Wo otce) an sedí w šatlawě. — Nepostatčilo, lépe Nepostačilo. — Někteří prostých sedláků Morawských následujíce říkají Čáníwáwali sme. Est quidem

significans singulare quiddam, sed agrestis et rustica vox. Dosti jest říci Činíwali, děláwali, zpíwáwali etc. Ale dobře též díš Smilowáwaj Někteří epentheses škodně dělají, cum duplicant literas inerudite. Jako při těchto słowích Wina, culpa, Winna reatus. Není bez winy. Winná poléwka. Písaři někteří indifferenter tak a nebo onak píší bez saudu. A takž při některých jiných słowích. Ano - i to słowo píší wůbec zle Léta Páně, přidáwajíce do prostředků bezpotřebně *h*, Letha, ješto žádný tak nemłuwí. Podobně jako staří Latiníci psáwali Condemptnatus etc., jako i nyní někteří Philipizantes píší Redemptus, Exemptus: wše sau to nowinek miłowníci, nos poma natamus. — Teprw. Teprw nyní přišeł. Nunc demum venit, někteří říkají Tepruw, ale nepěkně. Někteří prostí Morawci přidadí z zadu *a*, Tepruwa; agrestis vox omnino. Půwod toho słowo jest Prwé, Prwní etc. — Staří mnoho užíwali těch słow Prwá, Prwý (= prwní), a nepsáwali ani říkali Průwá, Průwý. My říkáme Prwé sem přišeł nežli ty, a nedíme Průwe. On přišeł nejprwé než ty, jedný před tebau. — Wzácné, Wzácný, přidáwají mnozí *t*, téměř bez potřeby, wšak také nepříliš škodně, píšíce Wzáctně, Wzáctný. — Item Uzříš, Uzřím, píšeme wůbec: někteří pak přidáwají *d*, Uzdřím, inepte prorsus. — Bohatstwí, Bohactwí: prwní ostřejší, druhé jest písařů těch, qui nova libenter et fingunt ipsi et ab aliis similibus ficta libenter amplectuntur. — Někteří pak psáwali Jedenadcte; staří lépe bez toho *d*. — Nechať učiní, nechť učiní, per syncopen, Nechažť učiní, per epenthesin; omnia usitata, prostřední jest obecné, prwní drobet tužší, třetí nejtužší. — W Kłatowech nepěkně přidáwají do słowa literu *t* Řícti = říci, dicere, Zwrci, zwrcti, přewrci, přewrcti, uwrcti.

Syncopa.

Ta postředek wyjímá z słow, a nemáło se jí užíwá w obecném młuwení. Býwají pak tyto litery wymítány:

a. Staří říkáwali Žádný králi, jakoby řekł Žádaný. — Item Traubau traubiti, Traubů trúbiti: obé Čechům neneznámé.

Item **e** Nemůžete dwěma pánům slaužiti, Nemůžte.

Item litera **j** jako Přijde = Přide: wůbec tak se mluwí nyní, ale ne wšudy se trefí ta syncope i při ratolestech toho slowa, nebo nemůžeš říci Přida Veniens; ale Přijda, ačby se w mluwení i to mohlo strpěti, ale w psání nenáleží.

Item **k**. Někdo = Nědo, Někde = Něde, a toho často užíwají ti, kteříž rádi křepčí: w spěšném obecném mluwení může státi.

Item **z**. Wložil pytel na osla, Wzložil prosbu saused na purmistra, Wzložil žádost pán na swé poddané: tu ta litera **z** quiddam gravitatis addit et metaphoram facit aptiorem. W obecném mluwení dobře stojí syncope, jako Wložil dřewo na wůz.

Item **ž**. Jako maje říci Teyž den neb Takowýž den, to jest po sedmi dnech, i díš tak jakž to již přišlo w zwyk Teyden, přes teyden, t. po sedmi dnech. Licet nonnulli senes (velut noster Augusta) ještě tak píší Přes teyžden, sed isti egregie ineptiunt. Němci mají Obyčej říkati Přes osm dní neb dnů. U Latiníků to slowo Septimana. Declinatur in plurali Téhodnowé, téhodnůw. — Key hřích učinil, jakoby řekl Který hřích. — Quidam agrestius et non satis usitate říká Kalichota, kaulichotu. — Také mocí = takowé. — Co tu děláte? Píme = pijeme: imperativum pro indicativo.

Někdy také i syllaby (t. wíc než jedna litera) wymítají se ze slow per syncopen. Jako při tom slowu Chtějí, Chtí: tu se wymítá *ěj*. Též i při tom slowu Spí dormit, Spějí dormiunt: řídko se kdy bez té figury užíwá toho slowa, kromě okolo Hulína prostí Morawci, ale ti neříkají Spějí, než předce wšemi ústy Spijau. Čechowé utuntur singulari pro plurali. A tuby mohlo řečeno býti, že jest enallage temporis: Obadwa spí; pakli po staročesku Obadwa spíta, ale bylby již nyní nepříjemný archaismus. Idem admittunt participia quaedam Přináležející, Přináležíci, Slušíci, Slušející etc., licet hoc ad enallagen numeri verborum pertinere videatur. Item Widědlné a neb Newiditedlné. Též Posilení, Posilnění, Silím, Silním. Item **ow**.

Učitelowé staří měłby říci, ale per hanc figuram díš pěkněji Staří učitelé.

Nezpůsobná syncope.

Někteří překřepčujíce kazí češtinu i při tom słowci Nějak = aliquomodo; nebo takto píši ňák. Staří říkáwali Některak, Některaký etc.: gravis et pulchra vox lidem wážným, a w młuwení nebo psání o wěcech znamenitých příhodné słowce, redołet tamen archaismum. It. maje říci Zpráwcowé zborůw, Wůdcowé, Saudcowé etc. i dí Slezák (tam około Opawy schowaný) Zpráwce, Wůdce, admodum inepta syncope. Item Trefowati, někteří novitatis avidi říkají i píši Trefati, sed ineptum est, nisi forte in carmine. It. Lízají štírowé, líží. W Prachenstě říkají Utratił, když mají říci Utratił (?). Takowau pokutau, staří psali per syncopen Takau; sed nunc non utimur hac voce.

Paragoge.

Ta z zadu za słowem přidáwá literu. Příkład na literře *s*. Učiniłs, zhřešiłs, shřešiłsi; zlí písaří přidáwají škodně *j*: shřešił jsi. Luk. 7. b. A zawoław kterýchs dwau, nebo kterýchsi dwau: tu neuděłałliby figury t. nepřidalliby *s*, zkaziłby smysł. Ibidem Kterýžs přijíti měł: ego quidem simplicius data opera transtuli, t. Kterýž přijíti má. Ad Hebr. 11. Zwolił sobě trápen býti, a ne Trápenu. It. Lépe mi trápenu býti, a ne Trápen. It. litera *ť*: Toť bude lépe. Coť se stało. Cožť se stało. Co tě sobě smyslił. Kdoť nedá, dámť etc. It. litera *ž*: Zdwihniž. To *ž* se přidáwá jako u Žídů affixa (o čemž napřed nejednau obšírná zmínka učiněna, kdež i příčiny i způsoby té figury wiz): Podiž, Slitujž, auget vehementiam. W kterémžs ráčił słožiti: někteří tu škodně wypauštějí *s*: W kterémž: lépe jest přidati *s*, plněji a wostřeji wzní. Někdy netoliko litera se přidáwá z zadu, ale

celá syllaba. Jako Satan, Satanáš; jedno z Řeckého, druhé z Latínského, sic obé usitatum vulgo, attamen concinnius est apud nos anterius t. Satan. Wiz o tom słowu wíce při zawírce grammatiky. It. k tomu słowci Když přidáwáme syllabu *to* Kdyžto, ale newšickni uměji saudíti, kde se to má a může učiniti słušně a kde nic. Addit vehementiam quandam, ut videatur res seria agi etc. Luk. 7. f. Pražský wykładač mrzkau paragogen učinił a škodnau při těch słowích Quae et qualis. Kteraká a jaká jest to žena. Ještě lépe Płzenský położił Která a kteraká. Nebo Pražák admisit ineruditum homioptoton, a k tomu wíce, nedopatřił se, že to słowo Qualis oběma těmi słowy, Kteraká neb Jaká, může se wykładati. Lépe i B. Lukáš Která a kterakowá per epenthesin non sine archaismo (ač i Kteraká neb Kteraký est vetus mos loquendi, tamen nondum abolitus). Ale nejlépe Kłaudián a po něm Beneš: Která a jaká.

Ineptae paragogae et vitandae.

Hned, někteří mají obyčej říkati Hnedky, jiní šeredněji Hnedka, jiní drobet po srbsku ještě nepěkněji Hnedko, jiní též nezpůsobně Hnědetky a nebo Hnedečky: nejlépe jest užíwati toho prostého słowa Hned. — Coškoliw, lépe Cožkoli, a nebo, jakž se běžně młuwí, Cokoli. — Tehdyto, Takowéto, lépe bez toho přídawku říci Tehdy, Takowé. A kteří přidáwají *to* kazí češtinu, wíce se k Srbům nežli k Českému způsobu nakłoňujíce. — Semo tamo, někteří říkají affectantes archaismos, lépe říci Sem tam. Ač neocestí mnohá sem tam. A wšak pro rozdíł nominis a pronomine piš jak chceš nebo i młuw. — Na zemi. Někteří zle říkají Wylił na zemi: lépe takto Sedí na zemi, in loco, wylił na zem, Effudit in terram, ad locum; leží na zemi, upadło na zem. — Čechowé jen o samý kalich stojí: lépe říci O sám. — Ta nesnáz, ty nesnáze: někteří to škodně pletau říkajíce Ta nesnáže, to jest kaziti češtinu. — Hyn, istic: Hyn jde, hynky jde; Morawci we ws ch Henka de. — Někteří děłají paragogen ineptam in participiis quibusdam, přidáwajíce

nateliko literu, ale hned syllabu. Jako při těch słowích. Swrhew. Petrhew, Sneděw etc., o čemž níže při figuře apocope wíce powím. Někdy pak (když participia transeunt in naturam nominum) býwá pěkná paragoge. Jest syt, pln, hrub, bohat, sytý, plný, hrubý, bohatý, pilen, pilnu, pilna, nepilna tě najdeli pán; staří tak říkali Potřebna nám znajíce. Vide archaismum.

Apocope.

Ta figura ujímá literu jednu na konci słowa, jakož zjewné jest při těchto słowích: Nowý měsíc novilunium, říkají wůbec Now, jest now a nebo bude zejtra now etc. Sławíc hod jeho (B. 14.) měło státi Sławíce. B. 15. Chwálíc bez přestání jméno jeho. A jest takowých słow welmi mnoho. Utrh sem se, utrhł. Již jsem jed, jedł. Když se spěšně młuwí, není škodná figura, ač w písmě pro rozdíl (jed venenum, a jedł comedit) nemají se toho písaři dopauštěti. Wezmi, wem: Čechowé mnozí obwykli tak říkati. Prawi tobě, prawím: staří tak říkáwali ne pro figuru apocopen, ale pro obwykłý způsob těch časů tak týmž způsobem wypowídání primae personae indicativi, jako i nyní při některých słowích, to jest, ut Snuji, kuji, škłubi, łaji. Ano též říkáwali staří Razi, radím, A já wěrně tobě razi, pusť mne k sobě bez nesnázi: tak w Diałogu smrti s člowěkem napsáno. A na týž způsob říkáwali Hraji, hrám, ludo, hraješ, hraje. Ale toby již wíce ad parogogen, quam ad apocopen přináležeło. Welmi staré słowo jest We jmě = wejmeno. — Na Morawě staré babky směšně žehnáwały aurazy dětí płačících, kojíce je tak: Wejmě ranca, kus mazanca, by to tobě sedělo, toho by neměło. Někteří Čechowé, když měli říci Střewíce, řekli Střewí, na Morawě pak sedlky říkají Stříwě. — Dost, dosti, est in usu maxime in familiari locutione. Ale někteří sobě phrasin formují z toho Žadost učiniti, jest ničemný způsob młuwení t. phrasis. — A též ineptum est, quod a nonnullis usurpatur, při tom słowu Za se: Trpiž sám za se. Říkají též někteří Włož za se t. za sebe na ławici neb na stolici, za hřbet, watrů čepici za se. Roz-

díł pak od onoho Zasse, rursum, snadný jest k spatření, nebo tu duplicatur litera *s*. — Před se, před sebe. Wezmi před se neb před sebe tu wěc etc.; lépe jest prostě bez figury młuwiti i pro rozdíł toho słowa Předce, jdi předce, ačkoli w tom słowu ne *s*, ale *c* psáti se má. — Tusi přidał, tus přidał: utrumque usitatum. Učec docens, fœmininum participium: prostě se píše Učeci a lépe. Učíc, docentes, communis generis: prostě se młuwí Učíce. — W té písni Anděł k Mariji panně: Roděci nepřijała. A za ní hned w druhé, Že poroděc nezrušíš poroděci. — Wztahw, wztah, per apocopen. Welmi užitečná apocope euphoniæ gratia. Neb tu *w*, ač propter significationem utiliter apponitur, jakž słuší na participium, ale wšak pronuntiatio esset valde insuavis = contra communem usum; mohłoťby se psáti, ale jedné, si in pronuntiatione præteriretur. Dobrý jest rozdíł tau literau Wztahw a Wztahł: neb prwní jest participium præteritum, druhé pak jest verbum præsens. Ale nejlépe jest tomu słowu powyhnauti někudy okolicí. Podobně jako při tom słowu (Luc. 19.) Wzhledw wzhůru, lépe by řekł Wzhłedna aut resolvendo A wzhléd, a nebo simpliciter Wzhléd, a nejlépe Pohleděw wzhůru, ut nos transtulimus. Mikułáš Konáč, dobrý Čech, w předmłuwě na Dymnu*) położił to słowo Powrhł místo toho Powrhew. Act. 7. Wzhledw w nebe: inepte transtulit, lépe Pohleděw do nebe. Poklekw, lépe poklek na swá kolena per apocopen, hoc nempe est κακόφωνεῖν.

It. Mat. 27. Powrhew stříbrné, lépe Powrh. Marc. 10. Poklekw: lépe per enallagen Poklekna scilicet tempus mutabitur, ale bez škody. Wšak w některých słowích může to *w* státi, jako Učiniw, Pokłoniw, Utratiw. — Jest, Je. Wšak jest on nám mnoho dłužen, Wšak je on nám mnoho etc. w obecném młuwení usitata, nec inelegans apocope. Luc. 9. Kdo je wám ukázał? t. Kdož jest wám. It. Kdože wám ukázał? Marc. 6. s. Ontě z mrtwých wstał, Onť jest z mrtwých wstał Tentě był. Šełtě již, Šełť jest. Byłť jest. Bývá také apo

*) Wiz Jungm. hist. lit. č. IV. 667.

cope, když nomina transeunt in naturam participiorum: Sytý, Plný, Syt, Pln. Vide supra de paragoge. Někdy se celá syllaba odwrže od słowa, jako Semť roztržen na wše strany: měł říci Na wšecky strany, sed in carmine může słušně státi.

Než sau některé apocope welmi nezpůsobné ac omnino vitandæ. Jako na Morawě mnozí takto říkají Mosí být; Čechowé eleganter proferunt Musí býti. Stádo swiň, t. swiní: ineptissima apocope, Beneš tak wyłožił. Dicimus Swiň tu kůži, Swinuł płátno. — Pohleho, Hereho: Hle neb Hleď, w běžném domácím młuwení u mnohých Čechů usitatum. Netolik, lépe říci Netoliko. Ač tam w písni Netolik k dobrému pudí etc. sed non est imitandum, a i to místo hodné jest naprawení. Mnoho tisíc, totiž Mnoho tisícůw: Osm tisíc, tisícůw, pěkná a zwykłá apocope. Tisíc tisícůw słaužili mu, tisíckrát tisíc tisícůw, a pakli millonůw. Krůpě malá, Krápet češtěji. Ani krůpěje, genitivus. Ani kraptě piwa nemám, krůpějička, kraptek.

Antistechon.

Když se obyčejná litera wywrže z słowa a jiná na její místo włoží. Jako při tom słowu Musí: Čechowé tak říkají, Morawci pak Mosí, inepte a nezpůsobně, a někteří hłaupí Mosej. — W maštali, in stabulo. Někteří přečešťujíce a překřepčujíce říkají W marštali, w maštelí. — Swatý, swatější, nejswatější, Čechowé Nejswětější: Papeži tak píší Sanctissimo. Swětí, Morawci říkau Swatí, sancti: od swěcení a od swattosti. — Hłédej, hlídej, hlaďej, hłádej: Hledati jest Quaerere, Hlédati neb hlídati jest Custodire. Ale sedláci w Čechách pro rozdíł hmotnější mezi tím takto říkají Hłádej klisen. Nehledej peněz, neztratiłli. Morawci někteří a w Čechách ženy říkají Hlídám. Nejlépe pak byłoby tu diphtong udělati: Hljdám. Nebo lidé staří, kteříž práwě a dobře česky młuwí, téměř exprimunt diphthongum illum integre. Takž také i o tom słowu Mysljce, Smysljce. Ale kdoby toho šetřił? — Pérko, pýrko za birýtkem. — Dokawádž, někteří šeredně

říkají Dokawadž. Jako Słowáci Poněwádž, majíce říci Poněwadž. Item Zmateno Čechowé říkají, Morawci Změteno. Swětí t. sancti: lépe říci Swatí pro rozdíł od druhého słowa Swětí sůl, wodu, byliny, consecrare. Wšak říká se wůbec Nejswětější a ne Nejswatější. — Swížíce Čechowé říkají, Morawci Swážíce: subtilus est prius. — Nasáł semene, Naseł obecněji říkají. Onono jest velut theologicum. Morawci někteří Nasíł, inepte. — Mat. 12. Počali, Beneš Počeli, inepte: tušim že je wzał od onoho starého Počechu se wymłauwati. — Quidam nonnullas voces confundunt inepte. Jako Pro hřešení, Pro hříšení, ještoby tu měł rozdíł býti. Pro hřešení, propter peccantiam vel peccare, Pro hříšení, t. hříchů se dopauštění, hříchů spachání. — Odňato, odjato: obé dobré, wšak druhé lepší. — Nikdy, sedláci Nikdá. — Pochodí, pochází: obé zwykłé. — Chození do kosteła, na pole etc.: około Ewančic říkají Choděni, rowně jako Cesta = těsta, Dáti = daci, Tísař = císař, Cihła = tihła, Wšemohautí etc. — Uraził sa, lépe Uraził se: ono jest po Strážnicku *). Około Ewančic na Morawě zwłáště we wsech mnozí proměňují *t* w *s*. Majíce říci Dítě i řkau Dztě a nebo Dzca, Píše = pzše, Diwadła = Dzwadła. Item *t* jmenují místo *c*: majíce říci Cesta i řeknau Tésta, Tísař místo Císař. — Maličko, Malitko někteří w Morawě: prwní lepší. — Někteří majíce říci Leckdes i dějí Ledakdes, inepte: na Morawě tak młuwí mnozí, ale i w Čechách per incuriam nejedni tak píší; wiz w nowém herbáři Českém na mnoha místech — Item Lecos majíce říci, i řkau Ledacos neb Ledacosi. Morawky a někteří hłaupí říkají Nedacosi. — Otíži, Otížeš se, Tíži tebe Čechowé říkají, Morawci Otáži, a po Hulínsku Otážu se, Táže se etc. — Marci 3. Synowé hromowi, hroma, hromu: nejprwnější dobré a włastní, druhé sedlské, třetí dětinské. Nasáł pěkné słowo theologicum; Naseł wůbec se ho užíwá, Nasíl Morawci někteří tak młuwí. Wšecko, quidam scioli ineptiunt, říkajíce Wšicko, potwoří se bez potřeby: než staří prwé tak říká-

*) Hoc a dialectos pertinet.

wali, jako w písních starých L. 4., ale nyní již non est in usu. Wšecken dobře se dí, Weškeren obsoletum, Wšecek hłaupě po sedlsku, Wšechen po staroswětsku, archaismus: ale prwní nejlepší. — Při tom jménu Wylém také nejednostejnost jest. Jedni píší Wylím, druzí Wylém: obé dobré. Staří říkali Wylím wodu čistau: my nyní říkáme pěkněji Wyleji wodu. — Radše, Morawci řkau obutěji Radši, Čechowé dobří říkají Raději, nebo onono jest werštatní. Około Peršteyna říkají Rejši. — Před saudcem státi. In carmine veteribus usitatum fuit dicere Před saudcí stanau, wiz písně staré L. z; sed prior modus melior. — Zrádce. Kristus Pán za stołem oznámił swého zrádci, accusativus est: alii utuntur nominativo Zrádce, sed vitanda est amphibologia. — Chwálíce, staří říkali i psáwali Chwaléce: obé dobré, wšak prwní drobet po žensku zní; tu by nezle stáł ten diftong Chwálȷ̊ce. — Item Ztíhni ruku, ztáhni. Otíži, otáži po morawsku. Někteří kazí dobrá słowa proměňowáním *i* krátkého w dłauhé í: Čeledín, Dwořenín, Mauřenín, Kníha, item in pronominibus, Škodlíwě, Bedlíwě, Pečlíwě, Lehčejí, Pěknějí, Milejí, Spěšnějí. Małé tu *i* psáno býti má; est n. brevis hæc syllaba. — Wiseły šaty na bydle. Někteří říkají Wisały. Obé české, prwní wšak obecnější, druhé agrestius sonat, hrubě po sedlsku. — Wysłyšewše, wysłyšawše, primum magis commune, posterius magis theologicum, quiddam n. habet gravitatis: słyšał, słyšeł słyšeła, usłyšeła. — Někteří z błudu nemajíce neb newědauce rozdíłu mezi Wěječkau a Wějičkau, jedno za druhé kładau jako w Zákoně Mat. 2. kap. Ale Wějička jest, na níž ptáky łapají, Wěječka jest łopata, kteréž sedláci nebo młatci užíwají, když wějí obilé młacené. Wějice tolikéž jest jako Wějička: aut solet esse plurale. Mnohé wějice neb wějičky. Wějíce est verbum; Wětrowé wějíce suší zemi, Wějíce obilé młatci. — Naměsečník, Naměsíčník: utrumque usitatum. Prwního toho ti užíwají, kteříž rádi překřepčují. — It. Má býti šetřeno, šetříno: utrumque usitatam. — Sekera, Morawci hůře Sekyra. — Mající, Majíce. Mat. 26. Žena mající nádobu masti; Stáli tu muži, majíce zbroj na sobě, mající zbroj: lepš

prwní. Stálý ženy wdowy, mající fáchy dlauhé: lépe než Majíce. — Místečko, někteří okolo Prahy říkají Městyčko: obé české. — Okázal theologica vox, Ukázal prosté obecné slowo. — Wstaupil na hůru, in mentem, aut in superiorem domus partem. Nahoru zawolán = na zámek ku pánu. — Pojme ženu, Půjme swé hostě. — Wožere se, wožíře (nejeden se ožjře, ani čert ani zwjře: tam w jakés písničce položeno) utrumque est usitatam. — Než někteří tau formau ono dobré slowo Říditi kazí, říkajíce na tom místě Řediti, subtýlněji mluwiti chtíce, affectant novitatem, překřepčují, drsawě ozdobowati usilujíce řeč swau jakaus křepkostí, jako když kůň welikau bujností newí jak má lomiti nohy. Atque hac ratione, jakož při tom slowu, tak i při jiných confundunt voces, dwau slow ratolesti pletau. Řediti jest Rarefacere: odtud stupuje Řídký, Řídká barwa, Řídké plátno. Říditi pak jest w řád uwésti: odkudž sstupují ratolesti Řád, Zřídil, Zřízení, Zřízený. — Item Wystřehati, Wystříhati lépe: jiné jest wšak Nůžkami nětco wystříhati. Než někdyť při některých slowích ta forma může místo míti. Jako řeklliby Nawštěwiti, Nawštiwiti: obé nezlé. — Netiti, nititi: též obé České. — Zapěrati, zapírati, zpěrati. — Zpěwati, zpíwati. — Bydlel, bydlil, utrumque usitatum: lepší wšak Bydlil. — Kněha, kníha někteří říkajíce přečešťují: lepší obwyklé slowo Kniha, knihy. — Pohljdati, někteří říkají w Čechách na některých místech Pohlížeti: unum et idem frequentativum utrumque, elegantius tamen multis videtur posterius. — Sluje, slowe: inepta inflexio. Někteří zlí Čechowé tak mluwí i píší. Až i Jan Straněnský, (sic dobrý muž i Čechů milowný) takto napsal w jednom místě Co to sluje do pekla sstupowati. Lépe Beneš a Gsell Mat. 1. Jenž slowe Kristus, a ne Sluje. — S nimi cum illis, někteří po Domažlicku ut F. J. Rohius solet: lépe říci S nimi, Verum in singulari retinendum est i ut S ním, cum illo. Ač bude amphibologia pro ono slowo Sním = comedam totum, devorabo, Sežeru. Sed potest haec amphibologia facile tolli. Nebo comedam ſním psáti se má s dlauhým ſ; ale Cum illo, s ním, malý s má býti, proto že sic reddetur praepositio cum per

literam *s*. — W písních starých (M. 2.) Již Bůh ráčil oblíbiti: má býti Již, Quam, kteraužto obět; accusativus iste non patitur longum iota, sed breve: quodsi feceris longum í, bude již Kteréžto, ablativus erit omnino. Dílí kdo: Již někdy býwá adverbium Jam, natom nic nezáleží, okolní słowa dobře wokáží, jaká significatio toho słowa jest. — I toť jest antistechon, když dłauhá litera místo krátké se kłade, vel contra: jako maje říci Okřikł ho, i dí někdo nebo napíše Okříkł. — Item při tom słowu Břeňkawý, Beneš ineptam fecit antistechon a řekł Břenčawější. Vide in gram. — Idem maje říci Při těch słowích, řekł Při těch słowech. Co jest medle kaziti češtinu, jestliže to není? — Włastní a příležité místo má ta figura i při těch słowích Mat. 18. Mezi ním. Mezi tebau a jím samým; ale zleby řekł Mezi jím. A též nepěkně Mezi tebau a ním samým. Ač Kłaudian w swém Zákoně tak położił. — Opił se, Upił se: param differunt et utrumque est in usu. Ač włastně to słowo Upiti est partem quandam exhaurire, non tamen inebriari. — Dowěrně, dowěrný, Morawská słowa: Čechowé říkají Důwěrný, důwěrně. — S twau wolí: Wůlí raději říci. Wolí Čechowé krále a Němci císaře. — Předse, přece. Quidam per hanc figuram confundere volunt has voces, jedno za druhé kładauce nesłušně a škodně. Předce est expletiva quædam dictio. Půjdu předce, pergam eundo, ut procedam vel pergam. Ale Před se jest tolikéž akoby řekł Před sebe. Wezmi před se neb před sebe tuto práci. — Item Prospíwá, Prospíwání, Proficit. Pro zpíwání zawołáno pachole, propter cantum. Zpíwá, dozpíwá brzy. Dospíwá sukno, dospíwá k jarmarku, nemohł dospěti, perficere, pertingere ad scopum. — Po některých słowích snadně se widí, která litera se užíwati *má*, jako Napsał se, Wyznał, Přiznał se, Prosím, Prose, Prosba; někteří píší Prozba: říkámeť sic Prosím, prositi; a wšak liberum sit cuique iudicium. — Staří psáwali Sbor, my stawíme literu *s* místo *z* Zbor, ačkoli neříkáme Zebrání, ale Sebrání = Shromáždění. — U Bůh wěřiti, staří říkali: my říkáme W Boha. Alicubi tamen theologis præcipue concedi posset usus huius phra-

sis, jako říci quandoque Jdiž u pokoji. Był tehdáž obyčej mnoho u litery té užíwati místo w. W starých pargamenowých knihách psaných česky mnoho se toho nalézá. Ale nediw, z łatíny to było, odkudž liter i písma Českého jest půwod. — Skraušené srdce, cor contritum, staří říkali: my nyní někdy říkáme Skraucené, ale jest ještě vox nova, metaphora usu non satis confirmata, jako nowý zeman. — Tudy jde, dobře díš: ale Morawci říkají Tady, inepte. Mat. 20. Žeby Ježíš tudy šeł. — Pryč Čechowé: Morawci Preč, inepte. — Lehyčky, Lehaučky: prwní České obwykłé, druhé jest Morawské, ale wšak již ho i Čechowé mnozí užíwají: contrahunt aliqui Lehúčky. — Kwísti žał. 92: Kwésti inepte. — W zákoně Páně, W zákonu: quidam aberrantes: dativus est enim Zákonu, k zákonu, ablativus Do zákona. Tolikéž k žałmu, w žałmě. A wšak nyní již naříkáme W žałmě pátém neb šestém, ale W žałmu etc. per antiptosin. — Item na saudu, w saudu, po saudu, k saudu. W sudu, Kaupił sud, někteří wšak W sudě, w sudích swé wěci wezau. — Ineptissime quidam křepčí, říkajíce Kderýž místo Kterýž a Kderak místo Kterak, Kderáž, kderakým způsobem, na kderém místě. — Obé se dobře dí: Nedbá na tě, Nedbá za tě. — Modlidba píší někteří: lépe staří Modlitba, modliti. — Zeman nyní říkáme, staří říkali Zeměnin a Zemanin. A na odpor zasse Cizozemec t. rodem z cizí země: zeměnin, rodem z té země etc. Ta země jest patria jeho, téměř jakoby łatíně řekł Patricius. — Půjdeme dołů do lochu, Płzáci Dolů do łochu. — Ministri in hac vita wšech słuzi býti musejí, dixit quidam napoły po polsku; nebo Poláci řkau Słudzi, ale Čechowé Służebníci neb Kněží

Metathesis.

Ta figura litery a neb i syllaby překłádá, wynímaje nebo newynímaje jich wen z słowa. Jako při tom słowu Wšecek, Wšicek, Wšecken, Wšechen, Weškeu. Prwního wí- Morawci než Čechowé užíwají. Druhého ti užíwají, jenž

překřepčují. Třetí jest obecné et usitatum vulgo Čechům a zwłáště in rebus theologicis: videtur etiam nonnihil gravitatis abere. Čtwrté jest staré, obsoletum; staří kazatelé užíwali ho předešłých let ještě, již nyní non est in usu. Páté jest ještě starší et magis obsoletum. — Powolně, alii, ut plurrimum Morawci Powłowně, id est paulatim, sensim, non violenter: jiní říkají ale drobet w rozdílných příčinách, fere in alia significatione Wolně. — Pinwice někteří říkají: mně se lépe líbí prosté staré Piwnice. — A tolikéž Kobłauk, Kłobauk: ač to obé jest w zwyku. — Zwłáště, to słowo zlí písaři kazí w Čechách i na Morawě, píšíce Wzłáště prorsus contra rationem et etymologiam. — Podlé pána swého, Wedlé pána: i jednoho i druhého se užíwati může na jednom a témž místě. Ačby mohł i rozdíł býti ukázán mezi těmi słowci, ale kdoby ho šetřił? — Chelčický (sic nezlý Čech) w postilli syllabam pro syllaba posuit Pominujíce: puerilis archaismus, měł říci Pomíjejíce. — Odjał, nyní Odňał: obého se užíwá wšak prwní snad lepší. Odjímá, odnímá. Odejmu a ne Odeňmu. Odjíti od něho auřad. — W autery půjdu: nektěří inepte W auterek.

Liber sextus

qui continet farraginem vocum et phraseon elegantissimarum.

Hławní a znamenitější wěci již napřed předložiw a zwłáště pak włastnost a metaforu s jejich mnohými prameny a ratolestmi jako dwě studnice krásných mysli posłuchačůw neb čtenářůw příjemných) a libých słow a frází, saudím za užitečné pro prostější młádence shromážditi některá pěkná słowa, a ušlechtiłého młuwení způsoby k tomu přidati, a jako košík kwítí rozkošného, jímžby širokost łauky neb zahrady, t. řeči způsobné, ošlechtiti se mohła. Reddetur certe oratio lu-

culenta ac florida huiusmodi vocibus et phrasibus, ut veluti pratum flosculis distincta videatur. Pilný mládenček může sobě toho ex probatis nostræ linguæ scriptoribus aut eloquentium colloquiis ac orationibus wíce jako wčela nazbírati a potom w mluwení nebo w psání učiti se jich slušně (in loco apte) užíwati.

Voces seu verba { elegantia, pulchra, significantia, sonora, wlastní, jadrná } hæc et his similia sunt:

Hrozný, zuřiwý, přísný t. jehož se lidé hrozí nebo straší. Šílený = nemaudrý, nawsteklý, prudký. Pošetilý = zblázněný, ztřeštěný a jako lehkomyslný: lidé říkají Nábzdí. Skwaucí = coruscus seu coruscans, třpytící se. Kwetnaucí, ktwaucí = ten jenž ktwe, kwísti, zakwitá, prokwitá. Prokwitající = prospíwající. Kwílení = pláč. Shnízdil se = usadil se, uložil, sedem fixit. Shrnauti se = přistěhowati se na místko skrowné cum sua suppellectile, considere, acquiescere. Wětrníky = marnými wěcmi, powětrnými pohrůžkami strašiti etc. Formowati, formuje = řídí. Tepauce prsy = bijíce. Mrzák: miláček mrzáček, proverbialis fere locutio. Rozwlažení = potěšení, polehčení. Truchlím; truchliwý = smutný. Zkormaucený, zarmaucený. Zwučný, hlasitý. Rozlícený *), rozpálený, rozzlobený. Spiknutá zběř, coniuratio sceleratorum aut vulgi. Pohltiti = zahladiti, wyhladiti, devorare = delere. Prchliwost, furor. Zšelmilost, belluino more saevire. Příwalowé. Šikowé = variæ impiorum molitiones ac machinationes. Alioque proprie Šík est Acies exercitus. Chatrní = špatní, nuzní. Přihrměli, shlukli se, s hrmotem přispěli, tumultuose adfuerunt, cum tumultu advolarunt, ingruerunt. Jedinký, jedinká duše. Přikwačiti, propadnauti. Osuli je nepřátelé = oblehli. Neje-

*) W Rkp. Rozličný.

šitní, neješitný: theologicæ voces usitatæ. Thema eorum obsoletum est Ješitenstwí a neješitnost etc., staří tak psáwali. Pošmaurní, vetus quidem sed theologis usitata vox. Ze wší duše sławme a chwalme. Nepřátelští zubowé = conatus impiorum, astuciæ et tyrranis ac zoilorum dentes. W łaupež dán = præda factus. W roztrhání. Hrozné wěci (vel stydké) páchał: semper in malam pertem accipitur: horrenda patrabat facinora. Diwné wěci působił in utramque partem accipi potest: mira edebat facinora. S prstí smísiti = solo aequare. Drž ruku nad námi = chowej w swých rukau, defende nos ochraňuj, braň. Ptáče ušło z leče. Łákali mne = číhali na mne. Číhař, čižebník, auceps. Chybili jim nástrojowé. Nyní říkají swětsky Chybiły praktyky. Staří proverbialiter říkali Chybiła modła = chybiła a zmeyliła je, jejich wyměření. Úkładowé, ukłádał o něm, Jidáš o Kristu Pánu. Rada aukładná, aukłady = łstiwé léčky. Obmysłowé t. łsti, si simplicius loquendum. Obmysł jest chytré a wtipné wymyšlení cesty k něčemu, třebas k okłamání bližního. Prostě říkají lejci Šibalstwí. Esset, má w něm łibost zwłáštní, Plémě = národ, natio, rodina. Ortel, edictum, wýpowěd: ex germanico. Wyhlídá, wykauká, číhá w skreyši. Mocnář, per contemptum, jako i boháč, učenec etc. Huiusmodi voces sunt velut spiculæ et maxime in invectivis valent, dum hosti aliquid tribuendum est laudabile, ut hoc fiat cum contemptu. Złoboch, złobí se. Jedowatý jazyk. Dychtí po něm, satagit. Čenichá, theologicum et vetus, čenichati swětské wěci. Skrotiti, domare, perdomui. Sewříti = ssaužiti. Potupný, zawržený *). Zbědowaný, bídau naplněný, bídau zmožený. Umdlený = ustałý, unawený, honěný. Ułowený. Rauhawý. Ubrocený, zbrocený: elegans archaismus. Sirý = pupillus, opuštěný, derelictus. Siroba. Wně ležeł, co pes přede dweřmi, foris, na ulici nebo na ryňku. Wyšeł wen, foras exiit. Quidam admittunt germanismum. Jest tam wen, nehledej ho doma t. tam wen z země.

*) Rkp. Zawřený. *rž* = *ř* častěji.

W Polště nebo około Litomyšle tak młuwí; jinde není obyčej tak młuwiti.

Utišení { swěta / moře / wětrůw } tranquillitas, halcionum dies.

Loďka, cymba, navicula Petri, imo potius Christi. Brány pekelné = portæ inferi, moc ďábelská. Rozzelenał se ten strom a na wrchu se teprw rozwíjí rozkošné lístíčko jeho. Rozkładł se strom, rozšířił. Ztroskotáno wše, potřískáno, roztřískáno. Mámení, fascinatio. Přełudowé, dæmones pellicientes animas atd. Stánkowé Páně, tabernacula domini Fascinatio, fascinum, okauzlení, očarowání: Morawky říkají Aučinek Pramen wody žiwé Krystus. Čisterny prázdné. Studnice je wod žiwých Dominus noster. Oděw jeho běłostkwaucí, vestis candida. Náramně se rozhněwał = welmi. Sed illa prior est egregia vox plane theologica.

Phrases werštatní, wšak dosti pěkné. Budešli děłati u něho dále? Neměłbych t. nebudu. Neměłbych mu toho šeňkowati t. odpustiti. Neměłby mne wíce bíti.

Ale širokáby to wěc była a snad někomu i zbytečná zdáłaby se, množstwí takowé słow a frází wyčítati: protož widí mi se užitečné, abych některé knihy České, w nichž sau i słówa pěkná a włastní, i phrases obecné, obwykłé a ozdobující řeč, zejmena tuto připomenuł. Nebo některé knihy České tak sau špatně, ničemně, ba ať dím, což prawda jest, traupsky sepsané, že podlé mého saudu mnohé z nich, aby kdo čacký čísti měł, nejsau hodné. Já, pokudž mi wědomo jest, tyto knihy práwě česky, prawau a dobrau češtinau sepsané býti prawím:

Cožkoli **B. J. Roh** buď sepsał sám a nebo od jiných sepsané spisy korigował, ty wšecky i čteny býti mohau a z nich (kdo chce býti dobrý Čech) může słowa a phrases bezpečně bráti. Jako sau: **Psaná apologí bratrská we-**

liká. Spisowé někteří etc. Psání Bucerowo o péči pastyřské, na česko přeložené, wytištěné. Písně, kteréž **Severin** w Praze léta 1541 wytiskł. Item Knížky několikery od **B. J. Augusty**, wůbec wydané: Pře jeho s kněžími. O záwazcích. Dialog Peterky. O zwání. Item O wyłaučení. Item Swědectwí Paní Justýně etc. Kromě že affectata est multis in locis oratio, et quædam non receptae sunt voces. — Utrumque prorsus non non imitandum.

Také i ty knihy těchto našich let od Bratří wydané, jako Konfessí, Odpowěd panu Wojtěchowi z Pernšteyna, Item Kniha weliká písní, jichž se wůbec užíwá, tištění zwłášť posledního. Ale že sau od mnohých składány mužů, protož i čeština není w nich jednostejná. Wšak poněwadž sau některé písně w welikém kancionáłu welmi rozkošné a práwě řemeslně słožené, prawě česká usu recepta a pěkná słowa, phrases i mnohé figury ušlechtiłé mající, ako nějaký wěnec z kwítí rozličného uwitý, a některé jako krásný strom społu se držící, wzhůru rostaucí, non humi repunt, sed artificiose attolluntur: z té příčiny widěło mi se některé zejmena naznamenati, t. tyto:

Wšickni wěrní Křesť. A. 15.
Těš se deerko A. 15.
Přišeł jest k nám obr A. 20.
Wěrná duše radost B. 4.
Nastał nám den potěš. B. 4.
Wzdejmež chwáłu B. 4.
Již słunce z hwězdy C. 1.
Srdce mé sładá píseň D. 10.
Zpíwej jazyk křesť. E. 2.
Potěšen buď Jeruz. E. 4.
Tobě buď čest Pane E. 15.
Pán Ježíš maje E. 17.
Otec nebeský jedině F. 6.
Pozorujtež wěrní F. 8.
Abychom poznali F. 8.
Ay přesławný wítěz F. 15.
Wesseliž se srdce F. 16.
Wesselýť nám den G. 1.
Tento přesławný G. 2.
Jezu Kriste wykupit. G. 5.
Wessel se této chwíle G. 15.
Tento čas nynější G. 1.
Wstaupił jest Kristus H. 5.
Z wítězstwí Ježíše H. 5.
Sesleš Hospodine s° J. 1.
Chwaltež Hospodina J. 1.
Jeden Bůh w bytu J. 7.
Každý duch chwaliž J. 7.
Budiž chwáła welebné J. 8.
Chwáły radostné J. 18.

Pane, jenžs předliwný J. 12.
O přeblahoslawené J. 14.
Raduj se matko J. 20.
Tobě předobrý Bože K. 2. a ty čtyry pořád za ní.
Ay jak jest to milé K. 7.
Miłosrdný otče K. 9.
Smiluj se nade mnau L. 16.
Z hlubokosti w swé L. 17.
Ježíši twáí jest N. 8.
Ey nuž lační žízniwí N. 11.
Tebeť srdci i hlasy N. 15.
Zpíwejmež N. 18.
Posílitež se O 1.
Ach, ach, au wech O. 10.
Ay Bože rač se O. 14.
Chwal Hospodinne P. 3.
Bože Otče P. 6.
Srdcí čistých P. 7.
Dobrotiwýť P. 13.
Jáť w Pánu Bohu P. 14.
Přílišná P. 16.
Wěčný králi P. 18.
Taktoť P. 20.
Neděstež se P. 20.
Patř každý Q. 3.
Kdož pod obranau Q. 3.
O pastýři Q. 7.
Hospodine Q. 8.
O Jezu Kriste R. 8.
O ušlechtilé přir. R. 9.
Bože náš R. 11.
Wšemohaucí R. 20.
Probuď se S. 1.
Přeblahosławený S. 17.
Proč se pneš T. 3.
Rozkoš i utěšení T. 3.
Wažme žiwot T. 7.
Pozorujtež T. 7.
Odaw mne T. 9.
O Pane hněw T. 13.
Hospodine T. 13.
Jesu Kriste spasit. V. 6.
Králi nebeský V. 5.
Mocný wšech H. 4.
Chwála Tobě H. 6.

(**Blahosławowy** spisy) Takéby mi se zdálo (ač widíš se komu saud můj w tom býti sprawedliwý), že češtiny té w Nowém Zákoně nedáwno teď po dwakrát wydaném a w Ewančicích wytištěném neměłby žádný dobrý Čech haněti. Také i ta knižka, jenž slowe Přídawkowé k muzice, ano i Muzika zwłáště poslednějšího tištění, zato mám že w sobě dobrau a snad i pěknau češtinu má. O jiných jí podobných mlčím, nechať skutek (kdež jest) prawdu wykłádá. Decere n. mihi videtur, ut de metipso quam modestissime loquar, cum mihi sim bene conscius, quam et mihi sit curta suppellex. Wíme, že sme wšickni nedokonalí: a wšak jedni mimo druhé, wíce a méně.

O knihách, které sepsali veteres, předkowé náši, měł sem był napřed powěditi; ale když se koli prawda powí, wše dobře. **Mistr Ján Hus** nemáło psał. A byłť jest jistě

za swého wěku dobrý Čech. Kdožby uměł, mohłby knih jeho dobře užíti: odwrha wšak některé nepřípadné archaismy, jako Abychmy, Učinímy, Přistaupímy. Němci nám řeč zmítli. Hławizna: my říkáme Kapitoła. Někteří toho słowa Swák (Słowenské słowo za Tchán) místo toho Šwagr užíwají, sed hoc est rarum et prorsus puerile. Bijti, my píšeme Bíti. Totiž stará již z zwyku wyšłá młuwení a słowa.

Mistr **Wołdřich Wolesky***), homo nobilis stawu rytířského, qui floruit około léta Páně 1530. Na Benatkách za pana Fridricha z Domína był, a w ten čas tu zpráwcím był B. J. Augusta, cuius hic fuit et auditor et antagonista. Huius, nempe Huldrici nomen, papistæ in catałogo domnatorum scriptorum inter ficta nomina recensent: domníwali se, že ten člowěk toho jména nikdy na swětě nebył. Muž učený. Cožkoli psał, česky i łatině, pěkně psał.

Tolikéž i pán **Wiktorin ze Wšehrd**, kterýž z łatiny do češtiny nemáło wykłádał.

Též i pan **Jan z Kunšic a na Zaječicích**. Ten drahnau knihu mistra Matěje Pařižského o Antikristu z łatiny do češtiny přełožił, dosti dobře a włastně.

Matyáš písař jeho přełožił panu Towačowskému z łatiny do češtiny libros Platonis de republ.

Řehoř Hrubý z Jelení, Sigismundi Gelenii pater, wyłožił Františka Petrarchy knihy z łatiny do češtiny, welmi dobře: kromě že ortografí není welmi způsobná.

Wiktorin ze Wšehrd, cožkoli wykłádał do češtiny, hodí se čísti: čeština jest dobrá a i wěci welmi užitečné, a zwłáště tři spisowé Cyprianowi a Chryzostomowi. I pan Jan Zaječícký dosti pěkně psał, jedné ty některé archaismy wywrci: Abychmy, Budemy. Tehdáž był tak obecný způsob młuwení. I **Chelčický** také není zlý Čech. Ač někteří prudkých a krátkých saudů Čechowé nelibují sobě té češtiny Jeleniowy, nýbř i posmíwají se jí, jako nestydatí (mezi dobrým

*) W Rkp. prwotně Huołdrich, nato opraweno Wołdřich.

a nedobrými archaismy neumějíce rozdílu činiti). Ale kdyby pilněji posaudili způsobu mluwení toho, wyrozumětiby tomu nenesnadně mohli, kterak ti někteří dobří muží, předkowé náši, staří wěrní Čechowé, bywše lidé učení i w jiných jazycích, a wěci užitečné některé z cizích jazykůw do swého domácího, bližním swým tudy slaužiti usilujíce, přeliti chtěwše, i řeč také swau wlastní excolere conati sunt. Nebo jakž spatřili dobrých a umělých Latiníků mluwení způsob, tak sobě to také pokudž slušelo sine cacozilia i w češtině formowali. Ne jako, nynější někteří češtinu latíně mluwíce, ale jako muží opatrní, umělým Latínských způsobů následowáním češtinu ozdobujíce. A protož mluwili i psali erudite, ac, ut Horatii verbis utar, rotunde, Čemuž nynější někteří mudráci, sapientuli, nikdy newyrozuměwší někteří linguam maternam propriam pro barbara habent, vere barbare, et scribunt et loquuntur. Ale to tam.

Pan **Jan ze Škudl**, prostřední Čech, ač prostau má češtinu.

Předešlého času byl také dobrý muž a pobožný w Čechách powstal, **Kliment Bosák**, nezadní kazatel; ten i písniček pobožných drahně skládal, i některé knihy jeho sau wytištěny. Nebyl dobrý Čech, impurus lu ulentusque, slowa i phrases humiles et ineptas habuit. W knížce O prawdě spasitedlné položil to mrzké slowce Sluje, měw říci Slowe. Item Aby to jisté slowo Theodidactus Bohoučený, nebo (prý) Bohem naučený. Ibidem A w žádném jiném jest spasení. Ibidem Zákon jest pěstaun ku Kristu, per ineptissimam epenthesin. Osprawědliwěti, justificari, imbui justitia: ničemné slowo ac radolet horesin. It. Neřku w žiwotích. Ale i potom inepta phrasis et vox Neřku, aby osprawedliwěl. Nebluditedlný. Et similes multæ voces et phrases fugiendæ.

Bratří staří, předkowé náši, mnoho knih napsali a nemálo jest jich tištěných, wíce wšak psaných. Cokoli psal **B. Prokop**, muž jistě učený a welmi wtipný, suavis et

argutus (Cypriano fere similis), wše se čísti hodí i pro češtinu i pro nětco wětšího. Bratra **Řehořowa** čeština jest prostá welmi. Též i **B. Matěje Konwałdského** i jiných některých, qui erant coætanei ipsius.

Bratr **Lukáš** drahně knih napsał. Ale newelmi dobrý Čech był, wíce łatiny následował než słušeło, nětco i od němčiny překážek měł; nebo rodem był tam, kdež mnoho německy młuwí. In summa latinismos et germanismos plurrimos admittere solebat. Pročež a ještě i pro nětco jiného jeho psání mnohým se zdáła welmi neswětłá a nepříjemná.

Po něm **B. Beneš** był a také nemáło psał. Sed quia idiota fuit, welmi prostau češtinu měł, wšak srozumitedlnau podlé mého saudu. Melaňktonowě łatině jeho čeština welice była podobná. Wiz spisy jeho tištěné i psané, wšak sau před rukama: R o z m ł a u w á n í č t y ř B r a t ř í a jiné.

B. Martin Michalec máło psał. Kazatel był dobrý, ale scriptor infelix. Humi repunt omnia, quæ scripsit: příliš prostau měł češtinu. Také wše od ruky naspěch děłał, na słowa a phrases péče nemaje: quod quidem fieri non debebat, ale nemoci jeho dłauhé a těžké wymłauwají dobrého muže.

B. Joannes Augusta, muž znamenitý a weliký, towaryš bratra Michalců, drahně knih psał, mnoho i písniček skłádał. cožkoli toho děłał prwé, nežli se do wězemí dostał, wše było welmi dobrau češtinau psáno. Phrases excultæ, verba selecta: delectabatur admodum archaismis, tamen decenter. In summa, totum genus dicendi fuit floridum atque excultum. Valebat ingenio et memoria, ac diligenter legebat bonos authores w našem Českém jazyku. Fluebat igitur suavis, copiosus et exultans až někdy příliš lepidus et asiaticus esse voluit. Fuit etiam aspersa eius oratio i některými nowými słowy, jichž neužíwali, jako Zkołaubił se, Řediti etc.

a tak drobet překřepčował. Než w kázaních zdál se býti drobet drsnatý, ale horliwý. Ardebant omnia, i słowa i pronuntiatio i gesta. Referrebat zelo illo magna ex parte Lutherum. Když sem słyšel kdys před 26 lety Augustu a předtím nedáwno Lutera, zdáło mi se, že sem nikdy tak horliwých dwau kazatelů a w té wěci tak sobě wespołek podobných neslyšeł. Potom pak w wězení tom dlauhém melancholicus factus, sám w sobě zawřitý, diwných myšlení plný etc.: kteráž wyléwati chtěje tam w pokoji w kautě na papír a někdy i krátkými słowy, nemaje i nač i čím psáti: paulatim amisit illam suavitatem atque nitorem acquisitum, dum proprietati et rotunditati studeret. A tak učiněn jako hyspidus durusque, drsnatý a twrdý. A že był samotný, neměł, s kýmby mluwíwał, ac sese exerceret. Než dána mu Biblí Tigurinæ translationis, i w té četł pilně a welmi sobě słowa i phrases libował, i takž také sobě i w češtině to formował, ita ut eius oratio tantum non in latinismos tota converteretur. A protož wšecky knihy eho, tam w wězení sepsané, jako Summowník (de quo seorsim agam) et cetera plurrima eius opuscula, redolent latinam linguam. Sed quia ignarus erat artium bonarum, adeo et grammatices, igitur infelix fuit eius ista imitatatio aut potius κακοζηλία. Factus est impurus lutulentus et totus corruptus quod ad sermonem. Ubi citat loca scripturæ, interpretatur ipse ex latino admodum insulse. Plurrimis in locis depravat scripturam, non tantum verba et phrases sed et sententiam alicubi, meo quidem iudicio. Eam ob causam non dubitavi eum toties reprehendere, ne fortasse aliqui temerarii aut simpliciores hunc boni illius viri squalorem pro decore applausu et imitatione digno amplecterentur.

Erithacus noster, **B. M. Čerwenka**, homo doctus et admodum diligens, memoria divina nec postremus ingenio, ac iuste dici potest, multæ lectionis vir, non pauca scripsit, quæ tandem limata et exornata sunt ab aliis, jako Oswědčení proti pánu z Peršteyna et similia quædam. In sermone fuit valde copiosus, verus artifex eruditarum

amplificationum. Usilował o rozšíření jazyka našeho oprawdowě, sed non admodum feliciter. Jak mnoho způsobił, ukazuje žałtář, kterýž z łatiny do češtiny wyłožił. Fuit equidem vena laudabili ac profecto fœcunda natura. Tenť jest uměł w Českém jazyku κοῖναχηνῶς t. o wšech wěcech obyčejných nowým způsobem ušlechtile promłuwiti, tak aby se cosi nowého a nesłýchaného i bedliwým a saudným ušima welmi příjemně wyprawowati zdáł. Nebo w młuwení jeho pro tu jakaus łahodnau pronunciací a wšechněm téměř příjemná, quandam eruditam humilitatem cum pietate et modestia coniunctam spirantia gesta, nebyło tak znáti patrných nějakých řeči jeho wad, jako w psaních, w nichž studuit esse copiosus, proprius, floridus, argutus et dulcis. Ale přihodiło se jemu, tak jako se stáwá złatta při potocích hledajícím, a zemi nebo prsť přepírajícím, kteříž w drahné hromádce prsti a nebo hliny maličko złatta nalézají. Collegit bonus hic vir et præclarus theologus magnam catervam variarum vocum, quæ profecto ad proprietatem et ornatum nostræ linguæ plurimum fecerunt. Bene collegit, sed non bene elegit. Ale coż zatím již było k sprawení České řeči, ad excolendum et a coeno abstergendum welice potřebného, t. in eligendo acre et dextrum iudicium aurium, toho se šlechetnému a wýbornému muži nedostało. Non quod esset ingenio stupido aut obtuso, ale že díł času žiwota swého strávił w Čechách, díł nemałý w Prusích a w Polště, a naposledy drahně let był na Morawě, a tak sobě własnosti a rozdíły těch dialectů welmi w mysli smísił a zpletł; odkud urodiło se to, že w řeči jeho některá słowa a phrases nalezají se Polská a Pruská neb i Mazowecká, jako Osoblíwě. Morawská welmi mnohá: tlatłu. Česká také pěkná a dobrá mezi tím zůstala. Werštatních wšak hojně jest, dosti nezpůsobných. Sedlská některá, agrestia atque rustica: Lijawec. Staročeská a staroswětská = archaismowé mnozí, nebo čítáwał mnohá psaní starých Čechů, w Litomyšli byw za mládenectwí swého. Nowých słow i frází, t. způsobů młuwení wymyšlených nemáło, tak jakž kdy mysł jeho, již prwé těch dialektů smí-

šením naplněná, sobě formowati mohła, jako Słonokosťowá stolice. Item Latinismos innumeros, jako Sudaria apostolorum wyłožił Potníky: vox inusitata, ficta, prorsus reiicienda; měł říci Šátky nebo Facalítky, staří říkali Pasničky. Byť był ten muž w Čechách zůstał a polčinau i morawčinau sobě překážky w řeči neučinił, měłť jest nějaký ušlechtilý a wší České zemi diwný býti in hac lingua orator. Kromě to jemu drobet škodiło, i když ještě był w Čechách, že rád následował způsobu Řeckého jazyku, etsi ignarus linguae illius fuit, t. že słowa rád skłádał, čehož jazyk Český podobně jako i Latinský neoblibuje, ano hned trpěti nemůže, což sem již při mnohých słowích napřed wyswětlił. Sic jinak B. M. Čerwenka był takowý kazatel, že jemu za našeho wěku rowného žádného in coeto nostro, w Jednotě, nebyło. Sed profecto multum debebat praeceptori suo B. J. Augustæ, quem fere exprimebet ac postea superabat. Licet n. Aug. fuit floridus et copiosus, tamen horridior alicubi et salibrosus utpote idiota artium et linguarum pene ignarus et αὐτοδίδακτος: quod Erithacus swau hladkomłuwnosti a pěknými słowy wyplnił. Ješto Augusta utitur 1. fictis, novis, non receptis, nec per omnia licitis vocibus, 2. dum vult esse alicubi facetus nimis, fit vitiose blandus, ita ut nefas gravitatis aliquando transiliat: sed habuerat correctorem, cui omnino parebat, B. J. Rohium. Ten był wýborný Čech, gravis homo, genus locutionis prorsus grande habebat. Sed quia figuras grammaticas (multo magis rhetoricas) ignoravit, quibus coloratur atque pingitur oratio, mansit simplicior, quam decebat. Porro nihil fere ipse (aut valde pauca) scripsit, aliorum scripta et dicta corrigebat, fuitque verus Aristarchus, homo ingenii acutissimi et versatilis.

B. **Adam Šturm** z Hranic, bakałář, muž jistě pobožný, učený a nezadní, mnoho písniček skłádał, i některé knížky napsał: Dialog Peterky s Wałauchem on sepsał, B. M. Michalec toliko skorigował. Čistý zdařiłý wtip jeho był; iudicium non fuit perinde acutum, než tak prostředně. Cožkoli psał, wše tak běžně děłał od ruky, jako člowěk

welmi zaměstknaný, a hned laborem emendandi ac foetus suos lambendi fugiebat, pro tesknost nad tím. Rythmy welmi snadně mu šły, prorsus fundebat verba. Z té stránky kus Ovidia był. Mohł říci o swých písničkách: Nulla est in versu cura laborque meo. Podobně jako nostra aetate Eobanus, Hessus a nebo Lemnius. Ale řeč jeho, stilus extra communis locutionis popularis metas non est egressus, nec olet lucernam. Nehledej tu kwítků, ani řemeslného jich složení, sed facilitatem singularem in hac simplicitate non indocta: est quod mireris.

Příkładowé pěkných Latínských słow a neb i frází pěkného na česko přełožení.

Excipiant hoc alacribus animis, Nechažť to s wessełau a ochotnau myslí přijmau. — Auspicia regni Christi, Začátkowé králowstwí Kristowa. — Christo se applicare vel addicere, Ku Pánu Kristu se připojiti, přiwinauti, přihłásiti. — Susque deque habet = nihili pendet, Za nic sobě toho neważí, za nic to nemá. — Suo acumine confisus, Zpolehna (zpolehł) na ostrost wtípu swého. — Ad bonam frugem reverti coepit, Zasse se naprawił, počał se zasse naprawowati. — Ne miserum tristitia absorbeat, Ať ubohý hořem nezdechne, aby ho chudiny zámutek k smrti nepřiwedł. — Secundae admonitioni viam praeclusit, Jižť jest se zprawił, žeť ho podruhé nebude łze napomínati. Jižť jest ho darmo podruhé napomínati. Jižť jest nám z rukau wyraził napomínání. — Suis partibus defunctus est, Což na něm było, wše wykonał. — Rogant, ut iusiurandum sibi remittat, Prosí ho, aby je z přísahy propustił. — Fideiussit in baptismo pro eo, Jest jemu kmotrem. — Rex per latus Octavii se quoque vulnerari dicebat, Král prawił, že jest také jako přes pytel bit, t. což si ty młuwił Oktawiowi, také sobě to král słyšeł, wtipił se. — Pace mihi nihil est antiquius, Nic mi není milejšího nad pokoj. nejradše bych já pokoji. — Milites huc sine maleficio transibant, To drábstwo tudy táhło a nečiniło škod. vel A žádnému

neškodili. — Adversariis vero ut mascule respondeatur, Protiwníkům pak ať se mužsky odpowídá, hrdinsky. — Ut causam haberet armorum, Jen aby měł (leda měł) příčinu k wálce. — Nihil ei derogatur, Není mu to na žádnau ujmu nebo škodu; nic mu to neškodí. — Dixi nuper, Dříwe sem řekł napřed sem powěděł. — Morose obstrepit, Teskliwé překážky činí. — Minime consentaneum est, Není podobné. — Calculum ponere, Počítati se. — Ut experimentum caperet, Aby zkusił a wyzwěděł. — Minimo dispendio, S małým nákładem, s małau škodau. — Lento igni eum ustularunt, Pomału jej pekli vel pálili. — Nisi quantum allubescit, Jen pokudž se líbí. — Quam ii exorsi sunt telam, alii complebunt, Což tito začali, to jiní dokonají. — Haec ratio vobis est quasi inolita, Toť jest wáš starý způsob. — Salvificam doctrinam persequitur, Spasitedlnému učení se protiwí. — Videndum est, ne tibi ipse desis, Wiz, aby sám sebau winen nebył. — Absorbti terræ chasmate, Propadli se. — Prophetis valere iussis, Zawrhše proroky. — Prægustator, Ten jenž kredencuje. — Pleno ore veritatem asserebat, Swobodně prawdy zastáwał. — Vitæ suæ dispendio, S nebezpečenstwím żiwota (hrdła) swého. — Si quid frontis habent, Jestliže ještě co studu mají. — Discessionem facere ab impiis, Odstaupiti od bezbožných, odděliti se. — Nihil eos iacturæ facere certum est, Jistá wěc jest, że natom nic neškodují, žádné škody nemají. — Defunctos se putant, Mnějí, že sau již wše zprawili, dosti učinili. — Quaqua versum, Na wše strany. — Operam suam locant, Najímají se, projednáwají. — In puppis tanquam pueri occupantur, Jen se s titěrami obírají co děti. — Succrescit, Podrostá. — Annos natus decem, Jest mu deset let. — Consulto, Rozmyslně, dobromyslně, naschwál. — Patruum refert, Wrhł se po streyci, jakoby na jeho streyce pohleděł, k streyci swému podobný.

Někdeť jest náležité a słušné resolvere participium in verbum et adverbium. Ut act. 14. To když usłyšeli, loco Usłyšewše, quia sequitur hned simile participium Roztrhše, sicby była κακοφωνία. Act. 16. Wšem, lépe Wšechněm.

Přísłowí, t. j. proverbia et dicta pulchra ac observatione digna, usitata Bohemis.

Jestiť to zwłáštní znamenitý kus, ale nemnozí jeho práwě dobře užiti umějí. Někteří nešetříce toho, co jest włastního et usitatum w České řeči, aut ipsi sibi fingunt inepta proverbia, aut ex latinis transferunt, tak žeby se o nich mohło řici, quod ex latinis bonis bohemica faciunt non bona. Jako náši staří, dictum illud Hydræ caput amputare wyłožili Hydře hlawu utíti t. odjíti jedno złé, tak aby se několikero tudy zpłodiło, ještoby było lépe Menší złé trpěti jedno nežli etc. Protož těchto wěcí widí mi se, že při užíwání přísłowí šetřiti słuší, nisi quis vellet, dum urbanus haberi cupit, scurra deprehendi:

1. Aby jich nečasto užíwał, ale zřídka, parce et nonnisi selectis ac præcipuis.

2. Aby ne leckohos w tom následował, ale lidí rozumných saudu w tom aby šetřił: čeho a jak staří předkowé náši i ti, kdož sau práwě dobří Čechowé, užíwají, nempe qui sunt tuæ professionis et non diversæ. Kdyžby Łatinské přísłowí do češtiny jako přeliti chtěł, nempe agendo interpretem, tedy aby ho newykłádał ad verbum, ale pomyslił, majíli Čechowé jaké také přísłowí, kteréhožby na tom místě užíwali pakli nic, lépe jest, aby bez přísłowí prostě powěděł a włastně česky to, což Łatiníci per proverbium swým jazykem exprimunt. Jako příkład na těchto słowích Dabo ad calendas græcas (t. nikdy). My to příslowí Łatinské swým Českým můžeme takto exprimere: Dámť až pes na lísku poleze; sedláci říkají Až se w krbě zhwězdí.

B. Łukáš, plusquam oportuit latinæ linguæ cancellis constrictus, w spisku O wywolení exprimere volens dictum illud vulgare: Dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum, napsał takto: Nedáwá Bůh woła za rohy. Nullam gratiam hoc dictum in nostra lingua habet, anižby mu

prostí lidé rozuměli. Lépeby było připomenauti onoho lenocha nepracowitého, kterýž lehna pod sliwau a otewra ústa, čekał až mu sliwa w ústa upadne. Podobně jako w spisu O kněžstwí latinam phrasin bohemice protulit: Co probude jim? Quid profuerit eis? Lépe było říci a práwě česky: Co prospěje jim?

Ale sauť také některá příslowí w češtině et dicta elegantia, ješto w łatině nesnadno jest takowých najíti. Jako Złéhoby nawařił (t. piwa). Míní se tím příslowím: Złeby sobě učinił etc. Item Tané ptáče neuletíli, ale uskáče t. kdož má před kým nětco napřed, fortel nějaký, když jiní w nětčem zwáznau jako kuřata w kaudeli, tedy on předce swau wywede. A protož ta příslowí Česká tuto pořád położím pospolně, a wyčítati je budu tak hromadně, bez zwłáštního šetření pořádku, jakž se kde trefí.

Awšak, abych se cizí prací nechłubił, to sobě snad, o čemžbych nepracował, osobuje: prawím, že wětší těchto příslowí díł shledał a shromáždił, sed ea tantum nude consignavit B. M. Červenka, též od drahně let w tom pracowaw, o čemž sem já dáwno dobře wěděł a za jiné neměł, než že on jako člowěk bedliwý a pilný o tom nějakau knížku užitečnau napíše, pročež i to wšecko, což sem k té wěci příležitých paměti měł, jemu sem był ku pomoci toho před časy posłał. Teď pak po jeho smrti teprw těch škaret, totiž i jeho i swých pamětí a poznamenání sem dostał tak nezpraweného wšeho społu. I nechtěje toho s jinými neužitečnými škartami pryč zawrci, pilně sem wše přehledł a přebrał, et quæ mihi videbantur inutilia, což było newelmi čackého, to sem zawrhł, a co było způsobnějšího z obojích wybraw, do této knihy sem wepsał a i nemáło, kdež mi se widěło, ještě příslowí i jiných sententí pěkných k wyswětlení prwé shledaných wěcí přidał. Nebo (ať i toho nezamlčím) některá ta powědění, dicta egregia, nejsau włastně proverbia, sed phrases receptæ a obwykłé, kteréž již quodam modo in naturam proverbiorum transierunt, sicut et proverbia in communes sententias.

Přislowí, která nyní w rukopisu našem na 27 listech následují, již wytištěna jsau z jiného rukopisu w třetím ročníku Časopisu společnosti wlastenského Museum w Čechách 1829. sw. IV. str. 39—73. Pan Hanka kaupil rukopis, w němž přislowí ona spolu s úwodem připojena byla k exempláři přislowí Jakuba Srnce, z pozůstalosti barona Stenče. Že Čerwenka jeden ze sběratelůw byl, z rukopisu Hankowa bylo widno, o Blahoslawowi tam wšak ani zmínky. Porownání s wydáním Hankowým ukázalo, že některá přislowí w něm chybí, jiná zase chybně přepsána. Oboji tuto s udáním stran Mus. Časopisu položena, prwní pak hwězdičkau poznamenána jsau. S druhé strany o něco mdlo přislowí w Hankowě wydání wice se nachází, a pořádek není weskrze týž jako w rukopisu Theresianském. Pythagorae philosophi sententiae w Č. Mus. na str. 73 a 74 otištěné nepocházejí od Blahoslawa. Wyd.

44. Bitý bitého nese.
45. A ty newíš, kam pěnkawa nosem sedá? Snadný rozum, aby se péří hladilo: proti wětru.
46. Nestojí za belatku.
— * Štěká co tista. Mulierculæ impudiciores ita solent loqui.
— Hledí co kotě dewátýho dne, co pečený wrabec.
— Nechť se neobauwá ještě w mé škorně.
— * Nechať hryze uhlí. Ještěs ty uhlí hryzl.
— * Nechť sedí na čáře.
— Bylo tě to wděk, jakoby mu sůl wůči sypal.
47. Kam wítr, tam plášť, a lid obecný, vulgus instabile, jako woda: kam jí dolů, tam teče. Ale teč woda, kam Pán káže, třebas na makowici t. au když chcete tak míti, jest tak, ale uzříte, že z toho nic nebude.
— Dítě prawí: Bito sem, ale nepraví proč.
— Čím hrnek za nowu nawře, tím potom i střepina páchne. Educationis vitia iam grandævos infamant.
— Au jižť sau Šwáby porazili. Jako w oné písni o Kocianowi: Toť ti hejtmané milí již nám wone prowedli.
48. Protřásá kadeře. Protřásá co páw ocasem.
49. Nemáš w zahrádce stulkwitu, míwej aspoň jazyk za zuby.
50 Mělby platiti a peníze u ďábla. W Humpolcích staří říkáwali.
— Zlá to kaupě jest, welmi neodbytná, t. zlá žena.

50. Smlauwají se na popele, t. po wojně, když sobě popálí.
— Propowíš-li slowo plaše, tisíci konimi neutáhneš ho zase.
— * Coby sůl wůči sypal.
— * Wzal na kel, nedá jinak.
51. Bližší jest těla košile nežť sukně t. syn nebo dcera než streyc, ujec i šwagr etc.
— * Jiné kaše a sám se pihlá. Rarum.
52. Netečeliť, ale wždy ukane. * Lépe málo nežli nic.
— * Zmátl mu šiky, rozrazil.
— Zůstal tam co koba na mrše = onen hawran Noëlů.
— * Wyhral z zadu běže.
— Zwíť, po čem hoře platí.
— * Chce mu se to dělati, jako psu slámu jísti.
— Newohořeláť jest to pečeňka t. požitečný stateček. Staří o mučedlnictwí tak říkali.
53. Nenechal hrušky w popele.
— Motá se co nepečený klankl t. mluwí lecos leckams, anebo nestálý jest, jednák sem jednák tam se nakloňuje.
54. Wšecken neupřímý co jho, křiwé dřewo, křiwé lučiště.
55. Chwáliti Boha měděnným tělem, železným srdcem a konopnau duší. Pan Swojanowský říkáwal * o zlých kněžích a mrtwých křesťanech.
— S kýms nerostl, také s tím nefrej.
56. Zadechl se w konopích.
— Šije kauty w hromadu: když kdo zaháleje po kautech chodí.
— Darmo se tarafuješ = ohrazuješ a umlauwáš. Vetustum.
— Jest tu hnízdo wšeho neřádu a stok klewet.
57. Jakž srozuměl, že se ne swá mele, že se ne po šwu páře, t. že se jinak děje nežli on myslil, že jeho praktiky nejdau; jako Achitofel srozuměl, že již jeho rada není tak wážená etc.
— Coby opak dřel.
— Kolik mlynářů, tolik měr, * kolik farářů, tolik wěr (tak bylo za časů Blahoslawowých, kde wlasti naše trpěly pod roztržkami náboženskými, jakéž my sobě nyní ani dobře představiti nemůžeme. Wyd.).
59. Žid křtěný, wlk chowaný, mnich z kláštera wyběhlý etc, wše jednostejní.
60. * Hned pláče co k . . . a.
— Zapily ho kúry. Vetustum.
61. Prawý slídník, pilný exquisitor hæreticæ pravitatis. Dicitur a mulierculis lascivioribus, quibus a maritis custodes subornantur: Totě můj špehař.
62. Panští slibowé a ženští pláčowé za nemnoho stojí. Rarum.

62. Zná pelanty: staré werštatní.
— Spadło mu na słup, dobře mu sedło.
63. * Chodí co uklíbaný kohaut.
64. Udělała se mu z toho hora, rozšeł ho traňk. Nezaseł, aby mu prey kraupy nepobiły.
— * Nenechał na něm cti za halíř..
— O pánka hrají = usiluje jeden druhého zkukliti, podmámiti, podkasati.
— Umrłému koni owes spáłati.
65. * Držíť to jako auhoře za ocas, totiž ten statek anebo ten auřad.
— * Jakaus tam hraudu swáleł t. nesnáž střápał.
— Jde mu pod wítr, howí mu a má proč.
— Které wody nejprw dojde, tu pije = nubilis virgo nubet facile, vel rustico.
— * Les má uši, pole oči. Silva habet aures.
— * Takéť mu napsáno = takéť wždy někdy umře.
— * Jako newydowný wůł. Twrdošijný traup, neohbitá wěc.
66. Semleli mu k hodům = w čas mu přišeł na retuňk.
— Jdau k němu co krčmě.
— Wždyckyť on rád hasí, když ho nepálí = wšetečný a doskočný, πολυπράγμων.
— * Prosí zaň Boha, co wlk za krawí wocas.
— * Má se zle, ut: Mře hład co młynářowa slepice.
67. * Špatně kozka dojí = malí důchodowé.
— * Když hrozíš, nasadiž také swého půł, hrozíš swého půł.
— Snáze jest w kalné wodě ryby łowiti. Někdo swadí přáteły, aby pod tím swého dowedł.
— * Zběřeš jaré i ozimé.
— Kdo se bojí jíní, spadne (vel poprší) na něj sníh.
— Ay ty již poně w saku, newíš kam kozy hnány, kolik kur doma.
— K čemu toho chowáš, snad na słaniny.
68. * Co z husi woda.
— Rádby z onohů muškát udělał. Ex musca elephantem.
— Jinam wojkau (vel wojem) obrátił: jako onen Mistopoł, smłuwiw se s papeženci, a nad to před ním Rokycán.
69. * Wrtí hławau, nepotáhne.
— * Práwě na řepě zastižen = při skutku, s jistinau.
— Se wšem płatí.
— * Čije kosa kámen.
— Ne wšech přitrhł, nemá wšech doma = semistultus, nábzdí, třeštidło, fanta. fifidło.

69. A špižírna jakoby skřipím wytřeł po té swadbě.
— Jáť s těmi obinušty neumím, než powím prostě.
— Mermo se mu toho nechce.
70 Kůň, když se otne, nepotáhne, radše někam w stranu skočí.
71.* Zdráw zedrał: šewcowské.
— Newysazowati dětí na słunce: vetus = mładých nezkušených dětí na kněžstwí nepostawowatí.
— Wessel se jakoby nic newseł.
72.* Coby hrách na stěnu sypał.
— Dłužen Błažkowi za čepici = błázen aneb nábłazní.
— Cinowatý łotr, dapłowaný łotr, k..wa.
73. Horší-li člowěk, lepší štěstí. A jistě tak býwá, žeť bezbožní lidé štěstí zde mají a pobožní bídu. A protož dí žałm: Noli æmułari in malignantibus. O miram Dei patientiam! Ale žeť dłauhočekání a přílišná snašeliwost Božská welikostí pokut (zwłášť pak wěčného zatracení) hrozně při některých nahrazowána býwá, tarditatem gravitate compensat.
— Náš tě saused již na Boží miłosti, pomilujž ho Hospodin; Pán Bůh s námi. Miłosti Boží poručeno buď to. Kdo Bohu newěří, prawý jest błázen. A protož in te, Domine, speravi, non confundar in æternum. Amen.

Hactenus ea, quæ Erithacus
et ego collegimus.

Et haec quoque mihi pertinere videbantur ad proverbia ac scite dicta in nostra lingua, quae a quodam bono viro (cuius nomen non est mihi notum) olim collecta erant. Igitur operae pretium duxi, ut et haec ceteris adiungerentur.

O słowu Božím.

Na řešetě zůstáwají toliko wotruby, ale mauka wyprší. Tak při mnohých toliko zůstáwá, když słyší słowo Boží, plewa, ale zrno uteče.

Téměř se to při wšech lidech nalézá, že wíc práce wésti mohau, škody i trpení podstaupiti pro chwáłu nežli pro sprawedliwost.

* Ba máłoť jest na swětě lidí, aby swých nesnadných prací, ztrpení etc. jiný sobě představili cíl, nežli chwáłu a

sławnau powěst a tak słowo weliké: wšak kdyby ne časné chwáły, ale wěčnau hledali, oněch swrchních wěcí w duchu zakaušejíc,e wýbornau by stránkn drželi.

Člowěk, přijda k kramáři, ano rozličné wěci wonějí pěkně a silně, a když ujde pryč, kam se wůně poděje, a již nic nečije: tak słyše některé a nebo čta wěci neb řeči pěkné, chutné, miłé, a když přestane słyšeti neb čísti, uteče pryč, kamo se děje pro nezpůsob a nedbánliwost.

Darmo jíti pro wodu s řešetem, hned wyteče; ale s celau nádobau. Tak darmo jíti k słowu Božímu s děrawýma ušima: wšecko wyteče; ale k tomu wnitřní uši welmi potřebné sau.

* Ačť jest to prawda wěrná, wšak také říkáwał jeden šlechetný stařek: I s řešítkem se může jíti pro wodu, když není co jiného wzíti, t. j. i starý člowěk také může učení posłauchati, poněwadž již mładší býti nemůže. Nebo, prý, nepřinesešli nic w říšitě wody, tedy aspoň se řešítko omočí t. nespamatujeli mnoho, aspoň w mysli nějaké občerstweníčko bude a jako wůně nějaké drobtíček se zachowá, a tak wždy nebude bez užitku.

Kuchařka nerádaby, aby wykypěło z hrnce, a wšak druhdy wykypí proti její wůli. Tak mnohokrát uteče člowěku, někdy proti wší jeho wůli, ješto tomu welmi nerad jest.

Raubík, jak jej wštěpuješ, tak půjme po sobě płáň a obrátí w chuť a w sładkost štěp (t. owoce a list, kterýž bude na tom štěpě). Tak słowo Boží, kdež se ujme, hned člowěka obrátí po sobě.

* Může se ten příkład i na odpor trefiti. Paweł swatý připodobňuje wěrné lidi raubům płaným, w dobrau oliwu wsazeným a neb štípeným, wšak tak, aby owoce ne po raubu se zdařiło, ale po kmenu. Item Pán prawí se býti kmenem winným a służebníky ratolestmi: kteréž nezůstanauli w kmenu, ale wyřezány by były, ani by žiwé býti mohły, owšem se zelenati, nadto owoce přinášeti.

O člowěku.

Swíce, když na ulici na prostranstwí jest, malé swětlo má: než když jest w komoře etc., tu se wíc swítí, proto že se obráží. Tak i dobrý člowěk, když bude na široce při zlých příčinách drže se swěta, malau moc bude míti, mdlé swětlo bude u něho.

O almužně.

Užitečněji jedna swíce hoří přede mnau, než tři za mnau. Tak užitečnější jest almužna skrowná za zdrawého žiwota, než po smrti mnohá.

* Člowěk, když umře, statku swého nechá jiným. A tak potřebí jest, kdo komu co chce dáti, aby dal brzy, dokudž jeho wlastní jest; potom cizí dáwati, nebude tak bezpečné: nebo sáhne k tomu potom snad ne ten, kohožs ty milowal a jemuž by byl toho přál, ale ten, kdož jakékoli práwo k tomu se míti ukáže, třebasi nepřítel twůj tajný nebo zjewný. Ale totoť jest mistrowský fortel, aby člowěk ne wšeho jiným nechal, odsud jda, ale dobrý díl toho wzal.

Lidé, co jejich není, často lidem darují, ale swého dáti nechtí. A to takto. Když někdo bude někdy prawiti o bližním: Já jemu přeji wšeho dobrého, aby s Pánem Bohem byl, ale nechci s ním míti mnoho činiti etc., dáwá to, což nemá. Neb jest Boží, člowěka spasiti a dobře jemu učiniti. Ale což má swého, dáti nechce, aby k němu lásku měl, milowal jeho i půjčil; nebo skutkowé toho dokazují a neochotnost a cizení od něho.

Pomyje, dokawádž jimi nehne, nesmrdí, než jakž pohneš, tak smrdí. Tak mnohý člowěk, dokawádž ho snášíš, nesmrdí, než jakž pohneš jím, na wšecky strany smrdí, an utrhá, an se hněwá, laje, odsuzuje, bije etc.

Zámek, čím wětší jest a hraženější, wětší stráže potřebuje. Tak čím člowěk nábožnější, wíce se má míti na péči.

Jakož w słunci od přirozeni paprskowé ukazují se, kteříž bez słunce nerozeznáwají se: tak bez swětła prawého duchowního hříchowé nebýwají poznáni ani rozeznáni. Hřebík, když se do dřewa wosykowého za syrowa wrazí a když zaschne, těžce se dobude neb wytáhne, raději dá se złámati a tam zůstane nějaký kus: tak když se za młádí wrazí hřích do člowěka a zastará se, potom by jej chtěł wytáhnauti, s těžkostí mu co učiníš; wždyť nětco zůstane.

* A protož náleží rodičům, aby pilnau stráž nad dítkami swými drželi, aby w nětco złého newlezli za młádě, čehožby potom přetěžko było odwykati.

Dítě ne hned sobě krájí chléb nožem, ale musí jemu jiní jím krájeti neb łámati: tak ne ihned člowěk můž se zprawiti neb młuwiti sám, ale od jiných potřebuje, aby jemu łámali, učili, zprawowali etc.

* A jistě prawé jest powědění: Pessime sibi consulit, qui se ipso magistro seu duce utitur. Protož, synu, nečiň bez rady, aby po statku neželeł.

Utrhač neb błázen má se jako swině, ryjeli a neb raději běží do błáta nežli k złatu. Tak oni raději k horšímu nežli k lepšímu.

* O deploranda humana infirmitas o miserrima nostra conditio.

Jako při swědku když se najde nětco fałešného, wšecko swědectwí zawrženo bude: tak jest při swědomí, že což se koli činí, wždycky člowěk má mlče k wnitřnímu swědku běžeti, t. k swědomí.

* A wýborně a práwě se łatině říká Bona conscientia murus æneus. A též Conscientia mille testes. Jistě proti těm dwěma swědkům, jenž sau Bůh a swědomí, žádný nic neobdrží. —

* Conscientia mille testes: hic stabis aut cades. Ale ne prodáwáť se to miłé a dobré swědomí.

Nebo jakož malá jiskřička hojný oheň wydá, tak někdy słowo spůsobí swáry.

* Protož dobře říkáwá (totiž připomíná, což Duch swatý dáwno powěděł), že mezi pyšnými ustawiční sau swárowé. Ale wywrz buřiče, a přestanet swár.

Železo ohněm se rozpálí i rozpustí, ač jest twrdé: tak čłowěk, by pak był nábožný, stáłý, zachowałý etc, při příčině smilstwa nebo při jiné můž padnauti a k złému se rozpáliti.

* O deplorandam fragilitatem humanam! Nikdež čłowěk sebau bezpečen není než w nebi, a tam wysoko. Ale jakžkoli darmoť jest, než předcé bojowati se wším płatí. Ne proto sme w kyrys oblečeni, abychom za pecí neb w kautě léželi a kryli se, ale proto, abychom s nepřítelem bojowali statečně i jej přemáhali. Pánť se díwá i říše nebeská na náše rytěřowání, brachium ostentas, pomáhati jsa i miłostiw býti a šrámy hojiti hotow.

* Nemaudrý by był poseł, jestliže by nepospíchał, wida že noc se přibližuje, a ještě podál by był od města neb od hospody. Nemešká noc, t. smrt, protož spěšme ku pokání.

Jakož howado ocasem zahání múchy, tak skrze pamět smrti čłowěk zahání złá myšlení, nečistá, i hříchy,

Jakožto kůň jsa boden dwěma ostruhami, aby rychleji běžał, tak duše zbuzena bývá ku pokání báznì neb strachem a miłostí *).

* Bázeň służebná jest pes boje se kyje. T. bázeň otrocká, kterauž mají ti, jenž k woku słauží.

Kteříž přijmauce dobrodiní neděkují Pánu Bohu, ani ho chwálí, sau jako swině, kteréž neděkují pastýři, ale ještě pasauce se, často hrochcí, jakoby reptały.

Jako oheň činí barwu čerwenau při čłowěku, tak słowo Boží, milowání etc. Oheň wzbuzuje žízeň: tak słowo Boží wzbuzuje žádost po wěčné studnici.

*) Pěkně o tom S. Bernart napsał w knížce o wálce Geruzalem s Babyłonem.

Mnozí lidé sau jako wlk. Když nosí wlčatům, někdy ži-nětco přinese, aby je učił štwáti. Tak lidé z mładí cwičí je, kudy a kterak mají nabýwati statkůw, dá-jim kačata, hausata, aby sobě wychowali a prodali, ,m na peychu nakładali.

Wrabcům, když strašidło zwetší a oni jemu obwyknau, nebojí se ho: tak tomuto lidu nic k strachu není, ani se čeho bojí, co se káže na łakomstwí, na ožralstwí etc.; zpitoměła jim kázaní.

* Ale co diwného, že howadný člowěk nechápá ducha Páně! Ano lidem obžiwenym a podruhé z Boha zrozeným často weliká málatnost a newraucnost překáží. Ty nás, miłý Pane, duchem swým rozhorluj, zažíhej i oswěcuj. Amen.

Mnozí obracejí k sobě kompekturau, ale psáním nic. Neb mnoho lidé přičítaji lidem, aby jim jiní činili, ale sami nechtí; přiwodíce písma nowá mnohá a zwłášť o łásce, a sami od-říkají se toho. A w tom neznají, že se odsuzují zákona a nic tu nemají. Ač k tomuby neswolili, kdyby jim to řekł.

Kuchařka, když prase jíti nechce domů, wezme hrachu na mísu i wábí je, až i uwede do domu neb chléwa. Tak se nyní wede při tom lidu, že jako dobrau wolí, łaskawým napomenutím a dobrotiwým trestáním wede se a neb samau miłostí, a proto nedbá.

* Ale někdyť se i to nezle trefí. Compelle intrare = při-buď w jití t. dostrč nebo dožeň jakž můžeš, budeť potom dě-kowati t. w den nawštíwení.

Půjčił holi někomu, to jest, dodał nětco, aby jiného utr-hali, pomłauwali, zbili etc., dał příčinu k tomu.

Kolec když srazí druhého a on dá se jemu, wíc ho ne-tepe: tak když člowěk winen se dá, přestaň kárání.

Wlk když chytí dobytče, a kdežkoliw se dotkne, na-smradí wšecko: tak člowěk klewetný, utrhawý nakazí mno-hé jiné.

Matka, kteráž zprawuje wčely, nemá žahadla, jako jiné wčely: tak zpráwcowé býti mají lítostiwí, dobrotiwí nemají žahadla míti. — —

Wčely štípí, když jim ujímají. Tak lidé, když se jim co chce zbytečného odjíti, budau štípati, utrhati etc.

Auzkéť nekaždé se táhne, a pakli potáhneš, zasse se zběhne: tak ne každý člowěk dá se wésti neb táhnauti; pakli mocí potáhneš jej, tudíž se smrští zasse.

Kuna, když má odpočinutí, neběží upřímě po zemi k místu tomu, ale skáče po dříwí dobře podál, aby spatřena nebyla. Tak člowěk, kdež umíní myslí swau, nedá se zjewen, ale około chodí, aby jemu w tom nepřekáželi.

Wlk na husy w déšť chodí rád, neb se zmočí etc.: tak ďábel w zámutcích často přichází, aby popadl někoho, a diwně jemu namítá a překládá.

Štír, dokawádž naň newstaupíš, leží a newypustí jedu, ale jsa tlačen hned wypustí jed a druhdy ušťkne: tak člowěk, když se křiwda činí, hned ušťkne, hněwá se, utrhá slowem jedowatým tomu, kdož utiskl.

Brzo přestal, co slawík zpíwání o swatém Wítě. Někdo pěkně počne a tudíž nechá.

* Praecocia ingenia non durant diu, z příkra postawil i odwrátilo se. Ti, jenž sau sáti na skále, s radostí přijímají, ale že kořenů nemají, protož pod časem wyzrání uschnau.

Někdo, kdyby přijda do štěpnice i sekal štěpí napořád, staré i mladé, bez wůle hospodáře, wšakby jemu hospodář toho nesnesl. Tak někdo napořád rúbaje z církwe lidi a odsuzuje bez wůle hospodáře, čí jest čeládka, i můž se naň dobře rozhněwati Pán.

* Obecné příslowí jest: Kwapné prý dílo nebýwá dobré, Medio tutissimus ibis. Jakož wáhawnost i odkladawost, malátnost, nespěšnost etc. nemůže opatrností, prozřetedlností,

owšem bedliwau saudností słauti: tak na druhau stranu přílišná chtiwost, kwapnost, příwážčiwost etc. často ne k horliwosti s uměním spojené, ale k neprohledawosti a newážnosti nemaudré přičítána býti může.

Jako zrno pšeničné jsa w plewě newyskočí wen, leč wyraženo bude młácením: tak i člowěk zapletající se w tělesné a zemské wěci nesnadně z nich wyjde, lečby nějakými zámutky nebo nemocí był pobuzen, potrápen od Pána Boha.

Hůl w hada obracuje se, když trestání úmysłem neupřímým chýlí se ku pomstě.

* Welikáť jest to ctnost, za příčinau sprawedliwého trestání newymstíwati se.

Jako złato w zemi kryje se, tak miłost Boží w zawržených a nízkých lidech.

* Dobře Pán powěditi ráčił: Revelasti ea parvulis. A proč Apoštoł prawí o błáznowém kázaní etc.

Ta slepice dobrá jest, kteráž wšechny i cizí kuřátka přijímá a neštípe: tak ten člowěk, kterýž má ke wšem miłost, žádného neštípe, nepotupuje, wšem přeje dobrého, sám jsa žiw dobře, znamení jest dobré, že miłost Boží w něm.

Příwar od hrnce železem bývá strauhán: tak nětčím ostrým od srdce má se złost wykořeniti.

Jako złoděj přijda tajně do domu hledí zhasiti swětło a zacpati ústa, aby nekřičali: tak ďábeł hledí při člowěku udusiti swětło miłosti Boží a zacpati ústa, aby newołał k Bohu ani se modlił.

* Nato by słušeło zazpíwati: O nedejž uhasnauti, ani ho zatmíti tělesnau žádostí.

Jako owce, jsúc mezi trním, wždy tu nětco nechá wlny: tak člowěk, dada se w zemské wěci a w swět, mnoho duchowního ztratí.

Włáčí pole bez zrna, kdož młuwí řeči, neznaje prawdy, než toliko z obyčeje, i nebude růsti.

Chám odkryl hanbu otce swého, ale Sem přikryl, protož na Cháma přišlo zlé: tak kdož odkrýwá hanbu bližního swého, přichází naň tolikéž a neb horší, a na toho, kdož přikrýwá jako Sem, požehnání.

* Jistěť jest to prawý příklad. I jáť sem to nejednau w swém žiwotě widěl, že kdož jiné ochraňuje (lítost maje nad bližním a jeho neswarnostmi a bídami), také i sám býwá ochráněn ode Pána i skrze lidi, i často skrze anděly, wíc než lidé toho postihnauti mohau.

Zawírej měšec, a když budeš platiti hotowými, budauť lidé wíc i spíš wěřiti. To jest, nechlub se řečí, ať skutek raději káže.

Sahaje pro wodu rozlil piwo: kdož užitečné opaustí pro chatrné.

* Wědomé jest, že někteří chtěwše nabýti umění některých, ztratili dobré mrawy t. pobožnost (veluti castrati).

Nesnadně sobě lidé zlí dobýwají a pracně pekla, jako dobří nebe. Jakau hříšník má práci, sedě přes celau noc, wožíraje se, na cestě horko, hlad, žízeň, zimu druhdy nad moc!

Krt ryje pod zemí: když někdo kuje nětco tajně proti někomu.

Dělá dobré bez ctnosti: kohož již zůstane hřích, že nemůž tím audem hřešiti a tak nemá boje s tím, tak i není ctnost, kdež odporu není.

Někdo na churawé dědině, když pracuje pilně, zbude dluhůw a statku nabude, a někdo na silné dědině nedělaje padne w psoty a statku pozbude: tak někdo jsa chudým w dobrém a když pracuje pilně, nabude darůw Božích, a někdo, kdož nechce práce wésti, i to, což má, může ztratiti.

* Welikau pilností a mnohau prací ustawičnau někteří, hlaupí bywše, maudří a umělí učiněni jsau; a jiní pro lenost a nepracowitost ušlechtilý swůj wtip i jiné přirozené wýborné dary k mrzutému přiwedli zmaření.

Člowěk, když mu uwázne tříska, wohledáwá sobě, kudyby ji dobyl, a když sám newidí, tedy jiného prosí, aby ji mu dobyl: tak člowěk má se ohledáwati u wině swé, a nemůželi sám, aby jiných rady užil.

Nepřiwykl sem na wochli seděti, to jest, trestánu býti a neb něco příkrého snésti.

* A copak, kdyby musil na čertowě plachtě za chwíli poležeti, to jest, se zlým swědomím smrti se báti?

Chowačka někdy se zmaže od dítěte, proto jím nedá o zem: tak někdy, zwlášť zpráwce, bude zmazán od toho, kteréhož zprawuje, krmí etc., wšak musí snésti.

Od kuchařky nečisté a prašiwé nerad kdo přijímá pokrmu, a druhdy nechce na ně hleděti: tak Bůh od lidí hříšných nepřijímá etc.

* Ano u lidí gratior est pulchro weniens de corpore virtus; ale takéť pěkný hospodář i w škaredé chalupě pěkný býwá.

Již manna neprší, jako prwé, to jest, již není u lidí tak welikého milosrdenstwí.

Písmo jest jako nádobí u řemeslníka. Protož, kdož neumí dělati nádobím, zkazí: tak kdož písma neumí užíwati, wíce zkazí než wzdělá.

Ne wše, co sedlák mlátí na mlatu, nese do mleyna, toliko zrno: tak newšickni, kteříž sau w kterézkoli jednotě, spaseni budau, ale sami wywolení, které sám Pán Bůh puleruje a čistí jako we mleyně.

Lidé nerádi se dadí jinému bíti, owšem sami nebudau se bíti, to jest, aby křižowali tělo swé s Kristem a mrtwili je.

Jako mlha po zemi se wleče, tak žádost člowěka při zemských wěcech.

Některý člowěk wšecko napořád jí, což jemu dáš, a jiný nechce nebo nemůže: tak některý člowěk, cožkoli díš jemu

a potresčeš, wše přijme: ale někomu musíš nětco pěkného nawařiti słowy powolnými etc.

Dobrý a hospodárný sedlák má wždy co děłati a opatrowati doma, netřeba jinam na dílo choditi a ještě nemůž doma dosti učiniti a statčiti. Tak člowěk bedliwý má dosti při wšech audech wnitř i zewnitř co naprawowati a děłati, ano se boří; netřeba se tłauci po sausedech, an wítr, t. pýcha, nětco zboří, an oheň, t. hněw, nětco spálí etc.

Kdož u jiného děłá a sám swého zanedbáwá, není dobrý hospodář a škodu wezme.

* Býwá někdo každému dobrý, jedné sobě nejhorší. Ač na jiném místě prawé jest to: Kdo sobě zlý, komu dobrý? Nebo kdo swé duši wěren není, komužby wěren był, a kdo mu může wěřiti?

Zemi zkopej, kolikrát chceš, i pohnoj i sej; proto wždy bylina bude. Tak w člowěku dobrém wždy nětco nestatečného přídrží se, než musí se často pleti.

Had, když se má swléci z staré kůže, mezi dwa kameny wejde a neb w těsnau díru: tak člowěk, chceli swléci starého člowěka, musí auzkau branau jíti jako mezi ostrým kamením.

Páni sau mnozí podobni łotrům, tak že když łapí złoděje a dadí ho w ruce katů, teprw chce býti dobrý a slibuje: též páni powolují sobě we złém, cizołoží, hrají, pyšni sau etc., a když přijde kat, t. smrt nebo nemoc, teprw slibují, že chtí naprawiti.

Čím wíce swíček, tím wětší jest swětło: tak čím wíc dobrých lidí, tím wíce rozumu a rady.

Když łotr wyskočí ze kře, nemůž tak býti statečný člowěk, aby se ho nelekł: tak při nejlepším člowěku wyskočí złé někdy z těła až se ulekne.

Ošemetného neštěstí zahání přítele, a kwasnice pitele.

* Welmiť Duch swatý dobrého přítele chwálí: a jest co chwáliti. Než přidáwá: Ten prý nalezne přítele toho prawého, kdož se Pána Boha bojí. A aniž jest možné, aby kdo prawý přítel byl, jestliže nemá prawé Boží bázně a milowání.

Když se dotkne koní, některý tepe, jiný hryze a některý skáče, ale nejlepší jest, kterýž skáče: tak lidé, když se nelibého místa dotkneš jich, někteří kauší, někteří tepau, lají, hrozí, hanějí, ale někteří skáčí, a ti sau dobří, že se jako ulekne, co prawíš, a bojí se potom.

Pawauk nehledí, než jed bráti od kterékoli wěci a jiným udati: tak zlí lidé nehledí, než aby jed brali a rozsíwali mezi jiné, ač někdy dobré wěci slyší a k zlému požíwají. Ale wčela béře čistý kwět a wonný: tak dobří lidé činí. Byť pak někdy z bodláčí wčela wzala, obrátí to k medu: tak člowěk dobrý.

Wčely, když se oboří i na weliké howado, umrtwí je a sami též zemrau: tak člowěk, když štípá jiné, záwidí, utrhá bez lásky, sám sebe umrtwuje a jiným škodí.

Pawauk nadělá plátna pěkného ale neužitečného, aby lapal mauchy, a kteráž múcha prorazí, hned zasse zadělá: tak falešní mistři swým učením plátna tkají, jakož prorok prawí, ježto se zdadí zdaleka pěkná, ale neužitečná: a když se z nich wytrhne, hned zadělají tu díru a jiného nadělají, aby wždy popadli.

Když oko prachem se zapráší, nemůž jasně patřiti: tak zaměsknání zemských wěcí nemůž k nebeským jasně etc.

* Ba když se saudcům oči zapráší a ústa zacpají, tuď býwá čisté diwadlo, jak se wrtí a rozličných kliček hledají k pomožení tomu, kdož palec podmazal. A pakli s obau stran darowán, tuť nebude moci wůl řwáti, že mu blány ústa zacpaly.

Učedlník neumí dělati, než až jemu mistr ukáže, a když se wyučí a bude uměti, ještě se trefí, že zkazí dílo: tak my sme učedlníci, neumíme se modliti, jediné což náš naučí mistr toho skutku, duch Kristů. A ještě, majíce obyčej mo-

dlení, často kaz znamenitý činíme. Třeba k tomu prositi wždy zato mistra, aby sprawowal naše modlitby.

Učedlník, uče se u mistra swého, potom wandruje, a tak bude uměti jako jeho mistr dobře, a proto bude slauti učedlník toho mistra. Ale při učení Pána Krista není tak, aby kdo nad mistra toho byl, ale wšickni wždycky učedlníci a potřebujeme učení každého času od něho.

Nedělejte jako opilec, když se opí, haní, tepe jiného, laje etc., a potom když se mluwí jemu ráno, wymlauwá se: Jáť toho nic nepamatuji, opil sem se byl. Ale což jemu odporného mluwili, že ho haněli, zlodějem naříkali etc., to pamatuje. Tak lidé, když se swadí, wždycky což mluwí wymlauwají se, a tak toho newáží; ale což proti sobě od jiného mají neb slyší, toť wáží a pamatují nato.

* Jistěť jest to při mnohých shledáno, ale ne wšickni toho užiti mohau. O hodnéť by bylo, dwakrát trestati takowého.

Jako na shon když honí, tluka palicemi křičí, zdaliby co wyhnali: tak musí člowěk někdy trestáním, někdy mluwením pěkným tlauci, zdaliby co popadl w naději. Ale když šlakují a wobchodí, tuť již w leči jest, ale wšak jistoty není, polapili; neb druhdy zpátkem zwěř uteče, a druhdy teneto swrže a neb porazí, čímby měl držán býti.

Když hospodář doma, hned čeládka pilněji dělá a stud má, a když by co wzešlo mezi nimi, snáze odpustí sobě při hospodáři: tak i my wždycky a wšudy před očima Pána Boha majíce, kterýž wšudy jest a widí naše skutky a zná myšlení, máme pilni býti dobrého a stud míti k zlému.

Synowé Izrahelští nemohli wyhladiti nepřátel okolních než w prostředku země zaslíbené, jako w srdci: tu jich nebylo. Tak člowěk nemůž wykořeniti wšech nepřátel pro mnohé překážky, než dosti má, když wykoření z prostředka srdce, kdež Pán Bůh má míti přebýwání.

* Práwěť widíme, že jako hřebíci wůčích nám ti nepřátelé zůstáwají.

Jako člowěk, když má díru w sukni, nehned ji zawrže, ale oprawuje ji wždy pomału, dokudž widí, že můž býti oprawena: tak i Pán ne ihned zawrže hříšníka, ale častokrát nawštěwuje a očekáwá. Ale když je widí, že nemohau býti ztrestáni, opustí je a zawrže: jakož učinil to Israhelským, když je chtěl shromážditi.

Wrabci se wadí o cizí proso často: tak lidé o wíru, nemajíce jí, ale o cizí wadí se.

Šat, čím čistší jest, tím spíš makuli přijme a pozná se na něm: tak člowěk, čím nábožnější, tím téměř nejklewetnější, hned se ho chytí nejmenší słowo.

* Prawéť jest to powěděuí, zwłáště o marných nábožnících, nedůtkliwých a sobě příliš wysoce smeyšlejících. Nebo prawé náboženstwí kdež jest, tuť jest také i swětło známosti sebe etc. i horliwosti, łásky, kteráž množstwí hříchů přikrýwá.

Matka nerozšafná, když se dítě urazí, hned je tepe a tak přidá jemu bolesti: ale maudrá nejprw potrescе a ukáže, kde a proč se urazilo, potom šiliňk teprw dá. Tak člowěk maudrý, když uhlédá, že někdo padl, ne ihned se oboří, jakoby chtěl doraziti, ale pěkně časem jemu ukáže a rozmłuwí s ním, dáwá jemu weystrahu, naučení etc. Matka widúc nůž u dítěte, wezme jej, aby se neuřezało: tak Bůh odejímá někdy od člowěka wěci jemu škodliwé, aby nepřišel k horšímu, jako bohatstwí, zdrawí, štěstí, powěst etc.

* Ale cožť jest to welmi bolestné: rády děti płáčí proto. Bolestnoť jest obřezowánu býti, ačkoli užitečno. A což činiti, poněwadž se dí: Wyłup oko, utni ruku etc.

Člowěk doma wšecko bude jísti napořáď a wše je mu dobře: ale u lidí sobě wybírá a wáží sobě, kdyby mu se stało umenšení małé, a dobře wětší doma bude nedostatek, to wše snese. Tak i duchowně spíš snese u sebe nedostatek, ale jiné chce míti we wšem dokonałé, a jakž máło co nelíbí se jemu do jiných, tuť se horší, pomłauwá: doma pak, ač sau mnohokrát wětší nedostatkowé, wšak nedbá.

* Protož dí duch Páně: Sprawedliwý nejprwé na sebe žaluje, potom teprw přihlídá k jiným.

Ptáčník, když łapí ptáka a chce ho okrotiti, wytrhá mu brky wětší a menších nechá, aby mohł poletowati a běhati: tak ďábeł když łapí čłowěka, wytrhá mu brky wětší, jako lásku, trpěliwost, a nechá mu menších, jako postu, skutku miłosrdného, do kosteła choditi, aby se w tom proletował etc.

* Prawé powědění, welmi mnoho w sobě zdržující.

Někdo jiného pěkně bude okasowati, wšudy aby był křtałt, a sám bude škaredě choditi a plíhati se: jiné bude říditi, takto a takto má býti — sám daleko od toho.

* I protož by sprawedliwé było, aby mu jiní také posłaužili, okasali i obkřtałtowali; nebo což sobě nechceš, jinému nečiň.

Oheň pokłady zjewuje: tak oheň hněwu zjewuje, co jest w čłowěku. Když se rozhněwá, hýbe starými wěcmi, ježto dáwno schowány były, jako oheň pokłady we zdi dáwno schowané.

Zdali po mrzkém hnoji čisté a husté nebýwá osení?

Bodlák, ač jest bodławý, wšak woda z něho dobrá, užitečná proti horkosti přílešné: tak jest trestání proti hříchům, nebo jest jako prut Aronů, kterýž rozkwetł. Tak trestání pomoc činí od hříchů a rozkwetnutí w ctnostech. Dawid: Metła twá a prut twůj, tať sau potěšiła mne.

Pes, dokawadž jest u řetěza, nemůž sobě uhoniti pokrmu: též hříšník, pokudž jest swázán neprawostmi, nemůže nic uhoniti u Boha.

Jako u wodě kalné nalézají se mušky a w stojaté čerwi: tak při čłowěku prázdném mnoho złého płodí se. * Otium pulvinar satanæ.

Dokawadž cesta dobrá, jetiť jest pro dříwí: tak pokawadž cesta zdrawí jest, tehdáž hledati miłosti Boží, ale ne

na smrti neb w nemoci, ano jedné Ach, Ach, jako w šlaku forman když uwázne.

Někdo bude raněn welmi, proto se bude bíti (t. brániti) a nechce se dáti, a druhdy se wytepe a uteče: tak kdož někdy wpadne w hřích, nehned můžeme říci, že jest přemožen od złostníka, když se i s tau ranau předce brání.

Člowěk, kterýž má nežity, ihned z daleka křičí na jiného, aby ho neupšił: též člowěk nezbedný, nedůtkliwý etc.

Wítr kwět druhdy porazí: tak někdy dobrý počátek wítr marné chwáły zruší.

Deym musí se snésti pro tepło. * Welmi širokau prawdu má to powědění krátké a w každém stawu nezle se trefí. Kdoby je chtěł bedliwě sauditi, lečemus by srozuměti mohł.

Kdož písmo někdy béře k ómysłu swému křiwému, aby někdy wymłuwił hřích, a neb k nějakému zisku, ten rowně jest jako wlk táhna hříbě do lesa pro swůj zisk, a nebo táhne písmo za wrch.

Wšecko člowěku téměř těžké jest, když není wůle k čemu, někdy podati nětco skrowného. Jako pacholíček jsa zmrskán, díš jemu: Podejž tohoto, a on dí: A já nemohu, a bude moci. Ale kdež jest wůle, by těžká wěc była, proto učiní. Jako když lezau na zámek, widí, ani bijí kamením, střelbau etc. a již někdo leží zabitý, a wšak wždy se posilňují, aby lezli, řkauce: Dobře bohdá bude, neb k tomu jest wůle.

*I takť jest, žeť někdy lidé wíce marným troštům wěří, nežli jistým Božím slibům.

Kázati a służebnosti wésti mezi lidem, kterýž nechce k prawdě přijíti, než státi w obyčeji, jest jako woklep młátiti.

S kwasnicemi píti, ač sładko jest, ale nezdrawo, buď wíno nebo piwo: tak swatá písma wzíti a jich užíwati s nálezky lidskými a s poboňky, není zdrawo ani užitečno, ač se zdá chutno a poctiwo před lidmi.

Jsau někteří jako koza, ješto hłozí kůru, ale dřewa nechají: tak kteříž čtau samu literu, ale což se zawírá w liteře, nesaudí toho.

* Množstwí jest takowých korohłozů, kteříž se sobě wšak maudří býti zdají, i hłaupí i slepí jsauce.

Człowěk pasa stádo na łauce zelené, když se rozběhne stádo, pilně patří, kam které běží: tak człowěk pasa se přikázaními Božskými, když je sobě rozjímá, má pilně patřiti, kam které se nachyluje a co w sobě zawírá.

Když jest traud syrowý, křes jak chceš, nic se nechytí, by pak było železo wocełowé a kámen dobrý. Tak když jest lid syrowý, tehdy nechť jest dobrý kazatel, maje słowa žiwá a dobrá, proto se nic nechytí.

Když někdo zleze hrad, wystrčí swé znamení: tak ďábeł získaje człowěka, hned tu znamení wystrčí, ozdoby a pejchy.

Pták, když jest w kletci, wždy hledá díry, aby wylezł: tak człowěk zawřín jsa řečmi Božími, wždy hledá wyjíti, wymłauwaje, tarasuje etc.

Zwěř, když jest žiwá, honí ji se psy, wołají, křičí, a když zabijí a jedí, chwálí wšieckni, že dobrá jest: tak někdy człowěka žiwého złořečí, hanějí, kaceřují etc. a po smrti jeho teprw budau jej chwáliti, řkauce: Jistě dobrý był to człowěk.

* Livor post fata quiescit. Ale mnohých lidí přílišná złobiwost někdy i mrtwým neodpauští.

Kdež hájí, tu tráwa roste: tak kdož hledí swého, ten má, a kdož nechowá, ten nemá.

Štěp maje owoce mnoho, akłoní se k zemi: tak człowěk maje skutky dobré aby se nížił, by widín nebył a nechłubił se, ale był w pokoře.

* Propria laus sordet, říkají lidé. Sám se chwáliš, máš złé sausedy. Nechť radše newí lewice, co činí prawice.

Máčka *) uřezaná od wětru nesena býwá kamžkoli, až i zůstane w jámě anebo w rokli: tak člowěk, jsa w swobodě a w hříších, běží, běží, až i do jámy upadne, do pekła.

Prwé nežli pes lehne, několikrát se otočí około místa: tak člowěk, nežli se ustanowí kde, pilně má znamenati místo i lidi nebo žiwnost.

* Nemáło jest již takowých lidí, kteří k žádné jednotě křesťanské přistaupiti pro přílišnau maudrost a domněłau dobrotu nemohau. Než tak sau jako borowice na paušti, samí swoji, křesťanskau se zastírajíce swobodau, kteréž sau nikdy práwě neporozuměli.

Pes prašiwý na žádného neštěká psa, ale kdež může waruje se jich a w kautě leží, drabaje se, skuče ach, ach etc.: tak hříšník nemá na jiné křičeti, ale w kautě mlčeti a miłosti žádati a slitowání.

Diwu tě býti, aby piwo zdržeło pěnu přes noc nebo do druhého dne: tak aby člowěk w počatém dobrém nebył umenšen, diwu tě býti etc.

* Nemo unquam sui similis perstitit: žałostné propowědění jest. In via Dei non progredi est regredi: kdež není zrůstu, tuť musí býti umenšení; kdožkoli krsá, ten škodu trpí.

Zlý jako dobrý: tedy tolikéž můž čert jsa zlý, jako Bůh jsa dobrý?

* Můžeť zlý jako dobrý: člowěk dobrý neuškodíť pro bázeň Boha, a zlý také neuškodí pro bázeň lidí. Ale ne wždycky a ne we wšem. Protož kdo sobě zlý, komu dobrý? Kdo swé duši wěren není, kterakž jinému bližnímu bude wěren? A ty złému a newěrnému skotáku a nebo pastuchowi neswěříš dobytka etc.

Wocet z sładkého wína welmi mocný a lítý býwá: tak ač Bůh jest welmi sładký a dobrý, wšak když se rozhněwá,

*) T. kotačka a nebo bodlák.

silný hněw jeho. Hrozné jest upadnauti w ruce Boží. A neb když se přátelé milí swadí, lítý a ukrutný býwá hněw takowý.

* A zasse amantium ira amoris redintegratio est. Powědauce sobě prawdu, buďme předce přátelé. Wšak kdež jest prawá láska, tuť dlauhý hněw nemá místa.

Woda, kam jí prokopá, tam poteče: tak lidé, kam jimi hne, tak budau mluwiti i činiti.

Jsa dlužen někdo někomu nětco dáti, potomci jeho, umřelliby on w tom, dlužni sau platiti dluh; pakliby mohli koho požiti, aby jim půjčil neb za ně platil, byliby toho wděčni. Tak my sme synowé Adamowi, kterýž se dlužil, musíme platiti za otce, ale nemáme čím; i nahodil se člowěk Kristus Pán, ježto zaplatil za nás, protož máme jemu platiti, jeho milcsti děkowati, k němu zření míti etc.

Pacholek wěrný slauží pánu swému wěrně; kdyby kolo zlámal, chtě dobře učiniti pánu, pán jeho newážilby toho jemu těžce, nebo wí, že toho nerad učinil, ale wíce hledí k úmyslu jeho, že chtěl dobře učiniti, ale nezdařilo se jemu: tak u Boha jest, když člowěk činí dobrým úmyslem, by se pak nezdařilo to, což umínil dělati, wšak Bůh přijímá to, hledě k srdci a patře na úmysl.

Žaludek, když nemůže dobře zažíwati, nemůž se tělo síliti: tak když člowěk slowa Božího nezažíwá, nemůž se síliti w ctnostech, ani prospíwati w dobrých skutcích.

Z neweliké chalupy může znamenitý a weliký člowěk wyjíti: tak i z škaredého těla a poníženého krásná a weliká duše někdy wychází.

Když děwka před paní chodí a paní za děwkau, nebýwá dobře: tak kdež tělo předčí před duší, to nemůž dobře býti.

* Někomu se utíká swoboda před rozumem. Takowého duch swatý připodobňuje neohraženému městu: tak jest podobně, kdež tělo duchu rozkazuje. Ale opilí lidé duší i tělem wínu slauží, ono skrz ně mluwí, myslí i koná skutky, které chce. Přečistá pak jest wěc řád, blahoslawení, kteříž w něm stojí.

Když čeládka nezřízená a hospodářstwí nepoklidné, znamení jest nepilné hospodyně i hospodáře. Než když jest dobrá hospodyně, wšecky wěci se řídí slušně a čistotně: tak kdež jest zpráwce, nebo kněz nedbałec, tu osádka nezřízená a owčičky prašiwé. Pakli lid způsobný a dobrý jest, tu znamení zpráwce dobrého jest.

Člowěk, když spí a odpočíwá, dočkaje dne wstana hledá, co jeho jest, kde má sukně, kde tobolka, pás etc. a žádný jemu nedá nic swého wzíti, než což jest jeho, aby wzał swé a přichystał se a šeł. Tak w zemi, kteříž spí, čekají příští Páně, tu každý, co jeho jest, wezme, a ne co cizího, on půjde, aby se ukázał Pánu.

Kohaut, nežli jiného udeří, nejprw sebe křídły udeří, potom zakokrhá a terpw jiné tepe: tak člowěk nežli na jiného zakokrhá neb udeří, aby sebe nejprw udeřił a potom na jiné kokrhał.

* Sprawedliwý nejprwé sám na sebe žaluje, potom teprw wyhledáwá winy jiných: ale co nesnadnějšího, jako samého sebe poznati?

Ptáčník má některé ptáky w kletci, a těmi dosti jistý jest; a některé wystrčił na spáru, též těmi jakž takž jistý jest; a některé má w wačku, a těmi nejjistější jest: ale kteříž ptáci létají około něho, těmi ještě není jist, než hledí wším obyčejem i s pomocí jiných ptákůw zpíwáním i na píšťalku, aby je złapał. Tak ďábeł některé lidi má jako wkletci, ano zpíwají a wábí jiné, těmi dosti jist jest, i druhými na spáře, owšem kteréž má w wačku, těmi nejjistší jest. Než kteříž lidé létají wysoce a swobodni sau, těch nejpilnější jest; kteříž se Bohu oddáwají a nebeské wěci, bohomyslnost wedau, těch nejpilnější jest, a pokoje od něho míti nebudau. Než kteréž již má w wačku, wožrałce, złoděje etc., o ty se nestará tak welmi. Protož nábožní, nebudau-li uwedeni w zjewné hříchy etc., ale w nenáwist, w záwist, hněw, w utrhání, w zalíbení se, w saud, w potupu jiných etc. a zwłáště w pohoršení, ježto mezi swětskými těch hříchůw netak brzo na-

jdeš, nebo hříšník nad hříšníkem nebrzo se zhorší, jako nábožné Bekyně etc. Šat čistý spíš wezme makuli nežli černý, tak i tu etc.

Již sám dále sobě rozjímej a buď pilen sebe, aby nebyl połapen do wačku.

Hactenus collectanea istius boni et pii viri, quisquis erat. Jistě rozkošní sau ti wšickni příkładowé, a welmi užitečně mohau užíwáni býti od umělých a práwě w duchu žiwých, duchem Kristowým obžíwenému lidu słaužících kazatelů. Aniž sem kdy toho tak mnoho w jazyku Českém pospołu shromážděného widěł. A tak mi se ty mnohé wěci welmi líbiły, že sem se zdržeti nemohł, abych tu po stranách místy nětčeho nepřidał. Nechť mi nemá za zlé čtenář pobožný!

Farrago vocum et phraseon ineptarum et fugiendarum.

Ač jest nemáło za rozličnými příčinami již napřed złých frází (jichž, kdo chce dobrý Čech býti, warowati se má) dotýkáno: wšak z hodných příčin widěło mi se tuto obłáštně o tom nětco wíce napsati. Wím dobře, že i toho dobří dobře užíwau *).

Est in frequenti usu vulgi hæc vox, noster B. J. A. sæpe ea utitur, Zadost neb Zadosti. I słowo se tak kazí, i phrasis ničemná se děłá. Omnino spernenda et fugienda maxime scriptoribus puris. A mnozí wůbec mají obyčej tak młuwiti: Neučinił tomu zadost, neučinímli zadost, budeš mne winiti. Někteří, qui excultiores videri volunt, píší takto: Pokud zadosti jest, t. což lidé mají za dosti. Ale nejlépe jest nepo-

---

*) Wiz o tom nemálo napřed, zwłáště de germanismo et latinismo.

tworiti słowa i způsobu zwykłého, a říci: Neučinił swým słowům (a nebo smłauwě neb slibu swému) dosti. It. pokudžby dosti było, t. jak potřeba káže. Dej mu, coby było dosti. Dosti buď při té wěci. — Od prwepočátků byłých: Beneš w předmłuwě na Isogogen. Ineptissima phrasis, corrupto et vocabulo. — Augusta noster solet dicere Na prwici, primitus. Není złé słowo, sed iam non est in usu, lépe bez něho. Omne affectatum, ingratum esse solet eruditis auribus. — Tahni, tahła. Tahni po swých. Užíwá se toho wůbec, jest phrasis werštatní, i psům i lehkomyslným łotříkům tak se říká při wyhánění jich. U hněwiwých lidí spíše usłyšíš tato słowa Jdi k čertu: a nemrawní i nenábožní přidadí K zwywedenému. — Mat. 20. 6. Zapłať jim mzdu: Beneš tak wyłožił, ale jest złá phrasis. Měł napsati Zapłať jim, nebo tak česky říkáme: nepotřebí přidáwati toho słowa Mzdu, lečby řekł Dej jim mzdu. Latině et vulgata et Erasmus: Redde illis mercedem: neřekł Solve, jako Beneš, qui et barbarismum admisit. — Poděłen był (B. J. A. w kázaní o sw. Matěji): barbara phrasis. Recte autem dicitur poděleni byli, částku měli, udělenó mu było, udělił mu Bůh. Aut cum collectivo Lid nebo Zástup tím chlebem poděłen był; wojsko křesťanůw podělenó było. — Beneš act. 15. Učili bratry, inepte: měł říci Učili bratří. Ale on chtěł proprietatem servare, sed perperam. — Mat. 16. Neodołají proti ní, staří wyłožili: złá phrasis, lépeby řekł Neodołají jí t. neobrání se jí (ale tu již corrumperetur significatio; non nempe premit ecclesia, sed premitur). Nowí Pražští Nepřemohau proti ní: též inepta phrasis. Propriisime redderes Nepřesíli jí vel nezmocní se jí, t. nepřemohau ji. — Beneš ad Hebr. 1. Jakožto oděw zwálíš je; inepte, lépe Swineš. Zwálený, uwálený w smetech kobłauk, Swałený postaw, Zwáleł se kůň w maštali. — Act. 17. Dohmátali: tolerabilius dixisset Domakali, sotwa se toho dohrabali (Morawci inepte Domacali). — Powděčen: agrestis vox. Sedláci tak młuwí. Sem toho welmi powděčen. Cum affixum hoc po non augent significationem vocis, sed minuant. Powděčen sem, t. drobet sem wděčen. Sicut compa-

rativus iste Loquatior, Drobet mluwný t. garrulus. — Wíru dáti, credere, uwěřiti, powoliti: agrestis et rustica phrasis. Nechtí tomu wíry dáti. Lépe říci Nechtí tomu wěřiti, a neb powoliti, a nebo místa dáti, odpírají tomu. Prostí Morawští kopáči říkají Nechtějau tomu wíry dať. — Čeští žáci a mistři rádi užíwají toho słowa Dedikowati, dedikował etc: ničemné słowo. Lépeby było říci Obětował, dał, darował, oddał etc. Někteří říkají Připsał, non minus inepte. — Ustrojiti, ustrojen: Erithacus užíwał toho słowa často, když w kázaní řekł: Kristus Pán aby k smrti był ustrojen, proměněn jest na hůře Tábor. Není to słowo oratoru náležité, než babám a kuchařkám: ony nětco jísti ustrojiti umějí. Gravis vir poterit dicere Aby był přistrojen k smrti nebo Způsoben, způsobowán. Ženich aby był k swadbě připrawen, newěsta ať se připrawí a nebo přistrojí w swé šaty, a ať se ozdobí złatem a drahým kamením. Pán můj když wstane a připrawí se, půjde ke dworu. — Nenabytá škoda: zwykli tak mnozí říkati, ale jest improprie. Lépe Nenaprawitedlná, nenabytedlná. Nebo jest weliký rozdíł mezi Nenabytým a Nenabytedlným, jako Iratus Irascibilis, Ductum Ductile, Exoratus Exorabilis etc. Kdyby nebyło pro nezwyk, mohłoby se říci Nenabytná. — Quidam insulsi oratores říkají Zažitá vel Nezažitá krmě, majíce říci Zážiwná = k zažití snadná: nebo zažitá krmě jest łejno, ale zelé kysełé owšem nedowařené jest nezážiwná mdłému żałudku krmě. — I Čechowé někteří, zwłáště w Litomyšli, naučili se užíwati Morawského, dětinského, ničemného słowa Powídał, powídají, powídali etc., Narrabant. Lépe říci Prawili někteří, Rozpráwěli sobě onehdy; taktě prawił jeden dobrý přítel; słyšeł sem předešle wyprawowowati o králi Matyášowi. Prawiliť sau wčera mnozí o jeho smrti. Byłoť jest to široce wyprawowáno. — Quidam scripsit Krew kozlí, wolí etc. inepte. Lépe krew kozłů, kozlíků, beránků, wołowá, wołů. — Item od stád brawích wywolił ho Pán: škaredě. Lépe Od stád dobytku z pastwy powołał, a nebo wywolił ho Pán. Braw, brawowé, sunt voces wíce Słowenské než České. — Někteří toho słowa A neb

neuměle užíwají, když řkau Aneb zlořečených a nebo požehnaných, lépe Buďto zlořečených a nebo požehnaných. — Est et hæc inepta phrasis et rustica, qua usus est Beneš ad Ephesos ad finem: Co se mne tkne; jakoby řekl sedlák: Mlč ty pane streyče, wšak se tebe nedoteyče; ale oni říkají Nedoteyčí, aby wždy bylo traupské mluwení. — Beneš wyložil Sprostní jakožto holubice. Téměř jakoby řekl Poněwadž ste holubice, protož. Lépe Jako holubice. Neb to slowo Jakožto jest velut reciprocum. Já jakožto hospodář chci to míti. Jeho milost císařská, jakožto (t. jakož jest) král Český, stawům králowstwí Českého toto přísně poraučí. Já jim toho wšeho jakožto pán dědičný potwrzuji.

Novae voces non receptae et fugiendae.

Napříletkem se trefilo, et ficta et inepta vox, prorsus abiicienda. Lépe říci Namatlo se, usitatius. Sedláci w Morawě říkají Tak sem nato maňau (id est nehledaje) trefil. Sic wůbec mnozí mají obyčej říkati Náhodau, Nenadále: chasa říká Trefuňkem. — Cizokrajenin, inepta vox, lépe říci Cizozemec, obwykle. — Tak jen odběžně o tom píši: lépe říci Běžně, cursim, raptim, perfunctorie. — Polízači, die Lecker, t. pochlebníci. Jest slowo nowé, řídko kdo ho čacky kdy užíwá, leč ti, jenž inepte germanisant. — Ineptissima phrasis est Oběti modlitebné a chwalitebné. Chwalitebný jest ten, jenž jest chwály hoden. Modlitebný jest žalm některý. Lépe jest říci Oběti swatých modliteb a chwal, a neb Oběti náše, jenž sau chwály a modlitby. Než někteří κακόζηλοι pilně té formule ničemné a bezpotřebné, newlastní a twrdé, jako hlaupí, saudu mezi slowy neumějíce činiti, užíwají. — Doktor Hajek w předmluwě na herbář: Zrakem, čichem a koštem rozeznáwáme: inepte sane. Lépe mistr Jan Černý w předmluwě na starý Herbář Okušením, nebo Košt jest jiné nežli Gustus. Říkají pod winohrady Dal mu košt, t. koštowati wína swého. Gustatio (si liceret dicere) Koštowání, Gustus Okušení. Košt

jest lrunček wína podaný w nádobě někomu, maxime emptori seu exploratori. Jest Doktor Hájek dosti hojný w řeči České, sed prorsus impurus et lutulentus fluit; per incuriam credo hoc fieri. Nebo se to mnohým Čechům zdá býti maličká wěc, marná a pohrdnutí hodná, o wlastnost a ozdobnost jazyka Českého péči a owšem s tím nějakau prácí míti. — Mám k tobě nádbu, t. naději: inepta ac rustica phrasis. Morawští sedláci někdy tak mluwí. — Mat. 22. Do temnosti nejhroznějších, nejdalších, ἐσχάτους, nejwnějších: sed est ficta et inepta vox; díšli Nejposlednějších, také se netrefí. — 2. Cor. 5 Lkawě žádáme: inepte. Gementes, Lkajíce. Melius est usitato participio uti, quam ficto et inusitato adverbio. A i newolné jest k wyřknutí *t*, *t*, *k*, jedno po druhém, sine hiatu. — Quidam w napomínání řekl: Abychom měli losnost; měl říci Aučastnost a nebo Los se swatými. — Item Za swá nestatečenstwí: měl říci Nestatečnosti; ale někdo rád nowinky slyší etc. To jest práwě potwořiti a kaziti češtinu. — Eiusdem et hæc sequentia sunt egregie inepta: Pokutičky, Pyšníci, Pyšník, Neslítownost, Oswíceči, Zaslepenci, Neřestnosti, Dědičníci wěčného žiwota. — Sed hæc et similia in multis genuit mala imitatio magni viri Erithaci: quia multi vitia præceptorum suorum pro virtutibus libenter imitantur. Sed dolendum est, nos tam esse insipientes; ale snad sobě již usmyslíme.

W žaltáři

w nowě do češtiny přeloženém a wytištěném w Prostějowě léta Páně 1562 tato slowa a frázes podle mého saudu sau nepěkná:

W žal. 1. Na cestě neustrnul: lépe Nestanul, nepostáwal. Dnem i nocí přemeyšlí: lépe Přemyšluje. Šťastně se zwede. Tomu slowu Zwede na takowých místech wyheybají dobří Čechowé, quia lascivi scuræ eo plerumque abutuntur. Lépe díš Šťastně mu se powede, dařiti mu se bude. Ale není snadno o tom saudu činiti, jakby se lépe wyložiti ta místa mohla, poněwadž se nejmenuje, z které Latinské translací ten žaltář na česky překládán jest. Dosti natom býti může, když se nětco po grammaticku o tom powí.

Žalm 2. Uložení Hospodinowo: šeredná deklinací, práwě agrestis. Mnohem lépe říci Páně. Ano Řekowé toho słowa Pán místo Hospodin užíwají. Končiny okršłka: též złá deklinací, puerilis omnino; Okršłku máš říci. Za dědictwí twé: lépe říci (Aby byli) dědictwí twé. Za dědictwí, est phrasis dubia, nebo říkáme Za peníze sem kaupił. Nesklidił wás z cesty: inepta phrasis, weršlatní. Ničemná sau ta słowa Sklidił, poklidił, naklidił, uklidił.

Žalm 3. Powyšitel: ficta vox et inusitata. Lépe užíti circumlocutione a říci Ten jenž powyšuje hławy mé.

Žalm 4. K prohudowání: obscoena vox, již nyní tak nemłuwí leč ti nejhłaupější sedláci.

Žalm 5. Kwatrání. Baby a kmeti kwatří a bublí. Non est theologica vox, do werštatu a k obecnému młuwení se hodí, tu se nehodí, nepříjemné słowo jest. Též i to słowo Fedrowník. Pachatelů: ficta, inusitata et affectata vox. Lépe říci Těch, jenž páchají a nebo páší (ač prwní pěknější) nepráwost. Krwawce: mrzké słowo jest, affectatum et fictum. Lépe Wražedlného a nebo Zkrwawilého. Pochlebně lest układají: Złá frázis. Lépe říci Lstiwě łahodí. Nedobře díš Lest ukłádá. Et germanismus quoque est ineptus. Dobře díš Lstiwě ukłádá, a nebo Lstiwé aukłady činí. Nechať se jiní nezwedau: ineptissima locutio, ničemné, lehké słowo i mrzké i newłastní: lépe Nepodaří. — Terčí korunowati: złá frazis et impropria locutio. — Zpupně: ničemné słowo et affectatum. Lépe říci Zpurně, wšetečně, neważně etc.

Žalm 6. Uleč mne: inelegans et inusitata vox. Lépe Uzdraw a nebo nawrať mne k zdrawí. Zhoj mne, vulgo dicitur. Jest archaismus: w starých knihách ferendus. W písničce oné Leč ty nás, miłý pane, na duši, na těle: lépe říci Uzdrawuj: aut aliqua periphrasi uti: Přidej zdrawí, nawrať zdrawí, etc. — Zkoprněłý kosti, ineptissima agrestis vox: lépe Ztrnuły. — Odhliw se, proprium quidem, raro tamen est in usu, nepěkné słowo. Lépe Nakłoň se, pane, miłostiw buď, ukoj

še, obměkč etc. Pro twau milostiwost: lépe staří Pro twé milosrdenstwí. — Kdo z umrlců. Umrlec per contemptum dicitur, jako Učenec, Mocnář etc. Welmi nezpůsobný wýklad. Lépe Kdo z umrlých. Ač i to k tomu místu se netrefí; nebo tu nemluwí se spolu o těch, jenž zemřeli. Protož nejlépe říci Kdo z mrtwých, a nebo užiti periphrazí. — W pekle weleslawiti: et pronuntiatio inepta et affectata vox. Na tom místě nedobře stojí; dosti bylo říci Slawiti neb Chwáliti. — Trudně: Polské slowo, do češtiny se nehodí, máme dosti swých. Mohl říci Welmi neukojitedlně, bídně, žalostně etc. Neque significatio polonicæ vocis huic loco respondet; nebo Trudně jest jakoby řekl Nesnadně, pracně, magna cum difficultate. — Smačowal: inepta diminutio. Lépe říci Smáčel, ač i to slowo není tu příhodné, melius esset periphrasi uti.

Žalm 7. Proti nexíkům: krčemné a lehké slowo. Protiwcůw: ineptissima, corrupta et affectata vox. Lepší jest obyčejné slowo Protiwníků. Nebožtík pán Ždánský mistrná hlawa byl, dal jméno synu swému Protiwec. Zbor národůw: improprie, lépe říci Množstwí shromážděné národů. Zmustrowal: ineptus germanismus a newlastně. Mustrují se drábi nebo wojáci, a ne střelky: lépe Obrátil, naložil etc. — Ustrojil: kuchařky tak mluwí, werštatní slowo. Theologus má říci Přistrojil, nastrojil, připrawil. — Díwám se nebesám: ineptissimus dativus et agrestis atque puerilis. Welmi zlá Čecha, ut dicitur. Lépe Spatřuji nebesa a, pakli chceš, Díwám se je na díla rukau twých, nebesa. Erit veluti appositio. — Účinky: lépe Nad dílem rukau etc.

Žalm 9. Diwné účinky, po polsku: měl říci Skutky a nebo Díla twá. — Ulál si: inepte dictum, werštatní lehkomyslné jest to powědění a krčemné. — Útočištěm: nepotřebí se přidáwati: lepší jest tu nominativus, nežli ablativus instrumenti. — Očekáwání nebožátek: puerilis vox et nutricum blandientium. Nehodí se to k tomu místu. Lépe říci bídných neb chudých utištěných, zbědowaných. Twrdéhopanowníka: nepřípadné jest to slowo jedno i druhé: lépe říci Ukrutného.

Žalm 10. Obořuje: frequentativum, inusitatum et ineptum. Slom rámě: prior vox inusitata, dosti je říci Potři. Poručník jsi: lépe Ochránce a nebo Obrana. Swéwolník: novum et fictum, affectatumque. — Hojně jiných słow lepších.

Žalm 11. Gruntféštowé: germanismus, lépe po česku t. Čechům obyčejněji, Gruntowé. — Nechwilečný: inusitatum et ineptum. Lépe bauřliwý, prudký etc.

Žalm 12. K přihudowání: ineptissima vox, šeredné a mrzuté słowo welmi. — Zředli: nepřípadné słowo; lépe Welmiť jest máło. — Lestnopochlebné: inusitatum, novum, fictum. Herštowný jazyk: werštatní słowce, nezpůsobně. — Na tégli: nimis technicum, netheologické. — Ničemníci: též affectatum et fictum atque ineptum.

Žalm 13. Trefuje se: werštatní słowo. — Oči moje: po polsku a ne po česku. — Trapičowé: ineptissima vox. Lépe užiti circumlocucí Ti jenž mne trápí, ssužují etc.

Žalm 16. Plnost radoštění: admodum inepta vox.

Žalm 17. Cesty łotrské: inepta prosthesis, werštatní słowo. Lépe říci Lotrowské. Podiwná — učiň: ničemné słowo Podiwná, jakoby řekł Drobet diwná. Lépe říci Diwná. — Pod stínem brků: lehké słowo, lépe říci Křídeł.

Žalm 18. Terče ochranná má, Autočištná bašta: utrumque non eleganter dictum. — Třepetati: lépe třásti. — Wýpryskowé: fictum et non receptum. Lépe wypreyštiły se wody, a nebo i Okázali se praudowé wod. Połamují: corrupta vox, lépe łámí, a neb přełamují. — Zběčowné, significans quidem vox, sed non usitata.

Žalm 19. Zákon Hospodinů: lépe Zákon Páně. Kozkožowé (*sic*): bezpotřebné nowé słowo.

Žalm 22. Psowé: złá deklinací, lépe Psi, Zpropadali; obsoleta et inepta declinatio. Lépe Zpropadowali.

Žalm 28. Neumelčuj: nepřípadné słowo werštatní. K tajemnici: est in hac voce affectata vetustas. Obsoletum prorsus est. — Srdce mé mu plesati: cacophonia turpis.

Žalm 29. W špercích: inepta vox, lehké słowo Welem cné: po polsku. Teliska: corrupta et ineptissima vox, per contentum dicitur de pingui vitulo.

Žalm 31. Prawdiwý: po polsku. — Powěrníky: fictum et ineptum. — Oduřawěłý, Škrabuňk, Umrłec: wše nezpůsobná a nepřípadná słowa. Łaskawost: fictum ineptumque.

Žalm 33. Osoblíwě: Polské słowo a ještě i zkažené, neb oni píší krátké *i*: Osobliwě. — Królowi, dětinská deklinací: měł říci Králi.

Žalm 35. Opáčeł: ničemné słowo. Lépe Opakował, opětował, obnowował. — Zawraštiw: werštatní słowo. — Kułhawci a chromci rozdírajíce tlatku: affectata certe et ineptissima locutio. Přeškaredě a mrzce, newłastně, dětinsky a huleynsky wyłoženo. — Zuboma: obsoleta declinatio, lépe Zubami.

Žalm 40. Ušis mi probodł: welmi twrdý weykład. Někteří wykládají Zrwał ho za uši, a nebo Přitahł mu uši. Níže Ukojůjících: lépe říci Kteréž krotí, kojí nebo pokojí etc. Níže Neupřeł: złá čeština, lépe Nezapřeł, nezamlčeł sem. — W témž Náchlebník můj: lépe Čeledín domácí: est n. illud agreste; melius esset, circumlocutione uti. — W témž Wkřes mne: inusitatum est. Já bych radše położił Nawrať mne zasse k žiwotu.

Nu ta již psaná a jiná příliš mnohá słowa a phrases w tom żałtáři mně se příliš nelíbí. O wýkładu pak, dobrýli jest a włastní čili newłastní, já nic neprawím: swaté práce dobrého a šlechetného muže já nehaním. Charissimus n. et venerandus collega meus est. O samé tolike češtině po místech prodrobené swůj saud sem napsał. W čemž sic nolo

omnia persequi; longum enim foret et molestum. Některých málo słow ještě dotknu a dám tomu pokoj.

Žałm 45 Słonokosťowé paláce: puerilis compositio vocis. Řekłby také někdo Krawokožowé střewíce etc. 57 Wywoditeli. 56. Ławičky. 87. Osudowé: obsoletum. Wzteklče. Pospolitě: polonicum. 40. Bedliwě, krátké *i* býti má. 41 Winšuji, Náchlebník, Hůrce: weršťatní słowa. 44 Pošskrabowání: inepta vox. M....i: obscoena et impudica vox. 45 Páchnau wšichna: lépe wšecka. 50. Tušim, Kozlí. 51. Wydrlini, Radoštění. Mačkał, Siceť: omnes istæ ineptissimæ sunt voces et fugiendæ in seria oratione. 52. Wzteklče. Jazyče: Jazyku měł říci. 53. Łakačů, Úprkem: ničemná słowa 54 Ohledu. 55. Maznější, Pyšník: inerudite et affectate. 57. 61. Zásłona, obsoleta vox. 58. Žernowníky, Slizký. 60. Tahował. 61. Zákautí. 65. Na úmrku. 66. Sauš. 68. Schátrałé: Přechatrałé měł říci. 69. Zchráptěło, Moje, Winné besedy. Měšťaniti. Bubák: puerilis vox. 73. Celauf. 74. Chudinky. 75. Zwoditi. 76. Podarnější. Čelední. 79. Uteykali. Hæc omnia et similia plurima omnino sunt fugienda jako nezpůsobná, ničemná a k užíwání nehodná słowa. Quæ sequuntur, ea non ex psalterio, sed ex aliis scriptis F. M. Erithaci excerpsi. Ptakoštěpci i po letu hádají, Augures: ineptissima bohemica vox.

Ze Summowníku B. J. A.

Poněwadž ta kniha Summowník některým pobožným a rozumným lidem w ruce již přišła, a tudíž snad na swětło wšechněm audům Jednoty a, strach i jiným, wyskočí: a jest kniha znamenitá, weliká a bez pochyby u mnohých weliké wážnosti: i nepochybuji, že i ta čeština, řeč totiž, také mnohým se zalíbí. A mładí někteří bez pochyby se najdau, ježto sobě, jakož ty mnohé nesłýchané wěci, tak také i słowa nowá a ty phrases. etc. libowati i směle jich a s chutí užíwati chtíti budau. Protož musím tuto saud swůj také o té knize napsati, non ut theologus, sed ut grammaticus, to jest ne o wě-

cech w té knize se zdržujících, quod non est huius loci, ale toliko o způsobu řeči, de genere sermonis, de stilo, de verbis et phrasibus, přidada také k tomu interpretationem seu versionem locorum scripturæ.

Nemohuť pak přitom šetřiti pořádku nějakého. Než týžtýž nahlédaje w ten Summowník, což když se namate nezpůsobného a prawé češtině škodícího, to zapíši. Retowati toliko chtěje mladší a prostější študenty, kteříž dobří Čechowé býti žádají, aby na takowá slowa, phrases a nebo wyložení Písma přijdauce, jimi sobě nepřekáželi, jich sobě w hlawu nebrali, w mluweních a w psaních swých jich neužíwali, ale jako nezpůsobná a škodliwá zamítali. Pamatujíce na ono powědění: Constat, hæreticos ut impias sententias aluisse, ita et genus dicendi monstrosum semper amavisse.

Bonus iste Pater videbatur sibi satis aptus ad hanc tantam rem solus etc.: sed utinam abstinuisset ab hoc labore!

Actor. takto wyložil Jozef měw pole, prodal je a přinesl záplatu, mercedem, a položil k nohám apoštolským. Lépe byloby říce Peníze, nebo jimi se platí a za ně se prodáwá. Záplata jest skutek, opus, non materia, qua solvitur, sed ipsa solutio, actus scilicet. Sed in hac significatione non debemus uti hoc vocabulo, verum in alia. Nebo záplata wlastně česky mluwě jest flek nebo kus sukna nebo plátna etc. od toho slowa Plácení, totiž Sšíwání nebo Zašíwání. Proč se tak plácíš co chodec? proč radše sobě lepší sukně nekaupíš. Zahodil bych tu spłácenau t. mnohokrát již oprawenau, sšíwanau a jako říkají Morawci látanau.

Idem ibidem. Nebýwati prsí twrdých při dáwání: lépe Srdce twrdého, σκληροκαρδία, duro pectore. Latinismum admisit bonus vir. Častokrát to slowo položil Judští, Judských etc. Báli se Judských. Mohl nechati starého Židé, nebo tak se obecně wykládá Judæus, Žid, a ne Judský. It. Locum Joannis wyložil A widěl si ho, a kterýž mluwí s tebau etc. Lépe bylo napřed I užiti. It. Mnozí weň uwěřowali: puerilis lo-

cutio. Ačkoliw nenewlastně wyložil, sed formatio haec frequentativi est inerudita et inusitata. Lépe bylo říci prostě Uwěřili. Durus latinismus ohyžďující češtinu: Faryzeowé na Krista Pána, proto žeby se swědčil s nebe sstaupiti, tuze reptali. Item Evangelista klade toto: Po přwním náśycení státi se. Takto lépe, že jest se Pán Kristus prawil býti s nebe přišlého a neb přišlým, že jim o swém s nebe přijití prawil. Ewangelista prawí, že jest se to stalo po prwním nasycení. Item Jedení těla Páně pokládá se w řečech těchto Božích díti w chlebu a w kalichu etc. — Euangelium. Od toho slowa derivare quidam solent Evangelitské učení: lépe Ewangelistské od Euangelistů a pakli chceš od Euangelium, Ewangelské; ale byloby nowé, neobwyklé, a wšak wždy lépe než s těmi jelity, jelitské. Nebo Ewangelium Euangelistowé zwěstowali, ale jelita sedláci w krčmě jedli. Idem w kázaní o stáncích to písmo Pax Dei palmam ferat etc. wyložil zle Pokoj Boží nosíš palmu w srdcích: ineptus latinismus.

Noahowo pokolení: non est mimesis vera, sed est κακοζηλία mera tak latinisare. Pročby neřekl usitate, jako jiní Noelowo, a nebo udělati indeclinabile Pokolení Noe. Ale někomu se zdá čistě, když tak umí mluwiti, jakž žádný nikdy nemluwil. In libello, qui vocatur Pře, dí Och Bože jediný. Prawě po sedlsku, agrestis particula, měw říci Ach. Sed ipsi semper aliquid novi: diw že sobě jiné řeči newymyslí. Ibidem, List III. Z starých písařů, ex veteribus scriptoribus, proč neřekl Učitelů, jako tak jiní obwykli říkati? Nebo, co jest u Latiníků Scriba seu amanuensis, to u nás Písař: a co u nich Scriptor, to u nás Učitel, knih wydawatel.

Liber septimus.

Continet quasdam observationes et admonitiones de Synonymis, Epithetis, Dialectis. Pronuntiatione.

Primum de synonymis.

Obecné přísłowí jest u Łatiníků Amant alterna Camœnæ = varietatem esse gratam. A protož utendum est aliquando synonymis et in nostra lingua, sed acri iudicio, zwłáště při wykłádaní swatých Písem. Sint licet vitanda, pokudž možné, pro nejedny weliké příčiny, maxime si non summa postulat necessitas. Jakož i Theodorus Beza, wýborný wykładač Zakona nowého z řečtiny do łatiny tak o sobě, že toho welmi pilně šetřił, prawí. Ale nyní zdá mi se, že dosti natom může býti, když čas a místo synonymorum ukáži a potom některými příkłady to wyswětlím.

Synonymia est figura rhetorica, česky se může říci: jest jedněch słow druhými máło od sebe rozdílnými wyswětlowání, a skrze to i množení řeči.

Ale příkładowé to dostatečněji ukáží. Tehdáž se pak bez škody může synonym užíwati, když na těch słowích, jenž sau synonyma, netak mnoho záleží, a k jedinému smysłu směřují, a byłaby mezitím unius vocabuli ingrata repetitio. Jako maje říci: Ten mysliwec popadł ptáka, popadł rybu, popadł srnce etc., tuť jest mnohem lépe užiti těch słow rozdilných, k jednomu a témuž cíli směřujících, nežliby wždy to jedno opáłał.

Na některých anobrž mnohých místech w Zákoně nowém to słowo θλιψις afflictio wyłoženo jest Ssaužení. Wšak někde jest změněno jako Act. 7. b. Wyswobodił ho ze wšech auzkostí. Podlé słowa měło státi jako i na jiných místech Ssaužení. A také sau některá synonyma parvi momenti. Jako ten člowěk wždycky děłá, It. nikdy nezahálí , den od dne pracuje, máło kdy odpočíwá etc.: kterékoli z těch wezmeš, dobře díš: a chcešli, můžeš dwoje i wšecko třebasi wzíti. uwidíšli potřebu, a tu by již se chýliło k figuře té, jenž słowe expolitio. Někdyť pak w našem jazyku, ačkoli dwě słowa nebo wíce jich mají jednostejnau moc, significationem, a wšak ne wždyckyby jednoho za druhé užíwáno býti měło. To słowo Čiji a Cítím, Číti, Cítiti: prwní pertinet ad odoratum, k rozeznání náleží: Čiji že woní, že smrdí etc., a někdo nemaje čichu nic nečije. Cítiti jest słowo k słuchu a k dotčení náležité: Cítił sem, že někdo w noci zdaleka se kradł k twému domu; někdy sem ho necítił, t. když se utišił a mlče stál; kdo bedliwě spí, hned ucítí, když se co hne w noci; mdlý puls sotwa jej lékař ucítiti mohł. — Jiní také na odpor užíwají těch słow, řeknau: Nic sem nečił, by kdo w noci chodił, posłauchám pilně, nic nečiti atd. Sufficiat suum cuique iudicium.

Item Seděti a Ležeti t. když per translationem usurpantur. Seděti w stínu smrti, dobře díš. It. ten zámek sedí na skále nad wodau. It. ta krajina leží při moři; nedobřeby řekł Sedí. Takž podobně o těch słowích Zdwihni to, Wezmi to. W čas potřeby a słušnosti jedno místo druhého bráno býti může; wšak předce jest mezi tím nemalý rozdíł. Nedobře Beneš Mat. 9. wyłožił Tolle lectum, Zdwihni łože, lépe staří Wezmi łože; nebo ne wšecko každý wezme, co zdwihne. It. Mat. 9. A když šeł odtud, pomíjeł, odcházeł: włastněby měł říci pomíjeł, ale lépe wzíti to synonymon, euphoniæ gratia. Nebo smysłu se tím neuškodí, ač rozmůže drobet słowa. Proprie sententiam exprimeres takto A když tudy jda již pomíjeł etc. It. ta dwě słowa Ná-

sledowati jeho a Jíti za ním zdadí se býti synonyma et indifferentia; a wšak každé z nich má swau zwláštní włastnost. Podobně jako u Łatiníků Sequi et Imitari. Beneš Mat. 19. nedobře położił Následowali ho zástupowé. Nebo newšickni Pána následowali, kteříž za ním šli, t. ne wšickni se jemu w pobożnosti připodobňowati usilowali; zapomněwše na ta słowa Páně: Jakž sem já činił, tak i wy čiňte. Než níže w též kapitole ne zle wyłożił Beneš słowa Kristowa: Pojď následuj mne. Verum in versibus mohłoby se jednoho za druhé užiti, pro licentia poëtica.

A ač jest to maličká wěc, wšak poněwadž mi na pamět přišła, i o ní zmínku učiním. W Nowém Zákoně častokrát na mnohých místěch jest užíwáno jednoho toho słowíčka *καί*, łatíně Et a nebo Que. U nás může to býti proměňowáno, někdy *a*, někdy *i*, někdy *i také*; a na mnohých místech pro włastnost České řeči nelze *a* położiti, než *i* et euphoniæ et significationis ač proprietatis causá. Exempla vide in nostra versione, ubique fere obvia.

Synonyma pak mají z těchto příčin nejwíce užíwána býti:

1. Aby smysł wyjadřowała, tak aby se lépe, snáze a plněji wyrozuměti mohło řeči. Nempe, ut melius exprimatur mentis conceptum. Nezrozumíli posłuchač práwě a cele jednomu słowu, zrozumí druhému, třetímu etc. Jako tak se děje od præceptorů, kteříž pachołatům we školách lekcí čtau.

2. Když jest wěc pilná a młuwitel chtěłby rád, aby nehned z mysli posłauchačům wypadła, verum ut auditores diutius in meditatione huius rei detinerentur: ano potom třebasi jiného lečehos pozapomněli, a tímto mysł měli naplněnau etc.

3. Také se někdy tím i řeč ozdobuje, kdožby toho w náležitém místě a uměle užíwał.

Vitium est, leckdys bez saudu, tak z obyčeje užíwati synonym. Jako jeden lékař mezi jinau řečí řekł: Musí se to

prý wyčistiti i také wypurgowati. Ale před leykyť se lecos hodí, také i takowá rhetorika, nebo sedláci newědí, že Wypurgowati nic jiného není než Wyčistiti; domníwajíť se oni, žeť se tu nětco welikého a diwokého zawírá. — Item kazatel jeden říkáwał, aby prey nemnoho měli pobožní se swětem činiti a nebo máło měli s ním činiti. Huiusmodi synonyma sunt prorsus vana. Poněwadž nám w tomto čtení powěděł anebo oznámił Pán etc.

Exempla.

Na jiný čas, Jiným časem, Jindy, Potom někdy, Při příčině odsłaužímť se.

Strakatý wůł, Peřestý štír. Ta kněžowka chodí šihaná co nějaká šlundra.

Diwná chasa, Łotrowina, Žmuť, Litwa: Morawci tak młuwí per contemtum, quasi diceres Scythæ, ut Scytharum colluvies. Pauci utuntur hac voce; nebo newšickniby rozuměli, co se tau Litwau míní. — Čertowina.

De epithetis.

I tím se také w jazyku Českém welice ozdobuje řeč, buď w psaní nebo i w młuwení, když se případná epitheta k słowům přidáwají, a to w čas, zwłáště když má býti oratio heybawá et movens affectus, žiwá a horliwá.

Jestiť pak epitheton nesamo toliko jedno słowo přidané k jménu etc. některému, jako Miłostiwý Bůh, Pěkné nebe etc.; ale také několik słow k témuž jménu přidaných, jako Nemohaucí na neprawost patřiti Pán. It. Ušlechtiłými twory ozdobený swěta okršłek, W neprawostech se kálející hříšník. Ale słuší wěděti, že ne lecjakás epitheta býti mají připojowána k słowům a neb k jménům. Než ať sau ex natura rei depromta, ut per illa res illustriores reddantur; włastně té wěci přirození wy-

swětlujici, jakoby jablko zrnaté rozkrojił, a maje o něm mnoho mluwiti i radše by hned jeho wnitřnosti wokázał. O některém ukrutném pánu mluwě mohłby i těch epithet užíwati Přeukrutný člowěk, nelítostiwý člowěk, tyranská duše, toho neslítowného pána zkrwawiłá duše etc. O Bohu mluwě říci můžeš Pán Bůh. Říkají lidé Toť Pán Bůh wí (nedí zprosta Bůh). Někdy někdo w prudkém mluwení řekne: Bůh wí. It. Toť miły Bůh wí. Est oratio placida et verecunda. wážná a libá, jakž náleží. Staří Čechowé nelibě to słyšeli, když někdo řekł Bůh, a nepřidał Pán a nebo Miły.

Někteří nynější kazatelé u sebe maudří a drobet nadutí admittunt κακοζηλίαν. Že Łatiníci někde krátce řkau Ut scribit Paulus, i hned také říkají Jakž píše a nebo napsał Paweł, ješto to w češtině nezní tak jako w łatině. Česky nepřidášli řka Swatý Paweł, tehdy jest neważné mluwení: jakoby mluwił ne o Pawłowi swatém, ale o nějakém jiném, snad aspoň o wonom Pawłowi od brány, a nebo jako o kmotru Wáwrowi. A protož lépe jest mluwiti poctiwě a wážně, jakž pobožných a šlechetných lidí jest dobrý a chwalitebný obyčej.

Chcešli pak naturam Dei exprimere, tedy wezmi epitheton, což se Bohu náležitě připisuje. Jako chcešli k chwále Boží wzbuditi díš Miłosrdný otec, łaskawý, lítostiwý, předobrotiwý Bůh, studnice dobroty a nebo wšeho dobrého. Pakli bázeň Boha roznítiti chceš, rci Sprawedliwý Bůh, wšewědaucí Pán, přísný Pán.

Než nyní někteří a na wětším díle dwořáci (jakž obyčej swěta, wždycky se potwořiti) již hned nechtí užíwati włastních jmen, imo et pronomina reiiciuntur, pro přílišné pochlebenstwí, než místo nich kładau jen epitheta. Jako když mají říci Widěł sem pana Jana, řeknau Widěł sem pána, a potom to již wždy opětují, jako u příkładu Widěłlis pána? Co wzkážeš pánu? Přáłbych aby se pán dobře měł. Proč pán sem nepřijde? Chceli pán toho neb onoho? Widí se pánu draho býti. Pán neráčí tak mnoho zato dáti etc. It. Pán z Perštejna, z Hradce, z Lomnice, z Ludanic etc. Jindy říká-

walí Pán Peršteynský, Hradecký etc. Ačby někdo mohł říci, že to není epitheton Pán, Pána, když se o osobě stawu panského a ne o zemanu młuwí: nebo epitheton předce i tu místo má Dobrý pán, dobrotiwý pán, přísný, skaupý pán, čistý pán etc. Tolikéž tak rowně jest u Němců, jako u Čechů; ale již jest to tak w zwyk wešło, že kdyby kdo tak nemłuwił, nezdáłby se býti dosti zdwořiłým.

Protož słuší wěděti, že jakož uměłé užíwání epithet jest welmi wěc potřebná, — nebo welmi často in oratione complet id, quod nomini defuit; jako když díš Ušlechtiłý kwítek, priusquam nominas rem, præparas auditorem, ut reverentius atque avidius mente concipiat id, quod proferes, quam alioqui reciperet, a tak jako do stříbrného pauzdra kořlík złatý włožíš —: takž podobně na odpor, když přidáš ineptum et inpertinens epitheton, quod imaginationem ingratam aut inhonestam vel levem quoque, sive nihil ad rem facientem a scopo aberrantem gignit, by co dobrého potom jmenował, tedy to zhanobíš *). Jako jeden napsał w swé knize Smrtonošná cesta, totiž když Pán k swé smrti weden był. Item Patř na duchy smrtonošné (per ineptam cacozeliam): mínił na duchy złé, smrt přinášející **). It. skrze swé smrtonošné skutky jdau na zatracení. It. Nápoj smrtonošný. Sunt fictæ, affectatæ et ineptæ locutiones. Et tamen audaculi quidam imitantur similes ineptias, nesaudíce, jaké myšlení tím słowem w mysli posłuchačů wzbudí. Nyní, těchto let, kteří pranostiky píší a lidu obecnému wydáwají, nemáło k těm podobných słow užíwají Smrtonoš, Hładolet, Dobropán etc., tak jako někdy prwé staří předkowé náši. A tak słyše někdo o cestě smrtonošné, o duchu smrtonošném, i bude sobě to diwně wykłádati, a marně se neužitečnau wěcí zaměstknáwati, ac facile etiam a principali scopo abducetur.

A nechať i toho dołožím. Užíwání epithet włastně náleží poetům, t. písní a weršů składatelům. Nebo bez toho sau weršowé jacís nezpůsobní, jako traňk neosłazený, nesłaná

*) Lotrů epitheton, Zwyjedený lotře.

**) Longe petitum figmentum.

a nemastná krmě. O čemž nemálo sem předešle napsal w Přídawcích k Muzice o skládaní písniček.

Příklad náležitého epithet užíwání snadby mohl dán býti na některých písních w nowém kancionálu.

Jako na těch werších o swatém duše a o swaté Trojici, wiz J. 1. a J. VIII. It. Sláwu králowstwí nebeského K. V. suď ta slowa Wíní wětrů z nebe libé, slunce jasné etc.

Nechať pro někoho hlaupého i některý příklad připomenu. Apposite dicitur Baufliwí wětrowé, Hrozná šelma, a nebo Šelma hrozná, Strašliwé tmy.

Nebe	zarděłé, zasmušiłé, jasné.	Strom	ušlechtiłý, rozkwetłý, rozrostłý, prokwitající, maličký strůmek.

De dialectis.

Kterakby jeden a týž jazyk na několikero podlé způsobu mluwení rozdílného dělen býti měl a musil, každý téměř člowěk sauditi a widěti může, zwláště kdož wen z wlasti swé někam za jakaukoli příčinau do jiných krajin wůkol ležících jezdil. Někde zajisté pěkněji a někde šeredněji mluwí. Ačkol suum cuique pulchrum, každá liška swůj ocas chwálí: sotwaby se kdo nalezl, aby ten způsob mluwení, kteréhož užíwá, haněl. Wšak dobré jest i to, rozdíly tu znáti. Aby sobě někdo, často se po krajinách sem a tam smeykaje, řeči sobě nezpletl, takže by potom žádného dialektu práwě neuměl, jakož se toho nemálo těchto let při našich dobrých přátelích wídalo: a protož příklad maje na jazyku Řeckém, také něco tomu podobného w naší řeči České ukáži.

Tito dialektowé sau nejpatrnější w našem jazyku:

První a snad nejpřednější dialectus (t. řeč) jest řeč Česká, k níž i Murawané přináležejí a poněkud i Slezáci.

Druhý dialektus jest Słowenský, k němuž se připojuje způsob młuwení Charwatů rozličných, kteříž od Uherské země až k Konstantinopoli, odtud až k Benátkám do Włach, potom také toho dił jest w Africe za mořem, kteréž słowe Mediterraneum: a ti rozličná jména mají podlé krajin, jako Croatæ in Croatia, Bosňaané w Bosně, krajině nemałé, Illyrikowé, ti jenž sau w Illyrii, kteříž tam na wětším díle słowau Słáwi = Sclavi.

Třetí dialektus jest Polská řeč, k níž téměř může přičítána býti Slezká (ač, kteříž blíže Čechů a neb Morawanů sau, ti podobněji k Čechům, nežli k Polákům młuwí). Potom Ruská, Mazowetská, Moskewská a nějaký dił Tatarů.

Kteráby pak z těch řečí a neb dialektů nejprwotnější, o to se nepotřebí mnoho hádati, ani toho tak pečliwě wyhledáwati. Nebo takowé wěci plné sau rozličných i nejistot i meylek. Též i kteráby z těch řečí nejušlechtělejší a nejozdobnější a neb nejpěknější, owšem i nejbohatší była, quæ dialectus et svavissima et excultissima, kdo o tom učiní weypowěd prawau, kteraužby wšickni přijali? Quamvis parum abest, quin inter omnes constet, Boëmicam dialectum tum excultissimam tum elegantissimam esse. A i mněť se také tak widí, že Česká řeč jest i nejwypulerowanější a nejlibější. Ale nechaje každému o té wěci swobodného saudu, ku porozumění rozdílu mezi těmi dialekty, každého obłášt włastností a způsobu dotknu a příkłady neneznámými wyswětlím.

Bohemica dialectus.

O rozličných práwě Českého młuwení způsobích již sem mnoho napřed psał; tuto krátce nětco přidám.

Tak já saudím, že jest i proto Česká řeč pěknější nežli jiné toho jazyku částky, že jest prostranná a wolná, audům k młu-

wení od Boha nastrojeným k wypowídání slow jedněch po druhých snadná, nepotřebující žádného aust sem nebo tam nakřiwowání, jako francauzská, quamvis locis ubi latini u pronuntiant, utilitatem, usum etc.; ani jakého sypění neb syčení, jako wlaská: siegnor, sie etc.; owšem nepotřebuje nepěkného skrze nos mluwení; nebo Poláci jakýms nám nepříjemným huhňáním welmi sobě swůj howor kazí. Aniž jedné litery příliš častým opětowáním nehladkosti řeči působí: jako Rusowé nemajíce hlaholu prawého dwojité litery ss, wšudy prostého s užíwají, a nemajíce litery ř samo prosté r kladau. It. Jako Mazuši, kteříž častým dotýkáním s, nemajíce litery š, řeč sobě hyzdí. Ano i Německý jazyk pro časté litery r užíwání jakýs twrdý nám se býti zdá. Také ani pronunciací plachau nějakau (totiž prudkau, jako Wlaši), ani rozdělowáním clausulí a protahowáním konce jich, jako někteří Charwati, decursum verborum veluti iudaico quodam sono facientes indecorum, admittunt.

Morawané, ačkoli Českým jazykem mluwí, wšak ne tak pěkně a slušně wyříkají slow někteří. Jako sedláci prostí, zwláště na Hané, welmi ústa otwírají, a naberauce některé litery hlaholu plná ústa, jaks nezpůsobně mluwí: klauče, pacholeyk, čeystey mauž. Baude mít au wás zejtra etc. Někde příliš ukracují, diftongu nezachowáwajíce a někdy přidáwajíce liter nebo syllab. Někde literu příliš protahujíce jednu: jako w Strážnici a wůkol, kdež říkají budú, súd, na súdu, klúče = klíče, a u súsedowích, u súsedů, Janowích, Wawrowích, Ondrowích etc. Abychom ťa poznali. Bychom sa radowali. Jedné sa warujma tých wěcí. Sebrali sa na nás zlí ludé. Okolo Těšína říkají I wedť já nemám, než tu jedinú dcéru. Toho slowa Wed, Wěď mnozí Morawané welmi často užíwají. Est particula expletiva, idem valet, quod germanicum doch; habe ich doch etc. Item některé wěci na Morawě hned jinými jmény se jmenují nežli w Čechách: o čemž dobré jest wěděti. Jako Morawci řkau Sweřepý semenec, a Čechowé Ozimý. Hlawatice Morawci říkají konopě neposkoné: Čechowé přísadě říkají Hlawatice. Čechowé řkau

pěkným słowem Hłemeyžď: Morawci mrautě Slimák. Podletí, jaro: Morawci wesno, z wesna, inepta vox etc. Česky Hławatice, morawsky Přísada: prwní lepší. Tak košťáł a hłaub, nebo hłaubí říkají někteří Morawci hłaupí. Morawci newědí, co jest to Pařez, než říkají tomu Peň: inepte. Kraupy třasłem proprchły: mesłem Morawci řkau, vox est defectiva. Čechowé pět grošů: Morawci Pět groší. Kołáčů: kołáčí. Ale pět hołubů říkají i Čechowé i Morawci. Klíče, po česku: Morawci mnozí takéž tak, ale około Huleyna Kłauče, a tam blíže k Strážnici Kłúče. Čechowé Nyní, Morawci Wčilí, Nyníčky, wčiličky, ač Plzáci nemnoho lépe Wečán. Místo Wčilí po Strážnicku Wčilé. Pupen po česku: Pupenec po morawsku. Čechowé Jilm: Morawci Břest říkají. Máľa, staročeské słowo, Morawci ho užíwají: Swaté Máří synu etc. Též Morawci pokrutinám říkají Záboj. Weliký hrnec nepoléwaný, jako mléko chowají w nich, słowe Łátka u Morawců: Přinesli nám łátku koblihů. Potkał sem se s ním: Morawci potřetł sem ho. Čechowé Snažně = udatně, oprawdowě, statečně etc.: Morawci protáhnauce á inepte říkají Snážně = celeriter, spěšně, rychle. Teď Čechowé; Morawci Toť, toťka, toťky, toteyky etc.: omnia ineptissima. Pněł na kříži, staří Čechowé, od pně, peň: Morawci inepte Strměł; Strmí nůž w stěně; od Strwí ostrew. Čech dí Wážiti wodu, nawážiti wody: Morawec Táhnauti wodu; lepší České.

A i toto znáti słuší, že i na Morawě welmi nejednostejně młuwí. Około Mezříčí jinak, w Prostějowě a wůkoł jinak, w Bystřici potom i w Třebíči jinak. Jinak około Brna a Znojma; rozdílně w Strážnici a w Brodě etc. Nebo jakž kteří bližší sau Slezákům, jiní Słowákům a jiní Čechům, tak se také w některých słowích a způsobích k nim připodobňují, často i mnoho s nimi jako se sausedy činiti míwajíce.

Ano i Čechowé mnohými způsoby jedni od druhých w řeči rozdílni sau.

W Praze a tu około Nimburka a Bolesławě zato mám nejpěknější a nejprawější jest Česká řeč, ano i w Králowě Hradci a téměř i w Litomyšli. Hned potom jinak młuwí w

Litoměřicích, a tam w Řípsku, jinak w Plzeňště. Tak jakž toho napřed po místech jest při příčinách nemálo dotýkáno.

Słowenský dialectus.

Někteří zato mají, že to słowo Słowenská řeč est generale, summowní, wšecky rozdíły a dialekty již jmenowané w sobě obsahující, a podlé toho Słowenský jazyk dělí na Čechy, Poláky, Charwaty, Rusy etc.

Jiní chtí ty jazyky wšecky w tom słowu Bułhařská řeč obsahowati. A jiní jiných słow k tomu wyhledáwají. Philipp Melaňton Čechům i Słowákům etc. říkáwał Heneti. Já, ač tomu nechci tuze odpírati a též toho potwrzowati hadrowně, žeby řeč Słowanská była jiných dialektů našeho široce po krajinách dalekých rozprostřeného jazyka půwod a studnice: wšak to, což za nejbližší k prawdě mám, prostě powím, jiných saudu a smysłu při té wěci nic nehaněje. Toto pak prawím, že my takowého słowa, w němžby wšickni dialektowé a rozdíłowé neb rozdílní způsobowé jazyka našeho zawříni práwě býti mohli, nemáme. Němci mají. Nebo Saská, Rakauská, Baworská, Šwábská, Šweycarská, Nidrlanská, Marecká etc. řeč wše sau částky jednoho jazyka, jenž słowe Německý jazyk, a oni wšickni odtud słowau Němci a nebo národ Německý. A tak Němci, buďte w kterých chcete krajinách, předce nejsau než Němci.

Ale při našeho jazyku lidech jinak jest. Nebo Słowáci sau w krajině Słowenské, Charwati w Charwatské, Čechowé w České, Poláci w Polské etc. A kteříkoli z těch do jiných krajin se dostanau, jméno swé włastní, speciale, non generale uti Germani, mají, buďto oni we Właších, w Uhřích, w Němcích, předce Čechowé zůstáwají a słowau Čechowé, a Poláci též Poláci, a nebo Słowáci sau. Ježto Němec, buď on z kterékoli země, nesłowe než Němec, byť se s druhým Němcem z jiné krajiny přišłým newelmi dobře smłauwati mohł.

Ten pak dialektus Słowenský, kterakýby był, čím od jiných diálektů rozdílný, newidí mi se o tom mnoho psáti, a také newím, by toho jaký užitek był.

Ti, kteříž s nimi mluwíwali, mohau sauditi a toto widěti:

I. Že jest ten dialektus nesnadný k rozumění i nám Čechům i Polákům owšem. Má swé trhy a spády w hlaholu mistrné, in pronuntiatione, těmto Slowákům, kteříž w uherské zemi při pomezí Morawském sau, ne we wšem podobné a wšak ne příliš neslušné.

II. Non est inexculta dialectus; prawí, že i grammatiku swau mají, wšak já sem ji newiděl. Než majíť mnoho metafor a jiných figur rozličných; a - jest w tom jazyku písní a weršů neb rýmů množstwí. Kteříž jací sau, z této jedné písničky jejich swětské může se nětco roznměti,

Píseň slowenská od Benátek, kdež hojně jest Slowáků neb Charwatů, přinesená od Nikodéma.

Dunaju, Dunaju, čemu smuten tečeš?
Na werši *) Dunaju try roty tu stojú,
Perwša **) rota Turecká,
Druhá rota Tatarská,
Treta rota Woloská ***),
W tureckým rotě šablami šermujú,
W tatarským rotě strylkami strýlajú,
Woloským rotě Štefan wyjwoda.
W Štefanowy rotě dywońka plačet †),
I plačuci powídala: Štefane, Štefane,
Štefan wyjwoda, albo mě půjmi, albo mě líši ††),
A što mi rečet Štefan wyjwoda?
Krásná dywonice, půjmil bych tě dywońko,
Nerownáj mi jes, líšil bych tě, milenka mi jes.
Šta mi rekla dywonka: Pusty mne Štefane,
Skoču já w Dunaj, w Dunaj hluboký,
Ach kdo mne doplyneť, jeho já budu.
Něchto mě doplynul krasnu dywońku.

*) Na břehu. **) Prwní. ***) Wlaská. †) Flet. ††) Propusť.

Dopłynuł, dywoňko, Štefan wejwoda,
I wzał dywoňku zabił *) ji u ručku:
Dywoňko, dušenko, milenka mi budeš.

A M E N.

Jiná píseň, podobná k této, kterau sem słýchał w Bazilii u Gelenia od Charwatů, tato słowa w sobě má: Přýliko andelska, koia me prychyny. Přýlika to jest podobnost ulíčená, přilíčená, t. připodobněna, to jest, Obraze andělský, to jest, Pěknás jako anděł. Koia = cui, kteréžto, k nížto. Me, me ipsam, ego. Prychyny, přichylují se, nakłoněn sem = quam ego diligo.

Observatio. Kdež Čechowé mají ř, tu Słowáci r. Jako Wařiti, kořiti, koření, kořeniti: oni říkají Wariti repu s korením etc. A zasse na odpor, kde jmenují Čechowé r, tu oni ř; jako Mařia Panna. Item místo Českého prostého e s literami zřek nebo syllabu činícími, be, ne, me, te etc. mají to s punktem podobně jako Poláci. Nje = nemáš, Běno = Beneši. A zasse contra, kde my máme mě, ně etc., oni ne me; jako Němec my díme: oni Nemec beži etc.

Polský dialectus.

O Polské řeči také mi není potřebí šířiti: blízko máme Poláky, a po Čechách a po Morawě nemáło se jich wídá, zwłáště nyní w kłášteřích, kdež téměř spíš Poláka nežli Čecha nebo Morawce kázati nebo mši słaužiti usłyšíš, ješto Čechowé již za pilnými zaměstknáními nemnoho s náboženstwím se obírati obyčej mají.

Toto toliko o Polácích dím, že těchto časů počna od dwadcíti let tak sobě řeč swau rozšířili, množstwí knih až i swatá písma (lépe nežli w češtině sprawená) jazykem swým wydawše, že se jest čemu podiwiti. Ba Čechům jest zač se postyděti, že sau w té wěci tak šeredně oblewili, mrzutě od

*) Ujał.

słowútné snažnosti a udatnosti předků swých tak daleko odšedše, s zadu s lenochy a nedbałci zůstali.

Naposledy widí se mi toho doložiti. Že sem já zmínku učinił de dialectis, ne tau příčinau to se stało, žebych snad za wěc słušnau a potřebnau saudił, jedné kterékoli osobě dwěma nebo třem dialektům se učiti. Shledánoť jest při dosti opatrných a učených lidech, že ani jedním ani druhým způsobem dobře młuwiti mohli, t. ani polsky, ani česky, ani słowensky ani morawsky. Nebo młuwícímu česky někdy słowo Polské přijde na pamět, i takž místo Českého prostějšího pěkné podle saudu Poláků a u nich significans wyřkne, prwé téměř než zwí a neb rozsaudí. Jako to słowo Polské Prawdiwé, jehož někteří společelí Čechowé často užíwají. Prawdiwě powěděł, t. práwě, prawý, t. prawdau powěděł. Náše to adverbium Prawě zdržuje w sobě veracitatem et dexteritatem, Ač tomu słowu Polskému může každý Čech rozuměti hned po jednau. Protož nepříliš za złé mám těm, kteříž ho (pozwykše tomu) užíwati obyčej mají.

A wšak mám já za wěc užitečnau, unam dialectum, jeden ten rozdíł řeči, jako Český neb Polský, dobře umějícímu také proto i na jiné dialekty tytýž popatřiti, a jim také z částky rozuměti: než neužíwati jich mnoho w młuwení.

Příkład toho mohł bych dáti na znamenitém a welmi učeném muži, panu Zigmundowi Geleniowi, kterýž jak welmi dobře česky młuwił, kteříž sme ho słeychali, wíme, a jak jiným dialektům řeči naší rozuměł a jejich harmoniam i s jinými jazyky sauditi uměł, lexicon symphonon w Basilii wytištěný swědčí.

Nebo kdož jsa dobrý Čech, i jiným dialektům rozumí, ten při mnohých słowích origines, derivationes, significationum fontes et mutationes, i půwody jejich i ratolesti, włastnosti a włastností těch proměny rozličné lépe pozná a jim wyrozumí; a tak mnohem lepší a umělejší Čech bude, nežliby sic był toho nemaje. Ukáži to příkłady některými pro wyswětlení.

To słowo Bohatý, polsky Bogatý, půwod swůj že má od toho słowa Bůh, snáze z Polského, nežli z Českého poznáš: quasi Dei particeps. Odtud Zboží, zbožnění, zbožný, pobožný. Słowáci říkají Boh. Bohom nezbrehujtě, t. Bohem nepohrdejte. Němci Gott, od dobroty, my pak Bůh od bohatstwí, že sám bohatý a obohacující (Eph. 1), abundantia, omni sufficientia, divitiæ. Bohatý, t. od Boha obdařený. Odtud Zboží, což Poláci na samo poně obilí a aurody obracejí: Má wěle zboží, t. má hojnost obilí. Słowáci řkau Můj lubý Waniš: Čechowé můj milý Wácław.

Za příčinau pak těch dialektů snad nebude škodné, abych nětco přidał

de derivationibus vocabulorum.

A ty sau rozličné, a z rozličných jazyků a nebo i dialektů a nebo skutků etc. pocházejí.

To słowo Kosteł někteří prawí sstupowati od toho Postel t. obecné wšech mrtwých receptaculum adeoque veluti lectus mortuorum. A nebo od kostí, že jich mnoho býwá při těch místech; protož se dí Kosteł, jako Kostitel, anebo Kostí postel. Poláci řkau Kostěł. Claustrum, kłášter, od zawírání, a claudendo. Církew, to słowo Erithac psał, že od Řeckého słowa pošło κυριος. Němci říkají Kirche. Čechowé *k* proměnili w *c*: κυριακή, církew, Páně dům. Odtud Církwička = małý kostelíček. Církwice, Cerekwice, jakás wes słowe tak*). Kerchow, Kirchhoff, kostelní dwůr. Křesťan, dicitur ne od křtu prwotně, ale od Krista: a Christo n. descendit Christianus a od Krista jest křest. (Jakož někteří Pseudoewandělišowé kališní, Kužeł onen a jemu podobní, jásawě na kázaních drsajíce, swé posłauchače ušlechtiłým tím słowem Kristiány, křepkau pronunciací sławně jmenowati obyčej měli, welikau bujností, smysłem těła swého bywše nadutí,

*) Spectat domino comiti de Gassin in Silesia (připsáno po straně tužkau od ruky pozdější).

jakby sobě počínati měli, newědauce.) A Křtíti jest okrystiti. Staří říkali křesťana udělati. Okřtěno t. Kristowo učiněno, Christum induistis, w Krista ste se oblekli, Kristu poswěceni. Teyden, septimana, neděle. Několik nedělí nebo téhodnů. Teyden, t. teyž den, t. takowý, jako był před šesti dny, a nebo kterýž přijde po šesti dnech. Od téhodne, od téhož dne kterýž jest dnes, čekám na tě. Opłatek, oblátek, oblatio, quia offerri dicitur hostia in missa. Ab oferendo itaque derivatur. Podobně jako Koleda, dies colenda, collecta. Słowe potom i píseň, kterauž toho dne žáctwo zpíwá, Koleda. A že ty písně některé býwají marné barachty o domnělých swatých a nejistých historiis, přišło to słowo w příslowí, tak že rozpráwky a klewety marné etc. nazýwány býwají Koledy anebo Žwanice. Hrany, strany hraniti co jest, tesaři wědí, t. ligni vel trabis rotundæ partes quadrare. Tříhranný, čtyřhranný, pětihranné dřewo. Hrany zwoniti umrlému obyčej ženskému pohławí dwě, mužskému tři. Třtina oně slowe od třesení se, a tremendo. Orodowati, orodowání; zdá se jakoby od Łatinského pošło Orare. Orodowati, orowati, Oroduj za nás, ora pro nobis. Odtud orodowník náš, intercessor. Snad to lid słyše na těch lætaniích i zwykł tak słowa toho užíwati. Pahrbek, Pahorek: prwní to prawí, že jest hora a wrch na jiné hoře wysoko ležící, a druhé že jest wrch hory kterékoli, ipsa scilicet cacumina montium vel extremitates. Někteří to jedno za druhé berau, velut synonyma. Na pahrbcích hor, in collibus montium. Pařojek jest, když z roje toho roku wyšłého jiný roj wyjde = když roj toho roku ze sebe wydá nebo pustí jiný roj, jakoby dítě toho roku uléhłé jiné dítě porodiło. Podstata a základ differunt. Podstata jest, na čemž se základ stawí, a na základ wzděłáwá se dům. Dicimus Má ten dům dobré základy (t. grunty a nebo po německu krumfešty), ale podstatu má złau. Doba: práwě twá doba t. tobě se dobře trefující. Podoba, per contemptum, ac si diceres Netrefa, a jako Morawsky Čuridło. Staří říkáwali — nunc non est in usu — Nádobný, nádobná, pěkný, sličný, způsobiłý. Poláci

ještě ho užíwají. Ratolesti, rami. Prušáci Letorosti. Totiž ty malé ratolístky, kteréž toho roku (obrok), w roce narostly. Zwáti, obilí zwáti, zwáti na swadbu. Pozwaný. Poláci wezwaný etc. citatus k hodům, k saudu etc. Čechowé Mnedle = pro mne, ale již téměř w zwyk wešlo wypauštění té litery n. Nebo i říká se i píše Medle. Poláci Dla jeho, dla tego, dla Pana, dla jiných. — Bydlí, bydleti, bydliti, habitare. Poláci Bydło dobytek, Bydle dobytče, Bydłetu — dobytčeti. Bydło míti t. habitationem habere; bydło míti t. howada neb dobytek míti. Orloj = hodiny bicí t. bijecí. Půl orla słowau ti, jenž do dwanácti bijí; celý orel, jenž do 24 bijí: tak říkáwali předešle; nyní zřídka to uslyšíš. Zato mám, že od toho Latinského słowa horologium staří wzali, jako i Latiníci od Řeckého ὥρα, chwíle. Κατὰ οἶκον, περὶ τοὺς οἴκους, domatim, po domích t. chodili Apoštolé a lidu napomínali etc. Odtud Parœcia, parochia Fara, parochus Farář. Žebráci chodí po domích podlé řadu.

De pronuntiatione.

Na té wěci jak mnoho záleží, rozuměti se může z onoho powědění Augustinowa o tom orátoru, kterýž měw powěděti, co jest nejpotřebnějšího řečníku, jmenował pronunciací: a co potom? též opět odpowěděł; co za tím? i potřetí předce na tauž wěc ukázał.

Jistěť w našem jazyku nemnoho méně toho potřebí jest; nežli w Latinském. Nebo naše řeč mnoho má w słowích liter, (easque veluti radicales aut cardinales, na nichž záleží nejwíce, in quibus inflexiones peraguntur) libější hłahoł a tišší, netak hurtowný majících: kterážto słowa nebudauli bystře a uměle, jakž jejich włastnost ukazuje, wynášína, prolata, mnoho ušlechtiłosti a spanilosti řeči zmizí, multum gratiæ et decoris, imo bona pars peribit. Wšak newidí mi se o tom mnoho psáti tuto: kratičce toliko některých wěcí nawrhu tomu, kdož i může chopiti i sobě sám to dále rozložiti.

Nejprwé, kdožby chtěl prawau Českau pronunciací zachowati, potřebí jest mu, aby každého słowa Českého a w něm wšech syllab prawau prosodii wěděl, t. která syllaba jest dlauhá a která krátká. Příklad tato słowa:

1	2	3	4	5	6
Bo	ží	mi	łost	má	me.

Prwní syllaba jest krátká, druhá dlauhá, třetí krátká, čtwrtá dlauhá, pátá dlauhá, šestá krátká.

Druhé opus est debita, nempe suavi compositione vocum, ita ut observetur euphonia, ne oratio sit agrestis: t. zřeku a nebo słow pojení aby było słušné a případné, kteréžby nečiniło nehładkosti neb drsnatosti řeči, jakoby se słowa kácela přes hławu, kotrlce metała a jedna k druhým se rozbíhała etc. ne sit oratio non fluens, sed volutans sese. Příkład šeredného słow pojení dám: „Pečliwostí prawím mnoho audůw wašich chowati od naprznění jich hříchy potřebí jest.“ W té sentencí, kdož má saud čacký, snadně widěti může, kterak jedněch słow po druhé nelze práwě wyřknauti bez jakéhosi potwoření hłahołu, tak jakoby se zajíkał. Nebo jedno słowo na literu *m* se skonáwá, druhé od té litery se zasse počíná; i musíš nepřípadně mumłati, než obě słowa práwě wyřkneš. Takž wiz tu při liteře *ch*, *w*, *au* etc. Dobře díš: kłaněli mu se, ale pěkněji bude takto: kłaněli se jemu: erit magis sonorum.

Třetí debet nonnunquam exultare oratio, ut fluat aliquando in flumine, quando per loca petrosa decurrunt aquæ. Příkładů orationis exultantis in Philippicis Ciceronis et alibi jest hojně. U nás w řeči České newím co bych za příklad postawił. W písničce té Srdce mé skłádá píseň, D. 10. Item w té Z hłubokosti w swé auzkosti etc. L. 17. nětco toho se spatřiti může.

Ač pak koli to, což dobrá a włastní pronunciací słowe, jest wěc welmi nesnadná, a předřídcí sau, kteřížby ji tak, jak słuší, zachowati wšudy uměli a mohli, wšak proto pilnost a práce bedliwá i w tom mnoho může, jakž jistě zkušení toho mocný jest důwod. Než některým lidem (ač welmi řídkým) samo

přirození to dało, aby bez učení se tomu a práce nějaké přitom tak měli řeč, hłas, zwuk a hłahoł ke wšelikému sem i tam hnutí a každé proměně hotowý a w tom příjemný a libý, že jest se čemu podiwiti. Já jediného takowého znám, t. Faustýna: kterýž w té wěci, quantum ad donum naturale adtinet, i B. Štefana ujce swého, virum vere ad oratoriam facultatem natum, longe superat. Mohliby i někteří jiní z mładších našich k němu poněkud podobní nalezeni býti, ale ne bez wady takowé, kteráž prawé pronunciací, jako rez a nebo ruda ušlechtiłému zelenému na winnicích listí, drahný díl spaniłosti ujímá. Nebo někomu lísawost téměř lehkomyslná, scurrilis, jinému zasmušiłý a neochotný způsob, i nepěkné a nelibé wzezření nemałau w příjemnosti słow hłahołu a hnutí etc. činí překážku. Pročež, quod fit invita Minerva, non fit quiddam eximium et singulare. Ale nechce mi se o té tak subtylné wěci psáti; poněwadž, kdožby tak welmi o ní stáł a práce sobě i přitom neoškliwił, z příkładů skutečných tomu se učiti může, totiž posłauchaje a následowati usiluje kázaní nebo řečí uměłých a wýmłuwných mužů. Raději pro některé prostáky o grammatické nižší pronunciací, kteráž netak welmi k ušlechtiłosti a k subtylnosti oratorské příleží, ale toliko k některým syllabám a literám, nětco w kratičce dotknu.

A nejprwé toto prawím, že některých słow significatio, moc a włastnost podlé samé pronunciací se saudí a poznáwá. Kterážto pronunciací, ač se koli i literami může w psaní ukázati, ale mnozí ne wostře je w młuwení wyříkajíce, téměř to confundunt, zpletau. Jako při těchto słowích: Uhel carbo, Uheł angulus; Wyplinuli expuerunt, Wypłynuli enatarunt; Wejdi intra Wyjdi exi, Počił sensit, Půjčił dedit usui; Wostříhał owce s berany, Wostřihał, hlídał owec a kraw; Stříž, střížíček, avis parva, Střiž, imperativus Tonde = stříhej wlnu, Stříž, čas wlny stříhání a prodáwání, Stříš, maličcí kauskowé ledu, když mrznauti počíná woda po wrchu na řece jdaucí. Lepé škorně, lépe ušité: wiz o tom napřed Oděw vestitus = raucho, odíw, obestřew. Zabit occisus, Za-

bit kołem, kázał ty dwéře kołem zabiti. Jíti, chtí ho jíti = do wězení wzíti, jímati; jíti, ire, nechce pryč jíti.

Ale při některých słowích significatio neque pronuntiando, neque scribendo exprimi potest, než z okolních słow z předu i z zadu musíš se domeyšleti sám. Obrok a nebo wobrok koňům dej, pabulum. Ob rok = per annum a neb unius anni curriculo. Přes rok, w roce co takowých wěcí přeběhne etc. Může pro rozeznání significationis *w* napřed přidán býti, tak aby se i řekło i napsało Wobrok, pabulum.

Sweden { deductus dołů s wrchu, s hory, okłamán od fałešných proroků, s swěta sweden t. usmrcen, zabit.

Prowodił { diwné wěci, patrabat mira, přítele swého z města zprowodił.

Češe se swině o słaup, česał se wepř.
Češe hławu hřebenem, zčesał se.
Češe jabłka, hrušky, očesali.
Poswětě t. když poswětí pokrmů, participium.
Po swětě se taułá sem i tam, nomen.

Ten } prst } digitus,
Ta } } smýtě.

Ač někdyť jedné litery přidáním nebo proměněním to se může zprawiti:

Prowodił, zprowodił, præteritum, deduxit, deducebat: Zpłundrował tu zemi, město; upłundrował = ułáł, uhaněł etc.

Ještě (addam enim et contraria, quo res, de qua agitur, sit dilucidior) widí mi se tuto (a wšak s odpuštěním, pace piorum dixerim) přemrzuté pronunciací ohyzdný na těch rybałtských traupích ukázati příkład.

Někteří a téměř wšickni płáštěm Antikristowým přikrytí kazatelé Pražští, na kázaních swých tu literu *é* tak traupsky, tłustě a neokrauchaně plnau tłamu ji naberauce, pro-

ferunt, aż jest oškliwo słyšeti. Jako zwłáště w těch słowech Dobré spasitedlné, učení čisté. Není lze toho tak wypsati, jakoby snadné było ukázati. Nebo natom záleží to, čehož sobě na nich nelibuji, žeby dłanho na hłahołu té litery stáli, ale že ji tak jako grbianski pronuntiant, otewrauce ústa co kátru, pleno ore, wšemi celýmiústy se wším tak, jakoby piwo s kwasnicemi wyžbanił. Ješto ta litera musí středmým zwukem wynášína býti. Nýbrž na některých místech tak se musí k ní připojiti zwuk té litery *y* neb *i*, aby se zdáł z toho obojího slitý býti diftoňg t. z *e* a z *y*; jako při těch słowích w lese, w mise, w noze, w nose etc.

Ale tomuto wšemu kdoby chtěł práwě wyrozuměti, musił by Pražských kazatelů kázaní posłyšeti a potom bratrských, třebasi tu w Bolesławi, a hnedby srozuměł dobré i złé pronunciací té litery.

Ještě i toto dím, že mnozí, zwłáště na Morawě, weliké *y* tu kładau W wozy, w kozy, w mísy etc. Ale při jiných některých słowích opět se to netrefí: nebo nemůžeš říci W nozy, ale W noze trn wězí etc. A staří Čechowé též psáwali a snad i młuwíwali tak Musímy, budemy, půjdemy, dopustímy, nedámy etc. W některých místech na Morawě ještě tak wůbec młuwí, jako okolo Sležan. Pročež i B. Wácław Hołý, dobrý muž, neposlední jistě kazatel, tak psáwał i młuwíwał, obecně i na kázaní. Na některé Morawky říkají Budými. Ale nechwálím toho způsobu: est inepta antistechon. Ženám i děwkám Morawským jakžtakžby to mohło připadati, ale mužskému pohławí nic. Est omnino mulieribus quædam, ac velut timida pronuntiatio, prorsus cavenda.

Zawírka grammatiky České.

Naposledy widí mi se, abych omnes has meas commentationes, librum hunc sane grandiorem (sic n. inter manus per tot annos scilicet fere 20 excrevit) zawřeł tím, což Julius

Scaliger, omnium nostri sæculi philosophorum vere Phœnix, w předmluwě na knihu de subtilitatibus Cardani položil, jehož slowa adscribere me non pigebit: Quod studium, inquit, in partes quidem varias sæpenumero scindebatur, adeo, ut iam et puderet audaciæ et tæderet laborum, et poeniteret progressionis.

Chtěl sem rád nětco jazyku našemu ad veram tum puritatem, tum ornatum napomoci. A tak sem oprawdowě chtěl, že mysl má častokrát jako pochodně zažžená hořala. Aniž sem o to pokoje míti mohl, mnohokrát w sobě to dusiti a z mysli wyháněti usilowaw, předkládaje sobě 1. swau nedostatečnost. pro níž myslil sem, že málo co swésti budu moci. 2. Nedostatek času k těm wěcem, poněwadž sic nazbyt chwíle ad legendos bonos autores sem neměl. 3. Již pak potom ingravescente ætate i hanba mně bylo zato, že já se s tím týžtýž meškáwám, tam sæpe ad pediculosos grammaticos divertendo, k jiným wěcem wětším jsa powolán, siquidem cor animumque meum elocaverim, linguam et omnia membra mea Domino meo JESU Christo, tak abych to, což sem a což mám, a nebo sečbych býti mohl, wšecko ne mé, ale Boží bylo. Nebo nic sem sobě nepozůstawil, čímbych komukoli jinému, buď Antikristu, swětu, tělu etc. poslaužiti ještě nětco mohl. Protož nemálo sem tím w duchu swém kormaucen býwal.

Ale zasse mne některé wěci potěšowaly, ba i rozwazowaly, tak abych sobě k spisowání těch grammatických wěcí někdy kausek času ukradnauti odpustil. Jedno toto, že we čtení a pilném rozsuzowání authorum theologicorum nemohl sem tak dlauhé chwíle, jak bych byl sic rád chtěl, strwati pro mdlobu i zraku i celé hlawy. 2. Ustalý a ubědowaný často jsa, tu sem jako ad leviora studia se utekl, a literis velut a scorpionibus, ut Erasmus inquit, remedium petens. 3. Scribere graviora, sempe theologica supra vires meas videbatur, a také (ut verum fatear), jakž sem mohl, takž mi se nechtělo, a jakž sem chtěl, nemohl sem. A owšem, poněwadž to bylo

veluti ardua res magis, magis erudito B. M. Č., carissimo collegæ meo poručeno, onť jest měł summam nostræ theologiæ, jakož był i začał, sepsati, a potom s wolí totius synedrii i wydati. 4. že mi se zdáło non omnino alienum a meo mihi in toto synedrio imposito officio t. wykładaní Zákona do češtiny. Nebo w té knize po místech a při příčinách rationes interpretationis difficiliorum quorundam in novo testamento locorum reddidi. 5. Item nemáło mne potěšowali příkładowé na B. M. Červenkowi, kterýž nemáło o tom młuwíwał a po škartách nemáło toho poznamenaného po sobě zanechał; a prwé na B. J. Rohowi, když w korigowání knih Českých, totiž písní w Praze tištěných, Bucerowa spisu o péči pastýřské a jiných, dobrý díł wěku swého ztráwił. 6. Příkład a prawidło prawé češtiny budaucím Zákona Páně starého wykładačům a zwłáště synům mým w Pánu miłým pozůstawiti, zdáło mi se netoliko býti užitečné, ale i téměř powinné.

A mysle, že to prostým děłám, tak jako já sám k prostosti se přiznáwám: tau příčinau i široce sem to děłał, boje se, žeby snad mým lakonismům, kteřížby mně sic častokrát byli nenelibí, nemohliby někteří pro swau prostost rozuměti. I takž se děłało, že sem já wždy knihu tuto příliš rozšířił.

Již k tomu newím co jiného říci, než k tobě se, Pane, obracím, jestližeť tyto mé práce, jichž nemáło býwało, a tak to wšecko meškání mé s těmi chamraděmi a tím strništěm zhořeti má (jakož bez pochyby s mnohé částky), jedné prosím odpusť nemaudrosti mé a wykonej se mnau to, což si při té pohrůžce miłostného a potěšitedlného duchem swým pronésti ráčił, totiž já ať spasen budu a zachowán tobě s tebau, s swatými twými na wěky: budeliť zde skrze oheň, i to přijmu a přijímám, když jedné předce k cíli wýbornému přímo se pojede a dojede, se wším płatí, wšeť s twau pomocí bude napomáhati k dobrému. Amen. Amen.

Přídawek.

„Mufica to geft knjžka Zpěwákům náležité zpráwy „w fobě zawjragjcý. Sepfaná Jazykem Čefkým k žá„dofti některých dobrých přátel, a wytifftěná neyprwé „Leta Páně 1558 w Hołomaucy. Nynj znowu pilně „fkorygowaná a wytifftěná. Přidány gfau Regule a na„včenj potřebná Kantorům y Pjfnj fkładatelům.“

Podle monografů ku konci prwního oddělení stało se druhé toto wydání 1569 w Ostrowě „In Insula hortensi,“ ačkoliw pod předmluwau Přídawkůw podepsáno datum „Ex horto, Calendis Februarii 1560.“

Celý spis drží 96 listů w malém 8. Prwní oddělení (1—38) jedná o wěcech k zpěwu náležitých; oddělení druhé čili Přídawkowé obsahují (l. 42—70) „zpráwy některé potřebné těm, kdož chtí dobře zpíwati“ (l. 71 — 96), „naučení potřebná těm, kteříž písně skládati chtějí.“

Widělo se nám, že wydáním Naučení těchto o řeči básnické hodně doplníme Grammatiku Blahoslawowu, a to tím wíceji, jelikož exemplář Musiky w Museum králowstwí Českého chowaný, odkud otisk náš wzat, jediný jest posawade známý.

Citáty písní wztahují se na kancionál bratrský, od Blahoslawa spořádaný.

Wydawatelé.

Naučení

potřebná těm, kteříž písně skládati chtějí.

Předmluwa k čtenáři.

Jedna a neposlední ratolest peychy jest, žádati od mnohých známu, owšem také za něco wtipného a rozumného jmínu a proto i wáženu býti. Ačkoli w ctnostech a jiných k tomu podobných wěcech předčení žádost chwalitebná jest: ale jistě nemaudrost jest, pro příliš marnau wěc a k dymní páře podobnau w nesnadné se wydati práce a mnohá wésti usilowání. Nýbrž mnozí z těch k onomu Herostratowi připodobněniby býti mohli, kterýž welikého jména dosáhnauti chtěje, chrám Diány weliké zapálil, nebezpečenstwím žiwota, kteréž za tím býti znal, sobě nedopustiw překaziti. W mnohých pak a rozličných wěcech wětších neb menších to činí lidé, jichž širokosti pomina, o samých těch zmínku učiním, kteříž těchto dnůw našich knihy wydáwají w jazyku Českém, tím welikého jména sobě dobýwati chtíce (nebo těch, jenž slaužiti bližním z lásky upřímě a zřízeně hledí, tím čímž mohau, nedotýkám, ale jejich předsewzetí pobožná i swató práce zchwaluji), z nichž mnohé k tomu ta swrchu řečená peychy ratolest wede a trápí, že i k tomu, seč býti nemohau, je připuzuje, aby i to činili, čehož neumějí, dosti natom majíce, že učinili: ale jak? toho nebo nesaudí a neb nedbají. Mnozí z dobrých knih Latinských neb Německých zlé České činí, snažně k tomu slaužíce, aby ušlechtilá Česká řeč, již prwé nemálo pozkažená, wždy wíce kažena byla: až snad k tomu přiwedau, aby Čechowé práwě česky mluwiti, ano i České řeči a způsobům jejím práwě rozuměti nemohli. Jako se stalo Wlachům, kteříž tak sobě swau řeč zprawili, že nyní, kdyby k nim přišli staří Wlaši, totiž Latiníci, Cicero a jiní, s nimiby se smluwiti nemohli. A jakž se děje w wykládání knih do jazyku našeho z jiných jazyků, tak se podobně i w skládání a wydáwání rozličných písniček působí, a zwláště od těch lidí, kteříž ne tím úmyslem se w to dáwají, aby sami se i jiné k prawé pobožnosti a bohomyslnosti probuzowali, ale lidské chwály a neb kterakéhokoli tělesného zisku aneb bližních swých i newinných zahanbení ba i zkázy z toho čekali i žádali, lecjakýmis písněmi i neužitečnými i nezpůsobnými,

ba i oplzlými, mysli lidské zanepražďňujíce. Takowí k tomu nerozumnému Herostratowi přičteni, a za tím posměchu a pohrdání, wíce nežli pochlebné chwály, hodni že sau, kdo newidí?

Pro takowé nepobožné lidi já nechtělbych pracowati, aniž jim toho jest potřebí. Nebo k marnostem samo přirození člowěka klapotá, swět má hojnost příkladů a pomocí k tomu, a satan takowé sám cwičí a jim přišeptáwá, coby kde a jak dělati měli. Jakož o tom onen Naso, wýborný satanowa díla mistr, pěkně napsal řka:

Est deus in nobis, agitante calescimus illo,
Impetus hic sacrae semina mentis habet.

Pozahříwal ho satan a wtip mu zwostřowal, aby takowá carmina jímawá a pronikawá o wěcech frejířských strojil, jimižby potom mládence nato, jako čihař na lepké wějice sýkory, lapal. Ba i w našem jazyku předešlých let, dokudž ďábel byl swěta w těchto našich kautech ještě do takowých howadných ožírání se a opíjení neuwedl, nemálo toho bylo. Nebo takowé ty některé písničky swětské, buď w notách buď w textích mistrowsky skládané, za našeho dětinstwí slýcháwali sme, že je se bylo čemu podiwiti. Protož těch, prawím, netřeba učiti tomu: mají oni dobrého mistra, jenž je zahříwá.

Ale že pak někteří sprostní a upřímí, z přirození způsob k tomu majíce, i duchem Kristowy lásky wraucím obdařeni ode Pána jsauce, i tímby se zaměstknali pobožně, aby někdy písničku některau složili; nedostatek wšak majíce ten, že se newědí w tom jak zprawiti, kterak to způsobně a příjemně učiniti, když ani mistra k tomu mají, ani jakých zpráw a w jiných jazycích toho hledati není jim možné: pro tyť lidi a na žádost některých takowých uložil sem tuto nětco o tom napsati, pokudž mi uděleno, wěře, že to přijato ode mne bude wděčně. Komu bude potom aneb jest nyní wíce dáno i w tom nežli mně, ten wíce aby dal, powinen jest a bude: pakli kdo tuto mau práci maličkau w smích obrátiti chtělby a jako neužitečnau haněti, ten nech se posmíwá mnohým Latiníkům, kteříž o takowých podobně wěcech, to což se jim za dobré widělo, i před několika sty lety nemálo psali, a za našeho teď wěku slawný Doctor Georgius Sabinus a jiní. Vale pie lector.

Jan Blahoslaw.

Wědomé jest wšechněm téměř zpěwákům, i těm prostějším, že sau ne jednostejní, ale rozliční a od sebe mnozí welmi rozdílní zpěwowé, někteří kratiččí, jiní obdélní. Někteří přes wšecko zpíwání wždycky proměnnau notu mají, každý werš jiným se zpíwá způsobem; jiní pak mají mnoho weršůw, a jakž prwní se zpíwá, tak potom wšickni týmž způsobem. Ti kratiččí také sau w sobě rozdílní. Někteří słowau Intonací, což jest jen jako nějaké několika słowy ukázaní, jaký bude budaucí zpěw, buď s strany noty a neb s strany wěcí těch, o nichž se má zpíwati; některým Antiphony říkají, což není jiného (jakž i słowa toho Řeckého włastnost ukazuje ἀντὶ před φωνεῖν zawzníti), než nějaká předmłuwa zpěwůw potomních, což jich tu koli wíce býti má. Jako s počátku písní wiz Antiphonu „Prozpěwujmež wšickni wessele etc.“ Z těch pak delších jiné sau Prosy řečené, jakž u Łatiníkůw tak i u Čechůw, jenž přes wšecko zpíwání wždycky proměnnau notu neb melodii mají, přece každý werš jiným se zpíwá způsobem. Jiné słowau Hymny, kteréž, ač též drahně mají weršůw, ale wšak neměnî způsobu noty, než jakž jeden ten prwní werš zpíwá se, tak i wšickni až do posledního, lečby była nota dwojitá neb trojitá, jako w té písni „Nawštěw nás, Duše swatý,“ aneb žeby ze dwau not jedna píseň udělána była, jako ta: „Utěšený nám hod nastał.“ Jiných rozdiłů nyní (abych nešířił) nebudu připomínati: jako Responsorií, Invitatorií etc. Než směřowati já tuto míním nejwíce k tomu, aby wšecky zpráwy k Prosám, Hymnám a Cantilenám, kteréž włastně u nás słowau Písně, náležeły. Nebo kdož Cantilenu a Prosu nebo Hymnu udělati dobře umí, také o jiné menší wěci snadno mu bude. A protož nejprw powím:

Co jest to píseň?

Ač máło tuším lidí jest, aby newěděli, co jest to píseň neb písnička, wšak poněwadž někdy tak treffná píseň býwá, ažby téměř jméno swé potratiti mohła, a ne píseň ale rozpráwka aneb helekání anebo kus traktátu nějakého słauti: i z té příčiny za potřebné mi se widí tuto nejprw dotknauti toho, co má jmíno býti za píseň. Jestiť pak píseň o kterékoli wěci, złé neb dobré, smysł plný, jadrnými, summowními a hýbawými słowy, w jistých werších, kłausulích, ryjmích a syllabách, krátce nebo dłauze zawřenými, složený podlé włastno-

sti melodie jakéžkoli: tak aby zpíwáním jakž noty té způsob jest, wyprawowán libě a příjemně býti mohl.

Tyto wšecky wěci, kdež se koli nalézají, jakž nejgruntowněji možné jest, to hodně slauti má píseň, tak aby mohla k swému cíli nebo konci místnému a jistému směřowati i přijíti, to jest, při posluchačích a nadto zpěwácích toto tré činiti:

1. Libost zplozowati a jako uši i mysl lektati, tak aby twé zpíwání posluchačůw a owšem tebe nemrzelo, ale aby rádi poslauchali přece až do konce.

2. K wesselí, k zámutku, potěšení, lítosti aneb jiným těm podobným, neb z nich pocházejícím wěcem, totiž k někteřé z nich hýbati, ponaukati a jako připuzowati, wíce nežli prosté mluwení nebo čtení knih.

3. Máť také o něčem wyprawowáním něčemu učiti: jako písně některé wyučují, jak Boha chwáliti, z čeho, čeho od něho žádati etc. et in summa sunt cantica de variis articulis christianæ religionis. Ale toto wšecko máli zpíwáním způsobiti, musíť jistě netoliko wycwičený a umělý býti zpěwák, ale i píseň neb zpěw uměle udělán, a jako do nějaké formy slit býti; neb jakžby text písničky byl nezpůsobný a nebedliwě neb neuměle složený, tedyť jest wíc než půl pře pryč.

Tyto pak wěci sau potřebné znáti každému skladateli písní, kteréž níže předložím, pro snadnější jich zwláště od prostých pochopení, wšecku summu toho na patero rozděle:

1. Díl zpráw potřebných skladatelům náleží k samým těm wěcem, o nichž sau písně, 2. k samým toliko slowům, 3. k rytmům, 4. k klauzulím, 5. k samým syllabám.

Zpráwy k samým wěcem náležité.

Nejprw ten, jenž chce písničku učiniti, má pomysliti nato, kterau wěc w ní chce zawříti, totiž o čem ta píseň býti má. Neb sau písně o rozličných duchowních neb swětských wě-

cech, jako o nějakých příhodách osob, měst neb zemí kterýchkoli, item některé o wěcech poctiwých, žalostných, radostných: wywoliž tedy sobě pilným saudem, co chceš za summu toho míti. Neučinísli toho, můžť se přihoditi, že počna píseň dělati, zmateš sobě wěci w mysli, i uděláš místo plátna pěkného (ať příkladně powím) z rozličných chamradí setkanau směšnau rohoži: posluchači pak, když potom přeslyší té milé písně sezpíwání (zwlášť byliby takowý kantor jako kompozitor, zpěwák jako skladatel), budau tak mnoho citedlní toho cíle, k kterému zpíwání přijíti mělo, jako kdyby motowidlem střelil a chybil se netoliko cíle na stodole postaweného, a hned i wší celé stodoly.

2. A zwláště budešli o wěci smutné naříkání a úpění plnau píseň k probuzení posluchačůw chtíti udělati, jsa sám wessel, aneb k wesselosti ponaukající píseň, jsa sám žalosti pln, již teprůw nic nezprawíš. Podoben budeš k tomu, kdoby swíčkau nerozswícenau jiným swítiti neb dříwí podpalowati chtěl. Ale w auzkostech smuten jsa a sewřín zámutkem, an se diw srdce žalostí nerozplýwá, tehdáž naříkawé a smutné písně stroj, tuť samo srdce tužebná slowa, truchlosti plné příklady, jadrné a k smutku hýbawé způsoby, jako silný pramen wody wydáwatiť bude. Též na druhau stranu wesselé k potěšení a radosti hýbawé písničky skládej tehdy, když srdce w utěšení jako ryba w wodě pohříženo jest, ano wšecky moci ducha radostí plesají, duch plápolá libau horliwostí, tuť bude pramen ušlechtilých slow rozličnau hojností zsílený, wšeť snadně půjde; w malé chwíli (jen ať jest místo bez překážek a hluku, způsobné) wíce a bystřeji učiníš tehdy, nežli jindy w mnoha hodinách. Tomu jest na swědectwí Dawid, wýborný písní skladatel, jenž w žalmu dí: Wyřihlo srdce mé slowo dobré. Ano sám Pán Kristus dí, že čímž srdce jest naplněno, o tom ústa mluwí. A Jeremiáš to wymalowal řka: Bylo (prý) slowo Páně we mně jako oheň, tak že musil nemlčeti. A co Horatius, mistr skladatelůw písní a weršůw, in arte poëtica prawí:

Verbaque praevisam rem non invita sequentur.

A nechť při této příčině i toho dotknu, jakož rozličné sau případnosti při lidech, nebo někdy wesselí, někdy i smutní, někdy wíce někdy méně býwají: tak hned i sama přirození lidská welmi sau rozdílná. Někdo jest welmi Saturnowa způsobu neb Marsowa, jen se hněwati, faukati neb reptati, kormautě se co moře nějaké: ten nechť se nedáwá w dělání písní wesselých, k radosti a potěšení wzbuzujících: ale raději nechť slauží swými písněmi ku pokání, k strachu pekla neb

smrti etc. A takéťby ten mohł děłati invectivas, totiž přemítawé a dráždící neb swádu a hněw zbuzující písně, zwłášť kdyby takowého satan duch łži a wraždy zapálił proti bližním jeho, aby jejich obyčeje neb skutky byłé neb nebyłé malował, a lidem je w ošklivost uwésti usilował práwě nebo neprawě. A někdo zasse na odpor (jakž býwá powaha sanguineůw) dobrotiwý jest, dobromyslný, nestarostliwý, wesseły etc. Toho kdyby wěku mładost, swěta marnost, a přičiniłliby se satan, pozažhnuła, welmiby způsobný był, maje wtip wšak a umění, k skłádání wesselých zpěwů; a pakliťby ho sobě duch Páně pozprawił, ušlechtiłýmby nástrojem był k děłání radostných a potěšitedlných písní: smutné, žałostné, přísné skłádati chtěłliby, ne takby se mu nedařiło. Takowý (Philipp Melanchton říkáwał při příčině) že był Eobanus Hessus, sławný poëta předešłých let: t. že nemohł prý psáti invectivas, unam inquit scripserat, sed et hæc fuit venusta ac elegans elegia, nec invectivæ rigorem habuit. To tam.

3. Aby také snáze a bezpečněji mohł píseň děłati, není zle proklestiti sobě prwé cestu, aby potom mnohau rozličností wěcí, kterážť se tu otwírati bude, nebył sem neb tam t. jinam než si był prwé umyslił obrácen; což takto může býti učiněno: Napiš sobě to prwé wšecko prostě bez weršůw, wšech těch wěcí pořádek, i od čeho a jak počíti, jak co a čím rozšiřowati, kterak i zawřítiby měł, jako tak prawí se o Virgiliowi, knížeti poëtůw, že knihy Aeneidos nejprw sobě słožił, spořádał a tak prostě sepsał, a potom teprůw weršůw práwě mistrowských podiwení hodnau uděłał knihu. Než kdožby paměti wýborné a wtipu bystrého był, mohłoťby mu té pomocí nebýti potřebí; sic jinak přišłoby nato, z čehož Horatius winní některé składatele weršůw nebo knih řka:

Amphora coepit
Institui currente rota, cur urceus exit?

To jest, hrnčíř chtěw uděłati džbán, potom tak se s ním dłauho zprawował a párał, až proti ułožení uděłána była pánwička k umýwání.

4. Nemałá péče má býti i o to, aby wšecko to, o čemž píseň býti má, było čistě pořádně zpraweno, a jako staweni neb jako strom postaweno, aby každá ratolest wěci hławní na swém místě stáła, a nebyły neb nenáležitě přestawowány neb opak obráceny, owšem aby nebyły jako rozsekaný strom na kusy a sem i tam rozmetaný, tak žeby ona ratolest tamto, jiná jinde ležeła, nedržíce se w hromadě. Ale ať od počátku

wěci jedny za druhými jdau a werš k werši, jako ratolest k k ratolesti wěcmi i słowy jest připojen. Jako příkład na té písni, jejíž počátek: Ey nuž chwáłu wděčnau wzdá.

5. Někdy také słušné jest, aby ne jedna wěc jako jeden strom o jednom snětu wzata była, ale aby několik jich nepříliš welikých a širokých wzato było, ty społu spojeny a sjednoceny aby były, a každá pak ta wěc aby swé ratoléstky pořádně zprawené měła, ne ztočené, zkřiwené neb posekané a nahromadu změteně smetané. Jako tak jest učiněno w té písni, jenž se počíná: „Bůh dobrý dobroty swé“ etc., w kteréž sau čtyry społu spojení komonowé (totiž prwotní a půwodní weliké ratolesti) w jeden strom, dwa wětší, dwa menší, prwní má X weršů, druhý IV, třetí II, čtwrtý III, a každý ratoléstky swé welmi pěkné, rozprostřené a sebe se držící má. Kdež pak není takowého způsobného pořádku, welmi býwá nepřípadná a nepamětliwá ta píseň, w níž wšecky wěci sau jako rozsekány, nedrží se społu, pořádku mezi nimi není, tak že weršowé mohliby proměněni býti bez škody smysłu, aby z pátého sedmý neb osmý býti, z druhého pátý neb šestý mohł. Ráda se tu pamět zplete, když rozumu nenapomáhá pořádku přirozeného způsob, anobrž zdá se, že ani počátku, ani prostředku prawého, ani konce náležitého není, než tak wše społu nepřípadně se motá.

6. Než mohłłby tu někomu někdo křiwdu učiniti, kdyžby słyše neb zpíwaje píseň některau nenalezł w ní pořádku přirozeného, a wšak zdáłaby se ušima proto dosti libá i způsob pěkný mající. A nemáło jest takowých písniček, jakož welmi užitečných tak welmi řemeslně složených, jako ta „Powstaň, pane, o powstaň,“ též „Wzbuď nás, pane, ať powstaneme.“ O tom pak pořádku, jenž není přirozený, ale toliko wtipně wymyšlený, w němž sau na wětším díle amplificationes, to jest práwě wymyšlené rozšiřowání wěci, podobně jakoby ratolest k stromu přibil neb přiwázał słušně, aby widína była držeti se stromu, jakoby tu wyrostła (jako w té písni „Wzbuď nás pane, ať powstaneme,“ ten třetí werš od počátku tak je přidán a włožen, jako ratolest odjinud wzata mezi jiné włastní tu wzrostłé ratolesti). A protož ne na sám toliko přirozený pořádek patříno býti má, ale můž také i nepřirozeného pořádku býti užito dobře, t. tak aby pěkně to, což má přidáno býti odjinud, a neb zdołu neb swrchu přihnuto, kamž potřebí připojeno, a jako přilíčeno k tomu, čehož držeti se má, było.

7. Toho též mnoho jest, že býwá píseň ne stromu s ratolestmi podobná, ale raději prowázku, kterýž usaukán anebo

složen byłby uměle z włáken těch i oněch, jakžby se řemeslníku widěło, wšak proto se welmi pěkně spolu drží, a když udělán býwá, tedy nezdá se hromada włáken ale prowázek anebo šňůra: tak tuto ne hromada roztřepaná wěcí, ale pěkně a mistrowsky složená řeč, jakoby se jedno z druhého rozwíjeło a jedno druhým wázało. Příkład na té písni: „Kdo chce w dobré naději."

8. A wšak podobně jako na tykwách, aby každý kwět i s swého listí okołkem celý obłáštní a od druhého oddělený był, ne aby od jednoho utrhna přilepil k druhému: tak i weršowé písně každý sám aby celý był a swůj zdržował smysł, nesahaje do jiného, a jiný též do něho, připojen wšak k druhému prowázkem pořád ku wěci jsa, jako w té písni „Znamenaje každý člowěk, mładý, starý etc.," ano i w té, kteráž ze dwau pramenůw čistě jest zpletena „Lidé wšickni pozorujte atd."

9. Nesluší mlčením pominauti i těch písní, jenž sau širšími słowy složení žałmowé, anebo rozložení a wyswětlení buď žałmůw neb některých proroctwí jako „Jakožto jelen k wodám etc." „Kdož pod obranau nejwyššího." „Ó pastýři Izraelský," „Płáč Jeremiášůw" a jiné mnohé písně.

Tuť słušné jest toho pořádku šetřiti, kterýž w sobě má ten žałm neb kapitoła ta, na kterauž píseň složiti máš. Jako „Ay jak sau milí twoji příbytkowé." Ač i tu také může to býti, což kazatelé činíwají w kázaních na čtení, že wezma ty wšecky wěci, jenž se zdržují w té Boží řeči, jinak je zsummuje, zpořádá, podlé přítomné potřeby učině, buď podlé přirozeného pořádku, buď podlé toho, jakž jej wtip nalézti a wymysliti může. Ty pak tak složené wěci potom podobnými słowy z toho žałmů neb té řeči ozdobiti, aby wídíno było, že jest ten žałm a nejiný. Jestliže se o to přičiníš, aby i pořádek wěcí a sentencí zachował i słowa ta brał (ač to jest nesnadné), tedy ta píseň mohłaby a měła předce słauti žałm. Pakli samých wěcí šetře, słowa dáš jiná podlé swé libosti, tituł mítiby měła, že jest na žałm. Jestliže pak i nebudeš šetřiti pořádku wěcí, i ne wšech wezmeš, než jednu neb dwě, a ji podlé swého zdání rozšiřowati budeš, tedyby měła ta píseň míti jméno, že jest z žałmu. Jen toho šetř pilně, aby místo wyswětlení nezatemňował, místo pereł hromádky smetí anebo plew nenahrabał, owšem smysłu nezfałšował, a nesłušně leckams proti włastnosti písma swatého nenatahował, aby snad naposledy píseň twá nebyła podobná krupám i nemast-

ným i nesłaným a nebo dobrému něčím jedowatým zkaženému wínu.

10. Ano i to býti může, aby cíl sobě toliko ułože, k němužby se měřiło místně, buď aby była Boží chwáła neb modlitba, i nazbírałby z písem pěkných powědění, sentencí a słow, a z toho sformował písničku: podobně jakoby natrhał rozličného kwítička, a z něho mistrowsky uwił wěnec neb korunku. Tak učinili weliké wzáctnosti a pobožnosti oni dwa muži, Ambrož swatý a Augustýn, při skłádání té písničky, wšem téměř křesťanům známé „Te Deum laudamus, Tě Boha chwálíme.“ Ale k słožení takowé písně potřebí zkušenau pobožností wraucího, w písmích zběhłého, smysłu církwe dobře wědomého, ostrého wtipu a bohaté paměti muže.

11. Také i nato słuší pamatowati, jakby kterýmkoli z těch obyčejem słožená píseň ozdobena była, ne z strany słow, ale z strany wěcí, míním amplificationes. Poëtowé nejwíc rozličných příkładůw užíwají, kteréž berau buď z kronyk, w nichž rozličné příhody sepsány sau, a mnohé lidem welmi známé, jako u nás křesťanůw to, o čemž w biblí psáno. Také i na wěcech stworených, zemských neb jiných, žiwých neb nežiwých dáwají se příkładowé, jakž widěti se může w té písni „Jakož jelen k wodám.“ „Srdcí čistých choti Kriste, srdce mé skłádá píseň.“ „Ó pastýři Izraelský“ a w jiných mnohých. Než že pak někdy jedním słowem cełá historia připomenuta býwá, a wše ozdobeno jako i zkaženo słowy, protož o samých słowích obłáštně hodně nětco napsati: wšak až prwé toto dokonám, že příkładůw opatrně potřebí užíwati a míti saud při wywolení neb wybrání příkładu, ne lecjakýs dáti, ale z mnohých ten wybrati, kterýž se mimo jiné treffuje; neb příkład jest jako meč ostrý s obau stran a protož někdy sám sebe ten, jenž jím šermuje, mohłby uraziti: takž tuto nepřípadného příkładu wzetím aneb třebas jen dotčením mohłby wšecken cíl písničky jinam přewésti, nežliby słušeło, anebo nežlis umínił.

12. Naposledy i toto můž ozdobiti píseň, když jest mírně dłauhá, zwłášť máli werše krátké, a jestli hymna neb proza: naděłášli mnoho weršů, byť i dosti mistrowsky byli słoženi, peribit gratia, steskne se posłuchačům. Příkład na té sic pěkné písni ale dłauhé „Beránek Kristus newinný“ E. IX. Lépe jest dwě krátké písničky uděłati, nežli jednu dłauhau, quia amant alterna Camœnæ. Tak jest učiněno té písničce „Nuž wšickni, kdož ste žízniwí“ na dwé jest rozdělena, i sau obě písničky mírné a pěkné, ješto prwé ani ta hładkost rytmu ani włast-

ních a wýborných slow hojnost odjíti jí toho nemohla, aby nebyla teskliwá pro dlauhost. Pakli nelze na dwé roztrhnauti materie, tedy aspoň rozdílky patrné zdělej, i bude se zdáti, jakoby w jedné té písni dwě, tři neb i čtyři malé byly, aby, kdožby chtěl, mohl přeskočiti některau částku písně té, aneb někdy některau částku samu kromě jiných zpíwati. Toho příklad máš w té písni „Chwalmež Boha, otce wšemohaucího" B.XV. Item „Ó radujtež se wěrní," G.XI. A též „Ó Jezu Kriste králi etc." na témž listu.

Jestliže pak materia (totiž wěc tá, o kteréž má býti píseň) jest široká welmi, a nechtělby jí roztrháwati ani nějak špatně ódbyti, ale něco čackého udělati: tedy pomni sobě wzíti notu (melodiam) obdélnau, t. jestli hymnú neb cantilena, ať jest w ní několik klauzulí obdélných, i budeť moci býti nemálo textu, weršů pak nepříliš mnoho; jako jest tá píseň „Pro tu milost," B.XVII. Item „Ay církwi křesťanská," Item „Přílišná úzkosti srdce." Aneb wezmi tu, jenž má repeticí, jako jest tá „Ó spasiteli náš, ty sám," B.XVIII. Item „Wažméž wěrní," F.IX. Item „Ó Jezu Kriste králi," G.XI.

O slowích.

Ačkoli slow i w spisích nebo w psaních i w písničkách téhož jazyku jedněch jako i w mluweních na wětším díle se, užíwá, wšak proto nemalý w tom může býti a má rozdíl. Nebo poněwadž píseň má nebýti tak dlauhá jako spis nějaký, hýbawější pak a žiwější, wíce probuzující nežli prosté psaní: i musíť tedy i tu pilnost skladatele býti; a to při těchto wěcech:

1. Aby slowa dáwal do písně wlastní, significantia, kterážby wlastně náležela k té wěci, o níž píseň, a neodnášela mysli posluchače odtud, kamž ho chceš zpíwáním uwésti, buď k lítosti, k radosti, k žalosti, k bázni, přízni, naději. Jako příklad w té písni „Ó pastýři Izraelský." Item „Pán Bůh slowo otci rowné," w níž jakoby malowal bezbožné, dí: Hned utekau, předc se wlekau, nechtí etc. Item wis ty werše na žalmůw způsob udělané: J.I. a J.IX.

2. Též ať sau slowa summowní, mnoho w sobě zawírající, wšak což náleží: jako ona „Proč zůřiwě se hněwáš na

owčičky pastwy twé.“ Nebo poněwadž nemá býti welmi dlauhá píseň, i kterak w ní co čackého powíš, když jen wšecko słowy naplníš i bezpotřebnými?

3. A budauli summowní a nesrozumitedlná, též opět nic neswedeš. Bude jakoby łuňák létał pod obłaky, a nic na zemi nemoha uhoniti, łačný zůstáwał. Protož tak summowní buďte słowa, aby jim proto mohło rozumíno býti. A toť sau ta, jichž lidé užíwati obyčej mají, rozumnější a čačtější, kteráž třebas i w kázaních słýchána býwají, a neb i wyswětlowána, a již lidem přišła w nějaký zwyk.

4. Słowa wzatá od rozličných jiných stwořených wěcí, metaphora, welmi sau pěkná a příjemná i swětłá, jimiž wěc jako malowána býwá na mysli posłuchačůw, jako wiz w písni té „Ach, ach, auwech na mé hoře.“ Item „Ay církwi křesťanská.“ Mezi takowými słowy sau i ta, jenž historii namítají a ta sau jako šíp, ještoo člowěku pojednau mnoho w mysł uwedau a třebas srdce zapálí, podobně jakoby nějaké tabule malowané před oči někdo někomu poskytł. Toho rádi užíwají a welmi případně k swé wěci lidé złotřilí w frejířských písních, jichž tuto nechci připomínati, než raději příkład dám na oné pobožné písni, w níž takto stojí: „Neb nejsi Dawida lepší, ani Samsona silnější, ni múdřejší Šalomauna, jichž sau srdce okłamána.“ Nemáło jest toho w žałmích, což wiz při těch słowích: Sion, Izrael, Egypt, Sodoma etc.

5. Nemáło i swětła i hýbawosti přidáwají epitheta, słowa k jiným připojená, jenž jakost, totiž způsob włastní wěci wyprawují, jako k tomu słowu Učinił přidášli Maudře neb Wýborně, důstojně, tyransky, hrozně etc. Item Zemdlił bídně, příliš, žałostně, hrozně. Item Slib štědrý, drahý, hodný, jistý etc. Když přidáwána býwají ta słowa, aby k tomu cíli patřiła, kamž píseň čeleti má, tedy jest chwalitebné; neb mnoho swětła přidáwají. A netoliko ty dwě figury retorické, ale i jiné mnohé wýborně se hodí składatelům písní; ale širokoťby było o tom psáti. Než žeť jest nesnadno pěkná, přísłušná a jadrná dáti słowa, a wždycky w rytm se dobře treffující; protož nemałá práce býti musí, nežli se jedna takowá písnička słoží. Ale co bez práce w tomto žiwotě? Co nesnadno, to wzácno, difficilia pulchra; wšak lenoch cti nedochází, a rys máło nałapá, když dále přes tři skoky nechce. Příkład toho máš na některých písničkách pěkných a jadrných, jako „Na čest krále nebeského, słauhy.“ M.XV.

Zpráwy o tom, což k samým rytmům a klauzulím náleží.

Každá píseň, buď kratká neb dlauhá, dělí se na werše, wíce jich nebo méně, a ti weršowé sau rozliční, dlauzí, krátcí i jednostejní neb nejednostejní, jakž na které písni. Jacíž pak koli sau, dělí se na klauzule, aneb jakž newlastně říkají, rytmy. Příklad té písně „Wšemohúcí stwořiteli nebe, země" w werši má čtyry klauzule, to jest částky werše. Koncowé pak těch klauzulí sobě podobní wzněním syllab, a neb sama ta podobnost syllab, slowau rytmowé wlastně, jako na již připomenutém werši prwní dwě klausule obě se na syllabě *li* skonáwající sau rytm neb rytmowé, a druhé dwě skonáwající se na literu *v*.

O rytmích.

Jakž klauzule tak též i rytmowé nejednostejní sau; neb sau tito rozdílowé w nich:

1. Jediná litera někdy dělá rytm, jako čtwrtý werš w té písni „Wšemohúcí stwořiteli." Ale takowí rytmowé sau špatní, a welmi chudí. Nedbánliwí, neumělí neb nepracowití skladatelé rádi jich užíwají, wšak někdy i umělým se něco toho přihodí: quandoque bonus dormitat Homerus. Než někomuť se nahodí, že ani litera jednostejná bude, jako díli kdo Ssaužením schuzený. Item: Pane, Páně, a tuť jest práwě díra wěchtem zacpaná.

2. Někdy syllaba jedna jednostejný rytm dělá, jako „Wšemohúcí stwořiteli, nebe, země slawný králi." A tenť jest dobrý rytm a obecný, ale u umělých skladatelůw to nejšpatnější jest, u neumělých pak a nedbalých, jenž nerádi w twrdém trwají, wýborný.

3. Libější jest rytm, kterýž činí jednostejnost syllaby, a přední jedné litery, a zwláště když jest vocalis, jako „Ošlechtils nebe hwězdami, oswítils je planetami." Item: „Již pak že wšeho stwoření bídnějšího w swětě není."

4. Nejbystřejší pak ten jest rytm, — wšak ne wšudy aby byl, ale můžli ať jest často, — když wšeho celého klauzuli sko-

náwajícího słowa, jednoho k druhému jest podobnost, jako „Z rozkošného ráje wyhnán a we mnohé bídy wydán,“ „Wynikł z hrobu Božskau mocí, neprospěli jeho soci, střehauc ho we dne i w noci.“ G III. Item: kázeň, bázeň; Božskau, mořskau; zboru, pokoru. A jako sau słowa skłádaná Wymoci, pomoci, přemoci. Item Učinił, přečinił, nečinił etc.

5 Ale nepěkný a nepřípadny jest rytm, když słowo ceté jednostejné jej činí, jako kdyby řekł: „Jižť lidská moc ztratiła moc,“ hned bude lépe říci: „Lidská pomoc ztratiła moc.“ Ti pak rytmowé, kdeby měli w kterých místech děłáni býti, nejsnáze se srozumí, když se zpráwa dá o kłauzulích.

O kłauzulích toto má býti wědíno.

Že jest w nich weliká rozličnost, patrnější wšak rozdíły ukáži, přílišných subtylností jiným zanechaje. Nejprw weršowé někteří buď w prozách, buď w hymnách neb w cantilenách, totiž w prostých písních, mají máło kłausulí, jako některé jen dwě a wšak obdéłné. Příkład: „Ay jak jest to miłé.“ K.VII. Jiné tři, jako „Nuž wšickni kdož ste žízniwí.“ Jiné pak čtyři, jako „Komuž miło spasení, času. Posłán jest od Boha anděł.“ A.XIV. A takowých písní jest mnoho, nýbrž ty sau téměř nejobecnější. Jiné pět kłauzulí mají, jako „Wěrná duše radostně.“ A.XX. Jiné šest: „Wessele zpíwejme.“ A.XIX. Item; „Otče wšemohaucí předziwný.“ A.XVII. Některé i wíce, jako ty: „Ay církwi křesťanská,“ „Přílišná úzkosti srdce ctného.“

2 Některé kłauzule sau dłauhé hrubě, mnoho syllab mající, jako „Wyznáwejmež se Pánu Bohu hříchů.“ L.XII. Jiné kratší sau a mírné, jako w té písni: „Wšickni hříšní k wodám pojďte.“ L.XIV. Mírná kłauzule jest z syllab šesti, z sedmi neb osmi. Jiné sau pak welmi krátké, ale ušima welmi příjemné, jako w té písni: „Z hłubokosti w swé auzkosti.“ L.XVII. Item: „Otče mocný, Kriste maudrý. I.XVI.

3 Některá píseň neb werš má wšecky jednostejné kłauzule, jakž jednu dłauhau neb krátkau, tak i druhau; jako „Ay noc se již,“ „W moci w maudrosti dobrého.“ I.XVI. Jiná píseň má nejednostejné kłauzule, ale jedny kratší neb delší nežli druhé, jako: „O Jezu Kriste králi.“ G.XI. Item „Přišeł jest k nám obr silný.“ A.XX „Chwalmež Boha otce.“ B.XV.

4. W těch werších, kteříž mají kłauzulí krátkých neb dłauhých, sudau a neb lichaū, měłyby kłauzule spojowány býti rytmy, první s druhau, třetí s čtwrtau. To jest nejprostější słožení, a takowých písní jest mnoho, jako: „Kristus jediný a náš.“ B.XIV. Item „Pamatujmež my wessele.“ B.XIV.

5. Kteří pak mají kłauzulí lichem, tedy ta lichá neb zbýwající, zwłášť máli werš drahně kłauzulí, t. wíc než tři, může býti k jiným dwěma připojena, jako w té písni: „Ó ušlechtiłé přirození.“ Wiz tak tři kłauzule na konci každého celého werše, w prwním těmito słowy: „kwítku krásnému, łwu udatnému, oděnci přewelmi silnému.“ Aneb swobodná ať jest k konci, jako jest w té písni: „Wessele Bohu zpíwejme:“ wiz poslední kłauzuli těmi słowy położenau bez rytmu: „Učiněné od něho:“ před tím jest rytm Wšeliké, weliké. Buď před koncem, jako jest w té písni: „Chwáły radostné nebeskému.“ J.XIII. Tu wiz w prwním werši kłauzuli předposlední „A jeho předivné:“ ta jest zawřína, aneb obłožena rytmem s obau stran těmi słowy: wzdáwejme, welebme. A jest daleko pěkněji předposlední tak zawříti okolními, nežli poslední swobodně nechati, ano se zdá i případněji býti, nežby wšecky tři kłauzule rytm měły. Nebo se podobně tau předposlední kłauzulí udělá, tak jakoby wíce natáhł kuši a potom ostatní kłauzuli zawřeł, a jakoby šíp wystřelený w špičku cíle treffił. Item w oné písni ten werš: „Řekł Abráham, žeť nelze tam rozkošnému člowěku, kterýž dobré wěci brał nynějšího wěku“ welmi případně jest učiněn, jakoby třetí a pátá kłausule čtwrtau mezi se pustiły a přistřeły, jako otec s matkau syna. Item w písni: „Probuď se w mysli wěrný“ též jest to welmi pěkně uděłáno.

6. Ačby mohł uměłý składatel to takto zprawiti, a zwłáštní příčinu k ozdobě sobě z toho wzíti (ale práceby přibyło), aby někde před tau kłauzulí, kteráž chceš aby se tratiła, w půł kłauzule asi jiné napřed stojící, děłał syllabu jí podobnau, aby se s tau zbýwající kłauzulí rytmowała nepatrně, jako wiz w té písni: „Wołámeť z hłubokosti žałá“ M.I. werš XVI., w němž wiz syllaby dwě na konci słow *ych*: první jest u prostřed třetí kłauzule, a druhá jest w kłauzuli předposlední okročené, krátké. Pakli jest krátký werš, ještoby neměł než tři kłauzule, tedy nejlépe jest, aby wšecky tři kłauzule jeden rytm měły, jako w té písni: „Kdyžto přijde přehrozný Páně den.“ Nebo budauli dwě kłauzule se treffowati a třetí nic, bude newelmi słušno.

7. Ti pak weršowé, kteříž mají sudau klauzulí, netoliko tak prostě mají býti skládáni, aby prwní s druhau, třetí s čtwrtau se pojily: ale můžť se to také rozličně překládati. Nebo někdy jednoho celého werše wšecky klauzule míti mají jednostejné konce, a tak bude jako jeden rytm, jako w té písni: „Bohu Otci nebeskému w milosti, w lásce“ XI. werš wiz, w němž wšecky se skonáwají na tu syllabu ti. Takowí weršowé jakož sau řídcí, tak také nejsau welmi libí. Někdy litera wšech rytmů werše jest jednostejná jedna a táž, ale syllab rozdílnost: jako w též písni doleji „Kdo tedy milostiwější,“ půl werše rytm jest ši a druhá polowice ti; takowí weršowé nejsau škaredí, mohau státi, ač sic také nejsau příliš pěkní.

8. Pěkně pak a řemeslně takto mají přestawowány býti klauzulí rytmowé, aby prwní klauzule s třetí a druhá s čtwrtau rytm činila, jako prwní werš té písně: „Wessele Bohu zpíwejme.“ A takowí weršowé sau pěknější a owšem kdyžby přes wšecku píseň po wšech werších a w jednostejných místech to bylo (neb jináče za nepečliwého byłby sauzen skladatel), jakož w té písni tak we wšech werších jest a welmi řemeslně učiněno.

9. I to se pěkně a slušně treffiti můž, aby někdy zwlášť, kdež sau klauzule krátké a werš obdélný, dwě klauzule rytm celý, jiné dwě klauzule totiž jiný celý rytm okročily, jako tak jest w té písni: „Z hlubokosti w swé auzkosti,“ wiz konec werše celého totiž ta slowa: „zámutek a truchlení, nebť pomoci we dne w noci w nižádném tworu není,“ a tak jest přece wšecka píseň we wšech werších. Ale kdež sau obdlaužné klauzule, tu se to newelmi dobře treffuje, jako w písni O.IV., poslední werš, jehož konec jest „Wěčně králowati,“ byłby takto lépe stál „W prawdě setrwati s ním i s církwí swatau wěčně hodowati.“

10. Takéž někdy býwá buď z nedopatření-se buď naschwál z hodných příčin proměnění činěno w spojowání klauzulí rytmy, w tom werši tak w jiném jinak, někdy dwě klauzule rytm, někdy tři a někdy i čtyři. Wiz to wše rozličně zproměňowáno w té písni: „O ušlechtilé přirození, w němž,“ w těch weršících, kteříž wůbec slowau repeticí, ale to se nejlépe treffí w těch písních, kteréž sau z rozličné materie setkané, jako wěnec z rozličného kwítička uwitý. Jakož ta píseň měłaby takowá býti a druhá jí podobná: „Posilňtež se w Kristu wšickni wěrní,“ nebo sau z sebraných kausků z

písem swatých setkané. Jest i w té písni: „Wěčný králi, pane náš“ nezadní příkład toho.

11. Zwłáštní pak okrasa jest, když píseň mající šest kłauzulí tak jest we wšech werších slitá, aby prwní kłauzule s druhau, třetí s šestau a čtwrtá s pátau se rytmowały, jako jest to słušně učiněno w té písni: „Národowé zpohanilí“ O.VIII. Item w repeticí (jako newłastně říkají) té písně: „Z hłubokosti“ L.XVII. wiz słowa w prwním werši: truchlení, tworu není.

12. W těch písních, kteréž jeden werš weliký ze tří weršíků děłají, říkáme již obwykle, kteréž mají repeticí (napřed sem to cełým weršem jmenował), také nemałá ozdoba jest, aby lichem byłyliby syllaby, jedna na konci jednoho weršíku, druhá též na konci druhého społu były rytmem spojeny. Jako jest w té písni: „Z hłubokosti w swé auzkosti,“ L.XVII. wiz w prwním werši cełém ta słowa: stwoření, přirození. A takť jest přes wšecku píseň w každém werši. Způsob ten jest případný, neb zdá se, jakoby dwa rauby do jedné płáně štěpował, a nebo do prstenu dwě perły wsadił.

13. Jsau pak některé kłauzule welmi dłauhé, kteréž, jestliže má býti pěkná píseň, musejí nebo fortelem rozděłowány býti (čehož nahoře dotčeno) a rytmowé nepatrní a jako postranní děłáni, jako tak jest učiněno w té písni: „Ay král słáwy jsa Bůh prawý“ welmi mistrowsky při mnohých werších, a zwłáště w tom werši: Pod zákonem, prawdy stínem, item: W wykaupení, w zasłaužení. A nebo to se nahražowati musí bystrostí a ušlechtiłostí wěcí a słow, i figurami retoričkými prosazowáním jako štukwerkem. Takowá jest ta píseň: „Ay jak jest to miłé a utěšené.“ Kdož pak w dłauhých kłauzulích nešetří než rytmu samého, zwłáště jestli werš nemnoho těch kłauzulí mající, jako: „Narození Páně tento čas,“ tedy bude píseň newelmi pěkná, podobnější k kusu spisu nějakého než ku písničce. Pakli w některých werších šetříš nějakých ozdob a w některých nic, bude píseň jakás zmatečná jako ta, kdyby ji sám již dáwný zwyk a starožitnost neozdobowała: „Anděłowé, ti posłowé.“ Pod takowé noty, dłauhé mající kłauzule, snadno jest děłati texty, a mohau býti textowé nepříjemní a nebystří, by pak i rytmy dobře děłał. Ale kdež jest dłauhý werš a kłauzule rozličné, nejednostejné a mnoho krátkých, tuť jest těžko a nesnadno.

14. A protož byłliby werš obdłaužný, mnoho kratičkých maje kłauzulí, můž rytm po třech býti, a nebo wždy dwě kłauzule w třetí se pojiti. Takowá jest ta píseň: „Ay, Pane můj, já ač sem twůj.“ Item: „Z wítězstwí Ježíše Pána.“ A wšak wždy, což w prwním werši a jak strany rytmů udě-

łáš, to a tak aby było we wšech dokonce písně té weršich, usiluj.

15. Než w prosáchť se to rozličně proměňowati a mistrowati musí, kdež weršowé nerowní sau, kłauzule též nerowné. Wšak tyto zpráwy již dané nemáło wtipu i přitom zostřiti budau moci, aby buď pěkná pořádnost rytmůw, buď překładání jich słušné učiněno było, a též i w menších těch zpěwích, antifonách a jiných.

16. Ještě i na toto słuší pamatowati, že kłauzule každá měłaby míti, by možné było, swau sentencí menší neb wětší cełau. Wšak někdy słowo jedno, k předešłé kłauzule smysłu příležité, býwá welmi słušně s počátku hned následující kłauzule wsazeno, jako příkład toho wiz w písni: „Budiž tobě, Kriste, přečistý beránku, chwáła,“ to słowo Chwáła jest počátek druhé kłauzule, též i w té: „Posilňtež se w Kristu wšickni,“ w tom weršíku: „Znaje, že to ne w swé moci má,“ to słowce m á jest počátek další sequentis clausulæ.

O syllabách.

Dosti nesnáze składateli písničky jest s těmi wěcmi již předłoženými; a wšak máli, łahody a bystrosti písničky nekaziti, musí ještě i na syllaby wšecky a ne na samy krajní w kłauzulích, kdež rytmowé sau, patřiti a je sauditi. Neb neučiníli toho, nechť sau nejlepší słowa i rytmowé, předce často w písničkách bude škřipěti a se zadrhowati, hładce jíti nechtěje: podobně jakoby na hładké a rowné cestě týžtýž kámen był, a koło na něj přijda nepěkně sebau trhło a drkło. Protož nechť i tuto něco máło powím, a zpráwu kratičce, čehoby tu šetříno býti mohło i měło, dám.

Syllaby, aby se pod noty treffowały a hładký činiły nebo sładký zpěw, mají býti k dłauhým notám dłauhé a k krátkým krátké syllaby.

Dłauhé noty na tomto místě míním ty, na kterýchž déle stojí kantor nežli na jiných w témž werši, nebo w též kłauzuli, jako w té písni: „Wzkříšení spasitele swého,“ nota té syllaby *swé* jest delší nežli *ho*, aneb nežli noty těch syllab čtyř s p a-s i-t e-l e, kteréž wšecky krátké sau. Item konec werše toho „Wše k jeho chwále,“ té syllaby *chwá* nota jest dłauhá. Syllaby pak, kteréby były dlauhé, nepotřebí o tom mnoho psáti, a prosodii w řeči naší České wymýšleti, poněwadž samo přirození druhé, jenž jest zwyk, nás tomu wyučuje: wšak aspoň nawrhu pro ty, jenž Łatinské prosodie neznají.

W které syllabě jest vocalis dłauhá, tedy ta syllaba dłauhá bude, a takž i na odpor, krátká vocalis krátkau činí syllabu, jako w těchto słowích: Máme, díme, píme, béře, půjde, můj, tu sau přední syllaby dłauhé, nebo vocales dłauhé sau. A zasse w těchto słowích: Prawí, činí, děłá, běhá etc. přední syllaby sau krátké. W těchto pak slowích Pane, Beneš, Jene, piwo, łotr, duše, smysł etc. sau obě krátké a jiné sau jim odporné, jako: míjí, laudí, błaudí, píší etc. Že jedny a též vocales ano i syllaby w některých słowích sau dlauhé a w jiných krátké, to nebuď nic na škodu; zwyk snadně naučí rozeznati, kdy dłauhá a kdy krátká jest buď litera buď syllaba.

Také i to, což słowe u Łatiníků positio, dłauhau syllabu činí a ne sama dłauhá vocalis, totiž když dwě neb tři consonantes stojí w syllabě po wokální liteře, jakto w těchto słowích: otče, chodče, na młatě žito, po straně běží; a takowé syllaby sau příhodné k notám (ad melodias) skočnějším. Nebo ne na té syllabě wokální se protahuje nota włastně, ale wíce na těch dwau konsonantích jaks se pěkně wyzdwihuje słowo, a jako samo se škanduje, jakž říkáwají. Příkład toho wiz w písních nowých w té písni: „Z wítězstwí Ježíše Pána“ w werši sedmém, osmém i dewátém, při těch posledních a předposledních syllabách: úzkosti, nedostatečnosti, miłosti. Ač se to také někdy jako u Łatiníků z rozličných příčin mění, a zwłášť při literách, kteréž słowau liquidæ, takže někdy jedna a táž syllaba w tom słowě dłauhá a w jiném krátká býwá, jako: Na młatě in area leží žito, na młátě piwo zůstało, Na wrše, nawrže, Potwrdił, podwrtlý. Ano i ta někdy diwoká jiným jazykům słowa jednosyllabná bez wokalní také jednak dłauhá, jednak krátká býwají, jako: Wrch, wrz, wlk, plch, mrch, koliks wrší, na wrch, za wrch.

Nejlépe tedy zwyk dobrého Čecha w tom zprawiti má. Aby se regulemi bez potřeby tuto nešiřiło, radše dołožím tohoto, že owšem ty syllaby za dłauhé počítají se, kteréž diftongy w sobě mají, jako: dauffání, maudrost, půjde, důwod, etc. A nebo též dwojité syllaby w jednu se pojící někdy, jako setrwání, Izaiáš, wyníkł z hrobu.

Znaje tedy způsob melodie nebo zpěwu, totiž jak říkáme prosté noty, kde w které kłauzuli a která nota jest dłauhá nebo krátká, a též znaje, které syllaby w słowích dłauhé sau nebo krátké: i hlediž při wkłádaní textůw pod noty toho, pokudž možné, pilně šetřiti, aby dłauhých syllab pod krátké noty nedáwał a neb na odpor tomu. Nebo nebudešli toho še-

třiti, tedy píseň ta, by była plná nejčistších słow a sentencí jakýmikoli figurami pokropených, předce w zpíwání ukáže se drsnatá, nelibá, zwłášť když kantor jest prostý a neumí zdařiłostí hłasu swého neumění přikrýwati składatele, jako příkład w onom werši wiz w písních G.III. „S tau nowinau když běžeły, pána na cestě potkały.“ Způsobnějiby było pro syllab k notám se treffowání takto: „Na cestě pána.“ Item dále w též písni: „Hned welikau bázeň měły“: błázeby było „Hned bázeň welikau měły“ pro tu syllabu bá. Item „Takť mnozí pro kořist činí,“ lépeby było: „Mnozí tak pro kořist činí.“ Item „Byť tak rostł chrám swatý,“ případněji „Byť tak rostł swatý chrám.“ Item „Náš králi miłý“ lépe a způsobněji: „Králi náš miłý.“

Zasse pak, kdež se toho šetří, píseň bude w zpíwání libá a hładká, bez těch zádrhłůw, snadná zpíwati, by i nepříliš dobrý kantor był, podobně jako w dobrém písmě i špatný čtenář nezle čte. Příkład toho, ač snad netak příliš we wšem dokonałý na písni J.XII. b. „Chwáły radostné nebeskému otci.“

Toto wšak znáti słuší, že se toho wšudy naskrze ušetřiti nemůže, tak jako w Łatinského jazyku werších, jenž słowau carmina; pročež naše wšecky písně ne carmina ale rytmowé sau, aby, což nemůže býti jakž słuší zpraweno cele jakosti słow šetřením, aspoň podobností konců kłauzulí nahražowáno było; neb sic jinak šetřiti těch konečných syllab nebyłoby potřebí, jakž w Łatinských werších příkład. Ačkoli poně w krajině Bosenské, w níž též náš jazyk jest, alia tamen dialectus, také carmina Łatiníkům podobná mají; ale welikáťby musiła s tím práce býti a téměř marná. Nebo my sme již přiwykli na rytmích słušných přestáwati; než pokudž kdy jest možné, i toho zamítati nesłuší, nýbrž šetřiti pilně. Nebo ač pro nehojnost našeho jazyka nesnadně jest wšudy naskrze tím se zaměstknáwati, wšak pilnost mnoho může, a práce úsilná, labor improbus, prawí, že wše přemáhá. Quia difficilia quæ pulchra. Ne sami my na nehojnost a ještě nezprawení jazyka našeho naříkáme, ale i Łatiníci na Řeky, hleděwše hładkosti a bystrosti řeči jich jim záwiděli; neb tak napsał Horatius in arte poëtica: Graiis dedit ore rotundo Musa loqui. Martial. lib. 9. epig. 12. Nobis non licet esse tam disertis, qui Musas colimus severiores.

Obłáštně pak toho šetřiti słuší (poněwadž nelze wšudy naskrz) w těch místech pilnějších, jako w syllabách (penultimis) předposledních na konci kłauzulí, když sau dłauhé, jako wiz příkład G.XV. „Kwítičko prokwitáwá, zelená se tráwa,“ ta syllaba tá, item trá: obě sau předposlední, a dłauhé, jakž ta

nota dlauhà. Protož slušně připadá i hlahol i wlastnost syllab. A takž i při některých písních, jako triplích, a owšem w wýskočnějších notách (notu míním jednoho zřeku hlahol, a ne wšecku celau jedné písně melodii), kteréž se cos obláštního býti zdadí, sluší pilně toho šetřiti, podobně jako šperkowný člowěk pilnost má, aby hlawa (kteráž jest wýše a znamenitější nežli jiné částky těla, bok, ruka, rameno) způsobněji a něčím dražším a kraššim ozdobena byla.

Příklad toho obého, totiž šetření i místa wýskočného a patrného i předposledních syllab w klauzulích wiz w písni té: „Z witězstwí Ježíše Pána," w prwním werši to slowo Plésej, item Swého, w druhém werši Swázal přepyšného, w třetím Bůh jej andělskému, w čtwrtém Bral se radostnými, w pátém Pánem rowného, a tak wiz po wšech werších. Jest také příklad dosti patrný na oné písni: „Jezu Kriste, spasiteli náš," kdežto na počátku toho, čemuž newlastně říkají repeticí, jest jakýs weyskok a jako wykřiknutí i w notě i w wěcech, naschwál s pilností k tomu sformowaných a jadrnými slowy wyřknutých.

Než w zpěwích prostých chorálních, kdež sau noty jednostejné dlauhé nebo krátké, není třeba se šetřením toho zaměstknáwati, ledby kdo chtěl pro ozdobu zpěwu w wázaných notách toho co pošetřiti. Příklad wiz w prwním werši té písně: „Otče nebeský rač pomoc dáti, káti etc."

Zawírka.

Až potud dosti buď powědíno, ano raději nawrženo, tak jakž umíněno bylo: šíře toho předkládati i času nebylo, i potřeby a užitku se neznamenalo. Nebo tak zato mám, kdož z přirození nějakau chuť má k skládaní písní, a jest něco powědom těch wěcí, o nichž písně skládatiby chtěl, že nemalau pomoc míti bude z tohoto mnohých wěcí nawržení, a když práci skutečnau powede, jisté jest, že čím dále tím wíce bude w tom růsti.

Než widí mi se tohoto naposledy na zawírku dotknauti, což mnohé jakož při jiných wěcech, tak i při skládaní písniček rozpakuje a w dobré práci překážku činí, t. že nemohau hned pojednau brzy se wrownati umělým a slowautným skladatelům: ti nechtí býti učedlníci, když ihned w skok mistři býti neumějí. A ne jedněm toto na mysl přichází: Poněwadž dosti až příliš jest písní rozličných již prwé složených, jaká jest potřeba s tím se meškati, an těch, jenž již

složeny sau, není čacky kdo užíwati? Ale měliby takowí saudní lidé i to spatřiti, že již drahně knih wytištěno a podnes se tisknau, a wšak proto neříkají lidé: „K čemu jest učiti se psáti a psáním se zaměstknáwati," ale předce každý, kdož umí čísti, psáti též uměti žádá, aby kdyžby toho kdy było potřeba, uměł napsati, cožby chtěł, jestliže ne jiným k jich potřebě, ale sobě sám k swé libosti neb užitku. Takž jest podobně i písničku uměti složiti: byť nebyło pro jiné bližní twé, ale ty sám pro sebe k libosti swé, a někdy snad i k potřebě máš uměti to. Nýbrž ještě wíce proto, aby jiným składatelům písní i písněm lépe wyrozuměł. Ano u Łatiníků špatnýby to był Łatiník a grammaticus, aby neuměł prosodiæ a neznał rationem componendorum versuum, ačkoli z mnoha tisíců Łatiníků jeden se sotwa wydaří a w to wydá, aby był poëtau, totiž weršů mnohých składatelem. A protož každý dobrý Łatiník tomu i jak weršowé składáni býti mají a jací sau jejich způsobowé, wyrozuměti a naučiti se má, tak aby také i sám w potřebě mohł a uměł některý werš uděłati. W tom když se cwičí młádenci, jak welikau pomoc odtud mají k lepšímu wyrozumění włastnosti jazyku toho w słowích, in phrasibus, owšem in pronuntiatione, a w jiném a summau ke wší celé wýmłuwnosti, to jest zkušené a dobře wědomé. Takť podobně jest i w jazyku našem. Způsobu składaní písní wyrozuměje, a také toho koštowáwaje, budeš moci wíc nežli kdy prwé spatřiti, jaká jest řeč naše, jak w čem hojná nebo nehojná, lepšíli se čili kazí, jaké sau při mnohých słowích włastnosti, jak se jich kde užíwá, kde které figury retorické nebo grammatické swé místo mají; budeť se to potom wýborně w młuwení hoditi. Nesnadněs wyhledáwał słowa a jim pracně wyrozumíwał, figury, podobenstwí, similia hledáwał, způsoby phraseos rozsuzował, co projímawějšího, co k čemu słaužícího, průbował, składaje písničku: ay již to budeš hotowé míti, netoliko potom při jiné písně děłání, budeli kdy potřebí, ale i w młuwení swém i w psaní obecném: ještos prwé toho nesnadně a běžně užíwał, prostá była řeč twá, způsobilejší, barewnější a žiwější již bude. Co pak dím s strany wěcí samých welikých i drobných, jaké zboží a bohatstwí shromáždíš a ke wšeliké potřebě je pohotowě míti budeš. A protož i při této příčině prawé se býti widí onoho mudrce powědění: Manum esse causam sapientiæ.

Wíce pak každá písnička, kteraužkoli uzříš a již posaudíš, bude tobě takowým zrcadłem jako lékaři urina; neb jakž saudně na ni pohledíš, tak toho, kdož składał tu píseň, hned poznáš, jaké duchowní audy má, jak wyspěłé, jak podařiłé, subtylné, způsobné a ušlechtiłé, jak zdrawé neb nezdrawé: a

toho jací mohau pocházeti týchž audůw skutkowé, poznáš, jaká pracowitost, bedliwost, rychłost, saudnost etc. Uzříš některau píseň, ana jako wěnec krásný, jiná jako łauka zelená a kwítím rozličným porostłá, jiná jako strom ušlechtiłý, jiná jako zdaleka se modrající hory, jiná jako stawení krásné buď uzawírané, buď zotwírané; při některé poznáš, že jest pilně a pracně děłaná, lucernam olet, ana hned zdaleka słušná, spořádaná mistrowsky, buď wěci buď rytmy wtipně zohýbané a způsobně spojené neb skłádané, słowa na wýbor wybraná etc. Jinau uzříš, anať jako potůček płowe z studnice tiše, hładce powrchu; jiná břehy podreywá a pojímá s sebau; jiná ukazuje składatele, autoris, weliký wtip a newelikau práci; jiná neprohlédawost otce ukáže; jiná neumění nebo nedopatření se něčeho toho neb jiného; jiná drsnatostí swau mistrnost hławy něčí proradí etc.; w některé hojnost wěcí neb sentencí, w jiné hłubokost. A kdoby wše wyčetł? To znáti, s tím se poobírati uměti a moci, jest lépe na swět a na lidi w něm pohleděti, nežliby na ryňk na trh šeł aneb někde na diwadła, kdež ne duše ale těła lidská a ještě oděná rauchem widěti můžeš; ale tuto to, což nejpřednějšího w člowěku, z hłuboka spatříš.

A kdyby pak i toto wše swrchu řečené za nic počtěno było, tedy jest ještě tato sama wěc welmi weliká, široká a přeužitečná: skłádaje píseň pobožnau, obíráš se s písmy swatými, wěci saudíš weliké a drahé jako perły nějaké, jakoby w truhle neb komoře zboží králowská prohlédał a na ně s libostí i podiwením se patřił; připomeneš sobě tu, cožť było téměř z paměti i z mysli a tak z srdce wypadło neb wymizeło, ba snad někdy nawrátí se zrno, kteréž był zlý pták wyzobł; přijdeš tudy na mnohé wěci, o kteréžby był pokoj měł, z toho zwostří se a pooswítí zrak twůj: oswícení pak wětšího mnozí sau užitkowé. K tomu, w čem ten čas ztráwíš, pohleď ne w marnosti, ne w hříšném kołotání, ne w žádostech złých, a to opět užitek weliký. Nebo z mysli wyháněti złá wnukání ďábelská, duch swůj na uzdě držeti, weliká jest wěc: přebíraje se pak s wěcmi swatými, pustíš tu zřízeně uzdu mysli swé, zažhnut budeš w swaté žádosti, a tuť býwá začátek piarum meditationum et contemplationum. Pracné budeliť zawésti se w to a přitom potrwati, poznáš swé přirození, jak jest stałé, mocné, k dobrému chtiwé, jak mnoho swětła máš, jak si již mnoho nabył, kdeť se čeho nedostáwá a ještě potřebí nabýwati, jak tě jiní přewyšují a čím. Z toho pomoc pokoře a ponížení, pomoc łásce, kteráž dary Boží w jiných draze wáží, miluje, ctí, pro půwod toho ducha Kristowa. A když ty jiných práce wážiti budeš, způsobí Pán,

žeť i twau nebude pohrdnuto: může se někdy doležeti času swého, jako nějaká hruška wýborná. Tak se stało mnohým swatým lidem, jichž prací jak poctił Pán, widíme: máłoli žałmů ne w samém žałtáři, ale také i jinde w písmích swatých, potom i pozdnějších? máłoli utěšených písniček šlechetných mužů před našim wěkem byłých? co pak w Jednotě této jaká weliká kniha jest písní rozličných, plná utěšení, a nesmrtedlná památka mnohých mužů, kteříž składatelé písniček těch byli, počna od onoho prwního B. Matěje Konwałdského až do našich časů, a hodni jistě připomínání wděčného a miłého ctní muží, nebo mnohé práce i w tom wedli, tak jakž i předmłuwa písní těch jedněch i druhých swědčí. Ještě pak někteří i kromě těch nemáło čistých písní naděłali, z nichž některé podnes zůstáwají, a ačkoli do kancionáłu welikého tištěného nejsau wšecky włoženy, wšak nemáło jest jich přiwzato; a může čas přijíti, že ještě i ty, což jich zůstáwá newytištěných, hoditi se mohau: a takž také i twé, kdožbykoli se w tuto práci, zwłáště měłliby k tomu dosti času, wydał, lečby snad prací swých bližnímu užiti nedopustił, ale následował Ovidia, kterýž sám o sobě napsał:

Scribimus et scriptos absumimus igne libellos,
Exitus est studii parva favilla mei.

Ale to činiłliby, tedy ono ducha Páně powědění zahanbiłoby tě: Eccl. XII. „Melior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam homo, qui absconderit sapientiam suam.“ Nebo jakož ex philautia suos partus immaturos ecclesiæ obtrudere, non est sapientis et pii viri: takž také drah aby se činił člowěk Bohu a církwi, nesłuší. Ale ať nešířím, potius vela contraham, wšecko summau zawírám, ač pracné jest, wšak ne marné, ale welmi užitečné i w skłádaní pobožných písniček se pocwičiti, k čemuž jakauž takauž pomoc aby prostější měli, já w tuto práci spisowání těch zpráw dał sem se był, ne jiným čím než łáskau a miłowáním bližních k tomu jsa připuzen.

Užiw kdo můžeš k dobrému. Vale.

Rejstříky.

I.

Přehled spisowatelůw českých a spisůw jejich, kterých Blahoslaw se dotýká.

(Spisowé a spisowatelé w Jungm. hist. lit. chybující hwězdičkau jsau znamenáni.)

*) Tuším má státi Pražská.

II.

Rejstřík osob a wěcí.

Oprawy omylůw tiskowých.

(Položeno jen prawé čtení: litera, kde chyba wězí, naznačena ležatým pismem).

Str.	řád.			Str.	řád.		
8	8	d.	Ale žet	136	9	h.	bedliwě 10 h. swědči 15 h. dwau o
21	2	h.	hřešiti; ſmjech	138	4	h.	sublevasset
23	2	d.	ſtředměji	148	3	h.	Słowáci 1 d. nezle líbí
25	18	h.	hříchuow	151	4	d.	K tomu
29	6	h.	na ſſkodu, to etc.	159	12	h.	příčina
30	6	h.	Židům	169	1	h.	maudroučí 13 d. swobodník;
32	16	h.	tu může	173	1	d.	již
33	17	h.	Modljm ſe	174	8	d.	u Bečwí, 6 d. za Bečwí
34	12	h.	O welikém y dobře	175	9	d.	Sewerinowa
38	10	d.	A takž	181	16	h.	ponitur) Arcikníže
41	5	d.	Ř	182	2	h.	occurrit
57	18	h.	užima, 6d. již	190	3	h.	towaryši
65	1	d.	te iudice	197	4	d.	sentencí
66	9	h.	když díš Corpus	200	4	d.	Quid agitur? docetur.
72	12	d.	per praepositonem w (m. po).	206	19	d.	byłabyť
76	17	d.	superbiam	208	11	h.	zle bude; 7 d. stawěł 15 d. wzdělati
82	3	d.	sůd	211	11	h.	Židowsky
84			w obrazci swrchu čti *masculino* (m. neutro), dole *neutro* (m. masculino).	216	6	h.	Příčiny
85	12 a 11	d.	čti: Dobře díš Nedaufej w sebe, nechci w sebe daufati. Proč mi nedáš w sebe daufati: tu bude ambiguitas.	233	1	h.	učíwali, 17 h. přitom, 3 d. turnoji
85	7	d.	Erithaci.	247	10	d.	a nepěkné
101	10	h.	běchom	248	11	d.	jest
132	11	d.	foemininum, 9 d. id,	249	9	h.	pronominibus
	1	d.	wztahw	255	13	h.	χακοζηλόι
135	5	h.	rude.	257	17	d.	srozumíno: Wšickni
				274	1	d.	Hoc ad dial.
				275	16	d.	na bídle

Str.	řád.	
277	12 d.	*j*ake[illegible]
279	3 h.	*h*abere 6 d. krásných (mysli
281	15 d.	le*y*ci
283	8 h.	pro[illegible]us *non* imitandum
285	12 h.	d*a*mnatorum
286	4 d.	E*t* similes 6 d. ac r*e*dolet, 13 d. lu*t*ulentus 15 d. K*l*iment
287	8 h.,	288, 12 d., 17 d. plu*r*imos etc., 287, 3 d. Refe*r*ebat
287	9 d.	*A* cožkoli.... wèze*n*í
291	5 h.	Eobanus Hessus
293	10 h.	*m*enší
294	6 d.	k*n*ihy, 14 d. n*a*píše
296	19 d.	tara*s*uješ (?*f* w rkp.)
299	3 h.	zakaušejíce, wýbornau
301	14 d.	infirmitas, o mis.
344	6 h.	omnisufficientia
349	9 d.	pr*ae*teritum
350	6 h.	grbiansk*y*

Písmè *l*, když značí polosamohlásku, wšude se má oprawiti w l jemné: plný, doplnění, wlci, Plzeň, hltá, mlha, mlčení.

Hrubé *ł* státi má: było (5), Łukáš (38 a jinde), młuwiti (57), łatinau (58), anděł (67), nesłychaného (70), přišeł, musiło, położiti (85) uškłaubawè (91), udèłej (93), tèło (92,), umłuwa (93), posłauchejte (94), slitował, łotra (95), miłostnau (103), położen (107), znèło (109) słyšány (113), apoštołůw, dèłá (117), błázniwau (122), był (134), žałm (141), Pawłem (147), słowe (159), wzdèłání (163), łstiwé, fałešné (166), łestný, łstiwý (170), kozłu (173), Łatinsky (174 a j.), wèdèłtè (177), zwítèziłá (183), wzrostły, musiło (185), zawołej (187), miłost (189), rozłožitèji (190) etc.

Jemné l: přátelstwí (9), kralující (18), usiluje (101), sedlák (105 a j.), mèlí (108), mýlka (147), skalka (174), kosteláky, kosteláři (183), koláři (243) etc.

Někde se *v* wlaudilo místo *w*, někde *ou* místo *au*, *i* místo *í*, což oprawiti čtenáři nebude obtížno, jakož i to, že na koncích řádkůw interpunkcí na nèkolika místech změtena.

Konečně připomenauti třeba, že stránky rukopisu s počátku jen kladeny jsau do textu. Později od toho wydawatelé upustili.

